

IV. SJEZD

**Svazu
československých
spisovatelů**

PRAHA 27. - 29. ČERVNA 1967

IV. sjezd
SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH
SPISOVATELŮ /Protokol/

PRAHA 27.-29. ČERVNA 1967

Ceskoslovenský spisovatel
Praha 1968

Návrh

STANOVISKA ÚV SČSS K NĚKTERÝM OTÁZKÁM ČESKOSLOVENSKÉ LITERATURY

(Podklad sjezdového jednání a zároveň návrh závěrečné rezoluce,
rozeslaný před zasedáním všem členům SČSS)

Z konfrontace minulosti s přítomností vytváří si člověk svou představu o budoucnosti. Hledá ve svých dějinách takové události a situace, které posilují jeho naděje a touhy, jeho víru v možnost přetvoření světa k prospěchu lidského rodu.

Uddlostí, která určila charakter našeho století, jeho konflikty, dramata a perspektivy, byla Velká říjnová socialistická revoluce. Dokázala, že člověk může sám rozhodovat o svém osudu. Padesátiletá zkušenost potvrdila aktuálnost Leninových myšlenek, vyslovených na začátku tohoto vývoje jménem všech lidí, kteří v různých kontinentech a v různých zemích považují spravedlivou socialistickou přeměnu světa za svůj životní úděl, za velkou možnost lidstva: „Dosud všecken lidský důmysl, všecken lidský génius tvořil jen proto, aby jedněm dal všechny plody techniky a kultury a druhým odmítal to nejnutnější — vzdělání a rozvoj. Dnes naopak všechny divy techniky, všechny vymoženosti kultury se stanou majetkem všeho lidu a od této chvíle už nikdy nebude lidský důmysl a génius zneužit k násilí a vykořisťování. My to víme — a nestojí tedy za to pro splnění tohoto vznešeného úkolu pracovat, nestojí za to věnovat mu všechny síly? Pracující lid vykoná tuto titánskou historickou práci, neboť v něm dřímou velké síly revoluce, obrození a obnovy.“

Lidská existence a celistvost lidské osobnosti je vytvářena v naprostě konkrétní historické situaci, kterou určují mocenské síly rozděleného světa. Před těmito základními rozpory naší epochy nemůže nikdo z nás uniknout, nevěříme již dávno v mýty a pověry o velikosti neangažovaného postoje. Proti hrozbě, která chce zneužít moc proti člověku a proti lidstvu, vědomě stojíme na straně socialismu, který umožňuje člověku vytvořit společnost skutečně lidskou.

I.

Naléhavě vystává staronová otázka: Jaký smysl a jaké místo zaujímá kultura v současném světě? Tato otázka vystupuje do popředí stále naléhavěji, neboť v záplavě masového ovlivňování propagandy, v ohromujícím rozmachu metod, jimiž se dnes působí na tvorbu veřejného mínění, se zdá, že kultura se stává pouhým přívěskem a přepychem civilizačního procesu.

Vidíme-li smysl socialistického zřízení a jeho humanismu v uskutečňování reintegrace člověka, jemuž je zaručen statut občana s veškerým respektem k neodcizitelnosti osobnosti (zřícení mýtu privilegii, důstojný vztah jednotlivce k sociálnímu a výrobnímu pořádku), pak nelze pohlížet na kulturu jen jako na cosi podřadného, odvozeného, neboť kultura a po-

litika mají společný cíl v různých sférách, ale se stejnou odpovědností. Základním rysem socialistické kultury není vytvářet určitý kanonizovaný soubor hotových poznatků, ale uskutečňovat proces hledání, ve kterém se ustavičně klade otázka a ve kterém se na ni ustavičně hledá odpověď: Co je smysl a jaké jsou cesty k osvobození člověka, k větší míře jeho svobody?

Kultura je tedy hlavní sférou, v níž člověk může zkoumat cestu k moderní a nedeformované lidské existenci. Je hlavním ukazatelem úrovně celé společnosti. Velké epochy lidských dějin, například celá období antické kultury nebo renesance, žijí v současném vědomí jediné prostřednictvím svého tvořivého ducha, hodnotami své kultury. A naopak: nic není trvalejší obžalobou politických režimů než absence velké kultury.

Velkou možností socialismu je, že se může vědomě a programově bránit proti odlidšťujícím stránkám civilizačního pokroku, proti jeho dehumanizačním tendencím. Socialistická kultura v nejširším smyslu slova jako souhrn zkušeností při tvorbě materiálních a duchovních hodnot je tedy spojena s demokratizací lidských vztahů a s dobýváním větší svobody. V míře, v jaké si socialistická společnost uvědomuje humanizační význam kultury, jak podporuje svobodu vědy, umění a literatury, projevuje a prohlubuje svůj socialistický charakter.

II.

Pro historické osudy našich národů měla kultura mimořádně důležitý význam. Rozmach národního života byl v našich dějinách vždy spjat s rozkvětem kultury. Spojení jazyka, kultury, vzdělání a umění s národním životem vysvětluje humanistický a demokratický charakter české a slovenské kultury, která nejednou musela v zájmu zachování národního života přebírat nejrozmanitější funkce.

Sepeřil literatury, umění, kultury a jazyka se životem národa nepřestalo být aktuální ani v současnosti. Pozitivní proces sbližování národů a vytváření velkých integrovaných celků mohly by totiž znamenat nebezpečí hlavně pro kulturu, umění a jazyk malých národů, kdyby paralelně s mezinárodním sbližováním neprobíhalo stále národní sebeuvědomování, projevuji se především v kultuře, v této jediné sféře lidské činnosti, kde není rozdíl mezi velkým a malým národem.

Právo na samostatný národní jazyk není samozřejmostí. Váže se na povinnost mít velkou kulturu v tomto jazyce. Kdyby se oslabil proces nepřetržitého rozvoje národní kultury ve spojení s nejprogresivnějšími myšlenkami a výsledky poznání v Evropě a ve světě, mohlo by se stát, že by se naše národy ocitly na duchovní periferii Evropy.

Dějiny české a slovenské literatury se vyznačují častou narušovanou kontinuitou. Vnější i vnitřní síly způsobovaly, že jejich vývoj nebyl plynulý, že se jejich života nedotkly některé významné epochy evropského duchovního vývoje. Evropskou vyspělost české kultury představuje například celé předbělohorské období, korunované dílem Jana Amose Komenského; ve slovenské literatuře období štúrovskej. Po staletém dramatickém vývoji v devadesátých letech minulého století a zvláště v období mezi dvěma

pálkami vstupují česká a slovenská literatura znovu a výrazně do procesu evropského a světového duchovního vývoje. Vysvětlení najdeme ve spojení duchovního života našich národních kultur s tehdejšími vzdělávacími a myšlením v Evropě a v postupující emancipaci národního života, vymaňující se z provincialismu.

Hledáme-li příčiny vynikajícího rozvoje české a slovenské literatury v meziválečném období, nemůžeme pominout skutečnost, že tehdy byl náš stát, třebaže zmítaný rozpory kapitalismu a oslabovaný nevyřešením národnostní otázky, v porovnání s ostatními evropskými zeměmi státem s vysokou mírou demokracie a demokratických svobod, vydaných důslednými demokraty, v nejnovější době zejména revolučním hnutím. Je příznačné, že v podmínkách vyspělé civilizace a buržoazní demokracie se přední představitelé české a slovenské literatury, umění a kultury svobodně rozhodli pro socialistickou alternativu a že už v tomto období položili základy vyspělého modelu bohatě členěné socialistické kultury. Zkušenosti tohoto modelu kultury mohou být poučné pro naši současnost i pro spřízněné socialistické země, ale i pro naše přátele v jiných státech.

Významnou mobilizující a organizační úlohu při vytváření pokrokové demokratické kultury sehrála komunistická strana svou kulturní politikou, již se podařilo seskupit nejlepší představitelé umění a kultury bez rozdílu jejich estetické orientace podle zásady široké kulturní fronty jako organické součásti celkového úsilí o socialistickou přeměnu společnosti.

Československá literatura obsahovala nejrozmanitější umělecké směry a tendence, od surrealismu až po realistické směry. V boji proti kulturnímu šovinismu a fašismu utvářela se široká kulturní fronta, zahrnující nejrozmanitější názorové a estetické postoje, od katolických humanistů až po spisovatele komunisty.

Zvláště však je třeba zmínit se i o vnitřním členění socialistické literatury samé, která si u nás v meziválečné době získala rozhodující vliv a uvnitř které se spolu plodně přely jednotlivé tendence, od avantgardních až po zcela tradiční. Ani jedna z těchto tendencí nebyla kanonizována jako norma celé socialistické literatury. Jen tak lze pochopit například i existenci a dílo tehdejších velkých kritických osobností s různým koncepčním přístupem k literatuře.

Zkušenosti tohoto období se bohužel nedbalo v podmínkách poválečných, zvláště ne po roce 1948. Kontinuita československé literatury byla od r. 1949 narušena, navzdory demokratickým tradicím a bohaté zkušenosti socialistické literatury byl zúžen a omezen tvůrčí proces, redukována funkce propagandistické, na nepřipustné ztotožnění ideologie a kultury v hrubém utilitárním smyslu, s tragickými následky pro tvorbu, pro díla, pro osobnosti. Pro spisovatele, kteří tu dobu prožili, je mravním závazkem nikdy nepřipustit, aby se tragické omyly, osudné pro společnost i pro literaturu, mohly v jakékoli míře opakovat. I když byla řečena v jiných souvislostech, neškodí připomenout si Sartrova slova: „Spisovatel se ve své době ocitá v konkrétní situaci; každé slovo má ohlas. Též každé mlčení. Považuji Flauberta a Goncourta za odpovědné za pronásledování, k nimž došlo po Komuně, neboť nenapsali ani řádek, aby mu zabránili. Řeknete, že to nebylo jejich věcí. Byl však Calasův proces Voltairovou věcí? Bylo Dreyfusovo odsouzení Zolovou věcí? Dotýkala se Gida správa

Konga? Každý z těchto autorů se v určitých životních okolnostech zamyslel, za co je jako spisovatel zodpovědný."

Už před několika lety se ukázalo, že i jen částečné překonání nebláhého období přineslo intenzivní rozmach všem oblastem kultury. Představitelé československé kultury považují rezoluci XIII. sjezdu KSČ za zásadní dokument, který zevšeobecňuje zkušenosti české a slovenské kultury v podmínkách socialistické výstavby. Vyslovuje principy, které umožňují překonat škodlivé deformace minulosti, obnovuje kontinuitu s pokrokovou kulturou mezi dvěma světovými válkami a je současně východiskem pro řešení našich současných problémů, neboť celým svým duchem poráží sektářské a vulgární představy. Podpora všech socialistických kulturních pracovníků bude tím účinnější, čím důsledněji budou správné principy rezoluce realizovány v praxi.

Dnes se již nikdo neodvážá otevřeně hlásat a odhajovat překonanou tezi, která vulgárním způsobem ztotožňovala ideologii s kulturou a tak podvázala duchovní a uměleckou tvorbu. Nebylo by snad třeba takový vulgární přístup připomínat, nebýt toho, že se i dnes ještě objevuje v leckterém faktu kulturní politiky, v ediční činnosti, v uplatňování tiskového zákona a překáží svobodné výměně názorů, literatuře i kulturnímu rozvoji.

Současná československá kultura poučená dávnou i nedávnou minulostí se znovu zabývá klasičtí otázkou svých dějin; zda bude kulturou provinciální, připoutanou k utilitárním okamžitým společenským zájmům — nebo zda bude mít univerzálnější cíle, zda bude vytvářet hodnoty trvalého dosahu a platnosti v plodném kontaktu se světovou kulturou. Zda převládá velké zkušenosti demokratismu a tvůrčího dialogu mezi různými programové estetickými směry, nebo představa manipulované, avšak fiktivní jednoty. Která z obou cest je v socialistické zemi volena, je vždy neklamným svědectvím o úrovni a vyzrálosti socialismu v zemi.

V souladu s rezolucí XIII. sjezdu KSČ připisujeme mimořádný význam vzájemnému vztahu české a slovenské literatury, vztahu k literaturám národností Československa. V jejich vztahu by se měl odrážet poměr národů a národností našeho státu jako poměr úplné rovnosti, vzájemné úcty a přátelství, vylučující vznik nacionalistických tendencí z té nebo oné strany. Cílem přirozeného zrovnoprávnění nemá být jen to, aby se naše literatury vzájemně lišily historicky, jazykově a podle kulturního prostředí. I v současných dějinách je životní otázkou a společným zájmem, aby se naše literatury plodně ovlivňovaly, aby byly co nejtěsněji spjatý; každá izolace nebezpečí československého provincialismu jen znásobuje. Podle zákonitě dialektiky se naše literatury a kultury mohou ovšem sbližovat jen za podmínek úplné rovnoprávnosti.

III.

Zamyslíme-li se nad socialistickým charakterem současné československé literatury, vypstává otázka, co má být jednotčím principem její mnohotvárnosti, kde jsou hranice ohraničující její šířku, co do ní patří a co do ní nepatří, zda je možné stanovit pro budoucnost takové hranice? Jestliže se nabízí jednoznačná odpověď, že takovým principem má být

Humanismus, pak nelze toto kritérium humanismu — nemá-li se změnit v pravý opak — chápat jinak než ve smyslu Marxova oblíbeného antického rčení: „Nic lidského mi není cizí.“ Je paradoxní, že nic nebylo tak cizí než dávno uplynulému období, hlučně se hlásícímu k Marxovi, než právě toto rčení.

Každé poznání, odkrývající lidský úděl, novou pravdu o člověku v nejrozmanitějších situacích, poznání třeba částečné a zlomkovité, třeba svědčící o stránkách lidské osobnosti, které přechodně vyvolávají odpor a vedou k pochybnostem člověka o člověku — i takové poznání a taková pravda patří do obsahu našeho socialistického humanismu a naše kultura je musí integrovat. Právě poznávání konkrétního člověka (a odtud jeho přetváření a sebeuskutečňování) je obsahem našeho humanismu. Naopak: kultura, která si otázku poznání člověka a jeho svobodné realizace nekládá, je pouze neodpovědným prostředkem různých účelů, propagandy a manipulace s člověkem, se společenskými skupinami a s celými národy.

Důsledný humanismus chápe osud své země v jednotě s osudy všech národů. Neexistuje ve vzduchoprázdnu, každý den, který přináší zprávy o nových konfliktech, nutí konkretizovat postoj nás všech ke skutečnosti tam at v blízkém okolí, at ve vzdálených zemích.

Angažovaný postoj určuje i náš vztah k jiným literaturám. Tradiční obraz světové literatury, ve které udávaly tón velké literatury vyspělých národních kultur, se mění. Světová literatura se začíná utvářet tím, že překonává hegemonní postavení tradičních kultur, že vstřebává hodnoty jednotlivých národů i kontinentů, které byly přehlíženy nebo nebyly pro jednostranné chápání světových literatur v našem povědomí.

Humanismus svou silou narušuje každé omezování moralizátorského či regionálního charakteru. Jen tak se může uplatnit jedinečnost a osobitost každého tvůrce, nejrozmanitější umělecké tendence, formy a druhy — od laboratorních pokusů a analýz až po velké pokusy syntetické. Tyto tendence mohou a jistě budou polemicky vyhrcovat otázku, co je člověk, jaký je člověk, ale v konečném výsledku obohatí organismus literatury. „Socialistické umění, vnitřně diferencované a založené na cílevědomém rozvíjení národních kultur, umožňuje široké uplatnění osobitých talentů a různých tvůrčích typů. Rozbíjí současně představu o beztvaré nebo uniformované mase vnímatelů s nivelizovaným vkusem. V socialistické společnosti nemůže být absolutizován bezvýrazný průměr ani snobská výlučnost. Socialistické umění uspokojuje mnohostranné zájmy a záliby. Aktivizuje vlastní zkušenosti čtenářů, diváků a posluchačů.“ (Rezoluce XIII. sjezdu KSČ.) A proto tvůrce si uvědomuje, že odlišný tvůrčí postup, s kterým třeba nesouhlasí, je výrazem stejného procesu hledání, váží si ho a ve svém zájmu a v zájmu celkového vývoje literatury je povinen obhajovat jeho právo na uplatnění. Má-li být literatura objevitelem nových, nevyslovených pravd o člověku, musí se naučit vyslovovat nové pravdy o životě, o jeho nových konfliktech. Tomu slouží i obrození výrazových prostředků, svoboda uměleckého hledání. „Poziitivní program socialistické umělecké tvorby zahrnuje zásady a cíle a nikoli soubor jakýchkoli předem vymezených estetických norem a tvůrčích postupů. Poziitivní program u umění se opírá o tvorbu vyjadřující progresivní ideovou podstatu socialismu. Její nezbytnou součástí je však i tvorba, v níž se tato ideová

podstata projevuje zprostředkovaně a jejíž význam pro socialistickou kulturu určuje míra pozitivních hodnot, přispívajících k všestrannému rozvoji člověka. Pozitivní program umění se realizuje zpravidla jako souhrn tvůrčích tendencí, mezi nimiž bude mít větší váhu ta, jež má nebo bude mít pro umění a společnost podstatný význam.“ (Rezoluce XIII. sjezdu KSČ.)

Velkou možností socialistické společnosti je, že chápe toleranci jako soutěž a svobodu, jako vědomou volbu alternativ, že toleranci nepovažuje za určitý ústupek, za milostivou možnost danou svobodě, aby manévrovala mezi zákazem a povolením, ale že soutěž a svobodu vyžaduje jako nevyhnutelnou potřebu pro svůj rozvoj. Tolerance neklade rovnítka mezi hodnoty a nehodnoty, nerozlišuje kritéria, ale právě naopak; jen tolerance vytváří prostor, v němž se hodnoty konfrontují a hierarchizují.

Cílovou hodnotou marxovského pojetí socialismu je realizace lidské svobody, kterou ovšem chápeme v její veškeré sociální a historické vázanosti.

Bylo by však dějinným paradoxem, kdyby lidská svoboda v procesu socialistické přestavby společnosti, tedy náplň socialistického humanismu, byla znemožňována iluzorní snahou zajistit člověku jeho dobro a štěstí dekretem a nařízením. Jedně podmínky kulturní tolerance, podmínky svobodného střetávání hodnot a názorů na půdě socialistické demokracie mohou být oněmi příznivými podmínkami, v nichž nejautentičtější hodnoty svobodného člověka dojdou své skutečné — nikoliv fiktivní — realizace.

IV.

Spisovatel, básník, je bytostně spojen s osudy své země, s jejími lidmi. Jinak by přestal být sám sebou. Smyslem jeho tvůrčích plánů a představ je budoucnost této země. Ve starosti a v obavě o její budoucnost je původ jeho tvůrčího, tedy kritického přístupu ke skutečnosti. Jeho úděl je jen modifikovaným právem každého člověka jako občana.

Naše země má všechny předpoklady zaujmout důstojné místo mezi národy, držet krok a tempo s tempem všeobecného pokroku. Má k tomu předpoklady materiální i intelektuální. V posledních letech vznikla zpracovaná koncepce, jak využít všech předpokladů pro materiální rozvoj. Zvláštní starostí zůstává, aby to nebyl rozvoj samoúčelný, jednostranný, neboť nejde a nemůže jít o to, aby se život obohatil hodnotami toliko materiálními: i v bohaté společnosti může zůstat člověk lidsky nevyvinutý, nevzdělaný, barbarský. Člověk má být harmonickou osobností, pro kterou vzdělání, kultura a umění je samozřejmostí. Kultura má rozvíjet lidské schopnosti a síly civilizace, kultivovat životní prostředí. Vědeckotechnická revoluce ztratí svůj dějinný smysl, nepostaví-li kulturu přímo do středu života.

Socialistické zřízení umožnilo masový přístup ke zdrojům poznání, vzdělání a kultury. A přece není možno zamlčovat znepokojující jevy. S oběma sledujeme pokles vzdělanosti. K neblahým důsledkům vede ztráta vědomí historické kontinuity, ztráta poznání a úcty k jednotlivým en-

chám národních a světových dějin. Znepokojují nás nedostatky školního vzdělání mládeže, mnohé umělé překážky, které citelně brzdi rozvoj vzdělanosti a kultury, ztěžují přístupy k současným vymoženostem světové vědy a světové kultury, a tím i možnosti úspěšného soutěžení našich národů s jinými národy světa. Člověk bez vědomí kontinuity má nihilistický vztah ke všemu minulému, člověku bez vědomí kontinuity se zdá, že dějiny začínají od chvíle, kdy on sám do nich vstoupil. S historickou pamětí ztratil i vědomí základních životních norem. Takový člověk se mění v nevzdělaného barbara a s barbarskou hrubostí se pohybuje i ve svém každodenním životě.

Nihilizace některých epoch našich národních dějin a významných osobnosti má neblahé následky zvláště při výchově mladé generace, která pro moralizátorský primitivismus hodnotových schémat je nakonec bezradná a ztrácí smysl pro hodnotu. Neúcta člověka k člověku, cynismus, lhostejnost k osudu druhých lidí, k osudu jiných národů, egocentrismus a agrese jsou toho logickým důsledkem.

Také všeobecná tendence ve světě, vedoucí člověka k stále větší specializaci v jednotlivých oborech, ještě víc podtrhuje nutnost humanitního vzdělání, které může člověka ochránit před atomizací a umožnit mu, aby pochopil jiného člověka a aby neztratil kontakt s lidstvem. Rovněž takto chápeme místo a poslání naší kultury v kultuře evropské a světové. „Tám, kde má národ jen svou tradiční nezávislost a ničím není svázán s tradicemi širšími, zůstává často izolován ve svých cítech a pocitech a těžko je možno se s ním dohovorit.“ (V. Nezval.) Bylo tedy nebezpečné, když naši kulturu a naši vzdělanost hrozilo v nedávné minulosti odtržení od pramenů, z kterých vznikla evropská kultura, ať už jde o prameny antiky, renesance nebo křesťanstva. „Marxismus si získal svůj historický význam jako ideologie revolučního proletariátu tím, že ani v nejmenším neodhodlil nejhodnotnější vymoženosti buržoazní epochy, ale naopak osvojil si a přepracoval všechno, co bylo ve více než dvoutisíciletém vývoji lidského myšlení a kultury cenné.“ napsal Lenin v polemice proti těm, kteří nedocenili význam historické kontinuity. V socialistické kultuře — chce-li být kulturou — musí být obsaženy všechny hodnoty předchozích kultur, ona je jejich shrnutím a pokračováním.

Společnost, pro kterou středem pozornosti a hlavní mírou není občan a status jeho práv a povinností, ve které člověk je jen předmětem manipulací, taková společnost nepotřebuje kulturu. Ale ani člověk, který se smířil s manipulací, který je spokojený s pohodlnou neodpovědností nesvobodného člověka, ani ten nepotřebuje kulturu, ba bojí se jí, stává se mu nepohodlnou až k nenávisti. Za takového stavu skutečnou kulturu a vzdělání nahrazuje křivá, pornografie, laciné závažné konzumní umění, nebo utilitární propaganda zneužívající atraktivních uměleckých forem.

Socialismus může umožnit, aby kultura byla programově a vědomě sama sebou. Jedině tak se stane významnou silou v postupné demokratizaci lidských vztahů, v dobývání větší míry lidské svobody.

**První den
sjezdového jednání
27. června 1967**

Sjezd zahájil v 10,06 hod. národní umělec VILÉM ZÁVADA

Soudružky, soudruzí, přátelé!

Zahajují IV. sjezd čs. spisovatelů a všechny vás srdečně vítám.

Upřímně pozdravuji a vítám také delegaci ústředního výboru Komunistické strany Československa — jejího vedoucího, člena předsednictva a tajemníka ÚV KSČ s. Jiřího Hendrycha, dále vedoucího ideologického oddělení ÚV KSČ s. Františka Havlíčka, ministra kultury a informací s. ing. Karla Hoffmanna, ministra školství prof. dr. Jiřího Hájka, DrSc., tajemníka ÚV KSS a člena ÚV KSČ s. Vasilu Bilaka, pověřence SNR pro kulturu a informace s. doc. Štefana Brenčiče, zástupce výborů krajských organizací strany v místech, kde působí naše odbočky, zástupce tisku, rozhlasu a televize, ústředních výborů uměleckých svazů a všechny ostatní naše hosty. [Potlesk.]

V době konání sjezdu je stav našeho členstva takový: V českých zemích je 405 členů a kandidátů, z toho 326 členů a 79 kandidátů, na Slovensku 226 členů a kandidátů, z toho 174 členů a 52 kandidátů, česká překladatelská sekce má 172 členů, mezi nimi je 52 členů svazu, slovenská překladatelská sekce má 66 členů, z nichž 37 jsou členy svazu.

Prvního dne našeho sjezdového jednání se účastní 178 českých členů a 73 slovenských členů, celkem 251 členů, kandidátů českých a slovenských 70, překladatelů 55, hostů 35, uhrnem 411 účastníků.

V období mezi oběma sjezdy zemřeli spisovatelé:

Nazim Hikmet, Karel Kapoun, E. A. Saudek, František Němec, Karel Stanislav, Jan Petrmichl, Gustav Pallas, Josef Hais-Týnecký, Jarmila Svatá, Emil Vachek, Jaroslav Závada, E. F. Míšek, Zdeněk Vavřík, Karel Horký, Antonín Zhoř, Josef Trojan, František Langer, J. Š. Kubín, Jan Noha, Nina Neklapová, A. M. Piša, Jan Čarek, Ludmila Hořká, Miloslav Novotný, Géza Včelička, Marie Majerová, Jiří Levý, Marie Kofátková, Jiří Vajša, Benjamin Jedlička, Alena Santarová, Otakar Černoch, překladatelé Jaromír Jedlička a František Heřmanský.

Z členů Svazu slovenských spisovatelů naše řady opustili:

Andrej Mráz, Tiber Tóth, Mária Rázusová-Martáková, Helena Turcerová-Devečková, Andrej Karabeleš, Natalena Koroliová, Viera Szathmáry-Vlčková, Imre Forbáth.

Vzpomeňme těchto soudruhů a přátel v dobrém a uctěme jejich památku. Povstaňme. (Přítomní povstali a chvíli ticha uctili jejich památku.) Děkuji, soudruzí.

A nyní mi dovoďte říci několik slov ne už oficiálních, ale slov osobních.

Sešli jsme se opět po letech z daleka i z blízka spisovatelé čeští i slovenští, maďarští, ukrajinští i polští, s otázkou v očích i na rtech, co a jak se nám podaří z těch všech problémů a diferencí, jež nás tlačí, vyřešit. Mnozí přicházíme také s obavami, zda se svou troškou můžeme k diskusi nějak platně přispět. Vyřešit můžeme snad nějakou situaci ve svazové organizaci, ale co chceme a co můžeme rozřešit ve vlastní oblasti umělecké a ideové? Můžeme snad hlasováním rozhodovat, zda ten nebo onen umělecký postup má většina a tudíž se schvaluje, a jiný naopak že se zamítá? A proč se domníváme, že musíme mít stůj co stůj všechno rozřešeno a předem schváleno? Lidský život sám je daleko větší uzel nerozřešených problémů a tajemství a my jej žijeme a máme rádi. A také náš současný svět je nabit tolika nerozřešenými problémy, že hrozí každou chvíli vybuchnout, a přece dosud stojí a my se zuby nehty držíme na něm, ať už se nám líbí nebo ne. Nakonec si každý myslíme své, pracujeme podle svého a sami se také rozhodujeme, neboť v této naší sféře to ani jinak nejde. Buďme tedy spokojeni i s tím, jestliže se nám podaří o svých problémech a zkušenostech pohovořit otevřeně a z různých stran si je ujasnit. A proto vyslechněme se stejným zájmem projevy fundované odborně a myšlenkově podnětné, jako upřímné lidské výpovědi, vytěžené z hluboké lidské zkušenosti a paměti.

Podívejme se nejdříve na náš svaz. Je to organizace spisovatelská, organizace tvůrčí a ideová, ale má své nakladatelství knih i vydavatelství časopisů. Na několika místech udržuje pro nás domovy, kde můžeme v klidu a bez vyrušování pracovat, po práci si odpočinout nebo se i léčit.

Svaz nám zajišťuje ochranu sociální i právní a do jisté míry pečuje i o naše záležitosti poslední. Řízení takové agendy je velice složité a vyžaduje mnoho práce. Některé problémy se občas natolik zkomplikují, že už ani nevíme, zda jsme ještě spisovateli, či už jenom jednateli.

Svazová zařízení posilují autoritu svazu a také jeho moc. Moc ovšem nejednou svádí k bojům o pozice, tyto boje splývají se spory uměleckými a tak nakonec je možné, že se moc stane i zdrojem své vlastní slabosti. Spojuje nás za takových okolností svaz, nebo nás rozděluje? Jsme si na jeho půdě soudruhy a přáteli, nebo pouhými konkurenty, kteří jen naoko udržují vztahy věcně korektní?

Problém vzájemných vztahů není snad nejdůležitější a mnozí jej třeba ani jako problém necítí. My však, kteří jsme vstoupili do literatury v letech dvacátých, pocítujeme v dnešním svazovém prostředí velmi bolestně ztrátu oné jiskřivé, otevřené, srdečné a družné atmosféry, která tehdy vládla mezi umělci všech generací a oborů.

Náš svaz je v neustálém ohni kritik. Ale ať už pracuje tak nebo onak, ať už s chybami nebo bez nich, pracuje přece a my cítíme, že tu je. Nestojíme sice za ním jako třeba sportovci za svými kluby, ale snad bychom se všichni zvedli proti tomu, kdo by nám řekl: Když se vám svaz nelíbí, tak jej rozpusťte. My jej samozřejmě rozpustit nemůžeme, a to nejenom snad proto, že bychom se pak ve své bezmoci cítili ještě

bezradnější. Nejasně však cítíme, že svaz by přece jen mohl jednou znamenat více, než dnes znamená.

V daných poměrech je tedy ke své práci nezbytně potřebujeme, i když nám v tom podstatně pomoci nemůže. V tom nám ostatně nemůže pomoci nikdo, jestliže si nebudeme umět poradit sami. Jestliže svaz nemůže pomoci spisovatelům v tom nejdůležitějším, může pak mít nějaký vliv na vývoj literatury? Myslím, že o tom už není třeba diskutovat. Dnes se už nikdo neodvážá předepisovat, co literatura má nebo nemá dělat. Jenom spisovatel sám cítí a ví, co může a co nemůže. A nikdy si není docela jist, zda se mu podaří dovést práci až do konce. Zrod uměleckého díla je složitý a závislý na mnoha okolnostech. Dílo vzniklé z pouhého záměru není zpravidla nikdy dílem uměleckým. To platí za všech dob a okolností. Umělecké dílo nelze vynutit ani urychlit. Nevytvoříme je dotud, dokud k němu nesebereme všechny své vnitřní síly a neučiníme je tělem. Ale také umělec sám může přispívat k obohacování života, k rozšiřování jeho prostor, prostor života i svobody, především uměleckým dílem a nikdy ne jen pouhými záměry, chťením a manifesty. Svaz nemůže působit na zrod díla, ale může je bránit před nepochopením a před nesprávnými výklady. Při posuzování uměleckého díla je třeba mít velmi mnoho zkušeností, trpělivosti, rozvahy a taktu nejen snad proto, že umělci bývají rozmarní a zranitelní jako ženy-rodičky (však oni se též dovedou rozlítit jako šelmy, jimž by někdo sáhl na mláďata), ale proto, že vývoj umění sám je složitý a také působnost umění je složitá a každý nevhodný a necitlivý zásah do tohoto vývoje přináší jen škody.

Po jistém údobí zjednodušeného pojmání literatury, kdy člověk byl zobrazován jenom jako zoon politikon nebo jako pouhý homo faber, buď jako moudrý funkcionář či zas jako úspěšný vedoucí nějakého podniku, začali se někteří spisovatelé — u nás stejně jako předtím také jinde ve světě — dívat na něj jinak. Obnažili jej a ukázali v různých situacích bezvýchodných a nesmyslných nejen jako nevinnou oběť, ale i jako nositele hlouposti, krutosti a zločinu. Takové umění se jistě mnoha lidem nelíbí. Ale můžeme je proto ihned pranýřovat a odsuzovat? Má snad umění před trapnými a špinavými jevy života zavírat oči a stoudně je obcházet? Umění nemoralizuje ani nepoučuje. Nanejvýš snad může v lidech, kteří jsou schopni je citlivě vnímat, probouzet jistou vnitřní aktivitu, mobilizovat je a vést nikoli k nějaké bezduché morálce, ale k pochopení, a nakonec ovšem k moudrosti. Mně tu konkrétně nejde ani o tento ani o jiný druh literatury. V umění má právo na existenci každé poctivé a čestné úsilí. V umění stejně jako ve vědě je třeba dovádět problémy až do konce. Dovádět do konce a podívat se na ně ze všech stran. Všechno na světě má svůj líc a má svůj rub. Jednu stranu odvrácenou do stínu, druhou obrácenou ke světlu. A tak je tomu i s absurditou v lidském životě. Vedle absurdity pekla, hlouposti a tmy projeví se někdy v životě i jakási absurdita jiná: řekněme třeba absurdita světla. Absurdita lidské naděje, která se nevzdává, bojuje a doufá, i když se už zdá, že všechno je ztraceno. Projevuje se v něm občas i jakási absurdita zázraků a divů, které člověk dokáže, když chce a umí. A vedle té absurdity lidské zbabělosti a necitelnosti též jakási absurdita lásky, obě-

tavosti a hrdinství. A to vše jen tak na okraj jednoho problému, který se u nás v poslední době tak trochu rozvířil.

Jinak si však nedělejme příliš iluzí o tom, že umění a kultura zaujímá v životě lidí nějaké zvláštní významné místo. Mnoho lidí nechte vůbec žádné knížky, ani nechodí do divadla a na koncerty, a přece žije, těší se z něčeho jiného, z pěkného počasí nebo z dobré úrody na polích, pracuje a je solí země. A jsou také lidé, kterým není sice literatura denním chlebem, ale kteří si přece pamatují dosud nějakou báseň ze školy, poslechnou si občas nějakou skladbu Smetanovu a Dvořákovu a sami se pak cítí trochu povznesení i pouhým vědomím, že máme své skladatele, architekty, spisovatele a malíře, vynálezce a vědce a že nejsme zdaleka jen takovou černou mravenčí masou, pracující s lopatou a snící o lopatě, za jakou nás třeba někdy někde chtějí považovat, ale že náš národ je schopen toho nejvyššího.

Pracujeme v samotě a v tichu a také naši členáři nás přijímají v samotě a v tichu. Nevídíme jich a neznáme jich. A tak nás někdy napadá, zda není naše práce řemeslem luxusním, určeným jen pro nemnoho lidí. Co však o tom můžeme vědět? Ale i kdybychom měli pracovat jenom pro hrstku věrných, kterým můžeme dát něco pro povzbuzení a pro potěchu, pak to stojí za to pro ně pracovat. A tu snad by se naše organizace svazová mohla trochu nad touto problematikou zamyslet, i nad tím, jak s uměním a kulturou pronikat k co největšímu počtu a jak je obohacovat.

Co nám zbývá a co můžeme dělat? Jedni s odvahou a s ohněm svého mládí, druzí možná se sebezapíravým heroismem stárí budeme pokračovat dále ve své práci, každý na svém místě, každý podle svých potřeb a schopností. Jedni budou dále rozvíjet a prohlubovat oblast uměleckých experimentů, druzí opět se soustředí spíše k člověku, který je středem a mírou jejich hledání a jejich umělecké práce, soustředí se k němu tím spíš, že jeho existence je na tolika stranách ohrožena. A proto se snad vynasnaží jej vidět a pochopit ze všech stran: nejen jako člověka podvědomí, ale i nadvědomí, nejen jako člověka práce, ale i jako člověka meditace, uhrnem a zkrátka jako člověka celého v životě celém, člověka se všemi přirozenými lidskými vlastnostmi, ale i s nějakými ctnostmi, jako je smysl pro povinnost a čest, atd., jako člověka směřujícího k tomu nejvyššímu, čeho lze v životě dosáhnout. A snad už žijí dnes mezi námi umělci, kteří v sobě spojují objevy jedněch s vynálezy druhých, a vytvoří dílo, nová po stránce výrazové a objevně po stránce obsahové, které způsobí lidem radost a bude sloužit životu, jako to činila všechna velká díla minulosti.

Přeji vám, soudružky a soudruzí, vašemu a našemu jednání co nejvíce úspěchů. (Potiesk.)

Předsedající s. Ptáček:

Děkuji národnímu umělci Vilému Závadovi za úvodní projev... Během poslední čtvrt hodiny se počet členů a kandidátů podstatně zvýšil, takže v 10,10 hod. bylo přítomno 198 českých členů, slovenských 76, celkem 274 členů, 74 kandidátů a 141 hostů. Celkem 489 účastníků...

A nyní k programu. Program sjezdu byl uveden na pozvánkách, které jste dostali. Pokud na tom nebudete trvat, nebudu tento program číst. Rád bych se vás zeptal, zda máte k programu sjezdu nějaké připomínky, popřípadě po-
~~menovací~~ návrhy. (Nikdo se nehlásí.)

Dovolet, abych nechal program sjezdu schválit. Upozorňuji však předem, že podle III. hlavy stanov odst. 5 mají právo hlasovat jen členové svazu bilými delegačními lístky, zatímco kandidáti svazu, členové překladatelské sekce, hosté a novináři nehlasují a mají modré. Kdo je pro schválení programu, jak je uveden na pozvánce? ... Děkuji. Považuji program sjezdu za jednomyslně schválený.

Soudruhy a soudruzi, úvodem musím konstatovat, že základní sjezdové materiály, tj. návrh stanoviska ÚV SČSS k některým otázkám československé literatury, dále zprávu o činnosti svazu a svazu a jeho účelových zařízení, návrh stanov SČSS a návrh volebního řádu sjezdu s průvodním dopisem předsednictva ÚV SČSS byl účastníkům sjezdu rozeslán 10 dní před konáním sjezdu. Pokud vám byl materiál doručen poněkud později, je to už záležitost československých pošt.

Dalším bodem programu je schválení předsednictva sjezdu. Navrhujeme, aby v předsednictvu sjezdu zasedali členové předsednictva ÚV SČSS, členové ÚV SČSS, členové kontrolní komise, zástupci sekcí národnostních literatur, národní a zasloužilí umělci a další význační spisovatelé. Protože všechny tyto navrhované nemůžeme každý den na toto místo za předsednický stůl dostat, navrhujeme, aby dnes předsedali sjezdu jmenovitě:

soudruzi Glazarová, Mukaťovský, Drda, Dobos, N. Frýd, Skála, Macínský, Hrubín, Pluhář, Šotola, Špitzer, Mihalík, Válek, Lacina, Kostra, Sekera, Pončan, Jasiczek, Branald, Tomeček, Vrba, Březovský, Čivrný, Števček, Lustig, Jungmann, Žáry, Skácel, Kmž, Luknár, J. Pilař, Šutnický, M. Kundera, Otčenášek, J. Procházka, Konrád.

Každý den budeme tyto soudruhy vyměňovat, aby se vystřídali za předsednickým stolem.

Má někdo jiný návrh na jmenování některého soudruha pro dnešní předsedání sjezdu? (Není.) Prosím vás, abyste schválili předsednictvo pro dnešek ... Dnešní předsednictvo bylo jednomyslně schváleno. Prosím soudruhy, aby zaujali místo za předsednickým stolem.

Přistoupíme nyní k dalšímu bodu pořadu — volbě sjezdových komisí.

Nejdříve vám navrhujeme volební komisi, která má být podle volebního řádu devítičlenná. Navrhujeme soudruhy Branalda, Mihalíka, Procházku, Skácela a prosím, abyste navrhli ze svého středu další dva členy z českých zemí a tři soudruhy ze Slovenska. (Z pléna byli navrženi: s. Rosenbaum, Hanzlík, Kubíček, Števček a Egri.)

Nechám o návrhu na devět členů volební komise hlasovat. ... Volební komise byla tedy jednomyslně zvolena.

Další komise je návrhová. Navrhujeme do ní: Milana Kunderu, Juraje Špitzera, Františka Vrba a prosím, abyste z pléna navrhli další dva členy. (Z pléna navrženi: s. Kohout a Hanzelka.) ... Také návrhová komise byla jednomyslně zvolena.

Poslední návrh je na zvolení stanovové komise. Do ní navrhujeme: Vlastimila Maršíčka, Alexeje Pludka, Karla Ptáčníka a Miroslava Válka. Doufám, že tato čtyřčlenná komise bude stačit na práci. Máte snad návrh na rozšíření počtu členů stanovové komise? (Návrhy nebyly.) ... Také stanovová komise byla zvolena jednomyslně ...

Dalším bodem našeho programu je úvodní slovo člena předsednictva ÚV SČSS Milana Kundery k sjezdovým materiálům. Prosím s. Kunderu, aby se ujal slova.

Vážení přátelé, ústřední výbor SČSS, když připravoval sjezd, došel k názoru, že upustí od obvyklých úvodních referátů, které se vyznačovaly vždycky mimořádnou sáhodlouhostí, autoritativností i nudou a zaslal vám místo toho text, ve kterém vykládá svůj názor na některé aktuální kulturně politické otázky. Podíleli se na něm svými podněty mnozí z nás — Laco Novomeský, Jaroslav Seifert, Juraj Špitzer, Kosík, Brabec, Chvatík, Števček a mnozí jiní. Byl prodiskutován na dvou zasedáních ÚV svazu a jeho předposlední verze prošla velmi ostrou kritikou na plénu ideologického oddělení ÚV KSČ. Nehleďte v něm, prosím, nějakou teoreticky náročnou esej; jeho smysl je mnohem skromnější i náročnější: měl by nás všechny sjednotit na některých elementárních stanoviscích, jejichž obecné přijetí je, jak se domníváme, pro budoucí rozvoj literatury užitečné. Nedívejte se na něj také jako na definitivní; je to zároveň návrh závěrečné rezoluce, tedy podklad, jenž by měl do sebe vsáknout celého ducha diskuse, která je před námi.

Jedna věc v předloženém textu chybí, a to hodnocení literatury za poslední léta. Tato absence je záměrná. Pamatujeme si přece na různé ty sjezdy a hlavně konference, před něž předstupovala umělecká díla jak před poslední soud, přičemž ta, která byla poslána do ráje, v něm šťastně skonala, a ta, co se dostala do pekla, se dodnes čtou. Kritéria tehdejšího hodnocení byla zjevně falešná a možná, že naše dnešní hodnocení by bylo o chlup přesnější, ale o to nejde. Domnívám se, že sám princip autoritativního institucionálního hodnocení je cosi podstatně pochybeného. Pokud je vůbec možné, aby instituce byla chytrá, tak její chytrost spočívá v tom, že je si vědoma svých hranic a nesnaží se vlastními soudy nahrazovat svobodný proces poznání. Ani naše instituce nechce nahrazovat proces hodnocení literatury, na němž se podílejí v dlouhém čase jednotlivé osobnosti kritiků i teoretiků. Nepocituje jako svou povinnost dávat za pravdu Impulsu proti Orientaci nebo Orientaci proti Impulsu, ani Jarmile Glazarové proti Bohumilu Hrabalovi, anebo Hrabalovi proti Glazarové. ÚV svazu ví, že jeho úkolem je zaručit, aby se všichni mohli plně vyslovit a svobodně střetávat, a ví dnes už také z vlastních trpkých zkušeností, že dát takovou záruku je mnohonásobně obtížnější než unáhleně vynášet konečné rozsudky o procesu, který je sub specie lidského života nekonečný.

Nicméně jeden obecný hodnotící poznatek o literatuře uplynulých čtyř let dá se pravděpodobně konstatovat se značnou jistotou. Byla to doba rozmachu. Je snad zbytečné, abych to dokumentoval výčtem děl, všichni o nich víme a každý z nás dáváme přednost jiným, důležité je, že jsou to díla různá a dobrá a mnohá a že v některých oborech, např. ve filmu, který je do značné míry též oblastí literatury a tedy naší záležitostí, došlo k rozkvětu, který nemá v národní historii tohoto uměleckého odvětví vůbec obdoby.

Od r. 1948, tedy za posledních skoro 20 let, nezažila česká a slovenská literatura (a pravděpodobně české umění vůbec) lepší léta. A možná, že od r. 1938, tedy za posledních 30 let. A právě v onom poměru 4:30

má toto optimistické konstatování svůj černý rub a skrývá v sobě me-mento, které — zdá se mi — tvoří podtext všech našich úvah a starostí.

Dovolte mi, abych na tomto místě navázal, když už zde stojím za tribunou, svou vlastní úvahu, kterou můžete považovat za můj diskusní příspěvek. Budu v něm mluvit jen o české problematice, ale jsem si jist, že je jí jím postižena i problematika slovenská.

Vážení přátelé, i když žádný národ tu není na zeměkouli od věků a sám pojem národa je poměrně moderní, přesto pocituje většina národů svou existenci jako samozřejmý úděl daný mu od Boha, od přírody, od nepaměti. Svou kulturu, politické zřízení, často i své hranice jsou s to národy pocítovat jako vlastní lidské dílo, tedy jako otázku a problém, ale sama národní existence je pro ně daností povýšenou nad jakákoli tážání. Nepřilíš šťastná, přetrhávaná historie českého národa, jenž dokonce prošel i předsíní mrtvých, umožnila nám nepodlehnout této klamavé sugesci. Existence českého národa nebyla totiž nikdy samozřejmostí a právě nesamozřejmost patří k jejím nejvýraznějším určením.

Nejzřetelněji je to patrné na začátku 19. století, kdy hrstka intelektuálů se pokusila vzkřísit polozapomenutou češtinu a v další generaci i polozahynulý národ. Toto vzkříšení byl záměrný čin a každý čin je volba mezi pro a proti. Intelektuálové českého obrození, i když se rozhodli pro, znali i váhu protidůvodů. Věděli — mluví o tom např. Matouš Klácel — že germanizace by ulehčila život obyvatelů Čech, dala praktičtější příležitosti jejich dětem. Věděli též, že příslušnost k většímu národu poskytuje mnohem větší prostor i působnost duchovní práci, kdežto češtinou věda — cituji Klácela „ouží známé důkladné práce své“. Znali nevýhody malých národů, které, jak říkal Kollár, „myslí a cítí tak-kořka jen napolo“, jejichž vzdělanost — cituji opět Kollára — „bývá malicherná a neduživá; ona nežije, ale jen živoří, neroste ani nekvete, ale jen vegetuje, nevyvodí stromy, ale jen chrastiny“.

Plné vědomí důvodů i protidůvodů klade do základů novodobého českého bytí otázku být či nebýt a proč být. Jestliže obrozenci zvolili bytí, byla to velká výzva budoucnosti. Postavili národ před úkol ospravedlnit v průběhu historie správnost obrozenecké volby.

Bylo zcela v logice této podstatné nesamozřejmosti českého bytí, jestliže Hubert Gordon Schauer hodil roku 1886 do tváře mladé, leč do své malosti pohodlně se již zabydlující české veřejnosti skandální otázku: Nebyli bychom přinesli lidstvu víc, kdybychom svou duchovní energii byli spojili s kulturou velkého národa, která je na mnohem vyšší úrovni než klíčící kultura česká? Stála námaha vynaložená na znovuzřízení národa vůbec za to? Je kulturní hodnota národa tak velká, aby ho ospravedlnila? A druhá otázka. Je s to ho ta hodnota zabezpečit v budoucnosti před eventuálním odnárodněním?

Český provincionalismus, plně uspokojený pouhým vegetováním, považoval ovšem takové obrácení jistot v otázky za útok proti národu, a proto vyobcoval tehdy Schauera z národa. A přece o pět let později začínající kritik Šalda označuje Schauera za největší postavu své generace. Jeho stáť označuje za vlastenecký čin v nejpůvodnějším slova smyslu. Ne-

mýlí se. Vždyť Schauer koneckonců vyhrotil to, co věděli všichni velcí obrozenci. Palacký píše: „Nepovzneseme-li ducha národa našeho k vyšší a ušlechtilější činnosti, nežli jest u sousedův, neuhájíme ani přirozeného bytu svého.“ A Neruda: „Nastává povinnost, abychom národ svůj na vyšší světového uvědomění a vzdělání postavili a jemu takto nejen k uznání dopomohli, ale i život pojistili.“

Otázku samého bytí národa podmiňují obrozenci kulturními hodnotami, jež má národ vytvořit. A ty hodnoty chtějí měřit nikoli bezprostřední nacionální užitečností, ale měřítky, jak se tehdy říká, všelidskými. Chtějí být součástí světa, součástí Evropy. Chtěl bych v této souvislosti upozornit na zvláštní specifikum české literatury, která vytvořila typ v jiných literaturách velmi vzácný, typ překladatele jako významné, ba vůdčí literární osobnosti. Vždyť, když se to tak vezme, největší literární postavy předbělohorského století byli překladatelé: Řehoř Hrubý z Jelení, první překladatel Erasma na světě, Daniel Adam z Veleslavína, Jan Blahoslav. V základech obrozenecké češtiny je slavný Jungmannův překlad Miltona a dodnes je naše překladová literatura jedna z nejlepších na světě a překladatelé mají u nás váhu literárních osobností. Smysl té velké role překladatelství je zřejmý: Čeština se právě na překladech utvářela a dotvářela jako plnohodnotný evropský jazyk s evropským pojmoslovím, a za druhé, právě překladovou literaturou vytvářeli si Čechové svou česky psanou evropskou literaturu a literatura si vytvářela své česky čtoucí evropské čtenáře.

Pro velké evropské národy s tzv. klasickou historií je evropský kontext čímisi přirozeným. Ale Čechové střídali v dějinách údobí bdění s údobím spánku, některé podstatné vývojové fáze evropského ducha promeškali a musili si evropský kontext vždy znovu sami zprostředkovávat, osvojovat, vytvářet. Nic nikdy nebylo Čechům samozřejmou daností, ani jejich jazyk, ani jejich evropanství. I jejich evropská příslušnost je jejich věcným buď anebo: buď nechat češtinu zplanět v pouhé evropské nářečí a její kulturu v pouhý evropský folklór, anebo být jedním z evropských národů se vším, co to znamená.

Jen druhá alternativa zaručuje skutečný život, ale ona je právě neobyčejně obtížná pro národ, který celé devatenácté století musel věnovat většinu své energie na budování základů, od středního školství až po naučný slovník. A přece už na začátku 20. století, a zejména v údobí mezi dvěma válkami, dochází ke kulturnímu rozkvětu bezpochyby až dotud největšímu v české historii. Na nepatrné ploše dvaceti let tvoří vedle sebe celá plejáda geniálních lidí, kteří v závratně krátké době pozvedli poprvé od dob Komenského českou kulturu ve vší její svébytnosti opět na evropskou výši.

Toto velké období, tak krátké a tak intenzivní, že po něm dodnes pocítujeme nostalgii, bylo ovšem pořád ještě mnohem spíše obdobím jinošství než dospělosti: České písemnictví mělo ještě převážně lyrický ráz, teprve se rozvíjelo a nic nepotřebovalo víc než dlouhý, klidný a souvislý čas. Přerušit v této chvíli vývoj tak křehké kultury nejdřív okupací, vzápětí stalinismem, dohromady téměř na čtvrt století, izolovat ji od světa, zredukovat její mnohočetné vnitřní tradice, snížit ji na úroveň planého propagandismu, to byla tragédie, která hrozila odsunout český

národ znovu a definitivně na kulturní periférii Evropy. Jestliže se právě v těchto posledních několika letech česká kultura znovu rozběhla, jestliže je dnes nepochybně neúspěšnějším oborem národní činnosti, jestliže vzniklo mnoho vynikajících děl a některá odvětí, jako právě český film, prožívají dosud největší rozkvět ve svých dějinách vůbec, pak je to nejdůležitější národní událost posledních let.

Ale je si toho naše národní společenství vůbec vědomo? Je si vědomo toho, že se naskytla možnost navázat na velké jinošství meziválečné literatury a že je to neopakovatelná příležitost? Je si vědomo, že osud její kultury je jejím osudem? Anebo snad dnes již přestal platit názor obrozenců, že bez silných kulturních hodnot není národní bytí vůbec zabezpečeno?

Postavení kultury v národě se od dob obrození jistě změnilo a nebezpečí národního útlaku nám sotva dnes hrozí. Přesto však si myslím, že kultura pro nás svůj význam národního ospravedlnění a zabezpečení naprosto neztratila ani dnes. V druhé půli 20. století otevřely se velké perspektivy integrace. Vývoj lidstva se poprvé spojil v jednotnou světovou historii. Malé celky spojují se do větších. Mezinárodní kulturní úsilí se koncentruje a sjednocuje. Vzniká masové cestovatelství. A tím vším vzrůstá role několika hlavních světových jazyků, a tak jak se stává veškerý život čím dál víc mezinárodním, působnost jazyků malých národů se čím dál víc omezuje. Mluvil jsem před časem s jedním belgickým flámem, divadelníkem, který si mi stěžoval, jak je ohrožen jejich jazyk, jak se flámská inteligence stává dvojjazyčnou a začíná dávat přednost před rodným jazykem angličtině, která jí umožňuje přímější styk s mezinárodní vědou. V těchto okolnostech mohou malé národy bránit svůj jazyk a svou svěbytnost jedině kulturním významem svého jazyka, nenahraditelností hodnot, jež vytvořil a jež jsou s ním spjaty. Plzeňské pivo je ovšem také hodnota. Jenomže všude ho pijí jako Pilsner Urquell. Plzeňské pivo nárok Čechů na vlastní jazyk neospravedlní. A budoucnost sjednocujícího se světa bude nemilosrdně a zcela oprávněně požadovat účty z ospravedlnění existence, kterou jsme si před 150 lety zvolili, a bude se ptát, proč jsme si ji zvolili.

Není nic důležitějšího, než aby si životní význam své kultury a svého písemnictví plně uvědomovalo celé naše národní společenství. Česká literatura totiž — a to je její další specifikum — je přamálo aristokratická, je to plebejská literatura spjatá s širokým národním publikem. V tom je její síla i slabost. Síla proto, že má své pevné zázemí, v němž její slovo silně rezonuje, slabost proto, že nejsouc dosti emancipována, je příliš odvislá od veřejnosti, od její vzdělanosti i svobodomyšlnosti, je kdykoli příliš zasažitelná projevy její eventuální nekulturnosti. Děsím se někdy toho, že dnešní naše vzdělanost ztrácí onen evropský charakter, jež měli na srdci čeští humanisté a obrozenci. Recko-rímská antika i křesťanství, oba tyto základní prameny evropského ducha, které vytvářejí napětí jeho výboje, téměř vypadly z povědomí mladého českého vzdělance, což je ztráta, kterou nelze nijak nahradit. Existuje totiž železná kontinuita evropského myšlení trávající přes veškeré myšlenkové revoluce, která si vytvořila svůj slovník, svou terminologii, své podoben-

ství, mýty a svá témata, bez jejichž znalosti se evropští vzdělanci nemohou dohovorit. Četl jsem nedávno otřesný dokument o znalostech, jaké mají budoucí učitelé češtiny o světové literatuře, a nechtěl bych se dovědět o jejich znalostech všeobecných světových dějin. Provincionalismus není jen záležitostí literární orientace, ale především problém celonárodního bytí, zejména jeho školství, novinářství atd.

Viděl jsem nedávno film, který se jmenoval Sedmikrásky a vyprávěl o dvou nádherně odporných holčičkách, suverénně spokojených s vlastní roztomilou omezeností a vesele ničících všeho, co přesahovalo jejich obzor. Zdálo se mi, že vidím dalekosáhlé a velmi aktuální podobenství o vandalismu. Kdo je vandal? To vůbec není negramotný sedlák, který v návalu hněvu podpálil zámek nenáviděného statkáře. Vandal, jak ho kolem sebe vidím, je sociálně zabezpečený, gramotný, sám se sebou spokojený a nemá se celkem za co mstít. Vandal, to je pyšná omezenost, která se cítí dobře v sobě samé a je ochotna se kdykoli dovolávat svých demokratických práv. Tato pyšná omezenost se domnívá, že k jejím nezadatelným právům patří přetvářet svět ke svému obrazu, a protože svět je především to nesmírně mnohé, co ji přesahuje, upravuje si tedy svět ke svému obrazu tím, že ho ničí. Tak výrostek urazí v parku hlavu soše, protože socha přesahuje urážlivě jeho lidskou míru, a urazí ji s uspokojením, protože každé sebestvrzení přináší člověku uspokojení. Lidé, kteří žijí jen ve své nezprostředkované přítomnosti, bez vědomí historické kontinuity a bez kultury, jsou s to proměnit svou vlast v pustinu bez historie, bez pamětí, bez ozvěn a bez krásy. Dnešní vandalství nemá totiž jen policejně postižitelné formy. Když se představitelé občanů nebo kompetentní úředníci usnesou, že socha (nebo zámek, kostel, stáletá lipa) je zbytečná, a nařídí její odstranění, je to jen jiná forma stejného vandalství. Není podstatného rozdílu mezi legálním a ilegálním ničením a není ani podstatného rozdílu mezi ničením a zakazováním. Jeden český poslanec žádal nedávno ve sněmovně jménem jedenadvaceti poslanců zákaz dvou vážných, náročných českých filmů, mezi nimi, ironií osudu, také Sedmikrásek, tohoto podobenství o vandalech. Obvinil nesmlouvavě oba filmy a zároveň výslovně prohlásil, že jím nerozumí. V takovém postoji je jen zdánlivý rozpor. Hlavním hříchem obou děl bylo totiž právě to, že přesáhla lidský obzor posuzovatelů a tím je urazila. [Potlesk.]

V dopise Helvetiovi napsal Voltaire nádhernou větu: „Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale až do smrti budu bránit vaše právo říkat to.“ To je formulace základního etického principu novověké kultury. Kdo se vrací historicky před tuto zásadu, dělá krok z novověku do středověku. Jakýkoli potlačování názorů, ba i násilné potlačování nesprávných názorů směřuje ve svých důsledcích proti pravdě, protože pravdy je možno dosáhnout jen v dialogu názorů, které jsou rovnoprávné a svobodné. Jakýkoli zásah do svobody myšlenek a slov, ať už technologie i pojmenování takové cenzury je sebediskrétnější, je ve dvacátém století skandálem a pro naši rozbiřhlou se literaturu okovem.

Jedna věc je přece nesporná: Došlo-li k rozmachu našeho umění, došlo k němu proto, že se duchovní svoboda rozšířila. Osud české literatury je v této chvíli na míře duchovní svobody životně odvislý. Já vím, že

když se řekne svoboda, někteří lidé dostávají hned sennou rýmu a namítají, že svoboda socialistické literatury musí mít přece své hranice. To se ví, že má každá svoboda své hranice, dané už třeba mírou soudobých znalostí, vzděláním, předsudků apod. Jenomže žádné nové progresivní období se přece samo nedefinovalo svými omezeními! Renaissance se sama pro sebe nedefinovala ohraničující naivitou svého racionalismu, ta byla zřejmá až z historického odstupu, ale racionalistickým překročením dosavadních ohraňování. Romantismus se sám pro sebe definoval překročením hranic klasicistních kánonů a novým obsahem, jehož se za těchto hranicemi mohl zmocnit. A také slova socialistická literatura dotud nebudou mít pozitivní smysl, dokud nebudou znamenat podobné osvobozující překročení.

Jenomže u nás je pořád větší ctností střežit hranice než je překračovat. Nejruznější momentální společensko-politické okolnosti mají ospravedlnit, že se duchovní svobody různě ohraňují. Ale velká politika je ta, která nadřazuje epochální zájmy nad momentální zájmy. A velikost české kultury je pro český národ zájmem epochálním.

Je jím o to víc, že má dnes před sebou zcela mimořádné příležitosti. V 19. století žil náš národ na periférii světové historie. V tomto století žije však v samém jejím středu. Toto bytí ve středu historie není, jak víme, žádný med. Jenomže na zázračné půdě umění proměňují se strasti ve zlato. Na této půdě se např. i trpký zážitek stalinismu mění v paradoxní a nenahraditelný zisk. Nemám rád, když se dělá rovnítko mezi „fašismus“ a „stalinismus“. Fašismus založený na otevřeném antihumanismu vytvořil situaci morálně celkem jednoduchou; ponechal humanitní principy a ctnosti nedotčeny, poněvadž vystoupil jako jejich antiteze. Stalinismus byl však dědicem velkého humanitního hnutí, které i uvnitř stalské nemoci zachovalo mnoho původních postojů, myšlenek, hesel, slov a snů. Vidět, jak se takové humanitní hnutí před očima zvrací v cosi opačného a strhuje s sebou všechnu lidskou ctnost, jak mění lásku k lidstvu v krutost k lidem, lásku k pravdě v denunciaci atd. atd., to otvírá neuvěřitelné pohledy na samu podstatu lidských hodnot a ctností. Co je to historie a co je to člověk v historii a co je to vůbec člověk? Žádnou z těchto otázek není možno zodpovědět stejným způsobem před tímto zážitkem jako po něm. Nikdo nevstoupil do této historie stejný, jako z ní vyšel. A nejde ovšem jen o stalinismus. Celý příběh tohoto národa mezi demokracií, fašistickou porobou, stalinismem a socialismem (násobený ještě zcela jedinečnou problematikou nacionální) obsahuje v sobě všechno podstatné, co dělá 20. století dvacátým stoletím. To nám umožňuje klást možná podstatnější otázky, vytvářet možná smysluplnější mýty než ti, kteří touto anabází neprošli. Tento národ prožil snad tedy v tomto století více než mnohé jiné národy, a byl-li jeho génius bdělý, snad také i více ví. Toto větší vědění by se mohlo proměnit v ono osvobozující překročení dosavadních hranic, v překročení hranic dosavadních vědomostí o člověku a jeho údělu a dát tak české kultuře smysl, dospělost i velikost. Jsou to zatím snad spíše šance, spíš možnosti, ale mnohá díla vzniklá v posledních letech dokázala již plnou realnost těchto šancí.

Jenomže znovu se musím ptát: Je si naše národní společenství vě-

domo těch šancí? Ví, že jsou to jeho šance? Ví, že historické příležitosti jsou neopakovatelné? Ví, že prohrát tyto šance znamená prohrát českému národu jeho 20. století?

„Uznáno jest hlasem všeobecným,“ napsal Palacký, „že to byli spisovatelé čeští, co nedali národu zabynout, ale vzkřísili jej zase a vytknuli jeho snahám cíle ušlechtilé.“ Spisovatelé čeští mají odpovědnost za samo bytí svého národa a mají ji dodnes, protože od úrovně českého písemnictví, od jeho velikosti či malosti, odvahy či zbabělosti, provinciálnosti či všelidskosti, závisí do značné míry odpověď na životní otázku národa:

Stojí jeho existence vůbec za to? Stojí za to existence jeho jazyka? Ony nejzákladnější otázky položené do základů novodobého bytí tohoto národa čekají stále ještě na své definitivní zodpovězení. Proto každý, kdo svou bigotností, vandalismem, nekulturností, nesvobodomyslností podržel nohy nastávajícímu kulturnímu rozvoji, podráždí nohy samému bytí tohoto národa. (Potlesk.)

S. Ptáčník: Děkuji s. Kunderovi za jeho úvod k sjezdovým materiálům, zejména za úvod k návrhu stanoviska ÚV k některým otázkám literatury, a současně mu děkuji za první diskusní příspěvek, jímž zahájil poslední bod dnešního našeho programu, tj. diskusi. Několik organizačních poznámek....

Nyní je přihlášen do diskuse tajemník ÚV strany a člen předsednictva ÚV KSČ s. Jiří Hendrych.

JIRÍ HENDRYCH

Soudružky a soudruzí, milí přátelé! Dovolte mi, abych tlumočil sjezdu Svazu čs. spisovatelů a celé spisovatelské obci pozdrav ústředního výboru Komunistické strany Československa. Spisovatelský sjezd se schází v závažném období.

Naše socialistická společnost vstupuje do nové etapy svého vývoje. Překonává mnohé, co patřilo k jeho předcházející fázi, ztratilo už svoje místo nebo nestačí našim potřebám. Je to období, kdy současně hledáme a zkoumáme nové cesty, vyznačujeme perspektivy dalšího rozvoje socialismu v naší republice. XIII. sjezd otevřel pro tento proces široký prostor a vytvořil předpoklady k řešení nových úkolů rozvoje naší společnosti.

Realizace závěrů XIII. sjezdu strany probíhá v mimořádně komplikovaných podmínkách světového vývoje. Poslední události znovu ukazují, že zdaleka není dobojován zápas o spravedlivé uspořádání lidského života v duchu idejí skutečné svobody, bratrství, humanity a sociální i národní rovnosti všech lidí, ras a národů. Vývoj nynějšího světového zápasu stále výrazněji ukazuje základní rozpor mezi světem kapitalismu a socialismu, nacházející své vyjádření v sílící agresivní politice Spojených států amerických a ostatních imperialistických sil. Válka ve Vietnamu, která se rozvíjí ve stále drastičtější podobě, likvidace demokracie v Řecku, likvidace a potlačování demokratických sil v Indonésii, potlačování práv lidí v Latinské Americe, agresivní válka proti arabským národům na Středním východě a mnohé další události nasvědčují tomu, že zápas

osvobozených národů a pracujících celého světa bude i nadále nejen nesmírně obtížný, ale bude vyžadovat i nové oběti, sebezapření, a především jednotu a semknutost pokrokových sil.

Všechny události současného světa se promítají i do našich vlastních osudů. Zápas o budoucnost naší společnosti, o realizaci našich záměrů i tužeb, o uplatnění lidských znalostí, talentů i odvahy se neodehrává v rovině bezkonfliktních situací, ale vyžaduje od každého, aby otevřeně vyjádřil své místo v tomto zápase o společenský pokrok i vztah k socialismu, demokracii a míru. Je přirozené, že nemůžeme zůstat lhostejní k charakteru tohoto zápasu, ani k tomu, na čí straně je pravda a spravedlnost a ze které strany hrozí světu nebezpečí nového válečného požáru a likvidace všech lidských hodnot, dokonce samého života na zemi. Jsme-li nositeli myšlenek aktivního humanismu i lidské seberealizace, musíme formovat svůj postoj k současnému světu i k naší skutečnosti. Protidemokratické síly reakce a imperialistických agresorů se pokoušejí o frontální nápor proti socialismu, proti růstu prestiže světové socialistické soustavy. To vyžaduje od nás vyhraněné a jasné slovo solidarity a všestrannou podporu sil protimperialistického boje, rozhodné odmítnutí fašizujících snah a antikomunistických tendencí světové reakce. V takové chvíli, kdy fronty se rozestoupily a dochází k přístřeší — nesmírně mnoho záleží na zásadním třídním postoji, na odpovědnosti každého z nás. To platí o každé otázce a platí to o postoji k agresí na Blízkém východě.

Zdůraznění tohoto požadavku je spjato se samou existencí Československa uprostřed Evropy, s existencí země na hranicích dvou světů, která jednoznačně rozhodla o svém určení na straně světa socialismu.

Požadavek takového jasného postoje je vynucován i současným vývojem západního Německa a jeho vnitřních tendencí směřujících k zvrácení výsledků druhé světové války, k oslabení důsledků porážky fašismu v Evropě.

Americký imperialismus, využívající nejednotnosti demokratických sil a především současné pozice Číny, přistoupil k výraznému používání strategie lokálních konfliktů a válek. Jejím cílem je likvidace sil, které usilují o progresivní společenský rozvoj. Tato taktika sama o sobě svědčí o tom, že imperialismus nemá převahu ve světě. Avšak jeho úsilí, jehož cílem je obnovit ztracené pozice a zvrátit současný vývojové tendence, nás nutí k zesílení pozornosti vůči všem stránkám činnosti imperialismu a k protipatření z naší strany.

V takovéto chvíli jsme především povinni znovu vyslovit naši sounáležitost se světem socialismu, vyzdvihnout naše spojení se Sovětským svazem, který znamená jistotu a základní předpoklad mírového rozvoje naší země a prostupuje náš život jako jeho záruka a základní podmínka. Tato odpověď musí v sobě obsahovat i naprosté a rozhodné odmítnutí pokusů těch reakčních kruhů a hlasů, které se snaží podkopávat základy socialistického pořádku i v naší zemi a prosadit proces tzv. ideologické eroze socialismu.

Do světa byly vypuštěny různé pestrobarevné balónky, které našly i u nás určité obdivovatele. Mám na mysli různé teorie a hlasy, které vyklešují třídní podstatu myšlenky mírového soužití a předkládají ji

pod heslem světové integrace. Zastírají přitom, že jde o smír s buržoazní ideologií, o smír s politikou kapitalistického světa. Nemůžeme nevidět, že druhou stranou velkých slov o demokracii, humanitě, o vzájemné toleranci, o ideologické integraci buržoazních a socialistických idejí je fašizující, nelidská a krutě intolerantní skutečnost bombardování Vietnamu a nástupu reakčních tendencí i jinde. Přitom neskrýváme slabosti a rozpory našeho socialistického světa. To však nemůže zastříti kvalitativní rozdíl mezi světem socialismu a kapitalismu a vést ke smíru s buržoazní ideologií a politikou kapitalistického světa, bez níž by mnohé naše problémy měly zcela jinou podobu. Znovu se potvrzuje, že tou měrou, jak imperialismus zostruje napětí ve světě, je třeba zesilovat i boj s buržoazní ideologií a že jakékoli oslabení našeho zápasu v intelektuální oblasti ztěžuje a prodlužuje i řešení úkolů, od nichž závisí rozvoj samého socialismu.

Nemůžeme proto přehlížet ani u nás vlivy a pokusy o ideologickou a politickou infiltraci z kapitalistických zemí. To vyžaduje od každého zásadový, náročnější a politicky odpovědný postoj. Antikomunistické a protisocialistické myšlenky nelze integrovat. Nelze mlčky, nebo dokonce s tichým souhlasem, zastřeným tzv. tolerantností vůči protivníkovi, jeho názory propagovat, shledávat je „moudrými“, „zajímavými“ nebo „poučnými“ bez vlastního principiálního a jasného postoje. Různé teorie evropanství a vzájemné integrace kapitalistické a socialistické Evropy, pochyby o předpokladech našich národů a jejich síle i schopnosti existovat, nemůže přijmout nejen propaganda, ale byly dávno vyvráceny věcně i vědecky.

Ve světle toho je nutno chápat důsledný postoj stranických i státních orgánů proti tendencím, které by i u nás někdy chtěly otevřít okna nepřátelské propagandy. Převážná část naší inteligence si je vědoma své odpovědnosti občanů naší republiky a správně hodnotí složité otázky současného světa. Spolu s pokrokovými a demokratickými silami ostatních národů usiluje o smelení sil, o principiální dialog řešící progresivně osudy lidstva. Svým dílem napomáhá odrazit ideové útoky a organizuje pomoc obtížnému zápasu perzekvovaným obětem reakce. Budeme proto citlivě rozlišovat otázky střetávání a různosti názoru v publicistice i umělecké tvorbě na půdě socialismu a v zájmu jeho rozvoje na jedné straně, a infikování nebo přejímání nepřátelské ideologie na straně druhé. K tomu bylo řečeno jasné stanovisko v rezoluci XIII. sjezdu o dalším rozvoji kultury i na únorovém plénu ÚV KSČ. Tak a jedine tak je možno přistupovat k diskusím o těchto problémech.

Socialistická společnost se přeměnila ze snů a představ v reálnou skutečnost. Ve velké části světa byl třídní zápas s buržoazií rozhodnut a byly vytvořeny základní sociální, ekonomické předpoklady dalšího rozvoje společnosti k beztřídnímu stavu. I v naší republice se zformovala zásadní vnitřní jednota lidu na základě nového sociálně ekonomického postavení pracujících. Opírá se o společné cíle sociálního rozvoje, o společné angažování se v zápasu proti válce a imperialismu a o základní souhlas se socialistickým zřízením. Socialismus překročením období vnitřních podmínek antagonistického třídního zápasu otevřel před námi prostor nových, namnoze ne zcela známých řešení. Vstoupili jsme do nové

etapy vývoje socialismu. Její kvalita je určována znaky rozhodující socialistické jednoty se současnou bohatou sociální, myšlenkovou, národní a společenskou diferenciací pracujících.

Dosažení hranice vítězství socialismu vytvořilo nové objektivní podmínky, které kladou nové požadavky a nároky. Lenin při zamýšlení se nad těmito otázkami upozorňoval, že za hranicemi socialistického vítězství už nemůžeme řešit nové problémy starými metodami. Pátos sociální revoluce se přenáší z vnějšku do vnitřních sfér společenského života. Směřuje k rozvoji vysoké úrovně výrobních sil, k přeměně civilizačních základů lidského života, ke kultivaci socialistických vztahů mezi lidmi a k rozvoji vnitřních sil samého člověka. Nastupující komunistická revoluce se nedílně pojí s vědeckotechnickou a komunistickou kulturní revolucí, rozvojem samého člověka, jako hlavní součástí komunistických přeměn.

Zde se před námi rozvírá hloubka problémů, jejichž vyřešení je spojeno s ovládnutím technicky vyspělé civilizace, s přeměnou základních předpokladů lidského života, s vytvářením světa, který je stejně tak reálným cílem naší činnosti, jako představou a tužbou, k níž chce lidstvo dospět. Jsme si vědomi, jaké obrovité úsilí musíme vyvinout k dořešení komplexu problémů ekonomiky, k propracování politické a společenské soustavy, jež bude adekvátní současnému stavu našeho vývoje. Komunistická strana propracovala na XIII. sjezdu soubor opatření k realizaci těchto strategických úkolů. Od XIII. sjezdu postupně a krok za krokem, poučena zkušenostmi, že takovéto otázky nelze řešit uspěchaně, planým radikálním a netrpělivostí, propracovává jednotlivé otázky ekonomické soustavy, věcných problémů našeho národního hospodářství, politické soustavy, komplexu lidských vztahů a připravenosti lidí pro nadcházející úkoly. Zamýšlí se i nad obsahem své vlastní práce, nad svou strukturou a metodami své působnosti a věcně, střídavě hodnotí výsledky i metody své činnosti a připravuje cesty ke kvalitativním změnám ve své činnosti.

Současné společenské poměry socialismu, jež determinují lidský život, se staly tvárnými. Nejsme stoupenci osudové determinovanosti, jsme si dobře vědomi tvárnosti společenských poměrů, s jejichž změnami se mění i možnosti a profil člověka. Říkáme-li, že lidé jsou strženci poměrů, jsme si vědomi i nebezpečí subjektivismu a voluntarismu. Zkušenost nás dostatečně poučila o potřebě střídavého nazírání na věci, o nutnosti vědecky realistického uvažování, které respektuje determinující činitele a nedává se strhnout apriorními představami, jež nejsou ničím více než zbožným přáním. To však neoslabuje naše odhodlání a smělost vydobývat budoucnost podle našich záměrů. Jsme si vědomi toho, že k jejímu formování máme jistou sumu vědeckých poznatků a zkušeností. Víme však, že zdaleka neznáme všechno. Musíme se leckdy vracet a začínat znovu. Musíme experimentovat. Sama komunistická revoluce je obrovský sociální experiment, jaký lidská společnost nikdy nepodstupovala. Její realizaci se zmocňujeme dosud neprobádaných končin.

V takovémto časovém i lidském prostoru řešíme prognózy vývoje a perspektiv současného světa i nás samých. Jejich hloubka je taková, že mnohé důsledky nedokážeme dohlédnout. Propracováváme projekt vě-

deckotechnické revoluce. Tento projekt s sebou přináší dalekosáhlé změny v povaze a struktuře pracovní činnosti. Mění se pojetí lidských faktorů, modifikuje se obsah dělnické třídy spjaté s automatizací průmyslu a rozsáhlým rozvojem tzv. terciální sféry. Mění se i povaha inteligence. V komunistické revoluci se úroveň vzdělanosti stává integrální součástí přeměn všech tříd a vrstev naší společnosti. Socialismus zákonitě směřuje k vysoké úrovni produktivních sil, vysoké úrovni kvalifikace, kultury a lidských vztahů. Požadavek vzdělanosti lidí je jedním z kritérií současné revolučnosti. Proto se nelze smířovat s průměrností, ale musíme ji překonávat soustavně a důsledně. Jde nám o to, vytvořit v celém našem životě, systému výroby, vědy, školství, ale také i v oblasti umění a kultury takovou atmosféru, která by vyzvedávala skutečné talenty, oceňovala faktickou schopnost, nadání, píli a také poctivost a odpovědnost v práci. Chceme probojovat takový kodex morálních socialistických hodnot, které budou provázet od dětství každého člověka vědomím, že v socialistické společnosti znamená jen tolik, nakolik je skutečným člověkem, schopným vytvářet trvalé hodnoty pro společnost a být mnohostranně platným členem lidského kolektivu. Proces denivelizace a preference potřebných lidských schopností, píle, kvalifikovanosti, angažovanosti, odpovědnosti je jedním z klíčů k řešení rozvoje socialistické společnosti.

Uvedené cíle jsou základem pro formování naší socialistické etiky. V ní nemůžeme oceňovat křiklounství a frazérství, stejně tak jako malichernou závist a kramářské vztahy v životě, v práci i literatuře. Jsme proti všemu, co křiví a znetvořuje charaktery lidí. Nikterak se ale nestydíme za lidské city, za radost nebo slzy a snažíme se rozumět lidské bolesti a lidskému štěstí. Jsme si vědomi toho, že realita socialismu v daných podmínkách nevytvořila ještě všechny možnosti pro bohaté rozvíjení lidských citových vztahů. Tím spíše musíme odmítat všechno, co skutečné city nahrazuje prázdnotou živočišnou sexualitou, cynismem nebo despektem k lidské práci a tužbám prostých lidí. Současně odmítáme nadřazování kterékoliv vrstvy společnosti nad ostatní. Tak jako čelíme podceňování inteligence, nesouhlasíme s projevy despektu vůči těm, kteří tzv. nerozumějí řeči a symbolům současné moderní tvorby. Bez pracujících, bez jejich účasti, bez jejich zaangażovanosti není nikdo s to vyřešit žádnou z otázek současného světa. Je nedílným úkolem umělců a pracovníků kultury získat pro skutečné hodnoty všechny občany naší země a jen v míře této schopnosti se promítá úspěšnost a výslednost jejich práce.

V období přelomu celospolečenské povahy někdy obtížně hledáme cesty a východiska rozvoje naší společnosti a nesnadně se zbavujeme mnoha překonaných názorů a přežitých metod. Na prahu nové etapy sociálního pohybu, pohybu techniky, lidských přeměn chceme nově formovat nejen ekonomické vztahy lidstva, vztahy národů a států, lidských skupin a jednotlivců, ale i kulturní bohatství člověka, jeho morálku a samo lidství.

Míra podílu na tomto zápase je také mírou velikosti každého člověka, který se ho účastní. Naše kultura a zvláště spisovatelé nemohou zůstat

na pokraji tohoto boje a musí se ho chopit s veškerou vážností a odpovědností.

Dějinný zápas našeho lidu v minulosti přivedl do čela úsilí o dějinný pokrok komunistickou stranu, která prokázala své avantgardní místo v nejtěžších okamžicích našich národních i státních osudů. Současná doba není o nic menší a snazší než předcházející léta zápasů strany a lidu. V rozmanitosti naší sociální struktury, její konfrontaci s potřebami vědecky zpracované koncepce vývoje společnosti znovu vystupuje do popředí požadavek síly, která bude s to integrovat rozdílné zájmy vrstev a skupin našeho lidu ve společný proud socialistického rozvoje. Touto organizovanou silou je komunistická strana, spojující vědecké poznání s demokratickou podstatou našeho zřízení. Ve vztahu ke všem sférám lidské činnosti spojuje požadavek demokratického respektování dílčích zájmů a specifík s vysokou náročností na věcnou dokonalost, fundovanost a pochopení společenských zájmů všemi občany naší země. Jen takováto souhra zajišťuje společnost, aby se nestala shlupek věčně se svářících skupin, bezohledně prosazujících své zájmy, a na druhé straně ji chrání před uniformitou, šablonovitostí apod.

Komunistická strana působí jako činitel poznání, teoretického odhalení, ale i praktického prosazování progresivních vývojových směrů; jako integrující společenská síla, zajišťující dynamické překlenutí rozporů společnosti, skupin a jednotlivců; i jako ručitel zdravého fungování systému naší demokracie a správy.

Tato koncepce nemá nic společného s žádným monopolizováním veřejných zájmů, ale vychází z potřeby vytvářet podmínky pro aktivizaci všech složek naší demokratické soustavy, staví stranu před úkol podněcovat i socialistickou kulturu v souladu s celkovými programovými záměry. S vědomím všech skutečností formulovala strana před rokem na svém XIII. sjezdu rezoluci k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury. Řekli jsme, že úsilí směřující k tomu, aby kultura byla aktivním činitelem při výstavbě socialistické společnosti, aby se účinně podílela na velkém zápase socialismu s kapitalismem a stala se majetkem všeho lidu, považujeme za organickou součást socialistické revoluce, za podstatnou část politiky strany.

Soudíme, že rezoluce XIII. sjezdu dává solidní základ pro rozpracování pozitivního programu a koncepce rozvoje kultury a umění. Práce na tomto závažném úkolu není ovšem snadná. Rozsáhlé studium problematiky vědeckotechnické revoluce a jejích lidských faktorů, závažné, řekl bych všelidské problematiky, které vede i u nás početný kolektiv vědeckých pracovníků mnoha oborů, jednoznačně směřuje k jednomu závěru: ukazují se, že jedinou základnou pro řešení této otázky v zájmu člověka a jeho rozvoje je socialismus, který umožňuje sjednotit svět technické civilizace a kultury, zvládnout živelný vývoj techniky kolektivním rozumem a postavit ho do služeb lidstva.

Nám komunistům, jakkoli klademe důraz na rozvoj výroby, nejde jen o její zvýšení. Chceme na jejím základě vytvořit podmínky pro rozvinutou socialistickou osobnost, svobodného, samostatně myslícího, citově bohatého a morálně jednajícího občana. A zde je jedno z nejvlastnějších

poslání kultury a umění — podílet se na realizaci tohoto cíle. Jen tak může naplnit kultura své humanistické poslání a spolupodílet se na prohlubující se demokratizaci naší společnosti. Velikost kultury tedy není jen v jednotlivých, byť významných jejích projevech. Je dána především mírou, již se podílí ve svém celku a všemi svými mnohoplodnými projevy na rozvoji společnosti. Je souhrnem hodnot, na jejichž realizaci se spolu s tvůrci podílí i ti, kdož kulturu přijímají. Ne náhodou bylo útočeno proti husitské kultuře, právě proto, že byla bez výhrady demokratická. Teprve z ní mohl vyrůst génius Komenského, který ji pochopil v jejím nejvlastnějším smyslu. Ne náhodou bylo útočeno proti Máchovi, který na samém prahu buržoazní epochy prožil a procítil její budoucí nesvobodu, pro kterou musí kapitalismus dříve nebo později padnout.

Míra, již se, pokroková kultura podílí na demokratizaci národního života, je koneckonců mírou i její světovosti. Pouze otevřená okna tu nestačí. Okna otevřená všemu progresivnímu jsou pouze předpokladem. Rozhoduje tvůrčí čin, který tím, že vychází ze stavu národního života a řeší základní společenské otázky, stává se součástí světového kulturního kontextu. Na to upozorňoval už Jan Neruda. Tak si vydobyla uznání meziválečná avantgarda, spjatá už s marxismem. Tím a právě jen tím si dobývá pozornost naše současná socialistická kultura, ať je to v oblasti filmu, literatury, divadla, výtvarného umění či hudby.

Je podstatnou stránkou socialismu, že to, oč musela pokroková kultura v třídní společnosti bojovat, stává se jeho základním programem. Kapitalismus i dnes, ať chce nebo nechce, chápe kulturu, vědu a umění jen jako určitý omezený nástroj, který může fungovat potud, pokud neotřese základy třídní společnosti. Kultura za socialismu je tedy nejen soudcem své doby, ale i odpovědným svobodným spolutvůrcem. A jejím zcela konkrétním ideologickým kritériem je, jak dokáže sama v sobě třídit skutečné hodnoty od pahodnot, ať ideologických, či uměleckých. Proklamace svobody kultury bez tohoto konkrétního vztahu ji oslabuje právě v samé její podstatě. Zbavuje ji možnosti být skutečně svobodnou, hledat a nalézat nové možnosti rozvoje svobody člověka. Rozumět svobodě umělce tak, že má právo na postoj nebo čin prostý jakékoliv odpovědnosti, že má právo zaujmout nadtřídní, abstraktně humanistické stanovisko, znamená vracet kulturu do doby, kdy musela bojovat o svá základní práva. To obecně. Zcela konkrétně pak to znamená udržovat v kultuře subjektivistická hlediska, skupinové sektářství, vládu silných loktů.

Možná že cítíte tato hlediska jako tichou polemiku s návrhem stanoviska. Je správné, že stanovisko se hlásí k vysokým cílům socialistické kultury. My však bychom si přáli dnes více. Od vás spisovatelů, jejichž významný podíl na socialistické kultuře je nepopíratelný, bychom očekávali nejen přihlášení se k obecně uznaným principům, ale především jasný, konkrétní pozitivní program.

Tváří v tvář všem zákonitostem společenského rozvoje nemůžeme a nemáme jako komunisté a socialisté právo stát nečinně. Proto naše strana považuje za svou povinnost spolu s pracovníky v oblasti vědy,

kultury a umění usilovně formovat vskutku progresivní avantgardní politiku v oblasti kultury, která rozšíří dále prostor k rozvoji tvůrčího ducha, prostor k hledání a objevování a současně ke zpřístupnění výsledků této činnosti pro širokou veřejnost se snahou přeměnit je v nevyhnutnou potřebu a základ lidské činnosti.

Dovolte mi nyní, abych se poněkud vrátil do minulosti naší kultury, připomněl tradice vztahů naší strany a spisovatelské obce. Význam práce okrokových spisovatelů pro vznik a rozvoj socialistické společnosti spočívala naše strana od svého vzniku. Letošní a příští rok nám tuto skutečnost připomene mnoha výročími, která nás donutí zamyslet se nad historií i osudy naší země. Uplyne 50 let od vítězství socialistické revoluce v Rusku a zrodu Sovětského svazu. Tato historická událost navždy poznamenává všechny osudy lidstva. Z ní a z boje našeho lidu se zrodila i samostatnost a státní existence naší republiky. Padesát let samostatného Československa je rovněž významným mezníkem státním a národním.

V čemže roce uplyne také 30 let od trpkého konce buržoazní republiky a od mnichovské zrády a kapitulace. Četli jsme — těsně po výročí porážky Vladislava Vančury a ve dnech 25. výročí Lidic — ve Studentu snad náhodně uveřejněnou obhajobu Mnichova jako jedinečné státnické události z pera českého spisovatele. Těžko tomu věřit, ale má to být asi dějinné poučení pro naši mladou generaci. Snad se ozvalo „svědomí“, nebo z chaosu dnešních kritérií se koncipuje „český národní program“? Dějiny však na takovýto „program“ odpověděly již jednou a definitivně 5. květnu 1945 a únorovými událostmi z roku 1948. Touto historií je vysvětleno, proč takovéto postoje nelze omlouvat a tím méně rehabilitovat před našimi národy. Znamenalo by to nejen rehabilitaci kapitulantství, ale je to zároveň políček do tváře naší literatury, která právě v oněch pohnutých dobách roku 1938 mluvila hlasem svého lidu. V těchto letech zrada byla nazvána zradou, válečné hrozby nevyvolávaly ma-
nověrnost, velké lidové hnutí na obranu republiky se stávalo legendárním, zaznívala z nich navzdory všemu naděje, která se pak stala skutečností.

Kontinuitu dějin národa tvoří nezvratné skutečnosti. Jejich hodnoty nejsou jen v tiskařské černi, ale především v činech tisíců lidí i jednotlivců, ve statečnosti skutečné, překračující práh života i smrti, jejímž základem je zbabělost a zrada, která zůstává navždy znamením hanby a historickým odsouzením třídy, která ji přijala. Proto rozhodně odmítáme přejímat z dějin takové tradice, které byly samými dějinami dávno odsouzeny. Naopak chceme vstřebat do své činnosti všechny historické hodnoty, které tvoří obsah a smysl života našich národů. A v tomto smyslu rozlišujeme všechny hodnoty literární, vědomi si jejich neoddělitelného vztahu k hodnotám politickým.

V bojích a zápasech komunistické strany se také z těchto důvodů setkáváme se jmény nejlepších spisovatelů. Stačí připomenout Wolkeru, Dlabachu, Neumanna, Majerovou, Nezvala, Biebla, Halase, Václavku, Vančuru, Horu, Pujmanovou, Jilemnického, Krála, Novomeského, Glazarovou, Závadu a další. Řada těchto soudruhů bojovala se stranou nebo po jejím boku. Mnozí prošli složitým vývojem tak jako celá strana, ale

zůstali věci našeho lidu a věci komunistické revoluce věrnými často až do hranic svých sil a svých životů.

Důsledný komunistický humanismus, který je obsahem činnosti strany, přiváděl na její pozice většinu skutečných kulturních činitelů. Jeho tvář se musela formovat i v ostrém boji s kulturní reakcí. Dnes, kdy kritika je nezdědka zamířena do řad pokrokové kultury, bývá mezi zastánci „humanismu“ zvykem citovat a posuzovat postoje představitelů kulturní reakce. Mám na mysli např. postoj Jaroslava Durycha k občanské válce ve Španělsku, charakterizovaný slovy: „Boj španělských katolíků proti rudé moci je nejenom svatý, ale je i naším bojem, ... ti, kdož přejí vládě Barcelony, jsou našimi úhlavními nepřáteli...“ Je jakoby zapomenut. Tím spíše se zapomíná, že tento postoj měl i odraz v jeho tvorbě a její ideové koncepci. I Šalda, který nemůže být podezírán z nepřihlížení k Durychovu uměleckému talentu, ve své kritice románu „Bloudění“ se ptá:

... ale vedou od románu Durychova cesty do budoucnosti? Nevěřím tomu, je to umění uzavřené a minulostné ve všem všudy. Patos jeho není již patosem naším... Z příkladu: Bůh — člověk, ztratil se Durychovi skoro úplně člověk a tím také, ať to zní naoko sebezapadavěji a sebebarbarštěji, i část Boha.“ Ani Šalda se nemohl vyhnout ideologickému aspektu uměleckého díla, který prokázal, že je jeho rozhodující hodnotou.

Mohu jen připomenout obranu Karla Čapka před týměž Durychem nebo i pozdějším protektorátním ministrem Moravcem, nazývajícím Čapkovy postavy „plandavými typy švejkovských občánků“, aby bylo patrné, v jakých dimenzích se vyhraňovaly pozice humanismu a antihumanismu. Myslím, že je zde dost těch, kteří vědí, že se pokroková proletářská kultura vyhraňovala pod vlivem komunistické strany právě svým zápasem proti kulturní reakci. Nelze se dnes tvářit tak, jako by tato reakce neexistovala, jako by postoje Nezvala, Neumanna, Fučíka a Václavka a dalších byly hodny pouze shovívavého úsměvu, který je vysoce nadřazen „uhlířské víře“ tzv. oběti dogmatismu. Jestliže ústřední výbor naší strany odmítá diskreditaci našich velkých tradic tohoto zápasu, je to jen v zájmu naší kultury a v zájmu spisovatelů. Nebudeme zakrývat literární hodnoty, které patří do fondu české a slovenské literatury. Nemůžeme však sdružovat s tendencemi vytvářet z tvorby těch, kdo aktivně bojovali na straně kulturní reakce, politický program. Vzdát se ideových kritérií nemůže strana, ani socialistický stát.

Dáte mi jistě za pravdu, že literární historie nemůže před těmito fakty a řadou dalších klíčkovat, zamlčovat je nebo omlouvat. Tím se je vytváří a podporuje nepřehledná situace, v níž se mísí hodnoty, rozmanitější politickoideové postoje, zamlžují fronty. Otevřené slovo k těmto problémům má hluboký význam především ve vztahu k mladé generaci. Nelze souhlasit se situací, kdy se na půdě a z úzkého hlediska literárních hodnot rehabilitují politické, reakční postoje ve jménu tzv. objektivnosti. Na druhé straně se však na komunistické straně a obvykle výlučně na ní — přestože sama odhalila a veřejně odsoudila chyby a deformace a vyvodila z nich principiální závěry — vyžaduje nejen odsouzení chyb, ale někdy i odsouzení celé minulosti. Není dobře ztrácet paměť, zejména, když se odčlňují křivdy a když se současně spe-

kuluje se sebekritikou strany. Vždyť ti, kdo nejsilněji odsuzují, jsou zčásti známí z minulosti jako nejvášnivější sektáři. Tak jako dnes jim žádný liberalismus není dost liberální, nebyl pro ně v minulosti žádný postoj dost radikální. Čas, který jediné změní váhu všech slov a každého činu, prokáže i nicotnost těch, kteří se pokoušejí měřit hodnoty minulosti našeho lidu i strany obzorem svých vlastních komplexů.

Proces formování dnešních socialistických východisek pro další rozvoj socialistického umění a literatury se neobejde bez další usilovné tvůrčí, vědecké a objektivní analýzy minulosti. Myslíme si, že je správné, aby se svaz spisovatelů k takovýmto východiskům dopracoval. Základní přístup, snaha, aby byla nalezena výchozí kritéria, která by nedvojmyslně zavazovala spisovatele v duchu socialistické angažovanosti, musí být přísne objektivní a historická. Převážná většina spisovatelů, kterým socialismus a literatura leží především na srdci, tento přístup uvítá.

Z toho všeho také vyplývá, co očekává strana od vašeho sjezdu, který sešel jako první sjezd ideově tvůrčí organizace po XIII. sjezdu strany, po přijetí rezoluce o dalším rozvoji socialistické kultury. Očekává — jak jsme to zdůraznili již na únorovém plénu ústředního výboru strany — že sjezd pomůže nalézt způsob, jak v duchu rezoluce XIII. sjezdu strany vytvářet podmínky pro tvorbu stojící na půdě socialismu, zformulovat kritéria pro socialistickou literaturu, která odpovídá současné etapě rozvoje socialistického umění a jež umožní objektivní třídění hodnot, jež jsou pro vývoj literatury nezbytná. Pro tuto ideovou činnost bude ovšem nutné nalézt i vhodné organizační formy. Myslíme, že je na místě, jestliže strana rozpracování těchto otázek očekává především od samých spisovatelů a jejich ideově tvůrčí organizace. Řeknu přitom otevřeně, že řada otázek a problémů, s nimiž se rozvoj socialistické literatury u nás setkává — přičemž problémy tu do jisté míry budou vždycky jako ve vývoji každého života organismu — mohly být už překonány, kdyby se iniciativněji zvládnut prostor vytvořený XIII. sjezdem strany, kdyby se byl svaz aktivněji chopil celé řady podnětů.

V tom je také jediná cesta, jak upevnit svaz jako ideovou, tvůrčí, výborovou organizaci socialistických spisovatelů. Rezoluce XIII. sjezdu strany k otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury takto posílá tvůrčích kolektivův svazů také chápe. Počítá se s pojetím svazu jako demokratické organizace, ve které se sdružují nejen komunisté, ale všichni spisovatelé v úsilí o rozvoj socialistického humanismu a demokracie. Sjezdová rezoluce nekanonizuje tvůrčí postupy, ale požaduje, aby spisovatelé sami ve své organizaci respektovali skutečně hlavní proud naší tvorby s nejširším čtenářským zájemem, proud socialistického a realistického umění. Obvykle se o něm nemluví, i když je kvantitativně ve svém působení rozhodující, jak to konečně postřehl i s. Mihalík na literární konferenci ve svém příměru o štafetě bez kolíku.

Jen taková soustředěná činnost svazu a jeho orgánů, opřená o podporu komunistické strany a její podněty, může být východiskem pro další progresivní rozvoj naší literatury. Domnívám se, že dnešní situace uvnitř svazu neodpovídá tomuto zájmu. Nebudu hovořit o tom, co znáte nejlépe sami. Ústřední výbor si je vědom, že přes všechno úsilí pozitivní podmínky pro rozvoj literatury u nás nejsou stále uspokojující. Řešením

této problematiky v celém komplexu kultury pověřil ústřední výbor komunisty v nově zřízeném ministerstvu kultury a informací. Některé konkrétní kroky tu už jsou, jiné se připravují. Jejich realizace nezáleží ani na vnějším tlaku, ani jen na dobré vůli, nýbrž na možnostech a věcné součinnosti. Přitom je na místě říci, že i v oblasti ekonomiky kultury apod. je nutné hledat nové cesty, odpovídající novým podmínkám a potřebám, a v tomto zájmu podstupovat i rizika omylu.

V předsjezdových jednáních, naposledy na veřejných stranických aktech spisovatelů zaznělo, že dnes existuje v oblasti literatury a umění tzv. chaos kritérií. V tak převratné době, kterou žijeme a spoluformujeme, je přirozeně mnoho neujasněného, avšak z chaosu a nejasností nelze tvořit program. V základních otázkách týkajících se poslání literatury, jejího vztahu ke společnosti, k socialismu atd. musí existovat principiální shoda. Je nutné věcně a střízlivě se zamyslet nad reálnými východisky, a vypracovat programové závěry. Tato potřeba vyhraňuje svaz jako ideovou tvůrčí organizaci. Podmínky pro činnost svazu v socialismu jsou kvalitativně odlišné od úkolů dřívějších syndikátů a svaz by dnes v jejich podobě ztratil svoji opodstatněnost. Nové společenské podmínky si vynucují adekvátní charakter spisovatelské organizace.

Chť bych zde jménem ústředního výboru strany říci, že existenci jednotného ideově tvůrčího Svazu spisovatelů považujeme za vymoženost naší společnosti. Považujeme proto za správné, aby spisovatelé napřeli své síly proti některým snahám o organizační atomizaci a ideový pluralismus ve svazu. Svaz spisovatelů může být skutečným představitelem naší literatury, našich spisovatelů, když v praxi prohloubí své demokratické principy, nepodlehne mocenským rozepřím různých skupin, ale dá rovná práva představitelům všech generací, estetických a tvůrčích směrů, které se rozvíjejí na jeho ideové platformě. Není dobré, když dnes není ve svazu dost zájmu o práci a životní problémy velké většiny spisovatelů, kteří sice nepatří k žádným mocenským skupinovým okruhům, ale zato mají rozsáhlou čtenářskou obec.

Váš sjezd ke všem těmto problémům řekne jistě své slovo. Jsme si přitom vědomi, že diskuse sama o sobě ještě žádné literární či jiné problémy nevyřešila. Myslím, že pro spisovatele musí být základem jakéhokoli jednání o profilu literatury především tvorba. A zde se je oč opřít! Máme spolu s vámi radost ze všech úspěchů, kterých naše literatura v posledním období dosáhla. Máme i plné pochopení pro některé tvůrčí omyly a nezdary, ke kterým při hledání nového vždycky dochází. O úspěších či omylech můžeme diskutovat, můžeme mít i rozdílné názory, ale v každém případě bez zásadního postoje k tvorbě není tvůrčí, ideová organizace myslitelná. Organizace nemůže psát verše, romány a dramata. Musí však formulovat a obhajovat principy a základní ideová východiska, která její členy sjednocují. V tomto směru čeká svaz kus velké práce.

Nepochybujeme o tom, že váš IV. sjezd podá důkaz o tom, že tato východiska a principy jsou shodné s usilováním a zájmy naší společnosti, s politikou komunistické strany. Prožíváme nástup vědeckotechnické revoluce, která má své závažné lidské a sociální souvislosti. Všechny studie a prognózy, které stranické a státní orgány projednávají, uka-

... jak právě v této etapě poroste význam kultury a umění. Především jejich humanizačního poslání, nenahraditelného vlivu na rozvoj tvůrčích schopností individualit, jejich fantazie a schopnosti překonávat své historicky omezené možnosti. A právě proto celé naší společnosti i její vedoucí síle, komunistické straně, leží další osudy literatury a umění na srdci. Proto také přikládáme vašemu jednání takový význam.

IV. sjezd Svazu spisovatelů by měl jasně stanovit dva úkoly:

Předně dosáhnout toho, aby svaz reprezentoval všechny progresivní estetické směry a tvůrčí generace a byl organizací, kterou budou představovat spisovatelé reprezentovaní zralým literárním dílem a pevným občanským postojem ze všech oblastí literární tvorby a všech kulturních center naší republiky. Neměl by být organizací, v níž se prosazují číselně sektářské, skupinové nebo osobní mocenské zájmy.

Za druhé propracovat za široké účasti spisovatelů koncepci dalšího rozvoje socialistické literatury a místa a úlohy svazu v současných podmínkách socialistické společnosti a v rámci společenské a politické soustavy naší země.

Domníváme se, že tuto koncepci by měla projednat konference Svazu spisovatelů v příštím období. Přejeme IV. sjezdu, aby ve věcné a plodné práci dospěl k podnětům, které přispějí bohatému rozvoji naší literatury, a především povedou k dosažení vysoké umělecké a literární úrovně, která by reprezentovala kulturu našich národů a všeho lidu. (Potlesk.)

S. Ptáček: Děkuji s. Hendrychovi za jeho projev. ... K diskusi se dále přihlásili tito soudruzi: Kohout, Kliment, Hamšík, Pludek, Hanzlík, Kabeš a Škvrleček, který chce hovořit ve středu nebo ve čtvrtek. Dal jsem těmto přihláškám pořadové čísla. Doufám, že s tím budete souhlasit... Nyní prosím s. Kohouta, aby se ujal slova.

PAVEL KOHOUT:

V jisté části světa vznikl státní útvar. Vznikl na historickém teritoriu malého národa, který byl několik staletí tvrdě utlačován a odnárodňován svými sousedy. Vznikl v důsledku celosvětového válečného konfliktu, v němž národ, ač malý, sehrál nemalou roli a dostalo se mu řádných hranic a diplomatického uznání. Nepřestal však být trnem v oku svým sousedům, kteří s postupujícím časem začali znovu uplatňovat nárok na jeho území. Zámlinkou k stupňování se stal především fakt, že v novém státě zůstala silná sousedova menšina, jejíž práva byla údajně utlačována. Po 20 letech došlo věci tak daleko, že mocný soused pohrozil této malé zemi vyhlazením, a to nikoli obrazným, ale faktickým, a nikoli soukromě, ale před celým světem. „Vyhlazení“ bylo slovo, které se opakovalo téměř v každém projevu vůdce silného národa. „Vyhlazení“ bylo slovo, které po něm denně opakovaly plakáty, tisk i rozhlas. Do malé země byly posílány nejen zbraně, ale celé diverzní skupiny, na jejích hranicích se soustředila branná moc silného souseda s úmyslem zcela jednoznačným. Pro úplnost dlužno dodat, že malý stát měl charakter prozápadně orientované buržoazní demokracie, zatímco

silný soused nastolil totalitní režim, kryjící pseudosocialistickými frázemi svůj expanzivní nacionalismus. Pokusy malé země obnovit na svém území pořádek a likvidovat teroristy byly mocným sousedem označeny za genocidu a daly záminku k ultimativním požadavkům: buď se v termínu vzdáte, anebo budete v termínu zničeni. Až sem historie. Jistě vám neuniklo, že šlo skutečně o historii. Nemluvil jsem o duelu Arabův kontra Izrael, ale Německo kontra Československo. Napadla mě ta paralela, jako se domnívám, že napadla nejednoho z nás, když jsem začátkem června psal v těch tropických vedrech na břehu jedné malé české řeky a v tom horku jsem skoro fyzicky cítil, jak těžko se asi umírá mladým Židům i mladým Arabům v písku Sinaje. Napadla mě a položil jsem si otázku. Kdyby bylo v roce 1938 Československo namísto kapitulace vypálilo první ránu, mohl by je někdo ze spravedlivých soudců toho střetnutí označit za agresora? V morálním smyslu sotva. Historické paralely jsou ovšem vždycky nepřesné. V duelu, k němuž došlo před měsícem na Středním východě a jehož jsme byli díkybohu nikoli účastníky, ale chcete-li svědky, jestliže ne vždy soudci — byly samozřejmě podmínky specificky jiné, zejména v tom, že silným sousem byl národ, který prožívá své ekonomické i morální zmrtvýchvstání, protože byl ještě před několika lety doslova trhem na otroky. Nicméně občan země, která zažila Mnichov, má právo se ptát, lze-li operovat pojmem agrese tak jednoznačně, jak se tomu právě stalo v našem tisku. Říkám občan, protože vláda má zajisté právo zaujímat své stanovisko, vzhledem k spojeneckým i jiným závazkům, proto je to vláda. Ale občan, ač v principu zcela loajální, má třeba ještě soukromé stanovisko — a v dvaadvacátém roce socialistické demokracie musí mít právo svůj názor taky publikovat. Pokud vím, učinilo podobný pokus ve věci Střední východ několik členů tohoto shromáždění. Jejich diskusní vystoupení byla vesměs cenzurována s tím, že spisovatel má dělat literaturu a nikoli politiku. Nutno připomenout, že tohle heslo s námi jde od roku 1956, kdy se zrodilo téměř přes noc jako jemná obměna hesla, že spisovatel má dělat skrze literaturu především politiku. Jako by nás tisíciletí a zejména padesátá léta nepoučila o tom, že slovesné umění nemůže politiku suplovat, ale že ze všech umění se právě ono politice nemůže vyhnout. Agrese, ať už ta údajná, z níž bylo obviňováno Československo roku 1938, anebo ta skutečná hitlerovská, ať ta faktická izraelská, anebo potenciální arabská, má vedle politického i svůj morální aspekt. Zasahuje každého a všude. Právě tak politiky, kteří zápasí o tvář světa, jako umělce, kteří zápasí o jeho duši. Nejde mi, jako nešlo autorům cenzurovaných článků, o polemiku se stanoviskem vlády. Jde mi o prosazení možnosti, abych směl vyjádřit veřejně svůj názor k nejzávažnějším otázkám domácí a zahraniční politiky, vzbuzují-li mou pochybnost. V případě, který jsem uvedl, by se našlo dost erudovaných odborníků, kteří by můj názor třeba opravili anebo vyvrátili. V krajním případě by ho odmítli, anebo se od něho distancoval oficiální mluvčí vlády, třeba na pravidelných tiskových konferencích, které pořádají i země s menší demokratickou tradicí, než je Československo, třeba Nigérie.

A v tu chvíli by zmizela má obava, a nejen má, ale možná desítek

spoluobčanů, kteří ji sdílejí, že člověk v tomto světě, rozrývaném
lidskými zájmy, je a zůstane pouze statistikou, který je v různých kos-
mických různých dob různě postrkován po scéně, aniž většinou, jak
já jsem potvrdil každý režisér, v roli statisty ví, kdo ten kus napsal a
proč je.

Role, kterou bez ohledu na nový tiskový zákon hraje dosud cenzura
v naší společnosti, je naprosto ostudná. Z článku pro Literární noviny
byl zabaven právě ten odstavec, pro který byl interview psán, odstavec
o tom, proč jsem se vzdal svého členství v ÚV. Cenzurovaná věta
zní: První příčina je vnější: některá důležitá rozhodnutí byla učiněna
přes naše věcné a zdůvodněné námítky; náš orgán nebyl považován za
povoláného partnera těmi institucemi, které ho tak chápat měly.

Měl jsem shodou okolností právě v té době soud s jistým OPBH. Veden
mými představiteli, jaké jsem měl po výkladu nového zákona, požádal
jsem svého právního zástupce, aby mým jménem podal žalobu proti po-
rušení zákona, neboť v zabaveném odstavci nešlo při nejlepší vůli najít
mysl, který by poškozoval zájem státu a společnosti. K mému překva-
pení mi onen výtečný advokát nazítří telefonoval — sám dosti vyjeven,
že mi zákon takovou možnost obrany nedává. Dal jsem se tedy poučit,
co zbývá mně, a zjistil: já mohu podat protest pouze redakci. Jestliže
se redakce za mne postaví, postoupí společný protest vydavateli. Jestliže
vydavatel shledá, že může nést spolu s autorem a redakcí odpověd-
nost, musí cenzurní úřad pustit článek do tisku, nechce-li se vystavit
bezpečí, že bude žalován. Podotýkám výslovně, že tento postup má
být uplatňován, jde-li o společenskou problematiku, asi jako o ni šlo
v mém zabaveném odstavci, nikoli — zcela pochopitelně — jde-li o úda-
je poškozující obranyschopnost nebo jsoucí v rozporu s ústavou státu.
Potud teorie. Praxe je taková, že cenzura své razítko nedá stejně, protože
ví, že žalována nebude. Neboť v této fázi se tiskový zákon setkává se
stranickým usnesením, podle něhož vydavatelé komunisté musí konzul-
tovat případ s příslušným oddělením ÚV KSČ. Důsledek tohoto složitého
postupu je jednoznačný: jenom Literárními novinám byly pozastaveny
v minulých měsících desítky článků, z nichž některé po zásahu stra-
nických orgánů vyšly, jiné ne, ale z nich mnohé nevyšly jen proto, že
ztratily mezitím aktuálnost. Možná, že soudruzi Šotola, Špitzer a Ptáčník
poslouží přesným údajem, kolikrát byla žalována cenzura.

(S. Ptáčník: Ani jednou.)

Myslím, že je povinností našeho sjezdu, sjezdu svazu, v němž je pře-
vážná část spisovatelů — publicistů, žádat novelizaci tiskového zákona
v tom smyslu, aby právo hájit svobodu svého projevu v rámci, zdůraz-
ňuji, v rámci ústavy, měl každý autor sám. V minulosti a dodnes nese
každý autor za své názory a své dílo trojí odpovědnost: odpovědnost
morální, v případě, že je veřejně kritizován, odpovědnost hmotnou,
v případě, že je dílo cenzurováno a tudíž nehonorováno, i odpovědnost
právní, jak to ukázal soudní proces s karikaturistou Lidákem. Za tuto
trojí odpovědnost nechť mu přísluší to jediné nezadatelné právo: hájit

se prostřednictvím téhož zákona, který je, pokud se provinil, uplatňován proti němu. Navrhují, aby byl tento požadavek pojat do sjezdového usnesení jako samostatný bod. {Potlesk.}

Válka na Středním východě a tiskový zákon v Československu jsou dvě věci, které spolu nesouvisí pouze na první pohled. Mám to štěstí, někdy problematické, ale v podstatě štěstí, že okruh mých přátel a známých tvoří dodnes vždy znovu převážně lidé kolem dvaceti až pětadvaceti let, tedy o generaci mladší, především vysokoškoláci. Dá se namítnout, že můj pohled na tuto generaci je tedy zaplácánbůh zkreslený, neboť v továrnách a na polích, jak alespoň soudí někteří funkcionáři ČSM, žije dosud mládež čistá a nenarušená, která vidí svůj životní cíl ve vstupu do komunistické strany. Ale i kdyby tomu tak bylo, nezabývá mě to tísně, protože z několika desítek mých mladých přátel, budoucích, anebo už hotových inženýrů, herců, architektů nebo lékařů, to znamená z lidí, kteří budou stát ve věku vědeckotechnické revoluce už zanedlouho na kapitánských můstcích naší země, nepomýšlím na vstup do strany ani jediný. Dá se namítnout, že se stýkám s nezdravými lidmi, ale oni jsou kupodivu naprosto normální, i — co je hlavní — velice talentovaní. Lidské vztahy nevznikají jenom na základě stranické příslušnosti, a tak mě mezi sebou nejenom trpí, ale mají ke mně třeba i jiný vztah, a proto jsou otevření. Hádám se s nimi, když mi servírují své iluze a polopравdy o první republice, o pětačtyřicátém roce, o Únoru, o Sovětském svazu, o našem spojení se SSSR, o západní demokracii. Ale hádám se za ně a jejich jménem, jestliže označují za zdroj svých iluzí a své skepse skutečnost, že se jím, ale v podstatě všem myslivým občanům této země stanoviska dosud vnucují autoritativně, že si je nemohou utvářet na základě svobodné diskuse a konfrontace názorů. To, že čtyři spisovatelé, z nichž dva navštívili Izrael a dva Sjednocenou arabskou republiku, nemohli na stránkách Literárních novin konfrontovat své názory, protože by to snad ohrozilo prestiž vlády, která zaujala jednoznačné stanovisko řízené vyššími zájmy, je drobnou ilustrací této skutečnosti. Ale v buržoazních demokraciích, které prohlašujeme za loutkové, a máme pro to dokonce i dobré důvody, viz zcela aktuální, dojemnou, velkou, ale zatím neplodnou vládní koalici NSR, je takový jev běžný. A jeho důsledkem je politická aktivizace mládeže, ne nepodobná politické aktivizaci mé generace, která se, mimochodem, zrodila rovněž v podmínkách poválečné svobodné výměny názorů. Je to aktivita, o které se nám dneska ani nezdá. Před velikonočními jsem byl na předvádění svého filmu SEDM ZABITÝCH v západním Berlíně. Konalo se v dřevěném baráku, který si pronajal a zřídil klub mladých, nazvaný Ça Ira — Půjde to! Ačkoliv mě vedoucí našeho kulturního střediska jemně připravil, byl jsem vyděšen, když jsem vstoupil do místností, doslova nabitě k prasknutí, kde na stolech, na zemi i na sobě seděli vousatí, obřýlení a osvětovaní diváci od patnácti do třiceti let, kteří na první pohled očekávali spíš vystoupení Rolling Stones. Druhé překvapení přinesla diskuse po filmu, diskuse, které se zúčastnili téměř všichni, diskuse beze stopy provokace, jejímž znakem byla vysoká informovanost a naprostá otevřenost. Je pozoruhodné, zvláště v situaci, kdy je právě pod palbou dokonce parlamentní kritiky náš státní film, že

to byly právě předtím promítané filmy české mladé vlny, které je přivedly k úvahám o stagnaci buržoazního umění a ke kritice západoněmecké kulturní politiky. Ale hlavní šok přišel až po odchodu, kdy jsem omylem vstoupil do jiných dveří a připadal si jak v Jiříkově vidění, to jest kdysi v Čechách před Prvním májem. V té místnosti byly stovky transparentů, které právě domalovávala jiná vousatá družina. Byly to transparenty vyzývající Američany, aby táhli z Vietnamu. Neboť druhý den ráno se kompletní Ča ira klub hodlal dát zmlátit u příležitosti velikonočního pochodu proti válce a atomovému zbrojení, který se konal v západním Berlíně. V tom byl ten drobný rozdíl, že se hodlal dát, neboť členové tohoto volného sdružení dospěli k tomu rozhodnutí na základě svobodné volby. A musel jsem si na ně a několik tisíc dalších západoberlinských studentů vzpomenout docela nedávno, kdy přivítali jistého velkého šachinšacha tak, že je to stálo dokonce jednoho mrtvého a čtyřicet zraněných. Šachinšach byl na státní návštěvě stejně tak u nás jako u nich, to je jedna věc. Druhá věc je, že na rozdíl od nás oni se o něm v tisku dověděli, že v jeho zemi je po čtvrtstoleté vládě 80 % negramotných a o politické svobody dbá zvláštní šachova brigáda dlouhých nožů. A tak mu připravili vedle vládního ještě své vlastní přijetí. Jenom proto, že věděli. My jsme si ušetřili diplomatickou demarši a nezkalili jsme vztahy. Díky tomu ví náš lid, že šachinšach je fešák a Farah Diba nejkrásnější královna světa, snad vedle Sirikit. A tak se znovu vracím k tématu, kterým jsem začal a kterým chci skončit. Že stát je stát, byť byl socialistický, a má své funkce a závazky, které musí rozumný občan chápat. Ale vedle toho jsme taky kdysi provedli jakousi revoluci, která měla skutečně nejlepší sny lidstva, jak je po staletích sečetli a převedli na společného jmenovatele Marx a Lenin. Produktem té revoluce měl být, a mám za to, že dosud má být, svobodný člověk. Svobodným lidem se pochopitelně hůř vládne, proto se ani socialismus neubráníl periodám diktátorů a božstev. Ale proto se jich také jako jediné společenské zřízení dokazuje zbavit samoočištěním, věren svému základnímu ideálu, protože jinak by přestal být socialismem. Generace pětadvacetiletých lidí, která dnes netouží vstupovat do strany, nečeká, aspoň zatím, na jiný společenský systém. Čeká na to, jakou bude mít socialismus, který poznali ve věku deformace, výslednou tvář. Můžeme ji za to čekání kritizovat, ale nemůžeme ji nechávat. Protože oni zatím nejsou u moci. U moci jsme my, někdo víc, někdo méně, ale se stejnou odpovědností.

Považují toto své vystoupení za svůj díl odpovědnosti. Nemohu víc. Jsou lidé, kteří mohou víc. Sedí tu dnes mezi námi jako naši soudruzi. Mohou se mnou nesouhlasit, mohou se zlobit, ale musí vědět: jde o stejnou věc. O budoucnost téhle revoluce. Revoluci začínají zbraně, ale o její bytí a nebytí, o její morální oprávněnosti a životaschopnosti se rozhoduje výhradně na bitevním poli srdcí a mozků. A to především srdcí a mozků dalších generací, které tu revoluci dědí. My ještě můžeme zpívat z vlastní zkušenosti verš Internacionály „dost napásla se naší muky vran, supů hejna kroužící“. Oni žádají naplnění druhé půlky slovy: „rozptýlí den příští jich shluky, věčně vzplá slunce zářící“. Historická zkušenost položila důraz na dialektiku marxismu. Československo, země chyt-

rých a tvořivých lidí, má jedinečnou a současně jedinou příležitost: aby tou specifickou cestou byla socialistická svoboda ducha. [Potlesk.]

S. Ptáček: Děkuji s. Kohoutovi. ... Nyní před obědem poslední diskusní příspěvek Alexandra Klimenta.

ALEXANDR KLIMENT

Dámy a pánové, chápu mnohé, nikoliv však nutnost jako svobodu, zvláště když to, co vstupuje do našeho života jako nutné, nevyhnutelné a nezbytné, je ve skutečnosti vždycky jen z dopuštění lidí; ovšem s výjimkou přirozené smrti. Umění, a zvláště literatura, se odedávna snaží tuto jedinou nutnost pochopit, avšak nikoliv proto, aby v nehybné smrti dosáhla svobody, nýbrž aby smrt překonala živým významem díla. Tvůrce tedy staví proti věčné nicotě svůj individuální protest; jakpak by vždycky znovu neprotestoval proti časnějšímu chaosu a úpadku světa?

Co je literatura literaturou, je na spisovatele v menší či větší míře vykonáván administrativní i psychologický nátlak, aby se podřídil aktuálním společenským potřebám. Jako by ti, kteří méně prožívají lidské štěstí a utrpení, ale zato o tomto štěstí a utrpení více rozhodují, jako by tito nemůžící lidé zapomněli, co se už naučili ve škole. Že totiž angažovanost leží přímo v základě společenského spisovatelského poslání.

Avšak zatímco společenské potřeby jsou reprezentovány kolektivním ideálem skupiny, spisovatel vyjadřuje vždycky nezávislé osobní stanovisko; vždyť ani nemůže jinak; svět před ním neleží jako předmět k zacházení, nýbrž vstupuje do spisovatelova nitra a v něm se proměňuje v obraz, v obraz nadšení a smutku, v obraz účasti a zároveň i protestu vůči tomu, co se nesrovnává s jeho individuálním svědomím, s jeho pojetím světa.

Největší hodnota literatury je tedy samo neustále rozjitřené a neustále jítící svědomí spisovatele; a pochopitelně vždycky znovu bude v rozporu s oficiální ideologií, která nutně v zájmu široké společenské prosperity vyhledává zjednodušené a optimistické vzorce, svůdné, přitažlivé nebo aspoň závazné pro všechny. Zájem spisovatele se však soustřeďuje především na krizové momenty a situace, které jsou buď nabíledni, a ještě častěji v skrytu pod povrchem života.

Spisovatelovo slovo tedy bylo a vždycky bude nepohodlné, vždycky znovu bude spíše do ran společnosti klást svůj prst, než tyto rány obvažovat. Z tohoto faktu vyplývá melancholie spisovatelů nad bezmocností slov a jejich hříšná pýcha nad poznáním; pro svět pak z tohoto faktu vyplývá nedůvěra společnosti vůči jejich neklidnému hledání pravdy, vůči jejich nemilosrdnému diagnostickému poslání, vůči jejich nezávislému svědomí.

Dobrá kniha přináší čtenáři vždycky více nejistot a boje než potěšení, protože ve čtenáři objevovala jeho vlastní relativitu a úzkost, protože nad jeho životem vyslovila neodbytnou otázku po smyslu existence a po smyslu veškerého konání a úsilí.

Není tedy divu, že se čtenář, a zvláště dnešní, který clevědomě a bez

ckých ohledů vykročil za dosažitelnými cíli svého blahobytu a ne-
problematického štěstí, že se tento moderní čtenář odvrací od krásného
plasmnictví, v němž shledává více ošklivého než krásného. Dnešnímu
čtenáři je milejší masová zábava, která nevyžaduje účast na myšlenkách
a citech, nýbrž která přináší rozptýlení a utvrzuje v pohodlném sebe-
domí technické moci a politické pravdy. A ještě více není divu, že
politikové, kteří rozhodují o stabilitě společnosti, vidí v literatuře ne-
bezpečný prvek morálního kolísání, myšlenkového neklidu, příklad ne-
jistosti a signál k novému a nespokojenému světonázorovému hledání.
Individuální svědomí spisovatele a jeho dílo bude proto vždycky v na-
pětí s oficiální doktrínou. To je skutečnost stará jako dějiny literatury,
a před každou společností leží vždycky znovu dilema, zda toto napětí
přijme jako svůj plodný a nezbytný korektiv v trvalém a rovném dialogu,
anebo zda se toto napětí pokusí utlumit v zájmu veřejného, jednostranně
umulovaného blaha a místo dialogu nastolí monolog.

Avšak kultura je veřejná věc a spisovatel, ačkoli tvoří osamoceně, může
fyzicky i duchovně existovat jenom v dialogu. Před společností tedy leží
otázka, zda se zřekne svých spisovatelů a zda se zbaví své literatury
a nahradí ji nezávazným brakem místního významu, anebo zda uzná
svoji intelektuální menšinu a dá jí hlas a přízná tak literatuře
nezávislé, svobodně angažované postavení.

Skutečnost si však nikdy v neprospěch jasnosti a ve prospěch zma-
lení nevybírá tyto krajní meze. Místo rovného dialogu je proto začasťe
plyšet jen úpěnlivé šeptání, nanejvýš tu a tam vzplane v privilegovaném
kruhu preventivní hádka. Čistí vyhledávají bolestný azyl smutných jino-
čejů. Citlžádostivé duše taktizují a v mezích zákona se posunují k osob-
nímu prospěchu. Krutost dějin, jejichž odpovědnými tvůrci jsou lidé, je
teskně vzývána jako neodpovědný zert. Holá pravda je zesměšněna
jako donkichotské gesto a degradována na nerozumnou provokaci. Vůle
ke kompromisu a nechuť ke konfrontaci pak začasťe a na různých mís-
tech naší kulaté planety vede obě strany koktavého dialogu k tristní
závislosti každého na každém a všeho na všem, takže mocní i nemocní
se stávají unavenými zajatci vlastní a téže nesvobody.

Náš duchovní život je v krizi.

Ještěže užívám slova krize, chci jen znovu opakovat dávno známou
věc, že spisovatel nikdy neviděl svůj národ a člověka jinak než v krizi.
Právě proto byl a dosud je osobně zainteresován na jeho osudu a příbě-
zích.

Dávno známou věcí také je, že spisovatel nikdy nechtěl být politikem,
vůdcem a organizátorem, jinak by nesedal nad bílý papír s černými myš-
lenkami a v labyrintu světa by nehledal osamoceně, spřízněné duše. Spi-
sovatel chtěl být vždycky jenom vyslyšen, za každých okolností a za
každou cenu.

Děkuji tomuto shromáždění za pozornost a prosím ještě o chvíli stre-
pní pro několik věcných poznámek:

Návrh stanoviska ÚV SCSS mluví o minulosti a budoucnosti, avšak
o ničemu neskládá účty; mluví o humanismu, avšak k ničemu nezava-
zuje; mluví o demokracii, avšak k ničemu nikoho nevyzývá; mluví o svo-
bodě, avšak nepřináší žádné záruky.

Cožpak může být smyslem našeho shromáždění, abychom se navzájem ujistili o lidskosti a šli domů?

Navrhují, aby výsledný dokument našeho jednání byl důkladně přepracován v tomto smyslu:

1. Aby v první části přinesl jasně, přesně a krátce formulovaný manifest o svobodě slova;

2. aby zavazoval ke konkrétním opatřením, tj. aby přinášel záruky pro spisovatele a jejich práci.

Takový dokument by se měl stát součástí nových stanov našeho svazu

A dále: Protože současná cenzurní praxe je neslučitelná s ústavou republiky, se stanovami našeho svazu a především s osobním svědomím každého spisovatele, navrhuji, aby byla zrušena. Navrhují, aby se o této otázce na tomto shromáždění hlasovalo a aby náš sjezd v tomto smyslu pak předložil konkrétní návrh Národnímu shromáždění Československé socialistické republiky. (Potlesk.)

Protestují proti tomu, že jsme nebyli včas seznámeni s předlohou tiskového zákona a že jsme se k němu nemohli vyjádřit. Navrhují, aby bylo ve stanovách zakotveno právo spisovatelů předem vědět a ovlivnit každý zákon týkající se jejich existence a činnosti.

Navrhují, aby sekretariát svazu podnikl účinná opatření pro lepší informovanost svých členů. Je zarážející, že se o některých věcech, přímo se týkajících literatury, musíme dovědět teprve z pařížského Le Mondu nebo ze západoněmeckého vysílání. Mám například na mysli dopis A. I. Solženicyna IV. sjezdu Svazu sovětských spisovatelů. Navrhují, aby s tímto dopisem byl náš sjezd seznámen, a protože obsah tohoto dopisu už znám, vyjadřují tímto se jmenovaným spisovatelem svoji solidaritu. (Potlesk.)

Pavel Kohout: Mám zde český překlad dopisu Solženicyna. Přeje si sjezd, aby s ním byl seznámen? (Potlesk.)

Předsedající s. Ptáček: Soudruzi, i když váš potlesk byl jakýmsi vyjádřením vašeho přání, nezlobte se, musím dát o tom hlasovat. [Všichni souhlasí, jeden hlas proti, 2 se zdrželi hlasování.]

Pavel Kohout čte dopis A. Solženicyna (k tomu viz str. 50 této knihy — pozn. red.).

Předsedající s. Ptáček: Děkuji s. Kohoutovi. Budete-li souhlasit, dali bychom ještě slovo jednomu přihlášenému. (Souhlas.) ... Nyní poslední diskutér, s. Hamšík.

DUŠAN HAMŠÍK

Vážení přátelé! V českém literárním povědomí přece jen — přes různé deklarace a pomíjivě přechodnou konjunkturu — přežívají pozůstatky poněkud lokální stupnice hodnot, jež přeceňuje tradiční krásnou literaturu (v oblasti prózy román, novelu, povídku) a nedoceňuje, případně podceňuje útvary jiné, vycházející ze snahy po autentickém vyjádření. Sem patří nejen reportáž, biografie, či autobiografie, memoáry a deníky, ale též různá zkřížení či rozbití formálních hranic, těžko definovatelné

svary vznikající na pomezí např. literatury a vědy, jejichž formální tvář bývá diktována naléhavostí a závažností sdělení.

Jistě skeptici se naprosto nelze divit. Vždyť máloco z tvůrčí sféry bylo v minulých letech tak zkompromitováno a deklasováno jako tento literární druh, kterému by snad bylo lepší říkat autentická literatura než literatura faktů. Chápána úzce jako nelbořivý záznam reality, v níž požadavek typičnosti splýval vjedno s všedností a průměrností, zapřažena do káry každodenní užítkovosti a služebnosti, živořila na pokraji literatury, ne-li na její periférii. Toto žalostné pojetí dosud nepatří úplně minulosti, a jestliže se ve srovnání s tímto pojetím a proti němu přece jen něco zdá zajímavé a průbojné, není to nikterak strhující a úžasné: je to spíše návrat k normalnosti, který lze považovat za pokrok jedině ve spojení s nadějemi, v očekávání nových tvůrčích činů a nových impulsů pro celou literaturu, jež chce spoluvytvářet společenské vědomí.

Obecně se od tohoto literárního druhu očekává, že bude hrát úlohu jakéhosi průkopníka či průzkumníka „velké“ literatury, který se nepohyblivě a odvážně pouští do neprobádaných sfér, začíná, objevuje, zkouší a pokouší, zneklidňuje a klade otázky, exponuje se proti přežitému a pobízí k pohybu a pokroku. S jistým zjednodušením lze konstatovat, že v tomto smyslu působila na našem území v meziválečném období elita komunistické a levicové reportážní publicistiky. Třebaže v denní praxi, často proti ní, v úhrnném pohledu souběžně a shodně s ní působila i elita humanistické demokratické reportážní publicistiky. To představuje výraznou tradici, která zapadá do evropského kontextu. Její přitažlivost a neuzavřená vývojová možnost jsou tak velké, že jejich dočasné přehlížení a pomíjení v praxi padesátých let se jeví jako tragikomické šlápnutí vedle, které neškodilo víc nikomu jinému, než právě nositelům a představitelům tohoto omylu.

Tím naléhavěji doléhá pocit: je něco v povětrí, co si vyžaduje autentickou literaturu hodnou toho jména, svět se točí tak, že se zdá, jako by jí byl příznivě nakloněn. Je to snad jen obměna onoho ovzduší po první světové válce, ze kterého se vypracovala znamenitá zakladatelská generace. Základní napětí, z něhož vzniká potřeba tohoto literárního druhu, trvá. Autentičnost je jedním z možných východisek autorů, kteří chtějí, aby jim bylo věřeno, které páli podezření, že by čtenář mohl cítit rozpor mezi tím, co se žije a co se píše. Ve společnosti, která má už dost lži, mluvit pravdu. Nepřetvařovat se, nekaširovat, věřit zkušenosti, zážitku. Nedosazovat hotová univerzální řešení tam, kde se jim zkušenost vzpírá. Směřovat k neúprosné pravdivosti, nekomplikované tradičními postupy.

Není možné nedodat, že se zdá, jako by potřeba tohoto literárního druhu byla dnes ještě naléhavější než v letech nástupu zakladatelské generace. Střetnutí a sváry dnešního světa jsou pocíčovány ostřeji, rozpory jsou více vyhraceny. Jen pokroky vědecké se svými nedozrálými důsledky postavily společnost před nové problémy, jež vyžadují, aby byly na nové úrovni zváženy a interpretovány. Při narůstající složitosti našeho světa, k jádru jehož problémů lze stále obtížněji proniknout, zůstáváme stále víc odkázáni na své instinkty, na vžitá stereotypy, na

legendy a mýty, na citová i myšlenková schémata, jež mohou být formována a kormidlována do značné vzdálenosti od pravdy a spravedlnosti.

Je zřejmě potřeba si v těchto souvislostech položit otázku, jaký je stav literatury a společnosti, co je angažovanost a jaký je její smysl. Hledáme-li odpovědi na aktuální a nanejvýš současné otázky anebo hledáme-li alespoň správně položené otázky, nezbyvá než se vrátet do minula, kde věci vznikaly, rodily se, kde doufáme proniknout k jejich kořenům. Jsme často překvapeni, jak je to daleko a možná ještě dál, než stačíme dohlédnout. A ještě více jsme překvapeni, kolik je na této cestě vžitých polopravd, obecně přijatých stereotypů, schémat a klišé. Češi nemocní dějinami, zní titul knížky, kterou se chystá napsat jeden náš historik. Rozumí se, svým výkladem svých dějin.

Náš národní vývoj v poslední době není chudý na dramatické situace, složité konflikty a nepřehledné křížovky. Pro formování našeho národního vědomí jsou velmi důležitá a možná rozhodující dvě období z nedávné minulosti: Mnichov a počáteční léta okupace, to byly vybrocené krizové situace, ve kterých šlo o mnohé a o vše. Tlaky, jimž jsme byli vystaveni, vyvolávaly postoje odkrývající naši lidskou podstatu, probouzely instinkty pocházející z doby usilování o národní a státní svébytnost.

Víme o těchto událostech hodně, ale nejméně toho víme o sobě uprostřed těchto událostí. Známe postoje krajních proudů, zrádné pravice a avantgardní levice, marně se pokoušející strhnout jiné i sebe ke „šturmování nebe“. Co však víme o postoji vrstev, které tvořily škálu mezi těmito krajnostmi a představovaly pravděpodobně většinu národa. Každý národ, a zejména národ malý, musí obhajovat a osvědčovat své právo na existenci, musí trvale hledat a nalézat smysl svého trvání a bytí. V tomto procesu má značný význam sebereflexe, sebezpoznání, které dovoluje řazení do širších relací, sousedství a proudů. Dovolte, abych uvedl postřeh vynikajícího německého sociologa a publicisty Harryho Prose, který říká, že nacionalisté si počínají tak, „jako by přehlížení nepřijatelných skutečností posilovalo národní charakter“. Mluví samozřejmě o Němcích a dodává: „Ten charakter se pak podle toho také vyvinul.“

Němci mnohé vyhráli tím, že prohráli válku a byli donuceni přemýšlet o smyslu své národní existence. Ale ani česká otázka nebyla provždy vyřešena tím, že jsme ve válce stáli po boku vítězům. Po léta se zde o české otázce přemýšlelo, reálně i fantasticky, pocity malosti byly střídány pocity velikášského opojení, komplex odvozenosti a závislosti sebevědomým čechocentrismem. Ale to veřejné uvažování udržovalo alespoň vědomí existence té otázky, ponoukalo k permanentnímu hledání smyslu a oprávněnosti naší existence, ať v dobách krizových či v dobách vzestupu. Naposledy se zde na toto téma veřejně uvažovalo kolem roku 1948 v souvislosti s tzv. specificky československou cestou k socialismu, a toto uvažování skončilo politickými procesy v padesátých letech. Ale tím, že se o něčem reálně existujícím neuvažuje, to ještě nezmiří ze světa. Česká otázka je položena dějinami, vším, čím jsme byli a čím jsme, je koneckonců položena už naší zeměpisnou polohou, naší státní ideou, k jejím základům se hlásíme, obsahuje elementární princip naší orientace a garance naší státní existence, v němž se svého času sjedno-

Uly všechny realistické proudy českého myšlení a v němž byli zajedno političtí představitelé různých tříd Gottwald a Beneš, je položena i realitou rozděleného světa, existenci socialistické soustavy a usilováním o zdokonalení a diferenciaci existujícího modelu socialismu.

Nemyslím si samozřejmě, že by toto vše mělo být doménou literatury, nebo snad především literatury. Její úloha v moderní společnosti je ve skutečnosti velmi malá a bude se pravděpodobně podle zákonů rozvoje moderní společnosti nadále zmenšovat. Přesto však, jak to odpovídá její pokrokové a společensky angažované tradici, by se měla a mohla pokoušet alespoň přicházet s novými impulsy, vyvracet vžitá schémata, vyšlenkové stereotypy a zaběhaná klíše společenského vědomí, exponovat se proti předsudkům starým i novým, pokoušet se poměřovat naši současnost širšími měřítky evropskými a světovými a zařazovat ono naše pověstné „co je české to je hezké“ do těchto zdravě relativizujících souvislostí. Uvedu alespoň některé z mnoha znepokojivých otázek:

Do jaké míry je mnichovská kapitulace pouze věcí politických špiček a do jaké míry je výrazem postoje určitých vrstev národa? Nevedlo fašisté chápání národních zájmů — přezít, zachovat existenci — k postojům, které lze nazývat slovy přezimovat, v klidu přečkat, neangažovat se, světit svůj osud do rukou mocných? Obrazně řečeno, nebyli jen stateční parašutisté, kteří hodili bombu na Heydrichovo auto, nýbrž byli i lidé, kteří krátce poté psali udavačské a anonymní dopisy, v nichž si často pouze vyžívali závistivé účty se svými sousedy. Ba dokonce nebyli jen lidé, kteří se odvážně a často se zoufalstvím osamělců pouštěli do boje proti okupantům, byli i lidé, a nebyli to žádní extrémisté, kteří ve snaze prospět svému národu připravovali řešení otázky německé menšiny nejenom výměnou a odsunem obyvatelstva. Na světě byla už i idea sterilizace, po ruce byly projekty a lékařské expertízy. To byli Češi! Tolik pyšní na to, že si nikdy s fašismem nezašli. Jakkoli je to snad výstřední, může to sloužit jako připomenutí, že předpoklady pro porážku a selhání nejsou rezervovány jen některým a zvláštním.

Nepoukazují na to proto, že by mi to dělalo potěšení, nýbrž proto, že o těchto stránkách nemluvíme a zjevně nechceme mluvit a vědět, protože relativizují a otfásají legendou o národním postoji, v níž tak mnozí i s dobrou vůlí i s alibismem žijí a setrvávají a z níž odvozují své suverénní právo nejen poučovat, vychovávat a vyvyšovat se, nýbrž i napomínat, posuzovat, manipulovat. Domnívám se, že kritičnost a sebekritičnost by neměla být módou, nýbrž metodou pozitivního usilování, opravdovou službou společnosti, která má ve skutečnosti mnohem větší cenu než pochlebování a posluhování.

V každém případě však literatura může a má přispívat k sebereflexi a sebezpoznaní společnosti v kontinuitě jejího vývoje od minulého k budoucímu, což je předpokladem rozvoje myšlení, hledání a nalézání smyslu existence lidské i národní, dnešní podoby řešení české otázky. V tom vidím plodný vztah a plodné napětí mezi společností a literaturou a mezi literaturou a společností, opravdovou angažovanost literatury a nikoli pseudoangažovanost.

3. Ptáček: Děkuji s. Hamšíkovi. Nyní přerušuji jednání do 14,30 hod.

Předsedající s. Špitzer: Soudružky a soudruzi, pokračujeme v našem jednání; především mi dovoluji omluvit s. ministra Školství Hájka, který musel odjet na jiné jednání a prosí, abyste omluvili jeho neúčast. Do diskuse se přihlásil s. prof. Goldstücker.

EDUARD GOLDSTÜCKER

Soudružky a soudruzi. Dovolte mi, abych se ve svých několika improvizovaných poznámkách nejdříve zastavil u dopisu Alexandra Solženicyna. Tento dopis byl znám patrně převážně většině přítomných z různých pramenů a byl tudíž na našem sjezdu veřejným tajemstvím. Předsednictvo sjezdu, jak jste slyšeli, bylo požádáno, aby byl tento dopis přečten. Plénium s ním souhlasilo, předsednictvo dostalo, jak jsem byl informován, i písemný návrh tohoto druhu, a dopis byl přečten. Myslím, že je důležité si přitom uvědomit, že je to záležitost týkající se Svazu sovětských spisovatelů a že bychom měli zůstat věrni zásadě, kterou reklamujeme, když jde o nás, že bychom se my, přátelé ze socialistických zemí, neměli veřejně podrobovat jeden druhému kritice, pokud jde o náš okruh působení. Tuto zásadu jsme zastávali, když přátelé naši kulturně politickou praxí veřejně kritizovali. Chceme-li tuto zásadu udržovat i pro sebe v platnosti, je třeba ji respektovat i pokud jde o naše přátele. Navrhují proto, aby přečtení dopisu A. Solženicyna bylo pokládáno za akt vnitřní informace tohoto sjezdu, aby nefiguroval ve sjezdových materiálech a aby se ho další diskuse nedotýkala. Je samozřejmé, že obsah dopisu vyvolává účast všech lidí, kteří se s ním seznámí, protože nespravedlnost vždycky vyvolává velmi silný citový afekt a silnou citovou reakci.

Předsednictvo sjezdu mi dalo k dispozici telegram, který dostalo a který ukazuje, jak tyto věci spravedlnosti a nespravedlnosti jsou velmi živé a jak se na nich chce přižít někdy i ten, kdo má velmi malou legitimaci, aby do toho mohl mluvit. Náš sjezd dostal telegram z Mnichova od lidí, kteří se podepisují jako čs. spisovatelé v exilu, organizování v Penklubu a žijící v Německu. V telegramu žádají, aby sjezd intervenoval za uvězněného J. Beneše a prosadil plnou vahou spisovatelů i rehabilitaci spisovatelů odsouzených v padesátých letech. Myslím, že bychom na tento telegram mohli nejlépe odpovědět tím, aby nám odsílatelé dovolili vyřizovat si vlastní věci sami a aby se neoddávali iluzi, že mohou, když se sami toho práva zřekli, nějakým způsobem ovlivňovat události v našem státě.

Vraťme se nyní k problémům, které pokládám za stěžejní a kterým by sjezd spisovatelů měl věnovat hlavní pozornost. Některých bych se rád dotkl. Byl jsem hluboce dojat úvodním projevem a diskusním příspěvkem s. Kundery. Myslím, že v něm byl narysován náš nynější obzor a naznačen směr našeho snažení vynikajícím způsobem. Musíme si na tomto sjezdu, a to je centrální otázka, uvědomit odpovědnost za okolnosti, za nichž jest nám jako působit, jako lidé pera. Bez tohoto uvě-

domění je zde nebezpečí, že se budeme oddávat iluzím a vznášet maximální požadavky, které nejsou v souladu s možnostmi. Pak vyústí někde v absurdnu. Takovou ústřední podmínkou, za níž existujeme v těchto letech v naší společnosti, je podle mého názoru to, že ve společnosti našeho typu se zákonitě vytváří stále napětí mezi literaturou na jedné straně a odpovědným vedením naší společnosti, strany a státu na druhé straně. Je to zákonitě stále napětí, které vyplývá v podstatě z toho, že odpovědní vedoucí naší společnosti u vědomí obrovských úkolů, které si naše společnost dala do programu, největší, jaké si kdy jaká společnost v historii vědomě formulovala, usilují o to, aby všechny síly společnosti byly zmobilizovány a napřeny směrem k uskutečnění těchto velkých úkolů. Všechny síly! Přitom si uvědomují, že literatura představuje velkou mobilizační sílu. Oni ze svých hledisek docela oprávněně zdůrazňují jen tuto jedinou společenskou funkci literatury, ačkoliv literatura má celou řadu neméně důležitých poslání, zužují své posuzování literatury a jejích výsledků pouze na hledisko, do jaké míry plní tento jediný úkol mobilizační síly při mobilizaci všech sil společnosti k zvládnutí obrovských společenských úkolů.

Na druhé straně literatura se stále snaží o uplatnění všech svých ostatních společenských funkcí, ne jen té jediné, a z toho vzniká stále organické napětí, které se projevuje tím, že např. na každém sjezdu naše strana, ale je tomu tak i u všech bratrských stran, více či méně konstatuje, že literatura nedrží krok se životem, že se nevěnuje dost věrně život a progresivní síly dané chvíle, že se nevěnuje dost okamžitým úkolům politickým a politicky určeným. Na druhé straně si literatura stěžuje, že se jí ponechává ve společnosti našeho typu příliš úzká cestička k její existenci, a chce své existenční možnosti rozšířit. Odmítá to stále napětí, které se nesmí dramatizovat ani na jedné ani na druhé straně, které musí být posouzeno vědecky a vědecky vyvozeny důsledky. Nesmí to být dramatizováno! To znamená, že na straně spisovatelů se musí uznat určité základní předpoklady, za kterých v našem typu společnosti literatura existuje a může se rozvíjet. Musí uznat základní věc, že vedoucí silou naší společnosti je a zůstane Komunistická strana Československa. Na druhé straně snahu literatury, rozšířit své existenční možnosti, nesmí odpovědná stranická místa posuzovat jako opoziční nálady nebo choutky, ale musí se podle mého názoru snažit sladit tyto dvě tendence, aby vznikl takový model, který by byl ku prospěchu celé společnosti.

Krok k uznání širších existenčních podmínek naší literatury ve společnosti byl učiněn rezolucí XIII. sjezdu o rozvoji kultury. Jiná věc je, že, bohužel, a byli bychom neupřímní, kdybychom to zamíchovali, že tato rezoluce — na naše poměry a dosavadní historii výborná — neměla vzápětí odpovídající praxi ze strany řídicích orgánů odpovědných za rozvoj kultury a literatury. Že po dobré rezoluci přišly určité povážlivé a starost vzbuzující jevy v praxi, zejména se to nejdrastičtěji projevuje v praxi cenzurní, a to se netýká jen článků v Literárních novinách, ale týká se to vůbec cenzurní praxe, a nejen v literatuře ve vlastním slova smyslu, nýbrž i ve filmu v poslední době.

Toto zúžení literatury jen na jedinou funkci mobilizační čili bezprostředně didaktickou nebo agitační, jestliže chcete, má za následek celý řetěz úkazů, kterým jsme se ani v naší společnosti nevynuli. Když přisuzují literatuře tuto jedinou funkci, budu fedrovat pouze literaturu, která má okamžitý, didakticko-propagační účinek a která tudíž je po této stránce pochopitelná a přijatelná co nejširším vrstvám lidí. To znamená, že pokud jde o umělecká kritéria, beru si je, formuji je podle stupně receptivity těch vrstev společnosti, které k literatuře teprve poprvé v dějinách vůbec přistupují.

A jelikož se vytvořila na základě těchto dvou fikce jednotného čtenáře, pak za takového v představách lidí odpovědných za řízení kulturní politiky automaticky platí čtenář, pokud jde o vztah k literatuře, po měrně nejzastalejší. Tento stav jsme měli v letech tzv. kultu osobnosti. To jsme již překonali. S radostí musíme konstatovat, že dnes se už v praxi i v teorii — jak ukazuje rezoluce XIII. sjezdu — uznává, že literatura každé společnosti a každého časového úseku není jednosměrná, jednodůvodová záležitost, nýbrž že je to pohyb na široké frontě, v různých prouděch, a že tudíž literární tvorba i ten, kdo pečuje o literární tvorbu v naší společnosti, musí mít na paměti, že musí pečovat o literární tvorbu odpovídající všem vrstvám naší společnosti velmi různým, pokud jde o jejich receptivitu.

Drasticky jsem to kdysi formuloval tak, že v naší společnosti, jak jsme ji zdědili od kapitalismu, máme, pokud jde o vztah k literatuře, vedle lidí na úrovni doby kamenné lidí, kteří jsou na úrovni kybernetického věku. Nelze si představit čtenáře, kterého by literatura jednoho směru stejným dílem uspokojovala. To už jsme v podstatě překonali. Vyúsťuje to proto v úvahu, jakými procesy společenskými naše názory na literaturu a i naše literární praxe musely projít.

Dnes jde o to, aby tyto touhy uplatnit ve svém umění plnou škálu společenských funkcí literatury nebyly puncovány jako nějaké opoziční nálady, protože opozice skutečné v naší literatuře mezi našimi spisovateli není. Je třeba, aby odpovědní vedoucí naší kulturní politiky věděli, že všichni, kdo kritizujeme nedostatky, kdo se snažíme o zajištění širších životních možností literatury, umění, vědy, snažíme se o to, aby naše společnost byla o to silnější, a to společnost socialistická, že mezi námi není prakticky — až na malé výjimky, které jsou všude a kterým se říká v politické terminologii patologický okraj — odpovědných lidí, kteří by nestáli na stanovisku socialismu, to znamená na tom stanovisku, že socialismus je nejvhodnější dosud vymyšlený systém společenského zřízení, který může zaručit co největší hmotný blahobyt a co největší svobodu každého jedince, zdůrazňuji může, protože to nepříjde automaticky, o to je třeba bojovat a usilovat. Napětí, o němž jsem se zmínil, je třeba vidět v jeho dialektické mnohoznačnosti z obou stran a je třeba se snažit vzít je na vědomí jako sociální fakt, který se nedá oddiskutovat a odmyslet od skutečnosti, a na jeho základě dělat z obou stran odpovědnou kulturní politiku a umělecky pracovat, umělecky tvořit.

O toto, soudružky a soudruzí, v podstatě jde, to je podle mého názoru ústřední problém a rád kvituji, že to, co dnes říká s. Hendrych dopo-

Jedne, se veľmi upřímně snažilo vyjít vstříc této problematice a je třeba si toho všimnout, je třeba se k tomu projevu vrátit a v další diskusi myšlenky řečené z jedné i z druhé strany sem směřující rozpracovat. Děkuji. [Potlesk.]

Předsedající s. Špitzer: Děkuji s. Goldstückerovi za jeho diskusní příspěvek. Prosim s. Mihálíka, aby přečetl diskusní příspěvek národního umělce s. Laca Novomeského.

Vojtech Mihálík čte diskusní příspěvek LACA NOVOMESKÉHO

Vážené soudružky a soudruzi, pro nedobrý zdravotní stav se s. Laco Novomeský nemůže zúčastnit našeho sjezdu. Požádal mne však, abych předal sjezdovému jednání jeho pozdravy a přečetl jeho diskusní příspěvek:

Najsto ste si všimli, vážení sjezdoví účastníci, a ak vašej pozornosti ušlo, chcem vás upozorniť, že zpráva o činnosti Svazu československých spisovateľov i Svazu slovenských spisovateľov na niekoľkých miestach sa zapodieva háklivou problematikou sväzových časopisov, menovite otázkami slovenského Kultúrneho života a Literárnych novín. „Veľice mnoho času venovaly orgány Svazu sväzovým časopisám. Téměř každé zasedání mělo na pořadu některý jejich problém...“ prízvučuje zpráva. Priam tak v Prahe ako v Bratislave.

Zúčastňoval som sa na zasadnutiach výboru Svazu slovenských spisovateľov, ktorý sa zapodieval najmä Kultúrnym životom, a pretože sa rokovania o ňom týkali poväčšine ponos redakcie na zásahy tlačového dozoru, chcel by som hovoriť hlavne o nich.

Tretí sjazd Svazu čs. spisovateľov prikázal ústrednému výboru Svazu (a to sa vzťahuje aj na výbor Svazu slovenských spisovateľov), „aby pre vážnu väčšinu svojho rokovania venoval ideovým a umeleckým otázkam československej literatúry...“, no naše rokovania, keď sme boli nútení rozhovoriť sa o Kultúrnom živote, nikdy sa nedostali ďalej od pohoršovania sa nad tým, čo nového tlačový dozor v našom časopise vyparail.

Šéfredaktor časopisu prichádzal na výborové zasadnutia s paklíkom článkov a obsahov, ktoré tlačový dozor v posledných týždňoch pozastavil, a my — výborníci — sme sa mohli venovať „ideovým, umeleckým“, ale aj politickým či iným otázkam, súvisiacim priamo alebo nepriamo s literatúrou až po hranice obzoru, ktoré proste stanovil tlačový dohľad.

Bežná prax, platíaca najmä u nás, nás naučila trochu zľahčovať a trochu znášať túto absurdnú situáciu. Keďže sme nerozumeli dôvodom, pre ktoré tlačový dozor ten či onen článok pozastavil, poverovali sme buď šéfredaktora, buď iného predstaviteľa Svazu, aby na patričnom oddelení ústredného výboru strany žiadal buď vyhovujúce vysvetlenie o príčinách pozastavenia takých príspevkov, buď ich uvoľnenie. Kultúrnemu životu sa síce nie vždy, ale skoro pravidelne stávalo, že príspevok, nad ktorým musel premýšľať tlačový dozor, prečo ho má pozastaviť, nad ktorým potom sedel výbor Svazu a dupal tiež, prečo ho musel úrad pozastaviť, napokon po premýšľaní a vysvetľovaní na príslušnom oddelení stranického

výboru predseda len uzrel svetlo sveta. Stačilo v nich porobiť menšie, merita veci sa nedotýkajúce korektúry a inkriminovaný článok v tom istom Kultúrnom živote predseda len vyšiel.

Zvykli sme si na túto prax tak, že keď prichodilo rokovať o ťažkostiach Kultúrneho života spôsobených zásahmi tlačového dozoru, ľahkovážne sme sa spoľahli na to, že funkcionárom Svazu sa predseda len podarí vyfechť alebo vymodliť ten-ktorý článok, a veľmi nás ani netrápilo, či článok vyjde v čísle, pre ktoré bol písaný, či o týždeň, alebo o tri týždne neskôršie. Literárni noviny, ako možno čítať v sjazdovej zpráve, netešili sa takému zaobchádzaniu. „Intervence proti praktikám tiskového dozoru“, čítame v nej, „byly povětšinou neúspěšné“.

Nepoznám tieto „hriešne“ články. Ale poznám Literárni noviny a čítal som aj tie články, ktoré vyvolali pohoršenie, i keď tlačový dozor nevyslovoval nad nimi prísnu anatému. Išlo napospol o články, ktoré nútili myslieť alebo lákali čitateľa k premýšľaniu, čo sú iste vítané vlastnosti socialistickej a demokratickej publicistiky.

Hoci si naskrze nenárokujem vyslovovať na základe týchto úsudkov absolutórium týmto novinám, tak sa mi vidí, že ich nepíšu záluďní zákerníci, ale autori, na zodpovednosť ktorých sa možno spoľahnúť.

A tu sa natíska otázka, či autorova zodpovednosť by nebola spoľahlivejšia pri vykonávaní tlačového dozoru, než tá osobitná inštitúcia, ktorú sme v prvom, lepšom prípade videli zdržiavať i tak zdĺhavý výrobný proces, kým v druhom iba maríť, čo je v podstate nezmariteľné. Vyslovím sa precíznejšie: Myslím si, že namiesto inštitúcie tlačového dozoru, nech má meno hocikaké, bola by spoľahlivejšia a dôstojnejšia socialistická a demokratická zodpovednosť autora či autorov novín, časopisov, publikácií i kníh — najmä v našich československých pomeroch. Spomeniem niekoľko aspektov, ktoré sa zásadne prihovárajú za takúto „radikálnu“ riešenie dohľadu nad publicistikou.

1. Vážnou prekážkou rozvoja akejkoľvek publicistiky a umenia je i sama existencia tlačového dozoru, a to aj v tom prípade, keď je mysliteľne najliberálnejšia a nezadržiava rukopisy článkov, dokonca kníh, ako sme o tom od prípadu k prípadu uisťovaní. Sama totiž nutne vytvára tzv. autocenzúru, t.j. núti autorov nepísať — ale aj nemyslieť, neuvažovať a nerozpracovávať problémy, ktoré by „aj tak nevyšli“, či sotva vyšli.

Pri existencii tlačového dozoru musí byť vo výsypej spoločnosti aj tzv. „priechinková literatúra“, t.j. literatúra, ktorá narazila alebo by mohla naraziť na veto tlačového dozoru. No považujem za horšie a pre nás zahambujúce, že existuje (či neexistuje) nenapísaná publicistika či literatúra, t.j. problematika, ktorá by mala svojich potencionálnych autorov, ktorí však odkladajú alebo zahŕňajú už „nevhodnú“ myšlienku i zbytočnú prácu s ňou, pretože nemôžu reflektovať na zverejnenie. Lenin sa vyslovoval za mimoriadnejšie a blahovoľnejšie zaobchádzanie so spisovateľmi a s ich prácou v časoch, ktoré boli neporovnateľne komplikovanejšie a nebezpečnejšie, než sú naše časy. Nie preto, lebo chcel literatúru a literátov rozmaznávať, ale naisto preto, lebo vedel, že rozvoj literatúry, poznávanie a rozvinutie problémov, ktoré sú jej prisúdené, potrebuje naďovšetko ničím a nikým nehatenú voľnosť.

2. Dozor nad tlačou bez ohľadu na to, ako sa volá a kto a kde ho vy-

konáva, ťažko kompromituje naše socialistické zriadenie už tým, že je, a v špecifickom československom prípade praxou, akú vykonáva. V posledných niekoľkých rokoch prešla naša literatúra nebývalým vývojom. To, čo bolo konštantné pred piatimi rokmi, s tým sa už nechce zmieriť čitateľ dnes a patrí nesporne medzi zásluhy vedenia našej kultúrnej politiky, že meravo nezotráva na tom, čo čitateľ zavrhol, ale pružne vychodí v ústrety jeho zdravým požiadavkám. Uvediem ako príklad Škvoreckého Zbabeľcov, len nedávno potupne zvrhnutých, a to aj, ba možno predovšetkým z politických príčin, no z tých istých príčin nielen povolených, ale teraz už aj vysoko vyzdvihovaných a zaslúžene cenených. Neupieram právo kritike, ktorá tento román nezaslúžene zamietla. Ale prečo sa musel v tejto veci angažovať aj štát a strana so svojimi zriadeniami, veď by bola celkom stačila ponížujúca ostuda, ktorú si v tomto prípade vyslúžila preochotná kritika? Nejestvujú predsa raz pre vždy dané prísne kritériá najmä vo veciach umenia, ktoré by mohol v knižkách, časopiseckých článkoch, ale aj v iných umeleckých odboroch, napr. vo filme, v divadle, v hudbe či tanci bezpečne uplatňovať dozorný úrad vybavený výkonnou mocou; sama naša kultúrna politika nás presvedčuje, že také kritériá nie sú, tak teda načo ten dozor?

Myslím si, že nastal čas zbaviť umenie, literárne tak isto ako filmové a každé iné, zbavil publicistiku, ale zbaviť aj štát a stranu tej príťaž, ktorá na nich nemotórne leží vo forme dozoru, nech má meno akékoľvek, ktoré však nech je bezohľadné alebo ohľaduplné, kompromituje naše socialistické zriadenie, alebo sa usvedčuje zo svojej nepotrebnosti; myslím si, že nastal čas spoľahnúť sa v dôvere na občiansku a socialistickú zodpovednosť ľudí, ktorí píšú knihy, časopisy a články v nich, kritizujú alebo robia filmy, či iné umenie. Myslím si, že nastal taký čas.

Pre našu českú a slovenskú literatúru je veľmi typická spoločenská zaangažovanosť na problémoch našich národov i našej doby.

Nemyslím si však, že je bezpodmienečne potrebné, aby spisovateľ svoju energiu rozdelil, dokonca rozdrobil medzi spisovateľovanie a písanie manifestáčných apelov na aktuálne filozofické či politické témy. Ponechajme na voľbu toho-ktorého autora, ako prejaví svoje vzrušenie nad problémami, ktoré vzrušujú, alebo majú vzrušovať všetkých a každého či básňou alebo čo „len“ jej zafarbením, jej tónom, jej naladením či inými prostriedkami. To, na čo kladiem výsostný dôraz, je: nenahovor si, že môžeš byť nevšimavý a ľahostajný k zjavom mobilizujúcim inak každú občiansku aktivitu. I nevšimavá ľahostajnosť je zaangažovanie, lenže z druhej, náprotivnej strany. Spôsob pre vyjadrenie svojho náhľadu si už autor nájde a znásilňovali by sme ho, keby sme mu ho chceli určovať.

Vo všetkých dobách i dnes vo vzťahoch Čechov a Slovákov zohral kultúrny front — a najmä spisovatelia — významnú úlohu. Čím by dnes slovenskí a českí spisovatelia mohli a mali prispieť k vyjadreniu a riešeniu problémov v tejto oblasti?

Českí tým, že by si spontánne uvedomili a sústavne každodenne, nedeklaratívne, tj. nie jednorázovo uvedomovali českú verejnosť, aká zodpovednosť leží na nej aj za to, aby sa s ňou v spolku žijúci Slováci necítili iba trpenými podpredsedami a námestníkmi a nesúcou, menejcennou menšinou s veľkodušne obdarovanou jednotretinovou kvótou, ale rovnocenným

a rovnoprávným partnerom: národom, ktorý v mnohom ohľade iba teraz dotvára a dobudáva atribúty svojej svojbytnosti, nad čím sa české publikum nesmie horšiť, ale musí tento proces v záujme svojej slobody prijať s porozumením, dokonca i s nezištnou pomocou;

slovenskí zasa aj tým, že by priam prenasledovali svojou kritikou a polemikou bujnejšiu samolúbosť vo svojej fajte a v svojej provincii, pretože sa pomaly sotva pomestí do vlastnej kože, aby aj týmto spôsobom sa uzdravoval a vytváral a spevňoval náš národný charakter, ktorému miesto na slnku a patričné miesto vo svete nevyužijeme ani nevykričime a vonkoncom už nie tým, že sa budeme búchať do pŕs a bujarým hlasom sa chvastať, akí sme boli a akí sme neprekonateľne znamenití pašáci.

Mal by sa tým zapodievať aj náš IV. sjazd. Mal by. Keď nie tento, tak niektorý ďalší rozhodne." [Potlesk.]

Předsedající J. Špitzer: Dále se přihlásil do diskuse s. Pludek.

ALEXEJ PLUDEK

Mnozí z nás se zamýšleli v předsjezdových diskusích, jaký smysl má sjezd spisovatelů a jaký smysl má vůbec náš svaz. Co znamená spisovatelská organizace pro společnost a co pro ty spisovatele, kteří nepatří k žádnému seskupení a nikdy k žádnému nepatřili, neboť jim jde především o literaturu. Jak mohou svazové orgány spisovatelům v jejich práci pomáhat a jak to ve skutečnosti dělají. A tak dále.

Existují tři okruhy naší problematiky: organizace a struktura našeho svazu, jež by měla co nejlépe odpovídat jeho složení a potřebám, dále úloha spisovatelské organizace ve společnosti při zajišťování podmínek pro tvůrčí práci, a konečně spisovatelská organizace jako tribuna literárního a uměleckého úsilí, směrů a zápasů.

Nejvýraznější tribunou každého spisovatele je vlastní dílo. Ale pro společenské poslání literatury je kromě díla nezbytná informace, jež může a má postihnout proces v celé oblasti literatury co nejpresněji, v základních obrysech a koncepcích, hlavně tím, že umožní všem, kdo literaturu tvoří, aby se mohli k této problematice stejným právem vyjádřit. K tomu má svaz spisovatelů svůj tisk, především Literární noviny. Tyto noviny mají celosvazový charakter a týdenní periodicitu, jejich úkol je tedy mimo diskusi.

Literární noviny neinformují veřejnost ani co nejúplněji, ani co nejsprávněji jak o dilech jednotlivých autorů, tak o tendencích a koncepcích v současné tvorbě, ani neumožňují všem spisovatelům stejně využívat tohoto celosvazového tisku jako své tribuny. Naopak prokazatelně preferují členy skupiny, která se kolem nich konstituovala a která zároveň zaujímá klíčové pozice ve svazových orgánech, a současně ignorují ty, kdo k jejich kamarádskému seskupení nepatří, supluje tak předem roli cenzury.

Toto ignorování mohu potvrdit z vlastní zkušenosti, případně i doložit několika dopisy redakce. Abych nezůstal u sebe, mohu ukázat na nejnovější příklad polemiky Vladimíra Sotického s A. J. Liehmem v Kulturní

tvorbě; v úvodu své polemiky poukazuje Solec ký na stejnou praxi Literárních novin, kterou znám i já a řada jiných.

Ale ignorování samo není jedinou zbraní Literárních novin proti těm, kdo k nim jako k mocenské skupině nepatří. Horší je znevažování spisovatelů, jež na jejich stránkách často supluje věcnou a argumentující polemiku. Nejnovější atrakce Literárních novin, anonymní pseudonym De Death, nedávno proti mně používal termínů, jako „každé kritické embryo i posluchači literárních seminářů mohou Pludkovi namítnout“, anebo: „o kritické potenci Pludkově si po těchto eskapádách lze myslet cokoli“, a tak dále. Věcné argumenty by se mu přitom vešly do dvou tří řádek, ostatní jsou emoce a afekty, jež před ne zcela informovanou veřejností nezbytně snižují napadeného.

O znevažování a osobních výpadech ze strany redakce nebo s jejím souhlasem otištěných mohou říci své i jiní. Namátkou třeba spisovatelka takového formátu jako Jarmila Glazarová. Nebo i Jan Weiss, jehož před časem kriticky zpochybňoval Oleg Sus. Tento kritik, jehož vehemence je zaošťena proti spisovatelům stejně břitce jako neznámého De Deatha, chce dokonce českou literaturu recenzovat kladivem, jak se vyjádřil, napodobuje výroky Friedricha Nietzsche.

Nemám nic proti tomu, umožňuje-li redakce polemizovat komukoli, třeba i těm, kdo se kryjí za nahonem vymyšlený pseudonym. Ale redakce se má od znevažování spisovatele distancovat a zároveň vytvořit atmosféru, kdy i napadený bude mít důvěru, že může odpovídat, aniž by riskoval, že se dožije dalšího znevažování. Já tuto důvěru nemám.

Na druhé straně Literární noviny výrazně preferují členy své skupiny, své vlastní redaktory či stále externisty. Je snadné dokázat, jak velkou pozornost a plochu věnují třeba Ivanu Klímovi či Ludvíku Vaculíkovi a srovnat tuto pozornost třeba namátkou s Vladimírem Neffem nebo s posledním dramatickým dílem Březovského atd. Ale nejen recenze, také celý systém anket, citací, rozhovorů a odkazů je vytvářením hierarchie hodnot, jež má před veřejností tvořit prestiž pro ty, kdo se kolem redakce seskupili, nebo i těch, kdo k nim sice bezprostředně nepatří, ale jejichž občasnou propagací redakce předstírá toleranci.

Není divu, že si redaktori-spisovatelé navzájem píší pochvalné recenze na své knihy, či dávají si je od členů redakce psát. Ostatně i výběr externích recenzentů je také způsobem, jak dílo vyzdvihnout nebo potlačit. Spojité nádobý jednotlivých redakcí, případně pracovišť jsou natolik známé, že člověk už předem uhodne ohlas toho či onoho díla.

Ale spisovatelé-redaktori koneckonců vytvořili literární díla. Vážněji je to s úsilím, jež Literární noviny vynakládají na vytváření prestiže publicistům, novinářům, patřícím do jejich skupiny. V posledních měsících vypadají Literární noviny jako orgán A. J. Liehma. Přitom Svaz spisovatelů je organizace, která sdružuje tvůrce, kteří jako podmínku přijetí musí prokázat znalost literárního řemesla. Redakce svazového tisku má tedy především organizovat jejich účast v listě; a zároveň také má povinnost informovat společnost o práci a tvůrčím úsilí své spisovatecké obce. Kdy by to Literární noviny dělaly, vypadala by hierarchie takto vytvářených hodnot jinak.

Tvrdí-li redakce na závěr loňské diskuse, že lidé nechtějí diskutovat, zajímalo by mne, jak to zjistila.

Metodou práce Literárních novin však není pouze ignorování a znevažování jedněch a preferování jiných. Je jí také záměrné předkládání určitých koncepcí čtenářům, čímž jsou samočinně potlačovány jiné koncepce. Připomínám — pro osvěžení myslí — barnumské přijetí Ginsberga, jenž byl nakonec vykázan z ČSSR pro jistou činnost v oblasti morálky. Jsem proti zakazování nebo reglementaci čehokoli, ale jsem také pro vyvažování nihilistických a destruktivních koncepcí koncepcemi jinými, jejichž stoupence Literární noviny našly doma i za hranicemi.

Pokládám za naprosto správné, že Literární noviny seznámily naši veřejnost s významným spisovatelem Franzem Kafkou. Tento nešťastný a nemocný člověk jistě vyjádřil atmosféru své společnosti, a proto je tak mimořádně přijímán vrstvami, které cítí podobně, nebo se do podobného citění stylizují. Ale zablívám Literárními novinami, že se neangažují při rehabilitaci neprávem zanedbávaných spisovatelů jiného uměleckého vyznění.

Vzpomínám si např. na Františka Sokola-Tůmu, spisovatele robustního realistického talentu, jenž ve svých prózách překypujících znalostmi života zachytil tvrdý a heroický zápas českého lidu na Ostravsku o sociální a národní existenci. Jistě by potřeboval svého upravitelka, jak ho potřeboval i Franz Kafka, a jistě se nestane módou, jejíž tón udává jiná vrstva než potencionální čtenáři Sokola-Tůmy. Ale je to představitel jednoho z uměleckých názorů, které budou mít vždycky svou hodnotu pro konkrétní historické aspekty, jež vyjadřují. Je možno připomenout i další spisovatele nedávno rehabilitované občansky, o jejichž uměleckou rehabilitaci se Literární noviny nestarají.

Nejsem stoupencem ani té, ani oné koncepce. Jsem jen proti umlčování jedné z nich. Neboť jakékoli umlčování je aktem intolerance a tendencí k návratu oněch metod, jímž říkáme dogmatismus. K těmto metodám mají Literární noviny nepřijemně blízko.

Jsem pro nejsvobodnější střetávání všech koncepcí, jež tvoří současnou diferenciaci proudů, názorů a postupů. Neboť jedině při střetnutí všech koncepcí může být prokázána jejich hierarchie. Neexistuje totiž členění pouze horizontální, nýbrž také vertikální. Nikoli jen koncepce vedle sebe, ale i nad sebou.

Respektuji experimentální tvorbu, hru, konkrétní poezii, nonsense, taženky, rébusy atd., neboť přinášejí literatuře zisk obohacováním formálních postupů, odkrýváním inspiračních zdrojů i nových možností jazyka. Jsem pro obnovování tohoto starého literárního směru, jehož podnětnost byla vždycky v historii uznávána obdobně, jako je v psychologii uznávána psychoanalýza. Nerespektuji pouze tu část této koncepce, která pracuje s dnes už konformním nadužíváním sexu, nudy, bezcílnosti, nicoty a destrukce. Jsou to prostředky laciné, neboť negativní emoce k nám přicházejí samy, o ně nemusíme bojovat. Bojovat musíme naopak o to, abychom tyto projevy nejnižší vrstvy psýchy uměli správně pochopit, vykázat, kam patří, a překrýt progresivní složkou lidské bytosti, jež se v neustálém zápase zmocňuje světa za současné sebekultivace jedince i společnosti.

Za pandán k experimentální literatuře je vydávána, například v před-

společenským příspěvkem Jiřího Koláře, literatura konzumní. Tato koncepce se v poslední době prosazuje hlavně v důsledku tlaku méně náročných čtenářských vrstev. Tou se však zde zabývat nemíním, ta má svou zvláštní problematiku, jež se pohybuje v obecných rovinách vkusu. Chci se však zmínit o koncepci třetí, jež je, jak se domnívám, správně první, totiž o literaturu uměleckou.

Literatura umělecká nejen hledá formální postupy, ale také je tvořivě přejímá od experimentální, umí je ovšem třídít a kategorizovat. Navíc však jímí posluguje to, co je pro literaturu na rozdíl od jiných oblastí umění specifické, to jest myšlenku. A navíc kromě obecně estetického vyjadřuje konkrétně historické. Vyžaduje tedy od spisovatele nikoli pouze znalost psychologie, často intuitivní nebo i individuálně deformované, nikoli pouze nevázanou hrů fantazie, ale vynucuje si autorův maximální přehled ve všech oborech lidského vědění a úsilí, orientaci v celé totalitě společenských vztahů.

Jsem pro tuto koncepci, kterou pokládám za nejvyšší, ale jsem také pro maximální toleranci k ostatním koncepcím, při současné hierarchizaci za neobdobné střetávání, a tím vzájemné obohacování celé široké škály uměleckých směrů.

Nehierarchizovaná diferenciaci, výraz skupinových interesů, vede některé autory k programovému preferování jakéhokoli díla příslušníka své skupiny a své koncepce i v případě, že by hodnotu takového díla sotva mohli nějakým způsobem dokázat. V letošní novoroční anketě prohlašuje například Václav Havel za svůj největší čtenářský zážitek uplynulého roku Mandlerovu Atrakci. Má právo hodnotit cokoli jakkoli, ale jsem přesvědčen, že by spisovatel neměl za každou cenu propagovat kamaráda jen pro tyto vztahy. Víc než členství ve skupině by měla platit skutečná a prověřitelná hodnota.

Tyto tendence jsou ovšem plodem metod, jimiž pracují Literární noviny. Preferování jedněch a ignorování druhých, prosazování své skupiny proti všem ostatním spisovatelům, potlačování hlasů svých odpůrců a vnucování jedněch literárních názorů, to vše zde už bylo a říkali jsme tomu kult. Ani proklamace zásad svobody a tolerance nemohou Literární noviny zamaskovat, že jejich praxe je s těmito proklamacemi v rozporu.

Mám obavy, že řečmi o diferenciaci literatury jsou zastírány skupinové cíle, jež jsou mimoliterární, to jest úsilí zmocnit se pozic ve svazových orgánech, hlavně v tisku, a vytvářet si prestiž jako devízu společenského postavení. Precedens vytvořila někdejší skupina kolem Května, jež, poněkud pozmeněna, tvoří dnes hlavní kádru kolem Literárních novin. Zmocnila se totiž po promyšlené kampani rozhodujících pozic ve svazu spisovatelů na minulém sjezdu a na dnešním je chce ještě upevnit. Je mi nepochopitelné, proč hlavní představitelé literatury, zralí umělci, tehdy tak bez boje ustoupili. Tím byl vytvořen onen zmíněný precedens, že totiž v čele svazu spisovatelů nejsou nejzralejší umělci, nýbrž mocenská představitelé skupin, kteří mají léta zranění teprve před sebou, anebo také prověrku, při níž se nemusí ukázat vyvolenými.

Do příštího sjezdu se pokusí oplatit skupině kolem Literárních novin jejich uchopení mocí jiná skupina, neboť zmíněný precedens je nakažlivý. Také členům této skupiny se zřejmě nechce léta umělecky zrán, při-

padně podrobit se prověrce času, jež by je mohla ukázat nezralými. Nejcitovanějším mluvčím této skupiny je Václav Havel, který před časem společně s Antonínem Brouskem předložil svazu spisovatelů návrh k přestavbě svazu spisovatelů.

V tomto návrhu jsou pozoruhodné některé aspekty: aby různě vznikající tvůrčí skupiny a obdobně se konstituující aktivity měly své představitele v ústředním výboru svazu spisovatelů jako členy bez hlasovacího práva, dále navrhuje omezit členství ve svazu spisovatelů např. na deset let, a pak buď členství obnovit či nikoli; dále — kdyby se zvolený ústřední výbor (oni říkají hlavní) nadpoloviční většinou rozhodl, že nemůže s jedním nebo s více svými členy tvořit akceschopný kolektiv, musí být provedena volba.

Při uskutečnění tohoto návrhu by spisovatelé, kteří nemají schopnost nebo chuť organizovat skupiny, aktivity, sdružovat se atd., byli méně informováni a budou sotva moci operativně mluvit do otázek, projednáváních ústředním výborem. Tam se řada věcí stejně projednává bez hlasování. Tak budou postupně nabývat mocenské převahy ve svazu ti, kdo bez ohledu na svou uměleckou kvalifikaci se organizují. Ti neorganizovaní by byli po desíti letech těmi organizátory ze svazu škrtáni, upadnou-li u nich v nemilost. Organizátoři by lehce ovládli ústřední výbor, neboť by nebylo těžké prohlásit nepohodlné členy ÚV za rušitele akceschopného kolektivu. A získat momentální převahu na svolané plenární schůzi při volbách nových členů je pochopitelně snadnější pro akceschopné skupiny a aktivity než pro osamocené jedince.

Tato možnost je v návrhu Havla a Brouska obsažena zcela logicky. Je na nás, aby se neuskutečnila.

Jsem přitom pro všechny formy sdružování, ale zároveň i pro takovou organizaci, kde by nebyli ovládáni skupinami ti spisovatelé, kteří se sdružovat nedovedou nebo nechtějí, protože vyvíjející a úporná práce na díle spotřebovuje jejich síly, zatímco hlavně publicisté a redaktori se touto mimoliterární činností doslova realizují.

V závěru se chci vrátit k počátku svého příspěvku: Velmi jsem přemýšlel, jaký význam má svaz spisovatelů pro ty, kdo nepatří k žádným takovým mocenským seskupením. Patřím mezi tyto osamocené a myslím, že je nás tu ne-li většina, tedy nezanedbatelná část. Tedy nikoli nevýznamná složka naší literární fronty. A bojím se říci, že za okolností, zmocní-li se jakákoli skupina trvale monopolu při ovládnutí svazu spisovatelů, přestává mít pro nás existence této organizace smysl. Stejně jako existence Literárních novin, jež nepokládáme za své, ale za skupinové. A stejně je nám lhostejné, je-li pak nakladatelství svazové či státní; snad by dokonce státní bylo méně manipulovatelné představiteli těchto skupin, a tím pro literaturu, nezataženou mimoliterárními interesy, blahodárnější.

Ale myslím, že zatím tak daleko v úvahách není třeba jít. Sjezd může ještě říci vážné slovo k organizaci svazu, v níž by byla maximálně zdemokratizována volitelnost a odvolatelnost členů svazových orgánů. Svaz může z prostředků informací vytvořit opravdovou tribunu pro všechny spisovatele, k čemuž může mimo jiné i pomoci obsazování redaktorských míst konkursním řízením s možností účinného odvolání. Sjezd může ještě posílit autoritu našeho svazu před veřejností, může dosáhnout toho, že

zbytek více než dosud uznáván přínos literární tvorby k větší demokratizaci a k vyššímu typu společenských vztahů v naší zemi.

O to by mělo jít na našem dnešním sjezdu především. (Potlesk.)

Předsedající s. Špitzer: Děkuji soudruhu Pludkoví. Slovo má s. Bednář.

KAMIL BEDNÁŘ

Chci promluvit nikoli o tom, co nás rozděluje, to by za dané situace ani nemělo smysl, ale chci se pokusit promluvit o tom, co by nás mohlo spojovat. Pro co bychom měli zaměřit své úsilí nejen tvůrčí, ale i společenské.

František Halas kdysi pronesl takový výrok, který mi nezmizel z paměti. Stejně z každého zbudě deset dobrých básní, ať píše hodně nebo málo. Proč uvádím tento výrok? Je v něm vedle jiného obsažen pocit skromnosti. Skromnosti, která je paradoxně přívlastkem právě těch, kdo něco umějí, erbem velkých. Navrhuji vám, abychom učinili pocit skromnosti základnou, na které je možno se dorozumět. Vždyť ani jiný pocit nám nezbývá, chceme-li být pravdiví k sobě i k sobě navzájem. V literatuře, a tím spíše v poezii, už bylo učiněno tolik, že ani největší zjevy nemohou připojit k zářivému dědictví poezie víc než odstín nebo zrno. Pokusy o umění zbrusu nové, nebyvalé, se ukazují být jenom gesty, i když to byla třeba gesta velká jako u Marinettiho nebo André Bretona. Práce na poezii, lze-li to tak nazvat, je vlastně mravenčí práce, proces narůstání, zrání, boření tradice, ale zároveň navazování na ni. To bychom si měli uvědomit, i když se dočasně může líbit myšlenka, že se jenom boří. Největší básníci století, jmenuji např. Eliota a Ezru Pounda z Anglosasů, jsou při veškerém svém novátorství přímo přeplnění citáty ze svých předchůdců, kteří tak v jejich díle žijí dál. A není-li Pasternak vtělená tradice ruské poezie, pak chci být poučen o opaku. U nás Halas i Nezval, oba novátoři, jsou nako nec přímým pokračováním tradic, dokonce tradic lidových. Jen domýšlí, nec se může tvářit, že stvoří přes noc něco naprosto nového. Ale toto není jako výzvu k polemice, nýbrž jako výzvu ke skromnosti. Uvědomíme-li si, že je skromnost nutností, spíše se nám podaří vytvořit základnu pro společnou práci. Promlouvám za skromnost, nikoliv ovšem za předstíranou skromnost, která má zaslepovat oči, ale za skromnost bytostnou a přímou citanou.

Důsledkem skromnosti může být další předpoklad nebo zároveň i cíl, totiž zásada vyjádřená termínem fair play. Věřím, že nejsem zdaleka sám, kdo pocítuje nedostatek fair play, převažované pravým opakem. Významný starý spisovatel a vědec, nesporně zasloužilý a nevymazatelný z literatury mezi dvěma válkami, mi před sjezdem řekl: „Posláním tohoto sjezdu by mělo být obnovení pocitu důstojnosti spisovatele.“ Měl pravdu. Pocit důstojnosti nemůžeme mít v džungli, ale jen tam, kde vládne minimální zásada fair play. Zásadou fair play by mělo být především toto: jakákoliv funkce, jakýkoliv zlomek moci, ať už je to hodnost nebo třeba vedení časopisu, tedy každé hadřazení nad řadové členy, by mělo být provázeno vědomím, že čím více moci, tím větší povinnost sloužit těm

ostatním. Kéž by si to závazně uvědomili ti, kdo automaticky vytvářejí skupiny kolem časopisů nebo novin, nebo i nakladatelství. Nechci tím obžalovat nikoho, zejména ne ty nesporně obětavé a nezištné sloužící. Chtěl bych jen, aby tato zásada byla vyzdvížena na štít. Prozatím je stav nicméně takový, že se přimlouvám za to, aby bylo umožněno autorovi, když se octne případně v drtivé menšině a nemůže se shodnout s autoritami na tom, co je neb není hodnota, aby měl možnost odvolání k nějaké instanci, objektivní a předem neuzjaté. To vše myslím plyne samo z principu skromnosti, který by měl postupovat každého namísto pocitu méněcennosti či nedůstojnosti zvenčí vnucovaného. Nejsem jistě sám, kdo pocituje více či méně nepříjemné důsledky nerovnováhy, která charakterizuje současné kulturní poměry. Včerejší extrém jako by byl nahrazován opačným extrémem. Někomu se to může líbit, někdo z toho možná může i těžit, ale odložíme-li zaumnou řeč abstrakcí a teorií, dá se to vystihnout slovy „od zdi ke zdi“. Přimlouvám se za to, abychom usilovali o vytvoření rovnováhy. Chce-li někdo rozpívat slova až do poslední nitky jejich tkáně, nebudiž mu v tom bráněno, pokládá-li to za pokusy o novou cestu a vykazují-li aspoň minimální závazné výsledky: Mám na mysl experimentální křídlo současné literární tvorby a jsem ochoten věřit v jeho poslání, ale jen tehdy, nestane-li se samo novým nesnášenlivým a do jisté míry mocenským dogmatem.

Na druhé straně je nesporné, že tyto pokusy vnášejí svěží vzduch, nutí k diskusí a k prověření vlastních starých stanovisek a představují štiky mezi stojatými vodami. Ale pozor, štiky! Génus češtiny sám dává varovný smysl tomuto slovu. Pohyb je podmínkou života i vývoje. V daném případě pohyb musí být představován pohybem názorových postojů, diskusí, kritikou a čestným a poctivým zápasem, přičemž kladu důraz na slova čestný a poctivý. Jenže zápas předpokládá, že zápasí dvě strany, nikoli jen jedna. Abych se vyjádřil stručně: Proti extrémním snahám stojí dnes nanejvýš křídlo v podstatě umělecky konzervativní, opírající se o vyzkoušené postupy, s pohledem na člověka rovněž vyzkoušeným, a jeví se ve svém tvůrčím subjektu nesložitě a neproblematické. To neznamená, že bych je touto charakteristikou snižoval, i zde se mohou rodit pozoruhodná díla, přinejmenším díla uspokojující potřeby širokých vrstev. Tak zde stojí jakoby proti sobě, s mnoha skrytými záměry a pocity, tato dvě krajní křídla.

Antonín Jelínek v posledních Literárních novinách to popřel a ironizoval v článku Falešný dualismus, ale právě, že to musel ironizovat, dokazuje, že něco takového zde existuje. Co chybí, je stanovisko vyrovnávající cího středu, schopného zprostředkovat pohyb mezi oběma extrémy. Teprve střed představuje princip, na němž lze dosáhnout rovnováhy. Jinak se obávám, že zůstane u neplodného, nezdravého a vždy neupřímného kompromisnictví, které se kdykoliv může proměnit na té i oné straně v dogmatickou samospasitelnost. Právě střed je vyrovnávacím prvkem zaručujícím pohyb, nebo chcete-li, i čestný zápas a konečnou opravdovou demokracizaci. Je nasnadě otázka, co si představovat pod pojmem střed. Domnívám se, že mě stanovisko patří do sféry středu, pod níž si ovšem nesmíme představovat ani lidskou, uměleckou, ani politickou průměrnost. A mám své zkušenosti v obtížích uplatnění tohoto stanoviska. Poznávám

ač si na možnost publikace vcelku nemohu stěžovat, nicméně tehdy, když najednou to, co bych říkal nejraději, nenalézá tribuny, ani na krajl extrémním, ani na krajl konzervativním.

Všechny tyto pojmy jsou ovšem nouzové, jsem si toho vědom a v žádném případě nemám v úmyslu, aby působily ve smyslu snižování, podceňování nebo provokování. Pro stanovisko středu jako by u nás nebylo tribuny anebo jen s největšími obtížemi. Stanovisko středu, aniž je chci glorifikovat, znamená vycházet z vlastního myšlení (a Milan Kundera to krásně demonstroval), nikoli z přijatého, snažit se razit vlastní cestu, nikoli cestu směru odvozeného třeba z pohledu za hranice. Znamená to rozhodně přiznání k domácí tradici, nechápané ovšem strnule, ani staro- ani novodogmaticky. Stanovisko středu je přítomně nejméně pracováno a vytýčeno prostě pro nedostatek podmínek rozvoje a publikace. Pokusím se příkladem vysvětlit své pojetí. Uvažujme nejprve, jak charakterizovat konzervativní křídlo. Myslím, že ono leckdy inklinuje k chápání víceméně vnějškovému a konečkonč schematickému. Řekneme-li třeba Holeček, spatňuje v něm jenom slavjanofila. Řekneme-li Deml, zalekne se klerikalismu. Řekneme-li Ezra Pound, odpoví nejspíš: a co jeho politické bludy?

Jsem si vědom, že zjednodušuji, ale opakuji, že nechci ironizovat ani snižovat. Naproti tomu stanovisko extrémního křídla bude víceméně posuzovat podle novosti či nenovosti uměleckých postupů. A tak řekneme-li Holeček, řekne realismus starého typu. Řekneme-li Deml, řekne ano, ale jen jeho existencialistická část. A řekneme-li Ezra Pound, odpoví: Ano, ale jen jako projev neangažované bezobsahové formy.

Opět opakuji, že jsem si vědom, že zjednodušuji, ale v podstatě doufám, že vystihuji charakteristické nedostatky obou stanovisek. Stanovisko středu klidně spojí Holečka i Demla, zdánlivě protiklady, protože v obou najde snahu o plné lidství, u obou najde jedinečné příspěvky k pochopení osudového poměru člověka k zemi. A pokud jde o Pounda, neoddělí formu od jeho skryté angažovanosti, protože Pound jako člověk i tvůrce je přímo novodobým rétorem, stejně jako jím byl jeho vzor Dante. Zde ovšem rétor znamená maximální snahu spojit se s lidmi, tedy v podstatě princip dobra a lásky. Zdůrazňuji, že nechci glorifikovat stanovisko středu jako jediné možné a nejlepší. Naopak myslím, že každé z těchto tří stanovisek, mezi nimiž jsou samozřejmě nevymezené přechody a splývavosti, každé z těchto tří stanovisek přináší něco bytostně cenného a vlastně teprve až v jejich celkové harmonii je uskutečňována pravda, pokud je vůbec lidem dosažitelná. Jsou to vlastně staré protiklady: formy proti obsahu, subjektu proti objektivitě, intimnosti proti politice, glorifikace jedince proti glorifikaci kolektivu, člověka proti skupinovosti. Ale teprve střed mezi těmito protiklady dává oběma rovnováhu a možnost proměňovat principiální neporozumění a nenávisť v princip životodárné rovnováhy, i když tu nebude a nesmí chybět zápas, ovšem zápas otevřený, a čestný.

Časové omezení mi dovozuje jen letmé uplatnění tohoto principu trojnosti a středu na pojmu modernosti, na pojmu étosu v uměleckém díle, na experimentu (zrání) a poměru mezi mládím a věkovou zralostí.

Modernost:

Pojem modernost může obsáhnout každé dobré umění, vytvářené dnes v moderním čase a osobitým způsobem reagující na moderní skutečnosti. V tomto smyslu tedy otázka modernosti je otázkou kvality, zda je dílo dobré nebo nikoli. Ale ustálil se už pojem „moderního umění“ jako umění převratného, a to nejen co do formy, ale i co do ducha, tedy v předpokladu, že se ustavičně objevuje cosi nového i v lidské psýše. Mnozí moderní umělci však dokázali, že lze moderní umění ztotožnit např. i s náboženstvím, tedy s tím, co jiní modernisté zásadně zavrhuji. Eliot byl básník, který měl podstatný vliv na vznik moderní poezie, a přece to byl věřící. Ezra Pound spojoval modernismus s hlubokým konfuciónským étosem. Vidíme tedy, že i v moderním umění není princip objevů nových psychologických skutečností tak jednoduchý, a zdá se, že u nás se pojem modernosti vlivem vůdčích teoretiků generace nezvalovské i té další, ponezvalovské, jaksi zúžil. Ale už tím, že je schopno moderní umění, aby činilo étos svým tvůrčím principem na rozdíl například od surrealismu, je naznačeno, že i zde lze mít představu středu, který zprostředkuje od modernistického extremismu přechod až k tradicionalismu. Pojem středu by zde znamenal zásadní přitakání modernismu, ale bez přetrhání toho dobrého a zdravého a trvalého, co je obsaženo v tradici. Střed je něco jako modernismus, který chápe, že existuje křežeň a závaznost, zabraňující propadnout jistému vabankismu, šarlatánství a tvrdohlavému rozbíjení i tam, kde už není co rozbíjet. Extrémní moderní umění samo sebe vlastně jen apologetizuje, kritika je možná jen ze stanoviska středu, který chápe, i když má výhrady, zatímco stanovisko konzervativní spíše má sklon nechápat a nenávidět.

Étos v uměleckém díle:

Dnešní extremismus zavrhuje étos, pokládá jej za něco mimouměleckého, co se do tvorby jen nesmyslně nalepuje; a nerozlišuje někdy mezi dobrem a zlem, mezi étosem a cynismem. Konzervativismus, ten étos má, ale často jej jenom předstírá, nebo jej pojímá jako konvenci. Naproti tomu střed chápe étos jako bytostný prvek tvorby. Étos bývá často ovšem zkruslován na mravokárnost a prudérii, což znemožňuje ovšem jakékoliv vážné úvahy. Vpravdě je to asi tak, že lidská osobnost autora, často nedokonalá a trpící leckterými chybami, není plně totožná s tím jakýmsi zrcadlovým dvojníkem autora já, které je obsaženo v díle. Tento dvojník, vyzařující z díla, je to nejlepší, co může autor-člověk ze sebe vydat, a toto dvojníkové, literární já, představující pevný bod, na němž je zbudováno dílo, musí být nutně etické. Může být ovšem někdy anti-etické, tedy dábelké, ale pak jde o případ jedné možnosti z milionu. Toto dvojníkové já je vlastně ona básníková tvář, prozařující dílem. Shoduje se se skutečnou tváří autora, ale nemá autorovy chyby, anebo se k nim přiznává a tím nugeje.

Halasovo dílo, Nezvalovo dílo, Horovo, Holanovo, všechna tato díla mají jasnou a zřetelnou pravdivou tvář. Díla, která tvář nemají, nebo mají tvář zkřivenou, pokryteckou, eticky lhostejnou či negativní, nejsou dobrá, pravá a trvalá díla. Většinou jsou ostatně epigonská. Stanovisko středu je tedy důraz nikoli na formu ani na vnějškový, pojmenovatelný obsah, ale na nejhlubší lidskost, kterou citlivě vnímají jen málokterí, zato však mají

chopnost — jako F. X. Šalda — opět básnickým aktem, i když ve tvaru kritiky, tuto lidskost popsat a definovat.

Mluvíme o experimentu a vlastně nevíme přesně, co to je. Extremismus často tváří jako experimentování samo. Ale přihlídneme-li, často jen opakuje experiment již jednou učiněný jinde a jindy. Naproti tomu konzervatismus, zdánlivě cizorodý experimentu, de facto experimentuje v drobném, i on si často ověřuje ten či onen přístup k materiálu, užiti toho či onoho tvárného principu. Lze dokonce říci, že každá napsaná báseň je vlastně realizovaným experimentem. Vždyť autor nevěděl předem, co napíše. Stanovisko středu uznává experiment, ale neklade jej na prvé místo, podřizuje jej principu zrání. Zrání je vlastně jakýsi systém růstu, v němž je experimentování podřizováno typu osobnosti. Tak, jak osobnost zraje, jak roste a formuje se, tak podle potřeby a případ od případu se uplatňuje experiment. Jsou také experimenty, které jako experimenty ani nevypadají. Je to třeba uplatnění nové formy na starou látku, je to leckdy výběr a kombinace materiálu, je to třeba i pokus o ztvárnění dosud nedotčeného životního prostředí, pokus uplatnit nové téma nebo je kombinovat novým způsobem. Zrání je ovšem zjevem, kterému podléhají všichni. Ale extremismus mu nepřikládá váhu, konzervatismus jej izoluje od experimentu. Princip středu opět zde vyrovnává dva protipóly a dává pojmu zrání plný smysl. Zde je už jaksí samo dáno, že extrémismus je doménou mládí, i když jsme v našich vychýlených poměrech byli svědkem faktu, že se extremismu chopili čtyřicátníci a takřka přes noc. Přesto však extremismus patří k mládí, ba dokonce biologicky vzato je ekvivalentem mladosti. Tam, kde není rovnováhy, stojí proti mládí starší a staří, reprezentující víceméně princip konzervatismu. A důsledkem nerovnováhy je buď fakt, že staří utiskují mladé, nebo obráceně mladí staré. Princip středu umožňuje mezi oběma protiklady hybnost a čestný zápas a nakonec jakousi syntézu, kterou je sloučení dynamismu mládí se zralostí nemládých, sloučení nezkušeného elánu s vyrovnanou moudrostí, případně leckdy i nevyrovnanou, sloučení průbojnosti, často slepé, s cílevědomou tvorbou. Nemám na mysli neuskutečnitelnou idylu ideálního soužití mezi generacemi, představují si zápas, ale čistý, otevřený a tudíž plodný. Bez principu středu docházíme spíše ke generačním rvačkám, často různě maskovaným. Je-li mládí dynamismus a zralý věk moudrost, je princip středu dynamickou moudrostí nebo moudrým dynamismem.

Volám tedy po tom, aby byl princip středu podpořen a aby mu bylo umožněno sbírat síly a shromažďovat své zastánce. Aby mu byla dána publikace a zaručena ochrana. Aby byl respektován oběma krajními křídly jako smírotvorná možnost, prospěšná všem, aby nepředstavoval laciný terč tam, kde není odvaha střítet na skutečně nebezpečí. Volám po tom, abychom rostli ze svého, na své půdě a po svém a s otevřenými okny do všech stran. (Potlesk.)

S. Spitzer: Před chvílí mi uštědřil s. Hanzlík šfavnatou poznámku, pravděpodobně proto, že nebyl zařazen do diskuse podle toho, jak si představoval. Je to možné, možná, že jsme udělali chybu. Když jsem převzal od s. Ptáčníka přihlášky do diskuse, měl jsem přecíst pořadí, jak se soudruzi přihlásili. Mimo toto pořadí byl čten jen diskusní příspěvek s. Novomeského. Napravuji chybu dodatečně a přečtu všechny přihlášky do diskuse, podle pořadí, jak přicházely: Gold-

stůcker, Novomeský, Pludek, Bednář, Hanzlík, Kabeš, Pilař, Fastrová, nyní Ma-
tuška.

Více přihlášek jsem neměl. Pokračujeme podle pořadí a jako poslední před pře-
stávkou hovoří a. Hanzlík.

JOSEF HANZLÍK

Omlouvám se s. Špitzerovi, jestli se ho to dotklo, ale připadalo mi to
opravdu trochu jako licitovaný mariáš, způsob, jakým se nedodržel po-
řadí, které bylo dopoledne stanoveno. Ať mi tedy s. Špitzer promine.

Komise pro mladou literaturu mě na své poslední schůzi pověřila, abych
jako její tajemník přednesl sjezdovému plénu několik poznámek k práci
komise a zároveň i její stanovisko k přípravám sjezdu.

Komise byla před dvěma léty jmenována proto, aby umožnila svazovým
orgánům navazovat bezprostřednější kontakt s mladými autorskými kru-
hy, s důrazem na autory, kteří nejsou organizačně spjati se svazem, a na
skupiny, působící mimo Prahu. Vedení svazu se přitom řídilo snahou, aby
svaz v případě těchto autorů co nejcitlivěji reagoval na jejich potřeby
nejen ve smyslu materiálním, ale např. i pokud jde o potřebu ochrany
před nepochopením ze strany různých společenských institucí, které s tě-
mito autory přicházejí do styku a mají vliv na podmínky jejich práce.

Nebylo by zde únosné doplňovat stručnou charakteristiku práce komi-
se, obsaženou ve sjezdové zprávě o činnosti svazu, výčtem akcí a jmen.
Chtěl bych spíše z druhé strany připomenout, že se komisi nepodařilo na-
vázat, resp. udržet kontakt s některými vyhraněnými okruhy pražských
mladých autorů, konkrétně s užší skupinou autorů soustředěných kolem
bývalého časopisu Tvář; tento fakt souvisí s postupující diferenciací, kte-
rá je zejména pro mladou literaturu příznačná. Domnívám se, že tím méně
v budoucnu lze očekávat, že by se jakémukoli pomocnému mezičlánku,
ať už by byl zřízen mimo svaz jako někdejší tzv. Aktiv mladých anebo
v rámci svazu jako komise pro mladou literaturu, podařilo organizačně
či dokonce názorově sjednotit všechny osobité proudy mladé literatury;
taková představa ostatně odporuje i současné všeobecné autorské nechuť
a nedůvěře k institucím obecně a k uměleckým institucím zvlášť.

Hlavním, i když zdaleka ne jediným úkolem komise bylo navržení no-
vého svazového časopisu pro mladou literaturu, kterým se stal měsíčník
Sešity. V průběhu činnosti tohoto časopisu mu komise nepřestala věnovat
pozornost a dvouletá úspěšná práce Sešitů, demonstratelná zejména šir-
ším autorským a čtenářským okruhem, dokazuje, že se komise tohoto
úkolu zhostila uspokojivě.

Obecně lze tedy říci, že i když činnost komise nebyla a ani nemohla
být zaměřena k bezprostřední reprezentaci zájmů celé mladé literatury,
vykonala komise z pověření svazových orgánů v jisté a podstatné části
mladé literatury dost práce, aby mohla od vedení svazu očekávat důvěru
nejen ve svých konkrétních denních problémech, ale i při řešení zásad-
ních otázek svazového života. Této důvěry se jí právě při předsjezdových
přípravách nedostalo. Je-li už situace taková, že všechna závažná rozhod-
nutí o další práci svazu jsou přijímána na půdě schůzí stranických skupin

nebo přímo stranických výborů, pak by měl svaz respektovat, že zejména v oblasti mladé literatury je velká část autorů nestraníků. A existují-li určité uzance a podmínky pro kandidaturu a členství ve svazu a existují-li zároveň jisté, nikým nepředepsané a hlavně nezaručené lhůty vydávání literárních děl, pak musí svaz vědět, že konkrétní ráz kulturnímu dění spoludávají, mnohdy intenzivně a nikoli nevýznamně, i autoři, kteří z různých důvodů nejsou členy nebo kandidáty svazu. Proto se komise pro mladou literaturu, jejímž úkolem bylo umožnit svazu kontakt právě s těmito autory a naopak, domnívá, že jí mělo být přiznáno poradní právo při přípravách sjezdu a že měla být vzhledem ke svému specifickému postavení požádána, aby po diskusích s co nejširším okruhem mladých autorů navrhla několik členů nového ÚV — jako aktivity komunistů v jednotlivých sekcích a mimopražských pobočkách svazu.

Fakt, že se tak nestalo, považujeme za projev nedůvěry ke své práci a ignorování potřeb mladé literatury a jejího časopisu.

Posledním pokusem o navázání kontaktu s vedením svazu, pokud jde o problémy kandidátky nového ÚV, byl dopis stranické skupině sjezdu, který za komisi přednesl Václav Hons. V dopise byla přímo formulována žádost o zaujetí stanoviska, resp. o jakoukoli odpověď; přesto ani na této zřetelnější generálce sjezdu, která trvala do půlnoci, se nenašel pro tuto odpověď čas. Vedení svazu nepřiznalo komisi pro mladou literaturu to místo ve svazové struktuře, které jí bylo při jejím jmenování a podle jejího programu, schváleného ÚV svazu, přislíbeno. Za těchto okolností všichni členové komise pro mladou literaturu rezignují na další práci v komisi.

Tolik stanovisko komise pro mladou literaturu.

Rád bych připojil ještě několik osobních poznámek, možno bez nároku na vyčerpávající přesnost, o generaci, kterou lze nejvýstižněji charakterizovat jako generaci časopisu Květen. Jde mi zde o charakterizaci z hlediska dnešního názorového a uměleckého postoje někdejších hlavních autorů Května, neboť právě zde a právě v tom dnes leží podstata oné příznivosti této v širším slova smyslu „skupiny“ — nic tedy na věci nemění fakt, že do myšlenkového okruhu dnešních Literárních novin a Orientace patří i autoři, kteří v době Května nepublikovali, nebo alespoň ne v Květnu, či to, že jiní naopak odpadli.

Faktem zůstává, že se o zásadní slovo hlásí generace těch, kteří poznali z bezprostřední zkušenosti ošidnost halasných programů a hesel literárního ovzduší padesátých let (ostatně mnozí z nich se aktivně podíleli i na utváření negativních rysů literatury té doby) a lze tedy od ní očekávat, že jako určující síla dalšího svazového života bude skeptická k jakýmkoli novým mýtům, že bude vzdálena poloprávdy či dokonce nabubřelého mentorování.

Lze od této generace očekávat, že demokratizaci v literatuře nebude chápat jako demokracii pro jednu, byť většinovou stranu. Lze od ní jistě očekávat, že se vyhne umělému a klakovému vytváření nových literárních požadavků a polobožstev. Že tzv. normalizaci kulturního dění nebude chápat jako doktrinářské vnucování sezónních receptů. Lze od ní jistě konečně očekávat i to, že nebude naivně retušovat svůj vlastní umělecký

a teoretický vývoj v domněnku, že knihy a svazky časopisů, které si v knihovnách nikdo nepůjčuje, byly dány do stoupy.

Prostě lze od této nadskupinové skupiny plným právem očekávat odstranění mnohých omylů a křivd, v nichž se naše literatura v tomto dehumanizovaném, demytizovaném, leč, jak je vidět, nikoli deheroizovaném světě zmitá.

K práci samotného ústředního výboru zůstává než přát si, aby se nám všechna přání splnila. A nesplní-li se, doufejme alespoň, že se nebudou příliš často opakovat poláckovské příhody, kdy se sjede ÚV ze všech koutů vlasti na Dobříš, sice ve vši krásě, ale nikoliv v dostatečném počtu, a tak si jen potřeše pravícemí a opět se rozjede a rozletí, jeden každý člen vybaven sáčkem se svačinou na zpáteční cestu, jako veselé děti na školním výletě. Děkuji za pozornost. [Potlesk.]

Předsedající s. Špítzler: Soudružky a soudruzi, nyní přerušuji jednání. Po přestávce budou hovořit tyto soudruzi: Kabeš, Pilař, Sulík a Matuška.

Po přestávce bude našemu jednání předsedať s. Jasiczek.

Předsedající s. Jasiczek: Soudružky a soudruzi, dovolu, abych zahájil poslední část dnešního jednání. Prosím, aby se ujal slova s. Petr Kabeš. Připraví se s. Jan Pilař.

PETR KABEŠ:

Paní a pánové, dovolu, abych se pokusil v úvodní části svého příspěvku zabývat se mladou literaturou a jejím postavením v současném literárním dění.

Bylo by pravděpodobně nevhodné znovu nastolovat na tomto místě základní generační otázky a rekapitulovat celou, byť nedlouhou historii tzv. mladé literatury. Omezím se proto na mechanickou topografii období uplynulého od III. spisovatelského sjezdu.

V oblasti nové literární vlny je toto období charakterizováno nejen kvantitativním růstem publikací autorů, kteří debutují na přelomu 50. a 60. let, není také ani pouhým růstem aritmetické řady autorů vůbec, jak se jeví některým kritikům. Ani tento číselný faktor není opominutelný, jestliže si uvědomíme současný podíl mladých autorů na kterékoliv časopisecké či nakladatelské produkci. Ale ruku v ruce s tímto vývojem „an sich“, probíhá právě od III. sjezdu proces sebeuvědomování mladé literatury a uvědomování kulturní veřejnosti o tomto procesu.

Na tomto místě bych rád obrátil pozornost k bohužel jedinému stávajícímu dokladu realizování snah mladé literatury, či aspoň její ne nepodstatné části, k svazovému měsíčníku Sešity. Časopis byl zakládán s cílem poskytnout svébytnou časopiseckou tribunu mladým autorům bez ohledu na rozdílnosti estetických koncepcí. Principiální důraz na beletristickou orientaci časopisu byl kladen žadateli kromě jiného také v souvislosti s tehdejší existencí časopisu Tvář, který se krystalizoval jako skupinová revue převážně teoreticko-kritického zaměření. Je politováníhodné, že Sešity už neměly příležitost konfrontovat rozdílnost obou koncepcí, zvláště když Tvář se mohla (v ekonomických podmínkách daleko příznivějších,

než jaké jsou po zdražení cen papíru a polygrafických prací) stát především pro vznik dalších skupinových časopisů.

Sešity se snaží suplovat nedostatek, resp. neexistenci obdobných publikačních možností poskytováním prostoru jednotlivým vyhraněným skupinám i osobnostem, ať už právě v případě řady autorů bývalé Tváře, skupiny autorů experimentální poezie, nebo méně známým uskupením jako barecké skupině Dimenze a dalším. Dovolte mi, abych jako doklad o nařinování této orientace uvedl několik čísel. V I. ročníku z celkového počtu 13 příspěvků bylo věnováno 68 původní beletrii, přičemž 14 autorů publikovalo dosud pouze časopisecky a 15 vůbec poprvé. Pět prvních čísel letošního ročníku skýtá obraz podobný: 58 původních beletristických příspěvků z celkového počtu 99, přičemž 9 autorů debutovalo a z 32 autorů publikujících pouze časopisecky je řada debutantů loňských.

A ještě jeden údaj, který je snad důkazem odezvy: na základě průběžně aktualizovaného proponovaného nákladu 5000 kusů v loňském roce byly Sešity jako jediný svazový časopis v roce 1967 náklad o 1000 kusů. Otázkou ovšem zůstává, nakolik může být pouze časopisecká platforma výrazem tvůrčích snah mladé literatury. Co zde chybí, je edice, která by jednotlivým příslušníkům mladé literární vlny otevírala prostor k realizaci jejich tvůrčích záměrů, jež lze časopisecky při nejlepším vůli pouze naznačit. Pro takovou edici autonomního charakteru, řízenou mladými autory samotnými, mluví několik praktických důvodů. Možnost jejího organizačního navázání na časopis Sešity by znamenala detailní obeznámení editorů se širokým autorským okruhem a novými tendencemi v mladé literatuře, které často editory s ustáleným a vzdáleným pohledem na tuto problematiku dezorientují. Dále by taková edice předpokládala menší závislosti na ediční řadě nakladatelství (ve prospěch redakční rady časopisu, složené vesměs z příslušníků mladé literární vlny), což lze považovat za zvláště důležité v situaci, kdy pouhý pohled na jmenné složení těchto rad nakladatelství a edic a na jména odpovědných redaktorů vyvolává znepokojení nad zřetelně postupující monopolizací, soustředěním vlády nad publikačními prostředky v rukou příslušníků jednoho literárního uskupení. Konečně se lze oprávněně domnívat, že by edice literárního časopisu v době poklesu poptávky na knižním trhu, jehož trend spíše rostoucí, zaručovala výhodu slušného a konstantního základu čtenářského okruhu. Autorský okruh časopisu Sešity se obrací na nový redakční výbor svazu se žádostí, aby se věcí zabýval, a je ochoten vypracovat podrobný rozklad a konkrétní návrhy k této otázce.

Poté, když mluvíme o postavení mladé literatury v současném kulturním životě, nemělo by se zapomenout ani na postavení jednotlivých autorů mimoživotě civilním, které je mnohdy velice neúspěšné: Ivan Wernisch, autor čtyř básnických knih, pracuje jako kulisák v divadle, tedy s pracovní podmínkami naprosto nevyhovující tvůrčí práci. Jiří Gruša s dvěma dětmi k vyšší školské kvalifikaci navíc nemohl najít 2 roky jakékoliv místo, a je zjevné, že právě v souvislosti se svým postojem v některých literárních diskusích. Stejně tak v souvislosti se svou literární činností, od které ostatně nakladatelskou cenou, se ocitl před časem v existenční nouzi. Jistotě Josef Jedlička, mimochodem za přispění dnes již zemřelé významné spisovatelky. Zmínují se pouze o několika sdostatek průkazných

autorských osobnostech; stranou zůstávají desítky dalších případů mladých umělců nejrůznějších oborů, často ještě bolestnější. Přesto doufám, že mohu na tomto místě jménem mladých autorů vyjádřit dík Literárnímu fondu a jeho pracovníkům za nevšední pochopení a za pomoc při řešení nebo alespoň zmírnění podobných životních situací.

Veškeré osobní i tvůrčí problémy mladých autorů, včetně jejich snahy o širší aktivizaci v našem literárním životě, se bohužel do značné míry problematizují jedním faktem; jde o otázku poměru stranické a nestranické platformy, a to zvláště ve vztahu k mladé generaci. Známa čísla XIII. sjezdu KSČ o struktuře členstva názorně ukazují prakticky zanedbatelný podíl zejména studující mládeže ve stranických organizacích. Lze se domnívat, že není řešením stranicky aktivizovat exponované představitelé jakéhokoli oboru lidské činnosti, tím méně mladé autory, kde z jejich jména hrají roli často i osobní, citové faktory. Celá otázka je zřejmě složitým psychologickým jevem, spojeným i s praktickým pohledem na léta nedávno minulá. Proto mladí autoři, kterým je blízké humanizační úsilí všech složek národa, kteří si váží práce starších spisovatelů-komunistů, a zvláště jejich kulturně politické předválečné praxe, doufají, že i jako nestraníci se budou moci platně a plnoprávně zúčastňovat života své spisovatelské organizace. Tím spíše, že doposud není zaručena možnost nezkreseně a účinně se vyslovovat k řadě problémů přímo v tisku.

Paní a pánové, na tomto místě příspěvku bylo zařazeno stanovisko k otázkám cenzury. Po dopoledních příspěvcích Pavla Kohouta a Alexandra Klimenta nepokládám za nutné opakovat úvahy o diskrepanci mezi zněním tiskového zákona a jeho uplatňováním, včetně konkrétních dat. Členové a kandidáti svazu z autorského okruhu časopisu Sešity se ztotožňují bez výhrady s požadavky i konkrétními návrhy obou těchto referátů a budou je jakýmkoliv způsobem podporovat.

Pouze v jednom momentě se však bohužel nemohu zbavit pocitu skepse. Dovoľte, abych vám přečetl dva dopisy z redakční korespondence časopisu Sešity.

Pan dr. Václav Škoda, místopředseda NS, předseda ústavně-právního výboru Národního shromáždění.

Vážený pane předsedo,

dovoluji si obrátit se na Vás s žádostí o interpelaci a pokus o nápravu v následující záležitosti.

Ústřední publikační správa oznámila dne 11. dubna 1967 redakci Sešitů pro mladou literaturu pozastavení eseje Alberta Camuse „Úvahy pod glotinou“.

Tytů z cizího jazyka přeložené a 10 let staré obecné úvahy o trestné smrti z pera u nás vydávaného autora, nositele Nobelovy ceny, jsou podle sdělení v době chystané novelizace trestního zákona nevhodné.

Pomineme-li skutečnost, že materiál již svým umístěním není míněn jako diskusní, zbývá snad podotknout, že časopis Sešity pro mladou literaturu je měsíčníkem s šestitisícovým nákladem, a tedy s omezeným a přitom myšlenkově vyspělým okruhem čtenářů.

Protože redakce nesouhlasí se zásahem Ústřední publikační správy,

Jejíž postup se nám navíc jeví být v rozporu s literou i duchem tiskového zákona, a protože se domníváme, že zvláště v případě Camusova eseje jste, vážený pane předsedo, kompetentní k posouzení záležitosti, dovoluji si kromě obvyklého zdlouhavého postupu obrátit se s žádostí o intervenci u Vás.

Pokud byste byl ochoten případem se zabývat, redakce Vám poskytne kdykoliv inkriminovaný text i bližší informace.

Vážený pane předsedo, děkuji Vám za Váš případný zájem a doufám ve Vaši odpověď.

S pozdravem Petr Kabeš, vedoucí redaktor.

A nyní odpověď:

Soudruh Petr Kabeš, vedoucí redaktor Sešitů pro mladou literaturu, Praha.

Vážený soudruhu, po zvážení Vašeho dopisu ze dne 12. 4. 1967 se domnívám, že jde o velké nedorozumění v tom, aby byla odstraněna možnost používání trestu smrti jako výjimečného trestu. Třebaže se tento trest u nás téměř nepoužívá a je tedy zcela výjimečný, jeho odstranění je v rozporu s názorem všech poslanců ústavně-právního výboru, neboť tyto tlumochi zájmy daleko převážně většiny našich občanů, tak zejména obraně politických zájmů ochrany naší socialistické společnosti. Proto také poslanci ostře kritizovali některé novinářské články, které rozvíjely opačnou teorii. Zpráva, která se objevila v tisku z jednání výboru NS, měla jiný význam, aby totiž bylo umožněno zvýšit trest na svobodě, který je podle našeho zákona nejvyšší 15 let, a je tudíž veliká mezera mezi tímto nejvyšším trestem na svobodě a výjimečným trestem smrti. Bylo proto uloženo přezkoumat možnost této novelizace.

S pozdravem Václav Škoda, místopředseda Národního shromáždění.

Domnívám se, že tyto dva dopisy jsou názorným dokladem pro praxi poslední fáze, která je mimo obvyklý postup. Jestliže stanovisko v tomto případě dvojnásob kompetentního představitele vrcholného zákonodárného orgánu, jehož vlastní akta jsou průběžně anulována, vlastně žádným stanoviskem není, lze to v nejlepším případě označit za laxnost. Proto ta skepse. Tolik k otázce cenzury.

Řada styčných problémů bez ohledu na mládí či stáří ať už fyzické nebo činné publikační zkušenosti dokazují, že není možné sledovat vývoj a situaci literatury celé. Dominantním označením uplynulých 4 let je stále častěji se vyskytující pojem diferenciacie literatury. Je evidentní, nakolik je tento proces odvislý od demokratizace společenského dění vůbec. Zvláště ve specifických podmínkách literárního života uplynulých let, kdy značnou roli v tomto procesu sehrála a sehrává dodnes skutečnost, že se mohli, i když často ne v plné míře, po vynucené pauze začlenit do aktuálního dění nedobrovolně mlčící autoři starších generací; že se začínají vracet do edičních plánů alespoň díla autorů fyzicky již mlčících; a konečně že, i když často s osobně tragickým zpožděním, vstupují do literárního života opoždění debutanti. Zdá se být příznačné, že bez ohledu na věkové kategorie se ukazuje reálná možnost nalézat oboustranné mosty korespondujících estetických koncepcí těchto autorů právě s autory mladé literatury. Dá-li se něco nazývat nediskutovatelně normalizací literárního

dění, pak je to nejspíš tento fakt. Přitom není bohužel asi náhodné, míjí-li tyto mosty řadu vrstevníků zmiňovaných autorů, jejichž ideový i estetický vývoj je v mnoha případech citelně neorganický.

Přes obavy o trvanlivost těchto nedávno zbudovaných mostů, s častým rozčarováním nad spoustou sil zbytečně promrhaných v pomíjivých mimo-literárních peripetiích a kampaních, domnívám se, že je v moci diferencovaných proudů naší literatury neopakovat zásadní omyly a vytvořit přijatelnou atmosféru pro co nejsvobodnější tvůrčí práci, která je základním posláním spisovatele. (Potlesk.)

Předsedající s. Jasiczek: Děkuji s. Kabešovi, nyní bude hovořit dr. Jan Pilar.

JAN PILAR

Soudružky a soudruzi, i ze stručných údajů, které jsou uvedeny v tištěné zprávě o činnosti nakladatelství, vyplývá, že čtyři mezisjezdové roky díky rozmachu současné literární tvorby a některým příznivým společenským podmínkám patřily k letům zatím nejproduktivnějším.

Nebudu proto dokazovat evidentní věci a plynat ekonomicky výrobními argumenty, jichž máme po ruce dostatek, ale poukážu spíš na některé problémy, které souvisejí s růstem kvantity. To, co jednotlivec, který posuzuje nakladatelství podle zařazení a úspěchu svých děl, nechce a ani nemůže posoudit, mělo by vidět v celém kontextu shromáždění všech spisovatelů, které tu vystupuje jako vrcholný hospodář. Nemáme totiž příliš mnoho modelů ani v socialistickém světě pro typ nakladatelství, jako je naše. Víc svazů je chudých a nevlastní ani časopisy, ani nevydává knihy. Tím složitější bylo vytvořit v nové literární i vnitrosvazové situaci posledních let ediční profil, který by jí plně odpovídal.

Rozhodli jsme se respektovat princip vnitrosvazové demokracie a poskytovat ediční možnosti různým směrům, různým literárním druhům, žánrům i různým generacím spisovatelů organizovaným ve svazu. Každá jiná cesta v dnešní heterogenní spisovatelské organizaci by musela narazit na nevdli členstva a stranění jedné či druhé krajnosti by znamenalo v krátkosti vážné porušení proporcí. Je pochopitelné, že toto široké a při charakteru našeho svazu jediné možné pojetí se setkává s kritikou zprava i zleva. Ustrnulé politické myšlení by nás rádo vidělo jako dřív reprezentativním nakladatelstvím, které vydává jen zralé a ideově nesporné knihy. Jiní se domnívají, že jsme málo výbojní a avantgardní a že potlačujeme experimentální tvorbu. Nedávno jsme četli v jednom časopise, že naopak nepřejeme politicky angažované literatuře a že náš vedoucí redaktor prózy je jako kritik spřáhlut v tomto smyslu s Literárními novinami. Rozeberte se v těchto protikladných názorech, i když jsou to hlasy oje dinělé. Mohu vás ubezpečit jménem všech pracovníků, mezi nimiž jsou straníci té či oné estetiky, ale především zkušení nakladatelští odborníci, že jsme se snažili vždycky postupovat maximálně objektivně vzhledem k hodnotám literatury, a někdy, jak nám bývá vytýkáno, i až příliš ohleduplně vůči autorům, obklopotovat se aktivem znalců literatury a naslou-

chat před každým rozhodováním jejich hlasům. Nikdo u nás v problematických případech nevystupoval s autoritativními soudy, ale vždycky jsme si názory prověřovali mezi spisovateli a kritiky všech pokolení.

Ono to totiž ani jinak nejde. Jednak by asi málokdo obstál v té vichřici protikladných zájmů, jaké dnes ve svazu existují, a jednak nejsme jen ze spolkové nakladatelství, ale vlivem příznivých poválečných okolností i jedním z největších vydavatelů původní beletrie, a to meziválečné i poválečné. Tato role nám byla svěřena tím, že jsme se stali nástupci číšní českých předválečných beletristických nakladatelů de jure. Jsme jim dnes se svými 800 tituly v 15milionovém nákladu, vydanými mezi sjezdy také de facto, a určitě je objemem činnosti převyšujeme. Jestliže se dnes při nesnadném provádění diferenciace vzpomíná na malá nakladatelství, chtěl bych říci, že světový vývoj jim nepřeje ani na východě ani na západě. Takové podniky by záhy zkrachovaly. To neznamená, že považujeme za správný monopol. Proti poslednímu sjezdu se i v této věci mnoho změnilo. Beletrii daleko víc se zabývají MF, NV, krajská nakladatelství, nyní i Svoboda a brzy snad i Práce. Z našeho hlediska je si jen přát, aby při dobývání prostoru pro tato nakladatelství nešlo o vlčí zápas o atraktivní a prodejné tituly, nebo o diskreditační manýry vůči svazovému nakladatelství, ale o soutěž, kdo líp pracuje s autorem, kdo ho líp dovede vydat i prodat. I když chápeme volání po skupinách i jako výraz přání vytvořit pocit sounáležitosti v roztržitém heterogenním svazu, vzdá se nám pro spisovatelskou obec prospěšné rozparcelovat svaz do zřejmě se potírajících celků a analogicky rozparcelovat nakladatelství do malých autonomních skupinových edic. Přineslo by to neřešitelné problémy, deformovalo by to ediční obraz literatury a narazilo na odpor jedné mocnosti, a to jest čtenářstvo. Orgány svazu by měly napříště rozhodovat uváženě o edičních požadavcích skupin, jako jsou časopisy nebo sborníky, neboť řešení těchto otázek přesahuje právě pro své mocenské tendence kompetenci normálního nakladatelského pohledu.

Rád bych zdůraznil, že ani naše nakladatelství, mající tak mnoho výhod pro spisovatele i pro svaz, není autonomní enklávou, která se může vyhnout ze všech zjevných i skrytých mechanismů, které ovlivňují cestu z rukou spisovatele do rukou čtenáře. Jednou z nich jsou vnitřní nakladatelská kritéria. Dobře víte, a náš sjezd je toho dokladem, že hodnotící institucionální kritéria v tak smíšeném a nejednoznačném celku, jako je svaz, dnes neexistují. Hájí se princip konfrontace, která má vést k vytvoření socialistické literatury, a k tomuto principu se přihlašujeme my. Ale i konfrontace narazí jednou na hranice. Literatura úzce souvisí s politikou, a proto vyvolává i politické konflikty, dnes spíše ve stadiu zájmovém než po vyjití knih. ÚV svazu nás několikrát v poslední době upozoril při probíjování sporných rukopisů. Daleko častěji nám doporučuje, abychom se drželi svých nakladatelských zkušeností a běžných principů ediční praxe. I když se neskonale mnoho změnilo proti minulosti k lepšímu, víme, že výklad toho, co je prospěšné nebo škodlivé pro literaturistickou společenskou praxi, bývá rozdílný. Vymizela sice mluva o svých zákazů a direktív, ale po vydání tiskového zákona, doufáme, že vhodně, nastoupila praxe přetahů, jednání, diskusí, odvolání, konzultací, urgencí, odkladů, při nichž byrokratický mechanismus často pře-

souvá odpovědnost z jedné instituce na druhou. Průvodky několika děl jsou přeplněny posudky významných spisovatelů a kritiků a rozhodnutí o těchto titulech se prodlužuje z měsíců na léta. Většina knih po takové kalvárii nakonec vyjde, ale atmosféra ve spisovatelské obci ty odklady rozhodně nesvědčí. Domnívám se, že při interpretaci principu kulturní politiky by se mělo dát víc na ty, kdo v tom kterém místě pracují, že by se směleji měla aplikovat teze kulturní rezoluce z XIII. sjezdu o jejich účasti na rozhodování a spoluodpovědnosti.

K mechanismům, jichž jsme jen článkem, patří dále i řada orgánů, jejichž vlivu a rozhodování podléháme jako každé jiné nakladatelství, ať je to Čs. ústředí knižní kultury s obrovským aparátem námětových komisí, které nám nyní začíná vehementněji nahlížet do karet, ať jsou to papírny nebo tiskárny, pod jejichž jhem stále ještě úpějí naše plány na zlepšení situace. A sem patří nakonec několikatisícový aparát knižních distributorů, z jejichž rukou dostává čtenář vaše knihy. Hodně se o této otázce mluvilo na slovenské konferenci. Často se o ní píše. Dovoľte mi proto, abych se tu zastavil poněkud déle.

Nabídka a poptávka je důležitým kritériem ve světě knižního obchodu a rozhoduje konečně i o čtenářské obci spisovatelů. V posledních letech jsme díky vyššímu přídělu papíru mohli na poptávku původních knih odpovídat téměř stoprocentní nabídkou. Náklady některých knih vylétaly do výšky. Letos už můžeme posoudit, zda obchodní odhad knihkupců správně ohodnotil čtenářské zájmy. Říkám obchodní odhad, ačkoliv stále používáme ze setrvačnosti slova průzkum, a to některé spisovatele mate. Sumarizace objednávek sloužila v minulosti nakladatelům k tlaku na vyšší příděl papíru a knihkupcům na vyšší příděl úzkoprofilových knih. Nikdy ovšem u čtenářů nikdo nic nezkoumal. Bylo by to většinou také iluzorní. Bylo by daleko užitečnější, abychom mohli rychle dotisknout to, co vzbudilo zájem, než být věstírnami úspěchu či neúspěchu nových knih.

Z titulové celostátní inventury, provedené po delší době v knižním maloobchodě letos na jaře, nás zamrazilo. Ukázala, že v regálech je za 15 miliónů knih vydaných po roce 1960, a za 5 miliónů knih staršího data. A to vše po každoročních odpisech a zlevňovacích akcích. Nemuselo by nás to tlačit, knihy jsou zapláceny, je to jen 10 % z celkového finančního objemu, ale reakce, která následovala na tyto přeplněné sklady, už zasahuje do dneška: opatrnost při objednávkách novinek, sankce bankovními úvěry. Knihkupci, s nimiž jsme ve všech krajích hovořili, konstatují stroze: Bílá místa v ediční mapě jsou zaplněna. Trh se nasytil, zvědavost byla ukojena a beletrie je trh přesycen.

Stojíme tedy před novou situací, kterou tentokrát nevyřešíme tím, že spustíme stavidla kritiky na nekulturnost a malou aktivitu knihkupců. Tady je sice co napravovat, ale příčiny dnešního stavu jsou hlubší. Nižší náklady, honba za bestsellery, to jsou podle mého názoru projevy druhé fáze normalizace, která následuje po živelném zaplňování mezer, po nezvyklé konjunktuře zájmů od Kafky po Vinnetoua. Opadly též mimoliterní impulsy.

Podobnou situaci prožívají dnes i naše časopisy. Literární noviny ztratily od III. sjezdu 18 tisíc abonentů a pokles se dosud nezastavil (remenda 6 %), Plamen ztratil 8500 odběratelů, rem. 15 %, Host do dom

6000, remitenda 18 %. Ostatní časopisy už měly střízlivě stanovený nízký náklad. Vlivem těchto okolností i vlivem velkoobchodních cen se dřívější miliónový zisk za časopisy obrátil jedným škrtem pera v miliónovou ztrátu. I Sešity mají mírně sestupnou tendenci. Čtenáři si prostě vybírají co číst z obrovského množství časopisů, jsou nároční na profesionální kvalitu u časopisů, nemilosrdně reagují na porušení masového charakteru našich časopisů.

Druhá fáze normalizace souvisí blíže s některými projevy masové kultury, které se mohly ukázat na rozdíl od dřívější zúžené regulované demokracizace teprve po uvolnění edičních, komerčních i čtenářských vazeb. Začínáme si všimnout komercionalizace, která hrozí kultuře, ale nevidíme, že je pouze jednou stránkou procesu, který je ve vyspělé průmyslové civilizaci zákonitý. S rozvojem prostředků masové komunikace padají i staré formy osvěty a šíření kultury cestou mezilidských vztahů. Masová kultura nemá jen estetickou stránku, ale uspokojuje touhu po zábavě, vzdělání a informaci. I u nás dnes pozorujeme přesun zájmu od beletrie k věcné literatuře, přesun zájmu k jistým druhům, žánrům a tématům. Bylo by mylné se domnívat, že zájem čtenářské obce se vyčerpává jen detektivkami. Naši spisovatelé však nedávají čtenářům dosud dost druhů a žánrů, které by je zajímaly. Naše literatura je v této oblasti jen deklarativně diferencovaná.

Masový čtenář má ambivalentní vkus. Nerozlišuje příliš hodnoty, pohybuje se od hranic kýče až k exkluzivní četbě, pakliže, je obojí komunikativní a uspokojuje jeho touhu po hrdínech, po afirmaci štěstí, po univerzálních malých lidských citech, po epicku, dramatickém napětí apod. To vede na jedné straně k rychlému šíření uměleckých projevů mezi ohromné množství lidí, ale současně k promíchání kultury nejrozumnějších úrovní, v níž se ztrácí hierarchie hodnot, ovládaná v minulosti kritikou individuální či institucionální.

U nás se zákonitostí masové kultury projevují v modifikované formě. Modifikuje ji sám socialistický systém, který proklamoval odstranění komercionalizace z kultury, v literatuře pak působí tradice; a zastaralost skárenského parku nás paradoxně chrání před knižním velkopřumyslem paperbacků. Jde-li tedy u nás dnes o výraznější uplatňování některých znaků masové kultury, je třeba v tom vidět i reakci na některé projevy současného hledacího umění, které je určeno čtenářským elitám, i výrazy živelných projevů zaostalého vkusu, i snahu dohánět ekonomickou oběstačností nakladatelství nadbíháním mu.

Naše nakladatelství se v posledních letech nechtělo vyhnout praktickému řešení otázky masovosti. Vytvořením masových edic Klíč a Spirála a Klubu přátel poezie jsme dosáhli nečekaných výsledků. Postavili jsme poprvé českou prózu a poezii jako rovnocenného partnera překladům. Obstály dobře. Masovými náklady se znásobila ekonomická síla našeho podniku, jeho autorita v obchodu i u čtenářů. Neboť při zařazování titulů do masových knižnic bylo třeba do značné míry obě složky respektovat. Je řada knih umělecky náročných, které jsme do Klíče zařadit bohužel nemohli.

Tvrdívá se, že masové edice a kluby manipulují čtenáře a že jejich editelé by přijali i nejnáročnější četbu. Je to do jisté míry sebeklam

nebo úskok na čtenáře. Pravda, známe pod kýčovitými obálkami nejen jeden skvost západní klasiky v podobě paperbacků. Jsou to však vždycky knihy s vysoce komunikativním charakterem, neboť politika osvěceného absolutismu vnucování knih sebevýznamnějších dnes u nás neplatí ani v knihovnách ani u čtenářů. Náš masový čtenář je poměrně vyspělý, klasiku čte a zná i současné autory a k současně tvorbě si vytváří svůj kritický vztah. Nikdy jsme např. v naší edici Klíč nemuseli sestoupit pod základní mez. Uvedu pro zajímavost některé autory i knihy seřazené podle mechanického měřítka kvantity nákladů, jak si je mezi oběma sjezdy vyžádal knižní trh.

Je to praktická ukázka čtenářské obce některých spisovatelů. Zajímavá data jsou v poezii. Je třeba, abyste pochopili, že jsou to čísla z roku 1963 až 1967. Na prvním místě nejvydávanějším autorem poezie je Seifert se 147 000 výtisků, Hrubín 104 000, Nezval 101 500, pak následuje Mikulášek 75 900, Wolker 59 600, Holan 59 300, Jiří Suchý 56 000, František Halas 42 700, Fraňa Šrámek 32 000, a pak jsou autoři Orten, Sova, Kundera, Hora, Neruda, Skácel, Bezruč, Vrchlický, Florian, Kainar, Šiktanc, a zde je už velmi zřetelně možno rozeznat, co znamená Klub přátel poezie pro masovost odběru.

Uvedu pro zajímavost 4 neúspěšnější, nejpobulárnější knížky: Seifertova Maminka, dosud u nás byla vydána v nákladu 111 000 výtisků, na druhém místě Nezval, Sbohem a šáteček 101 000, František Hrubín, Romance pro křídlovku 61 500 a Fraňa Šrámek, Splav 57 000. Zejména v oblasti poezie západní nakladatelé žasnou a nechťejí věřit, že je to skutečně možné.

V oblasti prózy řeknu jen základní žebříček. Na prvním místě Mňačko — opět léta 1963—1967 — 426 000, Neff 405 000, Čapek 351 000, Hašek 344 000, Otčenášek 290 000, Poláček 285 000, Eduard Valenta 206 000, Werich 190 600, Bass 183 400, Vrba 183 100, Hrabal 181 300, František Kubka 180 000, Jánský 180 000, Drda 173 000, Pujmanová 170 000, Toman 155 000, Glazarová 151 500, Škvorecký 148 500, Milan Kundera (jen próza) 136 700, Mináč 138 200, Majerová 136 000, Bělohradská 130 700, Olbracht 130 300, Ptáček 128 100, Frýd 123 000, Branald 122 100, Kožík 121 500, Aškenazy 117 000, Holub 115 400, Sedlmayerová 113 000, Nový 107 000, Nesvadba, Dřezovský, Lustig, Klíma, Kříž, K. J. Beneš a další náklady kolem 80 až 90 tisíc.

Mám tu seznam našich českých bestsellerů vydávaných v naší literatuře za celou dobu existence. Jsou to velmi zajímavá čísla. Myslím, že by měla zajímat především sociology, neboť kritici by si mohli zoufat nad faktem, jak malý mají vliv na mínění čtenářů. Sociolog z nich může vyčíst mnohé o rozvrstvení vkusu čtenářstva a jeho zájmů, o typech četby, o žánrech a konvencích, které zasahují širší než intelektuální obec. Ze lze do určité míry regulovat masový odběr při respektování hodnot, o tom podává důkaz Klub přátel poezie, který v příštím roce vydá už 100. svazek a který rozprodal organizovaným způsobem jeden a půl miliónu básnických knih.

Masová literatura chce být živena stále novými díly. My jsme v podstatě v letech mezi sjezdy, která patří k létům konjunktury, vyčerpali domácí zásobárny z oblasti, kterou obhospodařujeme, a zasytili jsme trh.

Nových děl tohoto typu přibývalo velmi málo. Nemůžeme např. najít vhodná díla pro otiskování v denních listech, o něž nás neustále velké deníky žádají. Čtenář v nové tvorbě si vybírá, projevuje vyhraněný zájem o ně které typy, mezi něž bohužel nepatří právě avantgardní a hledající analytická literatur. Čím větší se této literatuře dostává pozornosti u kritiky, tím skromnější bývají náklady a možnost reedice.

Nerad bych, abyste tyto myšlenky brali tak, že stavím proti sobě masovost a vysokou literaturu. Je nám dobře známo, že mnohá malotirážová vydání měla často dalekosáhlý vliv na literární vývoj — také proto se jim nechceme vyhýbat. Oba tyto druhy, masovost i elitní četba, jsou vůči sobě v daleko dynamičtějším vztahu. Některá nejnáročnější díla se opožďeně dostávají k čtenáři. Protože však máme v ruce i jiné prostředky, neměli bychom dopustit, abychom se dostali živelně tam, kde jsou dnes západní nakladatelství: abychom vydávali první vydání v bibliofilských nákladech a čekali, že se nám tu a tam ujme bestseller, který vejde do světa velkých nákladů. Ve Francii loni 85 % novinek vyšlo v nákladu menším než 1200, 40 % méně než 8000 a jen 4 % dosáhlo nákladu 10 000 výtisků. Závist, kterou projevují západní šéfové nakladatelství vůči našim možnostem a podmínkám, je tedy oprávněná. Nemůžeme však spoléhat na automatismus, hazardovat s čtenářskou důvěrou a věrností. Měli bychom studovat souvislosti a příčiny a zakročovat a pomáhat jako svaz spisovatelů všude tam, kde je to možné.

Někdy mám dojem, že někteří soudruzi nechápu základní zákonitosti nakladatelské práce, které platí všude na světě. Jsme dnes zkušenější, protože jsme vytáhli paty za humna a provoz i praktiky největších domů na Východě i na Západě dobře známe. Sotva kde se může stát, aby nepřijetí jednoho rukopisu v našem nakladatelství bylo podnětem k nejružnějším tlakům, k psaní nevraživých peticí, ke skupinovému machinacím, ke spolkovým zákulisním atmosférám a nedbání ekonomických a jiných závazností, bez nichž se žádný nakladatel neobejde. Tuto výsadu takovéto reakce má v Československu pouze naše nakladatelství, nikoli Mladá fronta či jiné beletristické nakladatelství — kterým to závidím — kde se vracení rukopisů pokládá za zcela normální věc. Myslím, že při demonopolizaci beletristických nakladatelství by se tato praxe měla přenést i do Čs. spisovatele.

Kvantitativní kritérium, byť je kritika nebere na vědomí, má vliv nejen na existenční situaci spisovatelů, přirozeně na jejich hmotné požitky, ale i na hmotné postavení našeho nakladatelství. Bez masových vydání a bez udržování střízlivých proporcí bychom při dnešních velkoobchodních cenách a zhoršujících se perspektivách nebyli s to zajistit ekonomickou nezávislost svazu. Pohled do ekonomického zákulisí vede naopak k poučným závěrům: Aby svaz přes dnešní heterogenost posiloval vzájemnou snášenlivost a respekt jednoho spisovatele k druhému, aby udržoval aspoň normální profesionální vztahy a vzájemné fevnivosti, nenávisti a nekolegialnost, které se neúměrně rozbujely, podíídil společnému zájmu o literaturu — to dělají i zahrádkáři a všichni, kdo mají nějakou potřebu se sdružovat.

U nás se zdá, jako by mnozí byli lhostejní k osudům své výjimečně bohaté organizace, která jim zajišťuje více, než si jsou dnes ochotni při-

pustit. Zdá se nám proto nespravedlivé, jestliže se mezi populární autory s velkou čtenářskou obcí a mezi konzumní autory položí pejorativní rovnítko, a pak se na jejich adresu vznese obžaloba, že to oni znesnadňují vydávání experimentální literatury. Ůměra, kterou pochopí malé dítě, říká, že nebýt těchto autorů, nemohlo by nakladatelství vydávat ani laboratorní práce, ani sborníky, ani teoretické práce, ani časopisy, ani mnohou poezii a ani řadu prvotín a novinek. Nám naopak připadá, že vůči mnohým populárním autorům — byť podle honorářové vyhlášky — vystupujeme v roli vykořisťovatelů.

Uvedl jsem jen několik vybraných případů. Mňačko za posledních 5 let nám přinesl čistý zisk 1 200 000, Vladimír Neff dokonce 2 200 000, Otčenášek 1 600 000, Werich 700 000, Drda 1 600 000, Zdeněk Pluhář 1 000 000. Mohl bych vyjmenovat i výši ztrát jiných titulů a pak by populární autoři vypadali zase jako mecenáši těch, kteří je zavrhuji nebo na ně ukazují prstem.

Toto všechno, co jsem řekl, neznamená, že se máme vzdát úsilí o výchovu náročného čtenáře. Proměna literatury v posledních letech znamenala pro průměrného čtenáře skok i šok. Co jsme udělali pro to, aby lidé to nově chápali? Každý takový dotaz spíš zakřikneme nebo se mu vysmějeme. A zatím běží ve školních učebnách dále povinná četba Jiráskas, Tyla, Němcové, zatím se postaru vykládá poválečná literatura, socialistický realismus se všemi překonanými aspekty utilitárně politického pojetí literatury. Přes neustálé volání nemáme dosud dobrou moderní učebnici literatury a svaz spisovatelů se nezamyslel nad školními osnovami. Zameťme si před vlastním prahem. Co pro vysvětlování nových rysů dělají naše časopisy, co dělají pro popularizaci nejvýznamnějších děl z poslední doby i spisovatelských jmen?

Jsou kromě časopisů i jiné prostředky, jimiž lze pomáhat zejména mladým lidem, kteří před maturitami marně shánějí příručky, rozборы knih, data, poučení. Pokoušíme se některé popularizační příručky edičně připravit. Patří mezi ně kapesní slovník spisovatelů, slovník básníků, slovníček literárních termínů, populární dějiny současné literatury apod. Vždyť kromě učitelů a studentů máme také desetitisícovou obec knihovníků, která rovněž nebyla připravena na proměny pohledů na minulost i přítomnost literatury.

Těchto několik praktických závěrů bych doporučoval vtělit do rezoluce, neboť je třeba, aby nový ÚV uvnitř literatury ve věřavé bojů nezapomínal ani na věřavu mimo literaturu.

Doporučoval bych rovněž vtělit do rezoluce i požadavek, aby našemu nakladatelství bylo dovoleno provádět zahraniční agentáž a uzavírat smlouvy na překlady námi vydaných děl. Souvisí to s tím, že v posledních letech se protrhla národní enkláva a naše literatura v historicky dosud nepoznaném množství vešla na prkna světa. Pro nedostatek času nemám možnost podělit se s vámi o zkušenosti, které jsme nabyli za poslední čas. Že jsme velkým mezinárodním partnerem, to vysvětlí z toho, že za poslední 4 roky bylo uzavřeno 400 smluv na překlady děl vydaných v Československém spisovatel. I to je jistým pomocným kritériem hodnocení, které zatím ze zvláštní netečnosti se u nás nebere na vědomí. Byť i dnes tuto oblast ovlivňují politické aspekty, lze říci, že se na tomto pronikání po-

díla celá literatura; jestliže uvážíme, že Východ dává přednost tradičnějším hodnotám, Západ se naopak orientuje na proudy nové. Jisté však už je, že se od období zbožných přání a politických senzací přechází k normalizaci. Sám jsem byl překvapen, jak západní nakladatelé přistupují se střízlivým kalkulem k rozhodnutí o překladech a jak nesdílejí často naše vzrušení. Veletrhy už dávno nejsou reprezentačními výstavami, kupují a prodávají se tu práva na výhodné tituly. A tady, jak se stále přesvědčujeme, jsou daleko vhodnějšími partnery nakladatelství než monopolní státní agentura. Pololegální cestou v souhlase se svazem jsme se do tohoto procesu vmísili. Dosahovali bychom daleko lepších výsledků, kdyby to šlo legálně a kdybychom se mohli podílet i na devizovém zisku, který by nás z každoroční role prosebníků o úhradu účasti na veletrzích učinil soběstačnými. Věřte, že by se nám to vyplatilo.

Svazové nakladatelství je velmi mocný nástroj, bez něhož by se Svaz spisovatelů změnil v málo významný spolek spisovatelů. Známe ostatně velmi dobře poměry blízko za našimi hranicemi v Polsku. Bez něho by i při dnešních širších možnostech pro vydávání beletrie v jiných nakladatelstvích leckteré dílo a časopis nespátřily nikdy světlo světa. Nakladatelství se však nemůže vymknout z celého kulturního a nakladatelského organismu, z jeho politických, ekonomických a tržních vazeb. I tak však má právě pro své spojení se Svazem spisovatelů předpoklady dělat daleko víc pro udržení širokého prostoru pro literaturu, pro mladé autory, pro laboratorní práce, pro zachování proporcí a hierarchie hodnot, pro konfrontaci. Před náporom komercionalizace, ale i jednostranného estetismu nás právě jako socialistické nakladatelství může podle mého názoru uchránit trochu toho důvěrného přímého styku se čtenáři, nad nímž u nás žasli nedávno italscí básníci, uzavření doma hermeticky do samoty, i trochu té rukodělné práce nad rukopisy, vůně a radosti z knih, které nepohltí moloch průmyslové fabrikace paperbacků.

To bychom chtěli s vaší pomocí bránit a dále rozvíjet. (Potlesk.)

Předseda Jirg. Jasieczek: Děkuji s. Pilešovi. Slovo má s. Šuleř.

OLDŘICH ŠULEŘ

Soudružky a soudruzí! Stalo se pravidlem, že se v našich diskusích o literatuře vychází z navyku samozřejmostí pouze ze situace, jaká je v ústředních institucích a jak kvasí a prajejuje se v pražských poměrech. Domnívám se, že by bylo na prospěch objektivního konstatování skutečnosti rozšířit tento pohled i o názory mimo naše kulturní centrum, tedy z tzv. venkova, pokud se ovšem dá ještě dnes hovořit v případě mnoha oblastí s bohatou kulturní tradicí o venkově. V tomto smyslu mi dovoluje připojit k našemu jednání několik poznámek.

Skutečnost je taková, že život spisovatele mimo centrum je opravdu jiný. Může mít své přednosti, výrazněji cítí půdu pod nohama, žije ve vřelejší, vnitřně bližší atmosféře, je to život svébytnější a příznakovější. Postavení spisovatele v kraji je také mnohotvárnější, spisovatel je víc veřejným činitelem. Žít v kraji, kde je spisovatel doslova domácím člově-

kem, ho v tomto smyslu nesporně obohacuje a umožňuje mu nazírat na věci z jiné optiky.

Tato skutečnost má ovšem také své stinné stránky. Tak hned publicistické a ediční možnosti má spisovatel mimo centrum menší. Tento fakt nezmění ani konstatování, že může přispívat do časopisů celostátních a zadávat svá díla ústředním nakladatelstvím. Praxe je taková, že bez konaxí, podmíněných ovšem vhodnou osobní orientací, autor z venkova jen velmi těžko pronikne např. na stránky svazového ústředního tisku a domácí možnosti má nevelké. Aby se v ediční politice situace zlepšila, bylo by nezbytné podstatně změnit charakter tzv. krajských nakladatelství, to jest zrušit ta z nich, která žijí jen z prestižní libovůle krajských orgánů, a taková, která projevila v uplynulých letech právo na existenci, jako např. brněnský Blok či ostravský Profil, vybavit statutem normálních vydavatelství, a ovšem také příslušným přidělem papíru, neboť dosavadní přiděl je směšný (např. celoroční přiděl ostravského Profilu se rovná spotřebě masového vydání jediného titulu v Klubu čtenářů). S tím souvisí také ponižující přehlížení produkce z krajů, na niž si v ústředním tisku nejednou vysluhují ostruhy redakční elévové. Za současné situace jistého zkomercionalizování literatury se pak postavení spisovatele, žijícího mimo Prahu, nadále znevýhodňuje, takže dnes si prakticky jen málokdo může dovolit pěnobě se tvorbě z povolání, ač jde o činnost vysoce kvalifikovanou a přinášející státu nemalé zisky.

Nejzávažnější ze všeho je však pocit jakési rozdílnosti dvou duchovních atmosfér. Tento pocit už ovšem není jen specifikem spisovatelů žijících mimo centrum. Také mnozí spisovatelé pražští jej znají, jako zase naopak leckterému autorovi mimo Prahu může být neznámý. Přesto si dovoluji tvrdit, že především spisovatele na tzv. venkově pronásleduje obava, aby nebyli vyděleni z národní literatury na její periferii, což lze snadno provést i pouhou nevšímavostí. To jistě není v pořádku v době, kdy by nám mělo jít o rozvoj všech sil naší umělecké tvorby.

Tento stav je mimo jiné také obrazem poměrů v našem svazu. Jedním z důvodů bude patrně nedostatečná informovanost členů, informovanost ne pouze organizátorského charakteru, nýbrž informovanost o stavu a směřování naší literatury a podílu svazu na něm. Už na III. sjezdu spisovatelů se po takovéto informovanosti volalo, nezdá se však, že by se našemu dosavadnímu ústřednímu výboru povedlo tento požadavek splnit, pokud mu o to ovšem vůbec šlo. A tak máme např. v Ostravě daleko spíše Svaz ostravských než československých spisovatelů a situace v místech, kde nepracuje pobočka, bude pro osamělé spisovatele patrně daleko tristnější. Je pravda, že taková izolace může spisovatele uchránit před lecjakými módními vlnami, které mají povětšinou jepičí život — a kolik jsme jich jen mezi posledními dvěma sjezdy zažili! Avšak současně ztrácí spisovatel za takových podmínek kontinuitu s vývojovými proudy a ovšem také možnost růstu v dialogu. Jeden ze způsobů nápravy vidím v přímém napojení poboček na ústřední výbor formou členství v tomto nejvyšším svazovém orgánu. Zajisté, ústřední výbor není orgánem zastupitelským a mají v něm pracovat naši přední spisovatelé. Ale je tomu vskutku tak? Což na kandidátce, která je nám předložena, nepostrádáme nej přednější reprezentanty naší literatury? A což není tato kandidátka sestavena vlastně

také způsobem zastupitelským, když představuje spíše zájmy skupinové? Potom bude ovšem i nadále docházet k trapnostem při přijímání nových kandidátů a členů navržených pobočkami, protože jejich tvorbu nikdo nezná, ba apriorně podceňuje, o dalších ne právě pominutelných složkách svazového života, jako jsou třeba zahraniční styky, ani nemluvě.

Nejpodstatnější příčina existence pocitu dvou duchovních atmosfér však zřejmě spočívá ještě v něčem jiném. Je to podle mého mínění v nazírání na smysl a poslání literatury vůbec, přesněji řečeno na společenskou funkci literatury. Obrazem tohoto rozporu je konečně i návrh stanoviska ÚV SČSS k některým otázkám československé literatury. Je zajisté správné, že se připravovatelé sjezdu vzdali marné naděje ze sjezdové tribuny naši literaturu klasifikovat, nemyslím si však, že původní záměr, totiž že smyslem sjezdu je analyzovat a pokusit se zhodnotit stav a úroveň naší literatury a zabývat se jejím posláním, byl omylný. Na sjezdu se mluví a bude mluvit o podmínkách, v nichž se naše literatura rozvíjí — tím spíše je ovšem podle mého názoru třeba říci, jaké jsou to podmínky a pro jakou literaturu, jaké proudy a jaké programy ji určují a jaký má k nim postoj svaz, nikoliv ovšem proto, aby něco z toho vylučoval, nýbrž aby se vyslovil ke směřování tvůrčího vývoje. Časopisecká kritika, ostatně v mnoha případech vědomě rezignující na společenské poslání literatury a nejednou spíše skandálnější než odpovědná, na takový úkol přece stačit nemůže.

Návrh stanoviska ÚV SČSS k některým otázkám československé literatury také akcentuje z kulturní rezoluce XIII. sjezdu KSČ potřebu mnohostvárnosti, potřebu diferenciacie literatury a nezbytnost tolerance k experimentu. To je nesporně dobré a potřebné. Jenže o části kulturní rezoluce, kde se mluví o tom, co je třeba tolerovat a co podporovat, kde se mluví o realistické literatuře jako o hlavním proudu naší literatury, se ve stanovisku nemluví. Tento fakt konečně vystihuje praxi našich literárních časopisů, kde se popsal množství stran ke chvále třebaš konkrétní poezie či absurdního dramatu, ale již daleko menší pozornost byla věnována literatuře realistické. Dnes mají právo na život zřejmě všechny směry, proudy a skupiny, jen ne ten tvůrčí proud, který je vytvářen výraznou převahou našich spisovatelů. Zajisté, literatura může mnoho, může i šokovat, ale vůbec se nedivím čtenářům, kteří jsou tímto pojetím literatury přesyceni a touží po jistém pozitivu. Necht' je kniha-skápel, ale necht' je také kniha-naděje. Tohoto poslání ji nezabaví ani tvrzení nás spisovatelů, že literatura je pouhým odrazem společenské situace. Vylučovat realistickou literaturu by znamenalo naši literaturu odzbrojit. Na III. sjezdu spisovatelů jsme si vyčítali, že jsme se nedokázali zastat spisovatelů, kteří byli v období kultu neprávem ostouzeni — ale počínáme si dnes jinak, když připouštíme, aby mlčením nebo dokonce despektem byli znevažováni přední realističtí spisovatelé? Vždyť právě v návrhu stanoviska se cituje Sartrov výrok, že nejen každé slovo, ale též každé mlčení má svůj ohlas. Promlíte mi, jestliže vyslovím svůj dojem, že tady ani tak nejde o realismus jako o ideovou angažovanost těchto napadených či pomíjených spisovatelů a této napadené či pomíjené literatury.

Soudružky a soudruzi! Přiznám se — a možná vyslovím pocit mnoha z vás — že trpím dezorientací v názorových proudech, které čas od času

zachvívají naším svazem. Mnohé z termínů, jako srozumitelnost literatury, její stranickost apod. jsou proskribovány nebo ztratily původní význam. Vyslovíte-li se pro angažovanost literatury či dokonce pro kladného hrdinu, budete vysmíváni nebo rovnou podezíráni, že pádlujete do vod vytouženého dogmatického myšlení a schematické tvorby. Je ovšem přirozené, že názory podléhají vývoji. Je rovněž pravděpodobné, že ne všichni jsme dostatečně připraveni pro pregnantní řešení této problematiky. Přesto si však myslím, že i nadále zásadní pojmy platí a nelze je prostě vygumovat. Polemika s praxí socialismu je nesmírně potřebná, nemohu se však ubránit dojmu, že mnohdy jde o vylučování socialismu vůbec. Jsem přesvědčen o potřebě diferenciací tvorby, ale stále častěji si kladu otázku, zda lze prostě jen diferencovat bez hierarchizace hodnot. Nepovyšujeme leckdy rozporuplnost, tedy průvodní zjev, na program? A v čem je při maximální míře diferenciací jednotou? Jde tady skutečně o jednotu teoretických závěrů a praktických důsledků, o politickou jednotu společnosti a umění?

Ne nadarmo se řada spisovatelů vyslovila před sjezdem v tom smyslu, že i při péči svazu a jeho orgánů, zejména v oblasti sociální, pociťuje nedostatek lidských vztahů. Hodně se u nás hovoří a píše o kontextech evropských a světových, ale na kontext československý se snadno zapomíná. Zjistěte není možno si představovat práci svazu jako nějakou idylku. Nejde mi také o stesk za něčím uplynulým, jestliže projevím lítost nad absencí dobrých lidských vztahů v našem svazu. Možná i tohle je prakořen toho, že se nemůžeme dosti jasně domluvit na poslání naší literatury a co by pro ni bylo nejlepší.

Soudružky, a soudruzi, dovolte mi ještě jednu malou poznámku, ke které mne inspiroval moudrý projev s. Goldstückera a některá fakta z projevu s. Pilaře. Myslím, že s poněkud neuváženou politickou bezstarostností a dobrodružností neuvažujeme dosti realisticky o riziku, které hrozí v tom smyslu, že svaz bez svých ekonomických prostředků jako je nakladatelství nebo časopisy by neměl dosti možností své směřování realizovat. Znáám případ z Polska, kde svaz prakticky nemá nic z těchto prostředků, znám případ z NDR, kde ve vedení svazu jsou dosazení úředníci, a domnívám se, že toto nebezpečí nám opravdu hrozí. (Potlesk.)

Předsedající s. Jasiczek: Děkuji s. Šuleřovi, hovořím hned dnes jako poslední dr. Matuška.

ALEXANDER MATUŠKA

V předsjezdové diskusi Literárních novin řekl Václav Havel, že nevěří, že „různé všeobecné konfese by dnes byly s to pohnout věcmi vpřed — skutečnost kolem nás je tvrdá a manifesty na ni neplatí“.

Nevěřím v to ani já, myslím dokonce, že člověk, který přichází s něčím podobným, musí vypadat trochu směšný právě tak sobě jako jiným. Jestliže přesto ve vši stručnosti a jistě i nedomyšleně dělám náznak takového pokusu, totiž pokusu o vyznání víceméně všeobecné a nadto i značně starosvětské a staromódní, tak proto, že mi to nedá, abych právě při této

nelehčivosti nezveřejnil některé ze svých nejsoukromějších pocitů, nezveřejnil je starosvětsky a staromódně, tj. podle možnosti bez modelů a bez projektů, bez situace, integrace a identity, ba i bez seberealizace a odsouzení; dobře si přitom uvědomuji, čemu se vystavuji.

Viditelně i neviditelně se nad tímto naším sjezdem vznáší deviza svobodné tvorby, svobodného prostoru pro literaturu jako základní podmínky jejího normálního krevního oběhu. Pomyslíme-li nejen na to, kolik devíz nám to přineslo a ještě přinese, ale i na to, kolik a jaké tvořivé energie to už uvolnilo a ještě uvolní, je to dobré, je to znamenité heslo. Ale neměli bychom exaltovaně absolutizovat, měli bychom se dohodnout, i když i na takovém hloupém truismu, že svoboda neznamená, že budeme dělat, co se nám zalíbí, že znamená i to, že budeme z vlastního rozhodnutí dělat, co je třeba dělat; není to jen cíl, je to i prostředek; a její váha se rovná přesné váze jejich plodů.

Svobodný je básník a spisovatel, který si neulehčuje svojí práci, který necouvá před překážkami, které skutečnost staví do cesty jeho umění, který po novém i po starém, anebo i po novém i po starém, zkrátka po svém tyto překážky zmáhá a bez bázně, ale i bez cynismu se podílí o to, co našel, neusiluje o jiné. Méně, zdá se, je svobodný básník a spisovatel, vedený jen snahou být cosi extra, být originální děj se co děj, snahou odlišit se, pěstovat své zvláštnosti a ještě je ozvláštňovat, umíněně a tvrdohlavě, neboť — „všechno je dovoleno“, takže nakonec nepíše poezii ani prózu, produkuje se jen svou metodou, která je zároveň jeho koncept. Říkám: produkuje se svou metodou — ale to v tom lepším případě. Neboť v tom horším se pyšní nevlastním peřím, napodobuje svobodně — ne svobodně např. vnitřní monolog, porušování časového sledu, zrušení postav, slovem všechny ty oltářní svátosti a konvence, které přece sám nevymyslel a které z něho dělají literáta, člověka, který někdejší skvělé nálezy a objevy přeměňuje na sériové výrobky a šablony.

Křivdím? Myslím, že jen velmi mírně. Neboť je jednou nepochybné — aspoň v tomto ohledu, který upozorňuje na zápory kladů — že jsou díla, o jejichž řemeslné obratnosti není možno pochybovat, o čem však též není možno pochybovat, je, že nemají substanci. Člověka potom někdy pokouší myšlenka, jak by bylo dobré, kdyby spisovatel neovládal vzpomenné prostředky tak dobře.

Svobodný je básník a spisovatel, který necouvá před překážkami, jež skutečnost staví do cesty jeho umění... Je možno doložit: před nemalými překážkami, neboť svět neleží dnes na dlani, takže literatura o něm, složitě, vypovídá složitě a na hádanky v něm odpovídá hádankami. Avšak k podstatě básnickovy práce, tj. k morálce věci patří neodlučitelně, že si básník a spisovatel i „sám“ nastavuje překážky, což se objektivně projevuje tak, že se čtenář „vyzná“ v básnickově světě méně než básník ve skutečném světě; co by mělo zajímat obě strany, autora i čtenáře, zajímá jen autory; literatura se zvýšeně autonomizuje, zůstává v úzkém svazku se skutečností, vystupuje však z federativního svazku se čtenářem. Jen se čtenářem? Pociť odtazitých, měl bych říci precizních matematických počtů a výpočtů mají nad výtvary svých básnických druhů sami básníci — ptal jsem se na to dvou tří mezi nimi, a ne všelijakých, a potvrdili mi to. Ve styku s mnohými díly se člověk slovem cítí jako ztra-

cený, pokud k nim neobjeví klíč. Když ho však najde, ztrácí se mu zase tato díla, protože se ukáže, že jimi vládl jen klíčovkářský princip.

Za výlučné vlády socialistického realismu jsme rozuměli, i když jsme se nenamáhalí. Nyní často nerozumíme. I když se namáháme. Neradi hovoříme o těchto věcech, abychom se nezdáli hloupějšími, než jsme.

Jestliže se tato epocha nebude mít za co hanbit, bude to zajisté i pro neumdlené a neumdlévající výzkumnictví svého umění a literatury a jeho výsledky. Tyto výsledky jsou velké, i když zvláštní. V našem nehostinném světě, který už dávno přestal být boží, ba i božský a je už jen „bohovský“, ve kterém došlo k obrovskému výprodeji starých, tradičních hodnot, víry a nadějí, ovšem ne vinou spisovatelů, v tomto světě literatura už dávno přestala být okrasou i touhou po kráse, zřekla se povznášení i delektování, nechce být útěchou ani odpočinkem, ani náhradou za cokoliv v životě.

Za vlády socialistického realismu každý měl, a když neměl, lehce našel. Nyní všichni hledají a každý hledá, pod to se nejde, důraz je spíš na cti hledání než nalezení, příkaz zní hledat a nenajít, nalezení se nepokládá za tak chvalitebné jako hledání. Je možno proto říci, že literatura naší doby zůstává v jistém smyslu v estetice a esteticismu, ačkoli je to u jejích nejlepších představitelů její poslední starost. Zůstává v nich, neboť se — i ona — uskutečňuje jen „zobrazováním“, i když svého druhu, jen tím, že se zúčastňuje na době, neutíká od ní a nic z ní nezatajuje, tím, že vrací hlas nepokoji, nejistotě a chaosu, zůstává v nich, neboť nemá kuráž, zkouší nepoddávat se proudu, odporovat mu, poutat rozpoutané i jinak než umělecky, odpovídat nejen chaosu, ale i oně hluboké potřebě, kterou pocítuje i redukovaný člověk a právě on nejvíce: užít aspoň zásvit světla v tmách.

Je možno si totiž ještě představit literaturu, kterou bez obav, že ji nazvou konvenční, nebude znovu objevovat, což — jako echo křesťanského mementa mori — objevila moderní literatura po největší válce všech dob, po druhé světové, ve které umřely násilnou smrtí milióny lidí, totiž, že člověk umírá i přirozenou smrtí... Je možno si ještě představit literaturu, která sice nebude přímým návodem k jednání, která však, jak říká Ludvík Vaculík, „může přivést člověka do stavu, kdy dokáže uskutečnit, co už dávno chtěl udělat, a ne jen v intimní sféře, ale i v širší, politické oblasti“... A možno si do třetice představit literaturu, která nebude hledat jen nové, která se bude dívat i po tom, co zde už bylo, co se však ztratilo nebo ztrácí, a nebude to muset být ani představa ztraceného ráje, ani příslib šťastného zlatého věku.

Ve věku totálního nazírání, kterému se věci jeví jednak jako od sebe příkře oddělené, izolované, jednak jako úzce se propustující a prolínající, ve věku tedy, ve kterém stojí vysoké i nízké, pravda i nepravda, dobré i zlé i ostře proti sobě i nerozeznatelně vedle sebe, to spisovatel nemůže mít lehké. Ale ten, kdo se nezalekne a odváží se, ačkoli jen velkého zjednodušení a velké prostoty, jakou vládl před lidským věkem Tolstoj a jak září až do našich dob z díla Saint Exupéryho, ten nebude moci být nazván nesvobodným.

Nakonec — skoro váhám. Nesmírně si vážím Archiméda, který si před vojákem chránil své kruhy, Goetha a jeho výzkum přírody i za hřmění

bitvy, Joycea, který nechal světovou válku — tu první — tak a psal si svého Ulyssy. To byla jejich svoboda. S naší, domnívám se, je to trochu jinak: Literatura je pevnost, ale rozhodně ne taková, že by nás v ní nikdo nedostal. Proto se, myslím, o ní říká, že je to jen literatura. [Potlesk.]

Předsedající s. Jasiczek: Děkuji soudruhovi Matuškoví za jeho příspěvek.

Prosím, nyní uvedu několik důležitých upozornění:

Zítřejší jednání začíná v 9 hodin ráno. Dopolední jednání řídí s. Miroslav Válek a Jan Otčenášek.

Diskusi začíná s. Šotola komentářem ke zprávě o činnosti svazu...

Děkuji všem hostům i diskutujícím a všem delegátům za pozornost a přeji vám všem příjemný večer. [Jednání ukončeno v 18,03 hod.]

**Druhý den
sjezdového jednání
28. června 1967**

Jednání zahájeno v 9.40 hod.

Předsedající s. Válek: Vážené soudružky a soudruzi, zahajují jednání druhého dne IV. sjezdu čs. spisovatelů.

Dnes máme na programu zprávu o činnosti svazu a svázu, jejich účelových zařízení a diskusi k ní. Referuje s. Šotola.

Prosím nyní, aby ve smyslu zásady, kterou jsme přijali včera, zaujali své místa v předsednictvu sjezdu tito soudruzi a soudružky: Šotola, Vávra, Zguriška, Kaplický, Matuška, Stehlík, Egri, Putík, Klíma, Hanzelka, Števček, Drda, Stodola, Tomčík, Mareš, Kaňa, Hájek, Mňačko, Jar. Bednář, Kríž, Jan Procházka, Šplízer, Ptáčník, Milán Kundera, Lustig, Drozda, Otčenášek, Skácel, Rosenbaum, Skála, Žáry, Pluhař, Jan Pilař a Cach.

Prosím nyní s. Štolu, aby přednesl zprávu o činnosti Svazu čs. spisovatelů.

JIRÍ ŠOTOLA

Odstupující ústřední výbor mi uložil, abych přečetl toto úvodní slovo ke zprávě o činnosti. Podrobná, převážně faktografická zpráva o činnosti Svazu čs. spisovatelů mezi III. a IV. sjezdem byla rozeslána předem. Úkolem tohoto komentáře k ní nemá být popis a výčet, nýbrž především pokus o zpřehlednění onoho soupisu faktů a čísel, pokus charakterizovat hlavní proměny, které za tu dobu prodělal svaz jako celek, a charakterizovat hlavní zájmy a snahy, úspěchy i neúspěchy tzv. svazového vedení i situaci, ve které pracovalo.

Bude dobré hned na začátku připomenout, že by nebylo přesné chápat pod pojmem „svazové vedení“ výlučně jen jeho ústřední výbor a předsednictvo. Tak či onak se na vedení věcí svazu a jeho zařízení podílely i mnohé komise, výbory poboček, ediční a redakční rady, vedoucí funkcionáři nakladatelství a časopisů, zástupci ve výběrech fondů, agentur atd., zhruba lze říci, že cca 1/4 členstva se na jistých úsecích práce přímo podílela anebo aspoň měla možnost se podílet na rozhodování a závazných záležitostech svazu.

Svaz čs. spisovatelů jako celek zdaleka není ve dnech svého IV. sjezdu týmž, jakým byl ve dnech III. sjezdu. Mezi jeho podobou a vnitřní situací z roku 1983 a podobou a vnitřní situací dnešní je dokonce dost podstatný rozdíl.

III. sjezd byl jistým dokladem o vrcholu a v základních rysech i konečné fázi aktuálního antidogmatického procesu v literatuře i v širších oblastech našeho bezprostředního zájmu a zároveň i konstatoval mnohé z podmínek k dokončení normalizace poměrů, ve kterých literatura exis-

tuje. Jak co do jistoty o skutečnosti a logičnosti dovršujícího se antidogmatického procesu, tak co do formulace postulátů k dokončení normalizace i co do představ o této normalizaci byl III. sjezd převážnou svou většinou jednotný a vyjadřoval i míru a rozsah jednoty valné většiny tehdejší spisovatelské obce, sdružené ve Svazu čs. spisovatelů.

V období mezi III. a IV. sjezdem nabýval už svaz, jeho situace i zájmy postupně charakteru znatelně jiného. Šlo v tomto období zejména o realizaci postulátů oně normalizace a o rozvoj literatury v měnícím se, postupně se rozšiřujícím prostoru. Ukázalo se, že na každém kroku směrem k normalizaci rostou uvnitř literatury nové difference; a že je to jev přirozený, nezbytný a prospěšný, i když možná ve svých rozměrech a formách předtím nepředvídaný. Ukázalo se časem, že i samy představy o normalizaci jsou rozdílné. — A šlo v tomto období i o řešení nově vznikajících problémů a rozporů, které v době III. sjezdu neexistovaly anebo se nejevily jako naléhavé; problémů a rozporů, vznikajících jak uvnitř literatury, uvnitř spisovatelské organizace, tak i v jejích vztazích navenek. Důležitou roli sehrál i fakt, že se členská listina SČSS rozrostla o desítky nových kandidátů a členů, většinou z mladé a mladší generace, kteří, což je přirozené, přicházeli do svazu se svými vlastními představami a názory, namnoze i těžko slučitelnými s dosavadními konvencemi svazové praxe.

Mnohé základní momenty podmínek, za nichž se čs. literatura v daném období rozvíjela, jsou formulovány v rezoluci XIII. sjezdu KSČ o rozvoji literatury. Na vypracování této rezoluce se podílela i řada spisovatelů, byla potom v mnohém ohledu přímým východiskem i kritériem práce svazu a dodnes skýtá seriózní možnost platformy závazných dohod o společném politickém a kulturně politickém úsilí čs. spisovatelské obce, jejího občanského socialistického programu.

Během 4 let mezi III. a IV. sjezdem se konečně urychlil proces difference názorů, stanovisek, tvůrčích metod. Značně ubylo apriorismu, voluntarismu, direktivního institucionálního přístupu k literatuře, a pokud dosud existovaly tyto zastaralé způsoby, ztratily téměř veškerou autoritu a téměř veškerý vliv na vnitřní vývojový proces literatury. Česká i slovenská literatura dobyla velkých území ve sféře své vnitřní svobody, vnitřní nezávislosti a odpovědné samostatnosti. Její lepší část, a to nemalá část, si dobyla pocitu zdravé suverenity, plně si uvědomila zhoubnost povrchní konjunkturální přizpůsobivosti a získala vnitřní imunitu vůči jakýmkoliv eventuálním sezónním kampaním a vnějškovému tlaku. V naší literatuře se objevily stovky nových prací, desítky nových jmen, nové programy, koncepce a metody, často velice rozdílné, občas i ostře protikladné. Vyvstal v naléhavé podobě i problém způsobu společné a zároveň rozporné existence literatury, vycházející z marxistického názoru, a literatury, vycházející z názorů nemarxistických.

Normalizace poměrů nedospěla ovšem dosud tak daleko, aby se klidným a korektním způsobem dokázaly vzájemně poznávat, respektovat a konfrontovat rozdílné tvůrčí metody a názory; namnoze trval zlovyk dočasných psychóz pro nebo proti jisté koncepci, měnlivý jmenný seznam několika dočasných obecných favoritů a obecných opovržených, seznam utvářený více náladami a fámou než kritickými argumenty. Ne-

ednou se tak manifestovala jistá nezralost a i provinčnost našich literárních poměrů, a to ani ne tak uvnitř literatury samé, jako v lecčem, co se točilo a přizívalo okolo literatury.

Normalizace nedospěla dosud tak daleko, aby se při vzájemném korektním respektu a uznání práva na slunci vyjevovaly difference především zásadní polemikou, otevřeným střetáním a konfrontací názorů, programů a tvůrčích činů. Namísto důsledného a praktického korektního respektu existovala často pouhá náhodná tolerance ad hoc, přitom nezřídka se omezující jen na slova a gesta, náhodná tolerantnost, která byla opakem jak korektnosti a respektu, tak samozřejmě i jasného, principálního a aktivního stanoviska v situaci plně rozporů. Tuto pasivní tolerantnost občas přerušovaly výbuchy hysterie, osočování a nesnášenlivosti, rovněž tak náhodné, neargumentované a málo užitečné.

Normalizace nedospěla dosud tak daleko, aby nabylo bezpečného vrchu vědomí, že sama diferenciace a prostor k ní jsou zcela nezbytné podmínky literárního vývoje, ale sám fakt diferenciace není ještě důkazem kvality literatury, neboť diferencovat se mohou mezi sebou géniové zrovna tak jako grafomani. Odlišnost sama o sobě může být snad na čas interesantní, nicméně co nejdříve je třeba od ní požadovat, aby podala i důkaz kvality.

Častou zábranou přímých diskusí a naopak příčinou rozpačité, mlčenlivé tolerantnosti byl ovšem i fakt, že míře diferenciace neodpovídaly mnohé vnější podmínky, zejména pak stav rozdělení publikačních, editčních i časopiseckých možností a přetrvávající značné zbytky monopolního systému v této oblasti. Tolerantnost byla pak jen výrazem či spíše gestem solidarity sytějšího s hladovějším; a samozřejmě, že pokud toto heslo pouze suplovalo praktický čin, byla jeho hodnota nevelká.

V podstatě byly tyto 4 roky obdobím značného rozrušení jednoty. A nejen oně falešné jednoty či umělé představy o jednotě, přežívající z počátku padesátých let. Bylo to i období, během něhož se postupně rozrušovala i ona víceméně přirozená jednota tzv. antidogmatické fronty a jednota ve jménu základních postulátů normalizace, která charakterizovala třetí sjezd. Mnohé, co na III. sjezdu valnou část spisovatelské obce tmelilo v celek, ztratilo již svou jednotící aktuálnost a sílu; a vyvstaly nové momenty vzájemných vztahů, z nichž některé byly příčinou nejednotnosti, ba i ostrých rozporů.

Některé spisovatele — a nejenom spisovatele — tento proces znepokojuje, vyvolává jejich protesty nebo zklamání. Nezbyvá však, než aby jej nakonec vzali na vědomí a pomohli jeho zdárnému průběhu tím, že do něho aktivně vstoupí. Je to zcela zřejmě proces v dohledné době ničím nezadržitelný. A bylo by hrubým omylem kvalifikovat jej jako cosi nepřístojného, jako nějaké dočasné onemocnění, či dokonce dočasné „zdivočení“ literatury. Ten proces je naopak právě dokladem a důsledkem námi postulované normalizace poměrů, je dokladem ozdravení literatury a jejího vstupu na přirozenou vývojovou cestu.

Samozřejmě, že tu mezi jinými jde o disjunkce vzniklé na základě rozporů, které se časem asi ukáží jako jen zdánlivé, vyspekulované, na čas uměle vyostřené. Samozřejmě že zde nemálo působí i jistý chaos kritérií a malicherná či snobská senzacechtivost, takže nejedna zdánlivě

rozpory plodící tendence, se hřmotem vstupující na scénu, brzy zase ztrácí lesk a popularitu. Samozřejmě, že mnohá udýchaná snaha být à jour a mnohé nervózní prebíhání od koncepce ke koncepci časem patrně samo dokáže svou trapnost a prokáže se jako symptom provincialismu.

V podstatě však jde o proces, který má svou logiku, je organický, je literatuře evidentně prospěšný a nelze ho uměle zastavit. Nelze ho ani regulovat nějakou umělou klasifikací tzv. hlavních a vedlejších proudů, umělým označováním jevů centrálních a periferních. Jedinou přirozenou možností je zde vyostření rozličných stanovisek, programů, vyzrání rozličných tvůrčích metod, diskuse a zkouška kvality. A ovšemže i permanentní úsilí o odborně kritický rozbor a hodnotící soud.

A jedinou základnou a spolehlivou šancí literatury vycházející z marxistického názoru je i nadále váha a přesvědčivost argumentů v korektních polemikách a kvalita tvůrčí praxe. Nespolehlivým a beznaučným by bylo jakkoli počítat zde s vahou mocenských pozic a s výhodami vnějších možností.

Tato postupující diferenciacce názorů se projevovala jak ve svazu jako celku, tak samozřejmě i v jeho vedení. Tak např. ÚV svazu se postupem doby dostával i do situací, kdy názory se stále evidentněji rozcházely. Nebyly řídké ani situace, kdy se ukazovala přímo nemožnost jednotného stanoviska.

Těžko by bylo tento fakt ústřednímu výboru (i jiným orgánům svazu) vytýkat. Byl to poměrně věrný obraz poměrů v celé literatuře, ve veškeré spisovatelské obci, a byl to vcelku přirozený důsledek rostoucí mnohosti a neuniformovanosti názorové. Komplikovaná situace ovšem nastávala vždy tenkrát, když jednotné stanovisko vedení svazu bylo nerealizovatelné, zároveň však bylo za daných poměrů nezbytné. Tak např. v otázce časopisu Tvar na sklonku roku 1968 byl ÚV svazu zcela nejednotný; nicméně bylo na něm, aby zaujal jedno, rozhodné stanovisko. (Přitom jsou zřejmě v literatuře složité situace, o kterých by nebylo záhodno rozhodovat jen prostým sčítáním rukou při hlasování.) Stanovisko, které v takové situaci mohl ÚV svazu zaujmout, bylo samozřejmě kompromisní. Příčina nebyla v kompromisnictví většiny jednotlivých členů ÚV. Příčina byla v systému svazové práce, který stále dosud předpokládá jednotu nejen tam, kde je logická a nutná, ale mnohdy i tam, kde je nemožná, protože jde o literaturu, tvorbu, estetiku. Bylo by dobře, aby sjezd tento problém posoudil a vyvodil ze svého soudu důsledky, včetně organizačních.

Fáma, která „crescit eundo“, často praví, že ÚV svazu, zvolený III. sjezdem, účinně zklamal, a to jednak svou nepracovitostí, jednak roztržitostí názorů a stanovisek svých členů. O oné roztržitosti už byla řeč. Fáma ovšem také občas k tomu dodala, že ÚV svazu byl kolbištěm různých skupin a frakcí, ze kterých ta či ona úspěšně či neúspěšně se snažila uzurpovat tzv. vedení svazu.

To ovšem už byla fáma falešná, ne-li dogmatická. Prostá skutečnost byla naopak taková, že do většiny vedoucích funkcí ve svazu bylo nutno vyhlédnuté oběti nutit přesvědčováním, často se nápadně podobajícím nátlakem. Svazová práce netrpěla vůlí uzurpovat funkce a vedení, svazová práce značně trpěla nechutí, neochotou, malým zájmem, nedostatkem času

jednotlivých členů k převzetí a vykonávání funkcí. Notoricky se opakovaly situace, kdy se zoufale sháněla osoba k převzetí úřadu tajemníka svazu, šéfredaktora či předsedy redakční rady Literárních novin, šéfredaktora Universa, vedoucího té či oné delegace, předsedy té či oné poroty, referenta na konferenci atd. Uzurpátor by tu věru byl měl tentokrát ideální možnosti. Nicméně uzurpátora nebylo.

Orgány svazu se nedopouštěly reglementování literatury a administrativních zásahů do jejího vývoje. Proti snahám o neodborné zasahování nejednou literaturu energicky bránily. Jinak ovšem kvalita jejich přístupu k současné literatuře a rozprav o ní nijak nepřevýšila kvalitu z období před III. sjezdem a lze říci, že statutární orgány svazu přešly mohou nálosti v současné literatuře, mnohý závažný problém bez přímé a hlubší pozornosti.

Problematice svazových časopisů věnovaly statutární orgány mnoho času, toto množství času ovšem zdaleka nebylo přímo úměrné kvalitě těchto rozprav a tohoto projednání. Většinu času zabíraly otázky organizační, personální, finanční, při většině jednání chyběla hlubší analýza obsahu a stylu práce svazových časopisů i hlubší analýza samotného problému časopisů vydávaných anebo dotovaných svazem. Struktura literárních časopisů v Československu a možnost jejich pružného zakládání a proměn na jejich mapě, to vše dnes evidentně neodpovídá stavu a potřebám literatury. Nebylo ovšem v možnostech samotného svazu, aby se tento problém vyřešil. Není to také zdaleka jen problém ideový, je to den ze dne větší měrou i problém ekonomický a problém odbytu. Statutární orgány svazu však nedokázaly ani najít k problému své stanovisko; jejich politika v této věci byla plna rozporů, kompromisů a improvizací.

Jedním z nejsvůlejších problémů orgánů Svazu spisovatelů mezi sjezdy byl problém měsíčníku Tvář. Okolo něho se vyhrtoila jedna z nejdramatičtějších situací v životě svazu. V průběhu jednání o Tváři se vyjevily a vyhrcovaly i mnohé rozpory, s časopisem jen vnějškově související. Tvář nezanikla administrativním zákazem. „Případ“ Tváře je ovšem nepřijemným svědectvím toho, do jaké míry dosud normalizace vnitřních poměrů i vnějších vztahů čs. literatury nedospěla do uspokojivých konců. Během „případu“ Tváře de facto chybělo to podstatné, totiž otevřená, veřejná, zásadní, kvalifikovaná polemika literárně kritická, filosofická, kulturně politická. „Případ“ Tváře byl sice takzvaně uzavřen, ale problematika, uvnitř něho reálně existující, nebyla dodnes na dostatečné myšlenkové úrovni vyřešena.

Dalším častým problémem svazových orgánů byl problém Literárních novin. I nad nimi strávil ÚV i předsednictvo svazu mnoho času především řešením otázek organizačních a personálních. Za 4 roky se v LN třikrát vyměnil šéfredaktor a třikrát předseda redakční rady. Pochopitelně, že to úroveň práce a konsolidaci novin neprospěvalo. ÚV svazu v několika případech kritizoval nedostatky redakční práce, zejména v oblasti vztahů k literatuře a v oblasti politické publicistiky. Vedení LN přijalo řadu opatření v důsledku těchto kritických připomínek. V r. 1966 byl přijat systém přímého řízení redakční radou, která pracovala aktivně a systematicky. Co do úrovně prošly LN v období mezi III. a IV. sjezdem mnoha výkyvy. Podmínky jejich práce zdaleka nebyly ideální. LN se ovšem zba

vily mnoha vad, zakořeněných v nich před III. sjezdem, a prokázaly smysl novin svého typu a svou nezbytnost jakožto orgánu Svazu spisovatelů. ÚV svazu se problémům práce LN věnoval často, v jejich redakční radě pracovala značná část českých členů ÚV; jako celek ovšem ÚV svazu neprojevoval vůči LN vždy dostatek myšlenkové iniciativy a jasné koncepce.

Ostatními svazovými časopisy se ÚV a předsednictvo svazu zabývaly příliš zřídka, a to opět převážně jen po stránce organizační, finanční a podobné.

Jako nevyřešenou otázku předává ÚV svazu novému výboru otázku tzv. skupinových časopisů: vedl o ní nejednu rozpravu, ale uspokojivě a prakticky ji vyřešit nedokázal. Jediným pokusem o řešení byla zatím forma skupinových sborníků. Nově vzniklé měsíčníky Romboid a Orientace těžko považovat za skupinové časopisy. V podstatě nerozluštěn zůstává dokonce i sám pojem skupinového časopisu, otázka faktického rozdílu mezi tzv. časopisem svazovým a tzv. časopisem skupinovým apod.

Také problematika tvůrčích skupin čeká teprve na další a vyhraněné stanovisko svazu. Rezoluce III. sjezdu mluví — dosti rozpačitě — o tom, aby se uvážila prospěšnost vytváření tvůrčích skupin [a v té souvislosti i možnost rozšíření počtu literárních časopisů]. Reálný fakt je ten, že toho času se hlásí k životu všehovšudy jedna či dvě literární skupiny. Fakt je ovšem také ten, že svaz skupinám nic obzvlášť vábného neskýtal a skýtat nesliboval; a zejména ne jistotu časopisu, tohoto u nás kdysi tradičního prostředku k veřejné existenci literárních skupin. Těžko to ovšem také mohl slibovat, pokud systém svazových časopisů byl takový, jaký byl, a notabene pokud odbyt dosavadních svazových časopisů tak výrazně klesal, jako v posledních dvou letech, a rostl jejich deficit, a pokud svazová finanční situace byla taková, jaká nastala 1. lednem t. r. po zvýšení velkoobchodních cen papíru a cen polygrafických prací a jiných cen a zvýšení autorských honorářů. Čistý zisk pražského nakladatelství, které doposud bez obtíží neslo na bedrech všechny svazové peněžní starosti, zmenšil se náhle na polovinu, a svaz se po několika tučných letech náhle dostal do finanční situace mnohem komplikovanější.

Ediční politika našich nakladatelství se přesto zatím v podstatě ubránila tlaku prvků komercializace knižního trhu. Proces demonopolizace nakladatelské činnosti v Československu, který bezpochyby také ovlivní práci našich nakladatelských domů, je zatím teprve v začátcích. Nakladatelství trpěla velkými potížemi v souvislosti s výrobou knih, přiděly papíru, stavem polygrafie apod.

Zahraniční styky Svazu čs. spisovatelů mezi III. a IV. sjezdem dále velice vzrostly. Svaz vynaložil mnoho energie na to, aby se měnily rozhodnou měrou na styky pracovní, studijní, aby hlavní jejich váha byla na tematických konferencích a sympoziích, na praktických stycích mezi vydavateli a časopisy, na pobytech překladatelů, stipendistů, bohemistů a slovákistů, aby naše styky co nejreálněji přispěly k šíření čs. literatury v zahraničí a k aktivnímu kontextu naší literatury s literaturami ostatními. Úspěchy tohoto úsilí byly samozřejmě stídné, závislé nejenom na našich schopnostech, ale i na vůli a schopnostech našich

partnerů, pochopitelně i na finančních možnostech našich i našich partnerů atd. Velmi nás v oblasti našich zahraničních styků mrzí, že styky se spisovatelskými svazy některých socialistických zemí neodpovídají svou kvalitativní úrovní a svou intenzitou dnešním možnostem a našim představám.

Velký díl času a energie statutárních orgánů i ostatních výborů a komisí svazu zabíraly mnohé záležitosti a jednání rázu organizačního, ekonomického a podobného. Nebylo možné, aby se svaz těmito záležitostem nevěnoval; jejich zanedbáním by hrubě zanedbal zájmy všech spisovatelů. Zabíraly ovšem takový díl času a energie, že do velké míry zde je důvod, proč ÚV svazu nesplnil 2. odstavec rezoluce III. sjezdu, kde mu bylo uloženo, aby převážnou většinu svého jednání věnoval ideovým a uměleckým otázkám čs. literatury a omezil na minimum provádění otázek organizačních, administrativních a podobných. Bylo to prakticky nemožné — a i napříště to asi bude prakticky nemožné. Šlo totiž o zásadní věci spojené s podmínkami spisovatelské práce: daně, honoráře, autorskoprávní záležitosti, literární fondy. Jednání byla v některých případech nesmírně zdlouhavá, trvající i několik let, náročná a někdy i neúnosně komplikovaná.

Poměrně úspěšná byla jednání Svazu spisovatelů ve věci nové vládní vyhlášky o kulturních fondech a ve věci nové vyhlášky honorářové. V obou případech šlo o jednání vleklá a složitá, jejich výsledek byl však nakonec uspokojivý. Vyhláška ovšem řeší jen honoráře za knižní publikaci; v mnoha ostatních oblastech, např. honorářů rozhlasových a televizních, je stav nadále zcela neuspokojivý a nedůstojný a jednání se nepochopitelně vleče.

Nedobře pro nás skončila jednání o novém daňovém zákonu; zákon byl přijat v podobě, která v mnoha podstatných bodech neodpovídala požadavkům, připomínkám a návrhům Svazu čs. spisovatelů. Toto vytrpávající a nakonec neúspěšné jednání o nové dani nejenom při své neúspěšnosti přes míru zaměstnávalo statutární orgány i příslušnou komisi Sekretariátu svazu, ale také svým konečným výsledkem vzbudilo ve většině předsednictva i ÚV svazu značné rozčarování a pocity marnosti vynaložené práce.

I zde je nutno hledat jednu z příčin postupem doby klesající pracovní aktivity dosti značné části svazových volených orgánů. Další příčiny toho nutno ovšem hledat i v malé odpovědnosti některých zvolených členů, v malé jejich vytrvalosti ve svěřené funkci. V několika případech se stalo, že zasedání ÚV svazu i předsednictva nebylo vůbec možné konat, protože se na ně nedostavila ani polovička členů. Připomeňme-li výše zmíněné, často nadmíru práci brzdicí rozpory názorové, nutno konstatovat, že statutární orgány v nejedné situaci a nejednom období nebyly natolik pracovitým a akceschopným celkem, jak to od nich III. sjezd očekával.

Závěrem ještě několik poznámek o charakteru a účelu Svazu čs. spisovatelů.

Občas paušálně zapochybovat o smyslu Svazu spisovatelů už dávno patří jaksi k bontonu při konverzaci ve spisovatelském zákulisí. Vedle toho se ovšem poslední dobou ozvaly i některé seriózní hlasy, uvá-

dějící v pochybnost ne samu existenci svazu, ale jeho dosavadní principy a metody jeho práce, a požadující radikální změny.

Při těchto úvahách nelze samozřejmě zapomínat na reálnou situaci, uprostřed které svaz existuje, a na dosavadní zkušenosti. Ohled na reálnou situaci i dosavadní zkušenosti praví, že by nám nijak neprospěla tzv. syndikalizace svazu — omezení funkcí svazu jen na hájení stavovských, sociálních, autorskoprávních, bytových apod. zájmů při současné rezignaci na to, čím působí nebo měl by působit svaz jakožto kolektivní ideová, kulturně politická síla a autorita. Ohled na reálnou situaci i dosavadní zkušenosti také praví, že by nám neprospěla jakákoli proměna svazu na pouhý debaťní klub anebo soustavu debaťních klubů, možná zajímavých center výměny názorů, ale zároveň v dané situaci dosti akademických a bezmocných, protože nedisponujících praktickými prostředky ke své vlastní veřejné realizaci, k vydávání knih, novin, časopisů, k vedení zahraničních styků, k samostatnému hospodaření apod.

Zachování Svazu čs. spisovatelů jakožto ideové organizace je nejenom v souladu s dnešními zásadami socialistické kulturní politiky i praxe, ale je to i v našem vlastním bezprostředním a praktickém zájmu, umožňuje to maximální možnou měrou uspokojovat mnohé naše vlastní potřeby a požadavky, které bez existence svazu jakožto ideové organizace by se jen nesnadno uspokojovaly. Je přitom účelné a logické zachovat svaz i do té míry jednotný, aby byl společnou platformou našeho socialistického občanského politického programu a aby byl zároveň natolik akceschopný, že bude dostatečně platným partnerem jiným institucím, s nimiž v zájmu literatury vstupuje v jednání, a že bude schopen odpovědně vést svá zařízení, vydávat knihy a časopisy a organizovat veškerou činnost, jejíž odborné řízení patří především spisovatelům.

Potřebujeme ovšem zároveň svaz vnitřně co největší měrou volný a rozčleněný, odpovídající svou vnitřní strukturou skutečnému stavu literatury a spisovatelské obce. Potřebujeme uvnitř svazu dostačující garance, aby byla vyloučena možnost jakékoli realizace monopolu v názorech a v hodnocení literatury, aby byla vyloučena eventualita falešné jednoty i eventualita jakékoli nadvlády skupin, aby byla vyloučena eventualita diskriminace, aby se dále vytvářely rovnoprávné poměry a spravedlivá dělba možností jakožto seriózní základ vývoje, spolupráce, diskusí a konfrontací.

Potřebujeme svaz demokraticky žijící a vedený, bez privilegií, s maximální informovaností i kontrolou i možností přímých zásahů všeho členstva do jeho činnosti, potřebujeme se zbavit mnoha forem byrokratické těžkopádnosti a setrvačnosti v práci svazu, mnoha pozůstatků zbytečné okázalosti a nákladnosti, tak aby svaz mnohem méně než dosud byl vznešeným úřadem a institucí, zato ale co nejlépe dokázal prakticky a soustavně pomáhat literatuře.

Jak už o tom hovořil Vojtěch Mihalík na bratislavské konferenci — právě vytváření vhodných podmínek pro ničí nerušený rozvoj naší literatury znamená skutečnou ideovou náplň práce svazu. Potřebujeme, aby svaz účinně a soustavně hájil dobré jméno literatury, její důstojnost, její svobodu. Aby byl s to prakticky intervenovat všude tam, kde ji ohrožují neodborné zásahy i umělý monopol, nedostatečná kapacita

i úroveň naší polygrafie i zhoršující se stav na knižním a časopiseckém trhu, mnohé živelné prvky komercializace kultury zrovna tak jako mnohé pozůstatky byrokratizace kultury atd.

Jednou z podmínek takové činnosti svazu je jeho pracovitě vedení. Velkou potíží svazu mezi III. a IV. sjezdem bylo to, že čas od času vznikala prázdná období, kdy statutární orgány fungovaly tak neúčinně, že veškerá práce právě v oněch povýtce praktických záležitostech ležela na několika málo lidech, povětšinou stálých funkcionářích a úřednících. A nešlo zdaleka jen o věci podřadného rázu. Máme-li proto něco přát tomuto sjezdu, bude to především přání, aby si vybral do vedení svazu to nejpracovitější tým. Tým, kterému vzájemné rozpory v názorech na literaturu nezabrání jednat a prosazovat to, co je nesporně ve prospěch veškeré literatury. Tým, který si dobře zorganizuje práci a důsledně přijme zásadu, že demokratická kontrola členským kolektivem je pro něho výhoda a je to dobrá garance jeho spravedlivosti a jeho záporného vztahu k privilegiím. Tým, který bude věcný, praktický. Ve svém vlastním zájmu, v zájmu svazu, v zájmu literatury.

Dá se samozřejmě předpokládat, že tento náš sjezd nestihne vyřešit celou řadu závažných a otevřených problémů. Že bude s to v nejlepším případě dát jen základní pokyny a úkoly novému vedení svazu. Bylo by proto asi účelné, aby sjezd zavázal nový ÚV svazu dále usilovat o vypracování koncepce rozvoje socialistické literatury a zejména jejich podmínek, i o vyjasnění smyslu a postavení SČS v současné situaci. Snad by to byl dostatečně reálný termín, kdybychom se dohodli, že nový ÚV předloží tyto podklady maximálně do dvou let členskému plénu znovu na celostátní konferenci našeho svazu. (Potlesk.)

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Šotolovi a současně znovu prosím členy pracovního předsednictva, pokud jsou v plénu, aby zaujali svá místa. Protože mnozí z nich tu zřejmě nebyli při zahajování dnešního dne sjezdu, přečtu znovu jejich jména... Soudružky a soudruzi, podle prezenční listiny se dnešního zasedání sjezdu zúčastní 211 členů a 63 kandidátů svazu a svazu, 49 členů překladatelské sekce, a 45 hostů, celkem 368 přítomných.

Přečtu nyní pořadí přihlášek do diskuse, prosím přítomné, aby si svůj čas podle toho zařídili. Diskutovat budou podle došlých přihlášek soudruzi: Fastrová, Havel, Liehm, Lajčiak, Kosík, Klíma, Hájek, Skácel, Jasiczek, Škvorecký, Dvorský, Vaculík, Jungmann, Janů, Černý, Maršáček, Urbánek, Hanzelka. Prosim nyní s. Fastrovou, aby přednesla svůj diskusní příspěvek.

JARMILA FASTROVÁ

Dovolte mi, vážení, abych se jako překladatelka zmínila o činnosti české překladatelské sekce. Nerada zneužívám vaši pozornost — přihlásila jsem se tady o slovo jen proto, že na půdě české sekce jsou mé připomínky a kritické poznámky bagatelizovány, slovem i písmem. Tykají se dosavadní náplně — totiž absence pracovní náplně v činnosti české sekce, pokud se vztahuje ke speciální problematice překladatelské práce. Jako na doklad ke svému příspěvku upozorňuji na zprávu o činnosti naší sekce od III. sjezdu spisovatelů, uveřejněné na str. 42 vytiš-

těně zprávy svazu ke IV. sjezdu. Tam čteme: Hlavní základnou činností sekce zůstávají nadále jednotlivé jazykové kroužky. Zůstávají — jako dědictví po zrušeném Kruhu překladatelů. Kroužky byly tehdy jediná platforma, kde se překlady z různých literatur soustavně a odpovědně — podle významu původního autora — kritizovaly na podkladě textových dokladů, za přítomnosti kritizovaného překladatele. Bezesporu to přispívalo ke zvyšování úrovně beletristických překladů a zároveň pomáhalo méně zkušeným překladatelům v jejich práci. Od vzniku české sekce v r. 1961 se podařilo tuto pracovní náplň a činnost kroužků až na malé zbytky zlikvidovat. Kroužky z valné části existovaly jenom na papíře. První věta o činnosti české překladatelské sekce zní: Úsilí sekce od III. sjezdu spisovatelů bylo zaměřeno především ke konsolidaci členské základny. Co konkrétně znamená tento slovní výraz, není vysvětleno. Podle citované zprávy to byla celá náplň činnosti české sekce až do r. 1965, kdy se činnost sekce zaměřila k 5. kongresu mezinárodní překladatelské organizace FIT v Lahti ve Finsku. Dva roky se tedy podle slov citované zprávy konsolidovala členská základna sekce snad trochu dlouho. Z celé zprávy o činnosti české překladatelské sekce, veskrze direktivně řízené vedením důvěřivě zvoleným plénem sekce v roce 1962, tedy nevyčteme ani jedinou větu o tom, jak a do jaké míry se sekce zaměřovala jistě hlavně a nejdůležitější problematikou uměleckého překladu — nebyla jí např. věnována ani jediná plenární schůze sekce za téměř 5 let. V roce 1966 na podzim náhle asi na měsíc propukla papírová činnost sekretariátu sekce, již se oznamovaly různé nové záměry, ale ty zase neměly s hlavní překladatelskou problematikou nic společného a doposud se z nich nic nerealizovalo.

Pro srovnání upozorňuji na zprávu o činnosti slovenské překladatelské sekce uveřejněné ve jmenované sjezdové publikaci na str. 99 a 100. Tam mimo jiné čteme — uvádím v českém přetlumočení: úlohou překladatelské sekce je pomáhat členům sekce i ostatním překladatelům k trvalému zvyšování úrovně překladatelské tvorby, zejména pořádáním diskusí, rozvíjením teorie překladu, přednáškami, semináři atd. Uvádím některá témata těchto pracovních setkání: morfologické změny moderní prózy, věta v uměleckém stylu, slovo jako stylizační prostředek.

Toto srovnání snad zhruba postačí, aby se ukázalo, jak naprosto nedostatečná byla konkrétní pracovní náplň české sekce ve věci vlastní problematiky beletristického překladu. Kromě ovšem individuálních prací dr. Jiřího Levého o teorii překladu. Tuto skutečnost jsem zdůraznila na dvou plenárních schůzích naší sekce — ani se to nevzašlo na vědomí. Řadový člen české překladatelské sekce vůbec nedostává žádné písemné zprávy o průběhu plenárních schůzí, natož o činnosti a postupu vedení sekce. Nemůže-li se některé plenární schůze omluveně zúčastnit, marně by pátral po informaci o jejím průběhu — neexistují z nich ani minimální zápisy. Řadový člen — konkrétně já — se při takovém nepřijemném dotazování dozví, před fórem na schůzi, že se tohle může dozvědět od kamaráda. Jsem přesvědčena, že takový stav věcí je nadále neudržitelný.

Podle svazových stanov jsou česká a slovenská překladatelská sekce organickou součástí Svazu čs. spisovatelů. Z toho usuzuji, že ÚV svazu

Je také do jisté míry odpovědný za činnost české překladatelské sekce, aby byla prospěšná české literatuře jako celku, a ne případně jen jednotlivým členům. K čemu by jinak česká překladatelská sekce vlastně existovala? Proto si dovoluji příštímu ústřednímu výboru svazu podat k uvážení návrh, aby se zajistilo přímé a užší pracovní spojení ústředního výboru s vedením sekce. K tomu účelu se mi zdá vhodné navrhnout člena ústředního výboru a zároveň člena překladatelské sekce jako kandidáta do příštích voleb vedení české sekce. Abych mluvila konkrétně. Jsem přesvědčena, mimo jiné i ze zkušenosti na jedné plenární schůzi naší sekce, že s. Vrba má zaručenou a zaslouženou důvěru všech členů naší sekce a že by se svou korektností, svými zkušenostmi a svým rozhledem ve speciální problematice i v mezinárodních stycích znamenitě hodil do této funkce. Nevím ovšem, je-li s. Vrba do voleb příštího IV svazu kandidován a stane-li se tedy jeho členem. Děkuji vám za trpělivou pozornost. (Potlesk.)

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Fastrové. Nyní diskutuje s. Havel. Jak přistupí, s. Havel není ještě přítomen. Jeho přihlášku zatím odkládám a diskutovat bude s. Liehm.

ANTONÍN J. LIEHM

Je tomu už pár set let, co v Evropě, jinde jako v Čechách, bývalo zvykem pořízovat na shromážděných poddaného lidu či jeho zástupců tzv. knihy žalob, a ty pak odevzdávat vrchnosti v naději, že uzná míru bezpráví či křivdy a žaloby alespoň v tom či onom punktu vyslyší. Každý z nás, jak tu sedíme, by patrně mohl za sebe i za druhé napsat takovou knihu a recitovat ji z této tribuny celou nebo ve výňatcích v naději, že bude, když už ne vyslyšen, tedy alespoň uslyšen. Všichni to občas při různých příležitostech děláme a budeme muset dělat do té doby, dokud se nevytvoří předpoklady ke způsobu demokratičtějšímu a druhé polovině 20. století spíše odpovídajícímu. Já bych však tentokrát nechtěl číst žádný takový soupis, protože taková četba by se hodně protáhla a nejsem si jist, zda by byla pro všechny stejně zajímavá.

Chtěl bych naopak využít této příležitosti tak říkajíc konstruktivně. Dávno mi vrtá hlavou zajímavá okolnost, provázející proces demokratické veřejného života u nás. Získali jsme poměrně rozsáhlou, i když stále ještě ne skutečnou svobodu kritiky. Kdykoli odmítáme, nesouhlasíme, pranýřujeme či ventilujeme, jsme vcelku vítáni, ovšem za předpokladu, že známe onu mez, kde tahle svoboda končí. Zcela jinak je tomu se svobodou protínávrhů a vytyčení pozitivní alternativy. Tam je od chvíle, kdy překročíme komunální úroveň, nesvoboda stále ještě téměř naprostá. To je paradox našeho veřejného a politického života, který má určité důsledky, na něž si tu a tam někdo i postěžuje, aniž řekne, co s nimi. Kritizující má totiž v ČSSR v roce 1967 výhodnější pozici než většinou ve světě. Aby bylo jasno, myslím zrovna tak sebe a Literární noviny jako kohokoliv jiného. Nehrozí mu nejmenší

podezření, že bude muset svou kritiku před veřejností domyslet až k tomu, co by se tedy mělo dělat a jak, nemá před sebou perspektivu, že alternativa dosavadní i ta, kterou navrhuje, budou veřejností předloženy k posouzení a že se mu eventuálně potom dostane i příležitosti, aby v praxi ukázal, jak se jim navrhovaná alternativa osvědčí. Kritika je u nás veřejná, hledání alternativ probíhá s vyloučením veřejnosti a většinou i kritizujících. Takže vzniká na straně kritizujících onen blahý stav naprosté neodpovědnosti, který jim věru nelze vytýkat, protože oni skutečně většinou za nic odpovědnost nenesou a není nejmenší naděje, že by ji nést mohli. A tak všichni sepisujeme svoje výpady, jízlivosti a počouchlosti, nebo i třeba vážné kritické rozborry a názory v podstatě jen proto, aby to bylo napsáno, aby si to jednou lidé mohli přečíst pro paměť, pro klid svědomí, ale bez valné naděje, že to k něčemu bude, že by protínázor mohl být brán k účasti na skutečné věci veřejné, ke skutečné spoluodpovědnosti za věc, jež má takové krásné jméno res publica. Zdá se mi, že z těchto důvodů i celá řada projevů na tomto sjezdu a před ním má spíše povahu výřkiku, jemuž jde jen o to, aby ho bylo aspoň slyšet. Oč jiného jim také po všech zkušenostech může jít? Stačí však pohled do dnešních novin, abychom viděli, jak daleko dolehne takový hlas ve vlastní zemi.

Chci se pokusit o pozitivní analýzu jednoho problému, který se jmenuje kulturní politika. V té či oné podobě měly svou kulturní politiku všechny společenské formace a my bychom se na základě jejich zkušeností měli už jednou konečně pokusit definovat, jaká by měla být kulturní politika socialistická, tj. jak společnost, která vepsala na svůj štít osvobození člověka, osvobodí i kulturu z poddanství, jež jí připravovaly všechny společenské formace předchozí. Nechci se pouštět do historických exkurzí, ale z dějin starých i starších kultur se dozvíme ledacos i o kulturní politice států, v nichž tyto kultury vznikaly. Kultura řecká i římská byly v podstatě kulturami pro elitu a většina starých Řeků i Římanů zeměděla, aniž měla tušení, že existovalo cosi jako Sofokles a Horác. Poučným paradoxem těchto společností je i to, že období jejich největšího kulturního rozmachu se zcela nekryjí s obdobími státního rozkvětu. Kulturní politika středověké společnosti měla dva základní charakteristické rysy. Byla výrazně ideologická, naprosto netolerantní a pevně věřila, že kultura je služebníkem ideologie, jedním z jejích projevů, skutečným nástrojem panující moci. Jestliže se díváme na velká díla tohoto období, vidíme, jak jedna část vyznačuje plně ztotožnění s vládnoucí koncepcí světa, člověka, lidského i božského řádu, zatímco druhá, kterou všechno táhne k pozemské realitě, či k vizi zcela jinak modelované, se pokouší pod záminkou dodržování vládnoucích kánonů vnášet do umění svůj vlastní protihled, doslova ho tam vpašovat. Když dnes s odstupem staletí posuzujeme středověkou kulturu, víme, že ji tvoří oba tyto její proudy a že kulturní politika přes všechnu svou netolerantnost nedokázala jeden z nich umlčet, znemožnit mu, aby přerostl v renesanci. Období renesance je z hlediska kulturní politiky zase jinak zajímavé. Kultura se tam de facto stává záležitostí velkých mecenášů. Míra podpory a nezávislosti, kterou velmož či město poskytují svému umělci, či svým umělcům, se stává do značné míry i měrou jejich

vlastní svobody. A vladař či papež, nechce-li zůstat pozadu, musí nakonec dělat totéž. Tato vzájemná, abych tak řekl, konkurence mecenášů, to, že byla rozbita jakási jednotná kulturní politika církve či středověkého státu, je jednou z důležitých podmínek vzniku renesanční epochy evropské kultury. Období, jež následovalo, bylo opět poznamenáno stavem právě opačným. Evropa po třicetileté válce — a jmenovitě střední Evropa — směřovala znovu k násilné ideologické unifikaci se všemi důsledky, jež z toho plynuly pro kulturu. U nás se tato doba navíc vyznačovala pokusy o likvidaci národního jazyka a vysloužila si označení doba temná. Bylo o tu dobu u nás kdysi mnoho sporů, které byly uzavřeny verdiktem spíše administrativním. Nechci je v této chvíli znovu otevírat, ale nemohu přejít bez povšimnutí jednu okolnost. Ať už se kloní kdokoli k jakémukoli stanovisku, nikdo netvrdí, že v té době u nás nebyla a nevznikala kultura, že 17. a 18. století bylo v českých zemích obrazem jediné kulturní pouště. Proč tedy doba temná? Z hlediska kultury jistě i proto, že dobou kulturního temna nazve historie s odstupem let každou kulturní epochu, v níž směla kultura mít co do obsahu a názoru jenom jeden hlas, kdy vedle kultury oficiální či oficiálně uznané neexistovala i kultura neuznaná, nekonformní, kdy tvář kultury byla k nepoznání znetvořena názorovou jednostranností, jež byla výsledkem politického uspořádání a určité kulturní politiky. Většina vyspělých národů má ve svých dějinách taková kulturní období, o nichž a o jejichž konfiásví se dějiny pak vyjadřují s největším opovržením a v kulturních rodinách jimi právem strašivají děti.

19. a 20. století je ve vyspělých evropských společnostech obdobím ekonomického, politického a kulturního liberalismu. Pravda, buržoazie si buduje své kulturní chrámy s pomocí velkých prostředků, demokratičuje pro sebe šlechtické kulturní prerogativy a privilegia, snaží se většinou s větší okázalostí a s menším vkusem opatřit si to, co v kultuře mívala šlechta, najdeme tu i nové mecenáše atd. Ale hlavním rozdílem je tu právě liberalismus. Jdi, piš a tvoř, máš svobodu, pokud na ni máš. Jestliže se na trhu umění prosadíš, vyhrál jsi. Neprosadíš-li se — tvoje vina, neřčou tě, nechťejš, život sám tě vyvrhl. A tak je 19. století poseto mrtvolami umělců, kterým nikdo nezakazoval, jež nikdo nepálil na hranici, neexkomunikoval z církve či společnosti a kteří svobodně tvořili, svobodně hynuli hladem, nemocí, zoufalstvím nad netečností společnosti vůči dílu, které, jak se později ukázalo, tak často znamenalo budoucnost. Přitom — a na to nezapomeňme — byl konzument v širším slova smyslu stále ještě ze spotřeby většiny kulturních statků prakticky vyloučen. Kultura zůstávala záležitostí menšiny národa, menšiny, pravda, ve stabilizovaných údobích rozhořující, ale přece jenom menšiny. Kulturní trh zůstával pro většinu národa prostě uzavřen. K lidu občas doléhal toliko hlas bardů, jako byl Hugo, či spisovatelovo slovo politické, jako třeba Zolovo. Ale Flaubert či Dostojevskij se nikdy nestali masovou četbou, většina národa neměla tušení o jejich existenci.

Konzumní společnost posledního dvacetiletí změnila tuto situaci. Charakter kapitalistického trhu se proměnil, kultura se stala spotřebním zbožím, ukázalo se, že levná masová vydání knih či výtvarných publikací se mohou stát ve velkých státech či velkých jazykových celcích výnosným

podnikáním, a tak nakonec liberalismus vedl svým způsobem i k demokratizaci kultury, která je skutečně imponující a mnohdy nás naplňuje závisť. Samozřejmě i v konzumní společnosti dál platí liberalismus uměleckého trhu v tom smyslu, že se na něm občas prosadí a jeho zásluhou udrží nejen nesporné hodnoty, nad nimiž nejedna z opor společnosti lomí rukama, ale také všelijaké módní zboží, znamenitě žijící z nejrůznějších skandálů apod.

Po těchto tisíciletých zkušenostech s kulturní politikou přichází tedy společnost socialistická, aby definovala svůj vztah ke kultuře, svou koncepci kultury, svou kulturní politiku. Přichází, alespoň doufám, aby úzkostlivě hospodařila s tímto převládajícím statkem národa, aby zbavila kulturu dvojího diktátu, který znala v minulosti, diktátu moci a diktátu trhu. Přichází, aby učinila kulturu dostupnou nejširším lidovým masám — nebo přesněji, aby postupně učinila kulturu potřebnou nejširších lidových mas a tím vším se výrazně odlišila od všech předcházejících období. Je prostě neuvěřitelné, ale je tomu tak, že přes všechny zkušenosti z minulosti opakuje kulturní politika socialismu s důsledností hodnou lepší věci všechno to, čím se vůči kultuře provinily minulé formace, a teprve empirií se pomalu přesvědčuje, že chyba patrně není v praktickém provádění určité kulturní politiky, ale v koncepci této kulturní politiky samotné. Ty ustavičné havárie, které socialistická kulturní politika už prožívala a neustále prožívá, havárie, které vedou nakonec mnohé kulturní pracovníky k domněnce, že snad socialismus vůbec není schopen řešit problém kultury, a k idealizaci kulturně politické praxe současného Západu, všechny tyto havárie jsou právě důsledkem této koncepce. Co chvíli totiž zjišťujeme, že to či ono dílo, ten či onen autor se tak či onak provinili, abychom o pár měsíců či roků později zjistili, že se vlastně vůbec neprovinili. Co chvíli dochází k výměně lidí, kteří na té či oné úrovni odpovídají za stav kultury, za kulturní politiku. Odcházejí vždy znovu ze stále stejných důvodů. To jest proto, že byli příliš liberální i příliš netolerantní, příliš podléhali tlaku zdola i příliš často sahali k administrativním opatřením. A přitom se tito lidé, jak všichni víme, od sebe nijak zvlášť neliší, jejich názory jsou velice podobné a jejich praxe k nerozeznání. Jenže oni přicházejí, odcházejí a namnoze se opět vrací ne proto, že jsou dobří či špatní, hloupi či chytrí, pracovní nebo líní, ale prostě proto, že mají zajistit věci nezajistitelné, plnit úkoly nesplnitelné, provádět kulturní politiku, kterou provádět nelze. A dokud nebude kulturní politika socialismu sama sebe definovat jako souhrn konkrétních společenských úkolů, které jsou splnitelné a jsou vlastní socialismu, do té doby tomu bude vždycky tak jako dosud, půjdeme od havárie k havárii, od jedné spadlé hlavy k další, budeme postupně snižovat ploty, zvedat lačky, budovat nebo bořit ty či ony přehrady, trpět a zakazovat dnes to a zítra ono, ale stále uvnitř jednoho schématu, které se za posledních dvacet let, abychom mluvili jen o vlastní zkušenosti, navzdory všem změnám, stále nezměnilo a uvnitř kterého se kultura zmitá v zajetí navzájem si protřečících přístupů, stanovisek a rozhodnutí. A to všechno pochopitelně nejenom nepomáhá kultuře, ale navíc diskredituje socialismus jako systém řešení problému, který je starý jako lidstvo.

Podle mého názoru musí kulturní politika socialistického státu vycházet právě z toho, co je jejím základním úkolem a čím se musí odlišit od kulturní politiky všech předcházejících epoch: zbavit kulturu diktátu moci a diktátu trhu. Ani jednu z těchto zásad však socialistická kulturní politika dosud jasně a nedvojznačně neproklamovala a její obtíže vyplývají právě z toho, že pouze v různých obdobích různě mění a zmírňuje či zosťhuje míru tohoto dvojího diktátu, aniž se rozhodla programově jej zrušit. To je také příčina, proč to vypadá, že socialistická kulturní politika je a nemůže nebyt toliko jinou formou zkušeností, které už lidstvo udělalo, a nikoli zkušeností kvalitativně zcela novou, jak by bylo zapotřebí.

Jak je tomu s tímto dvojím diktátem v socialismu? Oprávněnost prvního, ať už se projevuje v míře větší či menší, bývá obvykle zdůrazňována tím, že socialistická společnost a její orgány musí bdít nad tím či oním, nemohou dopustit bezbřehost takovou či onakou, a tak dále, všichni to velice dobře známe. Přitom sama praxe naší kulturní politiky za posledních dvacet let toto tvrzení popírá. Břehy se tolikrát změnily, to, před čím je třeba se mít na pozoru a co je třeba ctít a podporovat, si tolikrát vyměnilo místo, že by snad už bylo načase pochopit, že kultura nejenom není nástroj uskutečňování takového či onakého programu, ale že není ani jenom to, ani jenom ono, nýbrž že je úhrnem činnosti všech tvůrčích sil v národě, že je živoucí pamětí národa, že je jeho božským vědomím a svědomím, že je projevem veškeré složitosti a všech stránek jeho ducha a že teprve dějiny, a i ony mnohdy jen velice nepostatečně, rozliší hodnoty od pahodnot, pravdu od nepravdy, zrno od slávy. Což přirozeně naprosto neznamená hlásání bezzásadovosti a bezprincipiálnosti, protože to by bylo popřením toho, co jsem právě řekl. Každá z těchto složek národní kultury v té či oné etapě musí mít své zásady a principy, neboť i jejich úhrn a jenom tento úhrn vytváří národní kulturu, a tyto zásady a stanoviska se musí neustále střetávat, neboť střetávání je oním živým roztokem, v němž národní kultura žije a roste. Socialistický stát musí však prohlásit, že je garantem existence kultury v celé této mnohosti jejích aspektů, a nikoli arbitrem v jejích sporech, mocenským orgánem, který jedněm dá možnosti všechny a druhým žádné, nebo v mírnější podobě jedněm víc a druhým méně. Samozřejmě, i socialistický stát musí přitom hájit svoje existenční zájmy, ale tato ochrana státních zájmů musí být přesně zákonně vymezena a definována a nikdy nemůže být kryta rámcovým prohlášením či rámcovým zákonem, jaké plodí jen a jen zvůli. Přitom zkušenost všech společenských formací včetně socialistické potvrzuje, že žádné kulturní síly, žádné kulturní ovzduší, nikdy nezpůsobilo rozpad společenských formací či států. A historie už vůbec vylučuje předpoklad, že by se kultura mohla stát překážkou či brzdou společenského pokroku, když jí poskytnuta svoboda. Naopak, celé lidské dějiny svědčí o opaku a socialistická kulturní politika nemůže tuto zkušenost ani popřít ani pomínout.

Tedy liberalismus? zeptáte se či namítnete. Nikoli, protože liberalismus, jak už bylo řečeno, znamená učinit trh arbitrem v otázkách umění a kultury, a to, jak ukazuje rovněž historie, není o nic lepší, než když

se tímto arbitrem stává stát, církev nebo jakákoli jiná moc. Diktát trhu je v otázkách umění a kultury zase jen diktátem zpozděného vkusu, diktátem průměru, diktátem konzumu, diktátem toho, co společnost už strávila, přijala, zkrátka v nejlepším případě diktátem toho, co je, nad tím, co popírá, co klade otázky, uvádí v pochybnost, co samo sobě vytyčuje dosud neznámé a neprozkoumané cíle, co je sondou do nepoznaných hlubin či do neznámé budoucnosti. A takový diktát je v podstatě totéž co diktát moci, s nímž se obvykle průměr trhu dosti snadno v podobných otázkách identifikuje, a málokdy dostává do konfliktu. Liberalismus v podstatě jenom snímá ze státu břímě kulturní odpovědnosti a přenáší tuto odpovědnost na nepostizitelné a nepojmenovatelné síly, skrývající se za kulturním trhem. Není bez zajímavosti, že socialistická kulturní politika se ocitá ve velkém pokušení pustit se po cestě téhle kapitalistické zkušenosti právě v okamžiku, kdy se zdá, že jsme pochopení problému vztahu mezi kulturou a mocí blíž než kdykoli dříve za posledních dvacet let. Jenže jaký bude výsledek takového liberalismu socialistického státu, socialistické kulturní politiky? Takový, že se projeví veškeré nevýhody kapitalistického kulturního liberalismu, jak jsem je před chvílí citoval, a neprojeví se pochopitelně žádná ze dvou jeho hlavních výhod: náš kulturní trh je příliš omezený, příliš malý, než aby se masové rozšíření skutečně mohlo stát vedlejším výnosným produktem obchodu s kulturou masovou, a za druhé u nás, což je dáno společenským zřízením, neexistují jedinci ani skupiny, disponující prostředky, jež by jim umožňovaly vzdorovat tlaku trhu a eventuálně se nakonec prosadit.

Za předpokladu, že liberalistickou kulturní politiku bude provádět socialistický stát, bude jejím naprosto nutným výsledkem celkový pokles všeobecné kulturní úrovně, další změšfácení vkusu, další ztráta angažovanosti a takové vykrvácení všeho, co se jakkoli vymyká normě a znamená tudíž záruku budoucnosti, že by to kultura nemusela přežít.

Jestliže tedy prvním článkem proklamace zásad socialistické kulturní politiky se musí stát prohlášení socialistického státu o naprosté a ničím jiným než trestním zákonem neomezené svobodě kultury, pak článek druhý musí obsahovat závazek socialistického státu, že se stane materiálním garantem takto vznikající kultury a podnikne všechno, aby se národní kultura ve všech svých aspektech stala majetkem co nejširších vrstev národa. Co to znamená? To, že socialistický stát poprvé v dějinách překoná nejen onen rozpor, který existuje mezi formální svobodou a omezujícím ji diktátem trhu, ale zároveň postupně i rozpor mezi kulturou a jejím spotřebitelem. Jestliže totiž, a tak je tomu dosud, socialistický stát, ať už proklamované či v tichosti, činí panující vkus, vládnoucí, existující kulturní úroveň země tak či onak kritériem kultury, kterou tato země produkuje, musí zcela zákonitě a nezbytně docházet ke konfliktům, kolizím, haváriím a poruchám, a nakonec k vážnému ohrožení té či oné složky národní kultury samotné. Současná situace v československé kinematografii je toho víc než výmluvným důkazem. Jestliže však poprvé v lidských dějinách důsledně tuto perspektivu obrátí a učiní jedním z principů své kulturní politiky úsilí, aby co nejširší

vrstvy národa nejen získaly onu v podstatě liberalistickou možnost volit mezi dostupnými kulturními hodnotami, ale v důsledku praktické každodenní činnosti socialistického státu byly přiváděny stále blíže k hodnotám, jež při aplikaci liberalistického principu zůstávají toliko záležitostí elity, a jestliže učiní výsledky této své činnosti hlavním praktickým kritériem úspěchů či neúspěchů své kulturní politiky, pak budeme mít v ruce fungující schéma, jež lidé budou naplňovat skutečně podle toho, zda jsou schopní či neschopní, a nikoli nezávisle na tom. Zároveň bude existovat socialistická kulturní politika, která bude znamenat, že se tu ve srovnání s minulými historickými epochami cosi zásadně změnilo, že socialismus skutečně nabízí kulturu i masu jejích potenciálních konzumentů řešení situace, kterou žádná společnost dosud řešit nedovedla.

Jsou tací, kteří se domnívají, že touto cestou se budou moci pustit teprve jednou v budoucnosti nejbohatší společnosti, např. společnost americká, aniž přitom bude záležet na tom, jaké bude její uspořádání. Nesdílím tento názor. I společnost chudá a zchudlá, i společnost, která zaplatila a ještě zaplatí velkou a nepřiměřenou daň za hledání fungujícího modelu socialismu, má, nebo by měla mít oproti fungujícím a ekonomicky stále se jí svou celkovou úrovní vzdalujícím nesocialistickým společnostem onu velkou přednost, že člověka a jeho prostředky měří nikoli jenom trhem, a to i tehdy, kdy tento trh není dosud zdaleka nasycen. Možná, připouštím, že to skutečně budou Spojené státy, které z pozice nejbohatší země světa budou jednou formulovat kulturní politiku, o jaké se nám sní. Sám pro sebe bych si však přál, aby tak učinila už dříve socialistická země s tak hlubokou kulturní zkušeností a tradicí, jako je tato, a aby tak učinila právě ve chvíli, kdy se tak mnohým jejím příslušníkům zdá, že otázka konzumu, otázka trhu, je otázkou ze všech nejdůležitější. Nemyslím si totiž, že československý socialismus může v oblasti ekonomiky v tuto chvíli či v bezprostřední budoucnosti přinést světu nějaké závažnější poučení, podepřené fungujícími důkazy. Kdežto v oblasti kultury a kulturní politiky to učinit může, a to hned zítra. Za předpokladu, že bude mít dost odvahy začít o těchto otázkách skutečně zásadně socialisticky myslet. To by patrně byl vklad, a ne zanedbatelný vklad této malé socialistické země do pokladnice oněch zatím nečetných zkušeností světa, jež potvrzují, že náš socialismus je jeho skutečně žádoucím příštím modelem. (Potlesk.)

MILAN LAJČIAK

Vážené soudružky a soudruzi, výměna názorů v ovzduší, když si jednotlivci nárokují být nejmravnějšími, nejčestnějšími, nejhusitšestšími zastánci ubohé potlačené pravdy a dostávají za své elegie o národním společenství s neschopným vedením fanatický potlesk, výměna názorů v ovzduší, které se vytvářelo léta a je proniknuté výpary velmi známého chemického složení, je skoro nemožná a skoro nepřipustná. Na rozdíl od některých diskutérů a malinké skupičičky, která vášnivě tleská každému rafinovaně a týdný dopředu připravenému výpadu:

1. proti zahraniční politice socialistického státu a socialistického táboru,

2. proti Ústřední publikační správě,

3. proti stranickému a státnímu aparátu,

4. proti vnitřní a zahraniční politice SSSR.

a to všechno ve jménu demokracie a svobody, chci protestovat z této vážné tribuny: nemyslím si, že je možno ztotožnit se s ideovou platformou, která se už dávno rozešla s ideovou platformou komunismu. Prosím o prominutí, že naruším svojí koncepci, ale nebudu hovořit o literatuře: o literatuře se totiž na tomto sjezdu hovoří nejméně — ačkoliv první republika byla vyhlášena z této tribuny za vzor demokratického řádu a rozkvetu, který vedl k rozkošatění literatury. Jenže pro můj národ, který je bratrem českého národa a bez kterého by této Československé republiky nebylo, znamená první republika i vystěhovalectví, hlad, nezaměstnanost a stávky, což se zdá některým tvrzení konvenční a řekněme gottwaldovsko-stalinské.

Hovořilo se zde o stalinismu. Je třeba říci, že tento pojem je z cizího arzenálu. Používá se pro označení neslýchaného teroru. Avšak za tuto Prahu, za naši Prahu bojovali krasnoarmejci se slovy: Za rodinu, za Stalina! Jestliže jsme se distancovali od zločinů v období kultu osobnosti a prožili jsme tragédii, která spočívala v rozporu člověka a v jeho nedůvěře k lidským bratrům, jestliže jsme dali socialistickému humanismu nejvyšší smysl i v naší organizaci, to nijak neznamená, že můžeme lhostejně přijímat tvrzení, která jsou nepravdivá, že můžeme s politikou pochovávat znovu pravdu na Olšanském hřbitově.

Problém spočívá v tom, že metody osočování, nedůvěry, metody drzého pomlouvání vládnou dále. Myslím, že někteří z našich soudruhů se dostatečně nepoučili z našeho případu. V archivu svazu možno najít zápis, jak dogmatik, za kterého mě apriorně označili, tedy za člověka — trestuhodný případ, bránil člověka, zahrado šírou. Ale tento člověk se změnil stejně tak jako dogmatik, který ho bránil. Tento člověk si nárokuje patent na rozum. Vychází z přesvědčení, že jeho názorové protivníci jsou vandalové.

Neztotožňuji se s jeho pojetím národního společenství, viděného netřídně a bez souvislostí napětí dvou světů. Netleskal jsem mu a nemám strach, že mě vypíská už vzpomínaná režisérská skupinečka na tomto sjezdu.

Není zde s. Solženicyn, aby potvrdil, že skutečně jeho dopis uveřejnili v Le Mondu, a skutečně jeho dopis přečetli poprvé veřejně na tomto našem sjezdu. Kdo ví, zda by dal k tomu souhlas. Ale není tu ani Simonov, ani Fedin, ani Šolochov, ani jiní sovětské přátelé. Nikdo se nemůže bránit a nikdo reagovat. A mrtvé je samozřejmě nejlehčí kritizovat a dvojnásobně pochovávat. Je to pro některé tzv. kritiky řemeslo, pro některé osud. Nad mrtvým můžeme inscenovat soudy jménem svobodného ducha a mravnosti, jménem vysokých ideálů masarykovské humanity, pod pláštíkem, které se střílelo na Zakarpatské Ukrajině, v Krompaších, v Košutěch, na Červené Skale, stejně jako v Duchcově. Nic zřejmě nemáme poznat z reality života, všechno máme poznat prostřednictvím současných veleduchů světovosti a evropanství, kteří s námi

bazardně žertují. Ale i ti, co uznávali a uznávají diferenciáci, budou jistě ke mně tolerantní. Pochopí, proč jsem musel s trpkou ironií a sebezapřením odmítnout politikaření na tomto sjezdu — sektářské a dogmatikářské. Vždyť slovo je jen zdánlivě lehké, má svoji specifickou váhu. Nebojíte se skutečně svědomí, moji draží přátelé z dávného bojovného Svazu československé mládeže? Nebojíte se skutečně svědomí, draží moji přátelé z vážných let přeměny této republiky — z republiky Tomáše Bati a Schneidera na republiku patřící řekněme stejně tak Miskovi, který leží rok v nemocnici, jako těm dvěma stům tisícům soukromých rolníků na Slovensku?

Zřejmě mládež západního Berlína, jak jsme se dozvěděli z diskusního příspěvku, je statečnější, hrdinější a informovanější než naše mládež. Zřejmě být mladý znamená být opoziční za každou cenu vůči všemu, co není opoziční, ale tvořivé a odpovědné. Žel, že je takový stav, který si vynucuje nadále „cenzuru“. Žádám ji i pro sebe! Prosím předsednictvo, aby přečetlo, proč s. Vladimír Mináč, můj soudruh, kterému jsem zapříčinil těžké chvíle v životě, se vzdal členství v ústředním výboru SČSS. Jsme mravně odpovědní za nový ÚV svazu. Starý ÚV ztratil svou mravní tvář. Nedělejme si nejmenší iluze, byl by to optimismus s pověrami.

V těchto slovech nespátřujete záměr omezovat svobodu projevu na sjezdu, ale nabádat ke zkoumání řečeného v jakékoliv formě. Co se stalo, stalo se. Tragédie je v tom, že ve svém svědomí budu nést následky za činy jiných. Prosím o porozumění. Nemohl jsem jinak. Démon souhlasu je totiž totožný s démonem nesouhlasu. A takové fialky, které tu zdánlivě zavoněly, nevoní, ale smrdí. [Potlesk.]

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Lažčákoví. Nyní navrhuji, abychom udělali podle možnosti co nejkratší přestávku...

Jednání přerušeno v 11,18 hod. a pokračuje po přestávce.

...Soudružky a soudruzi, pokračujeme v diskusi. Prosím nyní s. Koska, aby se ujal slova.

KAREL KOSÍK

Velký český intelektuál píše z vězení dne 18. června roku 1415: „Jeden teolog mi řekl, že vše je pro mne dobré a dovoleno, jen když se podrobím koncilu, a dodal: Kdyby koncil prohlásil, že máš toliko jedno oko, třeba máš dvě, bylo by tvou povinností vyznati s koncilem, že tomu tak jest. Odpověděl jsem mu: I kdyby mi to tvrdil celý svět, já, máje rozum, jaký nyní mám, nemohl bych to připustiti bez odporu svědomí.“

Tento text je ve světové literatuře ojedinělý a patří k oněm nesmrtelným myšlenkám, v nichž se vyslovují základní pravdy o člověku a světě. Musíme proto pozorně číst tento text, abychom porozuměli jeho smyslu, a zejména musíme s největší opatrností zkoumat, v čem spočívá jeho význam jako základní pravdy.

Být základní znamená především vytvářet základ a pouze na základě tohoto základu zakládá věc svou existenci a své oprávnění. Jakmile se

zničí nebo odstraní nebo zapomene a deformuje toto základní, ztrácí dotýčná věc svůj základ a každá věc bez základu se stává vratkou, plytkou a prázdnou. Základní pravda, kterou vyslovuje český intelektuál 15. století, se však netýká věci, nýbrž člověka, což znamená, že člověk bez této základní pravdy pozbývá základu, ztrácí půdu pod nohama a stává se vykořeněným člověkem, člověkem bez základu.

Kdo je vykořeněný člověk a člověk bez základu? Ten, který ztratil rozum a svědomí, odpovídá český intelektuál 15. století. Povšimněme si dobře: rozum a svědomí existují pospolu, tvoří jednotu a pouze v této jednotě se stávají základem lidské existence. Pozdější doba a také naše doba zná rozum a svědomí již pouze jako na sobě nezávislé veličiny, které se k sobě chovají lhostejně nebo nepřátelsky. A pro moderní dobu je dokonce jakákoliv souvislost, a to tím spíš podstatná souvislost rozumu a svědomí něčím velmi podezřelým. Ale podezření a podezřavost je špatný rádce tam, kde jde o pravdu a její problémy. Musíme se spíše naopak ptát, jaké důsledky mělo a má pro člověka a jeho svět rozloučení rozumu a svědomí, které již budiž zdání přirozenosti a odvěkosti.

Vraťme se k citovanému textu: jsme totiž natolik zajatci historických faktů, z nichž víme, jak dopadl spor koncilu s člověkem, který nechtěl ztratit rozum a svědomí, že nám zcela uniká fiktivní a potenciální varianta výsledku, kterou text naznačuje. Jménem koncilu a v zastoupení koncilu nabízí teolog intelektuálovi tuto alternativu: Jestliže přiznáš s koncillem, že máš jen jedno oko, třebaže ty víš, že máš dvě, bude ti všechno odpuštěno, ale bude ti také všechno dovoleno. Tato druhá fiktivní varianta není bez perspektiv: v ní se člověku nabízí, že všechno získá — vše ti bude dovoleno — jestliže se něčeho vzdá. A kdo by ve sporu všeho s něčím nevolil všechno a neodmítl pouhé něco? Ale především a zejména: kdo by ve sporu „reálných“ perspektiv s „iluzorními“ perspektivami nedal přednost prvním před druhými a nekritizoval z tohoto realistického hlediska intelektuála, který zvolil druhou alternativu, jako zbrklého radikála, jako domýšlivého extremistu a nepoučitelného výstředníka? Neboť realista uvažuje takto: Jestliže se na mně žádá, abych uznal, že mám jen jedno oko, třebaže vím, že mám oči dvě, jistě se na mně žádá něco potřebného, prospěšného a užitečného, zkrátka něco rozumného. Co je proti hlasu tohoto požadujícího rozumu hlas svědomí? Ve srovnání s autoritativním a veřejným rozumem, který mě žádá, abych uznal, že mám pouze jedno oko, třebaže vím, že mám oči dvě, vystupuje hlas svědomí nejen jako soukromá záležitost, ale zejména a především jako malá a nicotná autorita. Protože jde o střetnutí významné a nicotné autority, mohou hlas svědomí s klidným svědomím potlačit jako nicotnost. V realistovi vítězí vždy rozum nad svědomím.

Ale rozum, který v realistově rozumování vítězí nad svědomím, má se skutečným rozumem pouze společné jméno; co v realistových úvahách vystupuje proti „odporu svědomí“, není rozum, nýbrž osobní kalkulace, hokynářský výpočet soukromých šancí, sledování privátního zájmu. Realista potlačil „odpor svědomí“, aby získal všechno, ale v tomto uvažování sledujícím privátní zájmy přišel ve skutečnosti o všechno: přišel jak o svědomí, tak o rozum.

Český intelektuál 15. století obhajuje proti realistovi jednotu rozumu a svědomí, ale tím obhajuje určitou koncepci rozumu a určitou koncepci svědomí. Jednota je pro charakter rozumu a povahu svědomí tak důležitá, že pozbytím této jednoty ztrácí rozum podstatnost a svědomí skutečnost. Rozum bez svědomí se stává utilitárním a technickým rozumem výpočtu, propočtu, kalkulace, a na něm založená civilizace je vyprázdněnou civilizací bez rozumu, v níž je člověk podřízen věcem a jejich technické logice. Svědomí odtržené od rozumu klesá na bezmocný hlas nitra nebo ješitnost dobrých úmyslů.

Rozum a svědomí tvoří podle českého intelektuála 15. století jednotu a pouze v této jednotě může být rozum tím, čím je: mít rozum znamená v původním, nikoliv v odvozeném významu slova: rozumět a umět, něčemu rozumět a něco umět, mít porozumění pro smysl věcí, pro smysl člověka, pro smysl skutečnosti a zároveň umět a dovést vytvářet smysl věcí, smysl člověka a smysl skutečnosti. Pouze v této jednotě může být svědomí tím, čím je: páteří, pevností, nenarušeností a nezcizitelností člověka. Kdo potlačuje „odpor svědomí“, aby mohl s koncilem vyznat, že 2×2 je deset, nezbavuje se svědomí, nýbrž přeměňuje své svědomí na potlačené svědomí. A každé potlačené svědomí je špatným svědomím, které se projevuje a realizuje jako nevraživost, podezřavost, jako nezahladitelný resentment. A výbuchy resentimentu se v dějinách objevují, jak známo, v podobě zavilé nenávisti, surového fanatismu a bestialního násill.

Český intelektuál 15. století obhajoval jednotu rozumu a svědomí a odmítl nabídku koncilu jako falešnou alternativu, neboť člověk, který vyzná s koncilem, že má toliko jedno oko, třebaže ví, že má oči dvě, nezískává nic, nýbrž ztrácí všechno, protože ztratit rozum a svědomí znamená ztratit základ svého lidství. Člověk, který nahradil rozum soukromým počtářstvím a potlačil své svědomí tak, že je přeměnil na špatné svědomí, je člověkem bez rozumu a svědomí. Takový člověk ztratil všechno a nezískal nic. Stal se nicotným člověkem, člověkem, kterého ovládá nicota. A jestliže víme, že nic znamená nihil, je člověk bez rozumu a svědomí skutečným nihilistou.

Český intelektuál 15. století volil proto mezi svědomím a rozumem na jedné straně a nihilismem na straně druhé. A protože rozpor mezi pravdou a nicotou je radikální, zdá se, že také jeho volba mohla být pouze radikální. (Potlesk.)

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Koskovi, prosím s. Klímu.

IVAN KLÍMA

Vážení přátelé, rád bych řekl několik slov k některým výtkám proti Literárním novinám, které tu včera zazněly. Snažil jsem se je pochopit, a prosím ty, kteří tyto námitky sdílí, ať se snaží oni pochopit mne.

Zazněly tu například obavy, že LN se zmocnila skupina, která ovládla noviny a svaz. Mohl bych argumentovat čísly, kolik desítek spisovatelů otišklo své příspěvky v LN a jak odlišného naturelu přitom byly. Že

na rozdíl od dvou či tří kritiků, kteří psali do LN v dřívější době, se jich na stránkách LN pravidelně střídají nejméně dvě desítky. Ze redaktorů LN tisknou v listě daleko méně než kdykoli předtím, s výjimkou snad Ludvíka Vaculíka, jehož příspěvky redakce tiskla prostě proto, že je pokládala za velmi dobré — a tiskla by jistě s radostí příspěvky takové úrovně od každého českého i slovenského autora. Ale ujišťuji vás, že není snadné sehnat autora — a dobrého autora — který je ochoten vzít na sebe nádenickou novinářskou práci. Nechci však nic z toho učinit. Snažím se pouze vmyslet se do situace těch, kteří do LN nepřispívají. Častější frekvence některých jmen jim bude vždy vnukat představu, že časopisu se zmocnila skupina sice početná, ale přece jen ohraničená. Ale prosím vás, může — uvažujme realisticky — existovat časopis typu LN, časopis pro zhruba čtvrt miliónů čtenářů, který by skutečně bez jakéhokoli výběru reprezentoval všechny členy svazu od básníka Šelopy po básníka Hiršala? Každý časopis na světě musí mít svůj pracovní tým z důvodů ryze praktických. Ten pracovní tým velmi často vůbec není dán ani osobními ani skupinovými sympatiemi. Svato-pluk Pekárek rozhodně nemá důvod si myslet, že patří ke skupině LN, a přece jeho práce se objevují v LN velmi často, snad za poslední dobu nejčastěji ze všech jmen členů svazu, neboť s. Pekárek je ochoten napsat reportáž, podnětný článek či úvodník, zatímco mnoho jiných autorů je méně ochotno. Obvykle pracovní tým většiny časopisu je mnohem užší, než mají LN. V šíři jejich spolupracovníků, v šíři jejich aktivu bych viděl spíše klad práce redakce než zápor. Kromě toho ovšem každý časopis na světě tiskne příspěvky desítek či set autorů — ale i to podle mého názoru činí LN. Otiskly skutečně, především v próze a poezii, mnoho příspěvků od větší části členů svazu a o spolupráci desítek dalších autorů se ucházely. Myslím, že kritérium, které nasadil třeba Alexej Pludek, není reálné. Lze jistě dosáhnout výměny lidí, ale nikdy ne toho, aby týdeník typu LN mohli dělat prostě všichni, ledaže by se LN staly věstníkem pro pár tisíc čtenářů. Jistě na Západě je situace v něčem jednodušší. Vydavatel najme redaktory, a není-li spokojen, pravděpodobně je propustí. My máme jen jedny noviny typu LN. Jak tedy zabránit, aby se jich nezmocnili jedni na úkor druhých? Nevidím žádné řešení v tom, abychom osmnáctičlennou radu rozšířili na čtyřiceti nebo šedesátičlennou, ani v tom, abychom povinně tiskli fejetony každého člena svazu, přičemž na každého by přišla řada jednou za 7 let. To jistě neměli na mysli ani oponenti dnešní redakce. Jediné řešení je, aby svaz, jehož nejvyšším orgánem je právě tento sjezd, na dobu 4 let jeho ÚV řekl, co čeká od LN a od jakých lidí asi čeká, že to více či méně splní. Je nutné říci, že minulým sjezdem zvolený ÚV věnoval LN mimořádnou pozornost, že mobilizoval se souhlasem většiny ostatních svých členů řadu svých členů do redakční rady LN, a je absurdní proto tyto členy nazývat členy jakési skupiny. Snažili jsme se — a není ná mně, abych posuzoval, jak úspěšně — dělat noviny, které by pokračovaly v těch nejlepších a nejpokrokovějších tradicích naší kultury, noviny, které by byly pokud možno velkorysé. Je pravda, že občas se v novinách objevily malichernosti nebo dokonce hrubosti nebo netaktnosti vůči spisovatelům, které se ve svazových novinách objevit ne-

měly. Nechci je omlouvat, ale byl bych nerad, kdyby podle nich měly být LN měřeny. Snažili jsme se napomáhat rozvoji umění, a myšl se ti, kteří LN obviňují z výrazného preferování nějakého uměleckého směru nebo dokonce nerealistického směru. Stačí se třeba podívat na seznam redakční rady nebo přečíst kladné recenze na román Otčenáška, Kundery, Březovského, Vostré, aby vyvstala neopodstatněnost takových názorů. Snažili jsme se dělat noviny, které by vyplnily u nás prázdná místa v kontextu naší kulturně politické publicistiky. Byli jsme třeba rádi, že se nám podařilo obstarat a publikovat Gardavského stati Bůh není zcela mrtev, jejichž otiskování znamenalo skutečně cosi ojedinělého v naší publicistice. Byl to velmi náročný pokus přemýšlet v takovém rozsahu pro tak velký počet čtenářů z marxistického hlediska o vztahu ke křesťanské tradici a narýsovat problémy metafyziky ateismu, tedy praktické metafyziky většiny dnešních lidí. Jejich ohlas mezi čtenáři byl obrovský. Samozřejmě bylo možno otisknout místo toho deset povídek. Co je lepší? Záleží jistě na mínění těch, kdo vydávají list. Jedni by odpověděli tak, druhí jinak. Prosím vás tedy, suďte noviny podle toho, jaký byl jejich obsah a smysl pro život naší kultury. Dojdete-li k názoru, že mezi sebou najdete lepší, kteří by byli schopni i ochotni ty noviny dělat k větší spokojenosti větší části čtenářů, je vaším právem a povinností, abyste žádali bez jakýchkoli okolků tuto změnu. V opačném případě byste měli vyslovit LN kromě — pochopitelně — kritických připomínek i podporu a důvěru k jejich práci.

Nyní bych chtěl přistoupit k druhému bodu svého příspěvku a hovořit v něm o tiskovém zákoně. Nejdříve však dovoďte malou poznámku o nenormálnosti. Slyšel jsem — a nevím, co je na tom pravdy — že náš tisk dostal pokyn, aby nepsal o našem sjezdu, neboť na něm došlo — eufemisticky řečeno — k nevhodným vystoupením. Tim okamžikem bychom se tedy měli cítit jako buřiči a demonstranti. Ale při tom, střízlivě řečeno, k čemu došlo? Pavel Kohout žádal pro spisovatele jistá práva, která nejen jsou běžná v kulturním civilizovaném světě, ale byla běžná v této zemi, jak se pokusím ukázat, už před 100 lety. A to je jeden podstatný fakt, který uniká, myslím, mnoha soudruhům, kteří si činí kvapné úsudky o postoji mnohých spisovatelů. Nechci urážet kteroukoli ze socialistických zemí, jen připomínám ten fakt, že tato země je jedinou ze socialistických zemí se staletou tradicí parlamentních svobod. Je to neoddiskutovatelná a nezníčitelná skutečnost. Jestliže mnozí z nás mají pocit, že některá ze samozřejmých lidských práv schválených ústavou roku 1867 dnes neplatí, musí nás zároveň tísnit pocit jakési nenormálnosti. Proti této nenormálnosti se bráníme. Můžeme samozřejmě být buď po dobrém nebo po zlém přesvědčováni, že se mýlíme. Je zřejmé mnoho prostředků, jak mimo diskusi ztlumit rozhořčení kteréhokoliv sboru. Ale nikdy nikdo nemůže vymazat tu část národní minulosti, která bude při srovnání stále znovu plodit pocit této nenormálnosti v našem vývoji, pokud neodstraníme příčiny tohoto pocitu. Chtěl bych uvést jako jeden z příkladů takového nenormálního vývoje vývoj tiskového zákona a práva na území tohoto státu. O zákoně se zde již mluvilo mnoho. Chtěl bych jen znovu připomenout, že podle zákona, který vstoupil 1. ledna t. r. v platnost, oprávnění vydávat periodický tisk vzniká

registraci. Časopisy mohou vydávat pouze organizace, nikoli jednotlivci. Registraci provádí buď ministerstvo školství nebo KNV. Ty mohou registraci odmítnout, není-li — cituji — vydávání periodického tisku plánovitě zabezpečeno po stránce materiálně technické, finanční a hospodářské, nebo nevyplývají-li z přihlášky ostatní záruky, že periodický tisk bude plnit společenské poslání. Jak si všichni dovedeme představit, dává tento odstavec prakticky možnost odmítnout registraci kdykoli a komukoli. O opravných prostředcích, o možnosti odvolání proti takovému rozhodnutí nepraví zákon nic. V oblasti cenzury zákon vyhláší předběžnou cenzuru. Vyhláší tuto zásadu nejen pro tisk, ale i — cituji — pro jiné veřejné publikační prostředky a pro veřejnou činnost kulturních a osvětových zařízení. Mluvil jsem nedávno s jedním funkcionářem, který tvrdil, že zákon je dobrý. Když jsem nesouhlasil, řekl s úžasem, že je to přece nesrovnatelně lepší proti stavu, který předcházel, neboť před tím jsme přece neměli tiskový zákon žádný. Tento názor není ojedinělý. Předpokládá ovšem, abychom za počátek celých dějin naší historie považovali rok 1948. Jenom tak lze totiž prohlásit, že tiskový zákon u nás neexistoval, jen tak lze považovat nový tiskový zákon za jistý, i když dosti sporný pokrok. Ale naše dějiny začaly dříve. Dovolím si citát: Každý má právo slovem, písmem, tiskem nebo vyobrazením volně projevovali své mínění. Tisk nesmí být postaven pod cenzuru. — Tento citát je z císařského patentu, který byl vydán pro naše země pod číslem 151 říšského zákoníka 4. března 1849. Krátce potom ovšem nastala éra bachovského absolutismu, který na celých osm let zastavil vývoj mj. i tiskových svobod. Rád bych přečetl charakteristiku stavu tiskových zpráv z tohoto období, jak ji v roce 1938 podává slovník veřejného práva: „Reakce nastala v roce 1851 obrátila se ihned též proti tisku. Císařské nařízení z 6. 7. 1851 číslo 163 říšského zákoníka zavedlo systém výstrah, dovolujících správním úřadům zastavit takový časopis, který »tvrdošijně se přidržuje směru nepřátelského trůnu, jednotě a integritě říše, náboženství, mravnosti, nebo směru nesrovnatelného s udržením veřejného pokoje a pořádku«. — O rok později vyšel — cituji — nový tiskový řád stojící úplně ve znamení reakce. Vydávání časopisu bylo učiněno závislým na předchozím povolení úřadů. Povinné výtisky časopisů náleželo předkládati jednu hodinu, ostatních (neperiodik) tři dny před vydáním. Systém výstrah podržen a právo konfiskace vyhrazeno úplně úřadům správním bez ingerence soudní. Uvolnění pout, tisk takto těsně svírajících, přinesla teprve éra ústavní. Prosincovou ústavou [státními zákony, které nebudu citovat] z roku 1867 byla zaručena svoboda tisková a zodpověděny cenzura i systém koncesní.“

Je tedy třeba s určitým uznáním konstatovat, že ti, kteří si zvolili právě rok 1967 pro vydání tiskového zákona obnovujícího předběžnou cenzuru právě k výročí sta let jejího zrušení, nepostrádali určitý druh absurdního humoru.

Předběžná cenzura, která byla u nás právně zakotvena po devatenácti letech socialistické přestavby společnosti, neexistovala ani za první republiky. Tehdejší zákon, jak známo, umožňoval konfiskaci, která byla mnohokrát použita např. proti komunistickému tisku — a byl to tedy jistě zákon nenásledováníhodný — připouštěl předběžnou cenzuru

jen ve výjimečných případech uvedených v zákoně o ochraně státu, tedy za války, nebo nastaly-li události ohrožující celistvost státu a jeho zřízení, a i tehdy ve většině případů jen na tři měsíce.

Tento druh cenzury je zrušen a prakticky nemyslitelný ve většině západoevropských zemí (s výjimkou, pokud vím, Španělska, které však pod tlakem veřejnosti vlastní i zahraniční muselo tento druh v posledním roce modifikovat). V některých zemích je dokonce nepřipustnost podobných cenzurních metod zakotvena v ústavách. Tak 77. článek dánské ústavy praví: Cenzura a jiná preventivní opatření nemohou být nikdy obnoveny. Podobně 21. článek italské ústavy stanoví, že všichni mají právo svobodně vyjadřovat své myšlenky: ústně, písemně a všemi ostatními způsoby rozšiřování myšlenek. Tisk nemůže podléhat povolení nebo cenzuře.

Také naše ústava zajišťuje v souladu se zájmy pracujícího (předpokládám, že tedy v naší zemi všeho) lidu svobodu slova i tisku. Jak je s touto zásadou ve shodě zásada předběžné cenzury? Jak je s ní ve shodě skutečnost, že není v zákoně pamatováno na právo odvolat se, jestliže ministerstvo neudělí registraci časopisu?

Zásada předběžné cenzury je ovšem jen nejmarkantnějším projevem vůle, která obdařuje svrchovanou důvěrou administrativní orgán a svrchovanou nedůvěrou lidí mocné pera. Tato vůle vydala nejpozoruhodnější plod v paragrafu, s nímž má co činit každý, kdo pracuje v některém z našich listů. Čtvrtý odstavec paragrafu 17 praví: Je-li obsah informace v rozporu s jinými zájmy společnosti, upozorní na to ústřední publikační správa šéfredaktora a vydavatele.

Tento kuriózní paragraf dává tedy nepočtenému (i když zajisté počet v tomto případě nerozhoduje) a také k tomu nekvalifikovanému orgánu pouvořil udělovat připomínky a tedy posuzovat, co v nejrůznějších oblastech a podoblastech lidské činnosti i myšlení je v zájmu společnosti a co nikoliv. Že jeho podezření budí spíše myšlenky a konání originálnější než naopak, není třeba zdůrazňovat.

Je možné podle mého názoru věřit v ochrannou funkci cenzury po krátkou dobu vnějšího či vnitřního ohrožení společnosti. Ale nedovedu si představit cenzuru, prakticky existující sbor cenzorů, který by uprostřed stabilizované společnosti za dlouhá léta své činnosti zcela nezdegeneroval v byrokratickou instituci, která sama plodí degeneraci, která se musí změnit v překážku společenského pokroku.

Mám za to, že všechny kulturní společnosti došly k tomu, že ochranné služby, které zajistí cenzura, nikdy nevyvážejí škody, které zároveň napáchá. Jsem přesvědčen, že kultura vyrůstající pod přízrakem administrativního orgánu bude vždycky nějak poznamenána — mimo jiné se bude vždycky uchýlovat k jinotajné řeči těžko srozumitelných symbolů, bude směřovat k exkluzivitě — a s ní bude poznamenána i celá společnost, zasažena její schopnost reakce, její dynamismus.

Jsem přesvědčen, že není výhodnější investice, lepší služby zájmům společnosti, kterých se tak pochybně dovolává čtvrtý odst. 17. paragrafu našeho zákona, než úsilí vytvořit co nejotevřenější, co nejrozsáhlejší, co nejsvobodnější prostor pro lidskou existenci, pro rozvoj lidského ducha. K rozhodnutí riskovat takovou investici je ovšem třeba jisté velkory-

sostí a také důvěry v neadministrovaný a nepodchycený lidský rozum. Tyto vlastnosti zřejmě chyběly zcela tvůrcům zmíněného zákona.

Na závěr bych chtěl podat několik návrhů. Nejprve k LN, aby sjezd sám, anebo z jeho pověření nový ÚV vypracoval co nejkonkrétnější linii LN a podle toho, jak bude plněna, tyto noviny posuzoval.

Navrhuji, aby svaz ihned co nejdůrazněji protestoval proti každému překračování kompetence administrativního orgánu, proti zjevnému nadužívání 4. odstavce paragrafu 17 zákona a požadoval, aby veškeré připomínky cenzurních orgánů šéfredaktorovi, respektive vydavateli, se daly písemnou a neanonymní formou.

Navrhuji, aby sjezd dále vyslovil nesouhlas jak se zněním litery, která mj. nastoluje po desetiletí překonanou instituci předběžné cenzury, tak i s jejím plněním.

Navrhuji, aby sjezd pověřil budoucí ÚV ustavením speciální komise; jejímž úkolem by bylo vypracovat kvalifikované připomínky k tomuto zákonu a formulovat zásady, které by byly v souladu s představou socialismu jako vyšší formy uspořádání lidských vztahů a svobod, a zaslat je příslušné parlamentní komisi.

Zavázat budoucí ÚV, aby učinil vše, co je v jeho silách, aby tyto zásady byly uvedeny v život, aby dosavadní ponižující a ostudné formy cenzury uměleckých děl i tisku byly zrušeny. (Potlesk.)

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Klímovi. Slovo má s. Hájek.

JIŘÍ HÁJEK

Soudruzi, kolegové, když jsem naslouchal některým diskusním příspěvkům včerejšího dopoledne, přišla mi na mysl ona slavná „balónová“ scéna z Vestpocket revue Voskovce a Wericha. Oba hlavní hrdinové stojíce na scéně ve velkém prádelním koši s reklamním balónkem firmy Bata, pečlivě připevněným na špejli, hrdě přehlížejí z obrovského nadhledu svého supermoderního letounu krajinu, rozkládající se před jejich hrdými dobytelskými zraky jako kořist, téměř výron jejich vlastního ducha, objektivizaci jich samých. Uprostřed dohadování, cože který objekt hluboko pod nimi se rozkládající vlastně znamená — jde právě o pražská obecní jatka — a čemuže objekty slouží, zmocní se jich pojednou neklid, týkající se jejich letounu a tím i jejich osobního poměru. „Stoupáme nebo klesáme, pane kolego?“ se táže se vzrůstajícím neklidem první druhého. „Pane kolego, my přímo padáme,“ suše konstatuje ten druhý.

Představoval jsem si včera celé dopoledne v tom prádelním koši Milana Kunderu, rozvíjejícího před námi úchvatné vize posledních čtyř let našich literatur, zahrnující navíc ještě i několik přilehlých století. Bylo mi chvillemi dobře, velmi dobře jako vám všem, i vám, většinou, bylo dobře, neboť se mi zdálo už skoro jisté, že díky jeho vlivné intervenci se nakonec přece jen do soudobé vzdělané, ba nejvzdělanější Evropy nějak „vintagrujeme“. A to po třicetileté absenci, kterou způsobil, to je marné, zčásti Hitler a zčásti Stalin, i když Milan Kundera loajálně dodává, že mezi nimi byly jisté rozdíly.

Musím přiznat, že zde mé okouzlení skončilo. Nepřestává mne mrázit, uvědomím-li si, s jakou oslnivou lehkostí žongléra-iluzionisty odepsal z historie obou našich literatur celých předchozích třicet let. UVědomil jsem si totiž, že tato léta představují vlastně většinu života a tvorby spisovatelů přítomných v tomto sále; má historická paměť mi napovídá dlouhou řadu slovenských a českých spisovatelských osobností, dlouhou řadu děl, která počínaje Vančurovými Obrazy z dějin přes Fučíkovu Reportáž, přes poválečného Halase, Hrubína, Kostru, Závadu, Karvaše, Holana a Nezvala až k Jilemnickému, Tatarkovi, Mihálíkovi, Drdovi, Hečkoví, Mináčovi, Řezáčovi, Kainarovi, Branaldovi, Jašíkovi, Mikuláškovi a dalším, řekněme včetně nás zcela nepatrných zde přítomných, představují pro nás historickou kontinuitu ducha našich národů, bez níž bychom byli prostě národy beze cti, bez páteře a také bez naděje a práva na budoucnost. Kdybychom u bran nyníější — alespoň kulturně už prý tak utěšeně zintegrované Evropy měli dnes zaplatit tak vysokou daň, že bychom se těchto jmen a hodnot posledních třiceti let zřekli, bylo by se nutno ptát, jaký smysl má naše přítomnost v tomto zintegrovaném kulturním ráji. Jde o to, abychom do něho vstupovali se svou vlastní tvář a ne s vypůjčenými škraboškami.

To je však jen jedna, avšak neobyčejně vážná stránka věci. Druhou stránkou je náš literární a kulturní dnešek. I bez všech žongléřských nadšátek se nám patrně všem jeví jako období vzestupu tvůrčích energií naší literatury. Nevynořuje se však z absolutního vzduchoprázdna a bezcharakternosti předchozích třiceti let: takové zázraky se v kultuře prostě nedějí. Podílejí se na něm rozmanité a rozdílné umělecké i myšlenkové tendence, které tuto minulost i tvořivě překonávají, z nichž ovšem většínu Kundera nebere na vědomí, ba, jak víme, značně nevybíravými prostředky je potírá a dává potírat.

Avšak tento vzestup je ohrožen v samém základě a nemá nejmenší perspektivu, dopřejeme-li víry dalšímu Kunderovu tvrzení, že naše literatura byla a bohužel asi i je vždy příliš plebejská a tudíž, jak on říká, příliš závislá na veřejnosti, příliš zasažitelná projevy její nekulturnosti. To praví jistě známý český spisovatel v národě, který má jedno z nejvyšších procent čtenářů poezie, jehož knižní náklady přesahují v relaci k jeho početnosti vysoko západoevropský průměr. To praví pouze na základě faktu, že jistá skupina našich poslanců protestovala racionálně neartikulovaným způsobem proti jistým dvěma filmům.

A tady začíná nekonečná řada rozporů v Kunderově projevu i v projevech řečníků jinak jistě tak znamenitě zřežirovaného všerejšího dopoledne, které se všechny točí kolem ústředního tématu oné „balónové scény“ z vestpocketky, na níž jsem včera pořád myslel: stoupáme, nebo klesáme? Jak si to vůbec vysvětlit, že v zemi, jíž chybějí podle autora úspěšné dámské četby Alexandra Klimenta ty nejzákladnější atributy tvůrčí svobody, ve společnosti, v níž v literatuře je zásah do svobody myšlenek podle Kundery našim denním chlebem, v níž je tolik bigotnosti, vandalismu, nekulturnosti, nesvobodomyslnosti, jež podrážejí nohy samotnému bytí tohoto národa, jak si vysvětlit, kde se v této zemi vůbec vzal, jak v ní několik let může existovat onen vzestup tvůrčích energií celé kultury s nímž řečníci minulého dopoledne jinak prováděli tolik eskamotáží, až se skoro zdálo, že je výhradně zásluhou jejich vlastní skupiny? O ja-

Tou svobodu to tedy jde, jestliže právě ti, kdo tu za ni včera tak bojovali, dovedou přitom tak důsledně diskreditovat, umlčovat a diskriminovat všechny odlišné estetické, ideové i teoretické koncepty literatury, jak tu o tom včera odpoledne mluvili Hanzlík, Šuleř, Kabeš, Pludek a Bednář. A zejména, jaké vlastně hodnoty mají být výsledkem této svobody? Tuto otázku jim zde už včera s neobyčejnou mravní autoritou a jasností položil Alexander Matuška.

A konečně otázka hlavní a základní: Oč jim doopravdy jde? Jde jim o vzestup, o rozšiřování tvůrčího prostoru naší literatury, nebo o politická gesta a demonstrace, o vyvolávání otevřených konfliktů se stranou, o morálně politickou bojovou konfrontaci s celou touto společností?

Jak se včera věci jevíly, nekladou tyto otázky naši nekomunističtí spisovatelští druhové. Chci říci sám za sebe, že mám právě mezi nimi několik věrných přátel, s nimiž mne spojuje, přes odlišnost filosofických hledisek, kterou vzájemně respektujeme, vědomí společné odpovědnosti za osud tohoto národa a těchto národů, jež jsou historicky spjaty se socialismem, za osud jejich kultury, jejich literatur. Tyto otázky kladou především a zejména někteří spisovatelé-komunisté. Když jsem je včera poslouchal, ptal jsem se, stejně jako se ptám, když čtu mnohé články v Literárních novinách, v Hostu do domu, stejně jako když jsem teď poslouchal projev s. Kosíka, kdo je vlastně dneska revolucionář. Jsou revolucionáři ti, kdo nás „osvobozují“ od všech souvislostí s revolučními tradicemi naší historie a literatury? Kdo, dožadující se práva, abychom si sami řešili naše literární a kulturně politické problémy v souhlase s naší historickou národní specifikou, si přitom hraje na spasitele literatur jiných socialistických zemí, které přitom ve skutečnosti hluboce podceňují a vyřazují na nejzazší periferii oné jejich „kulturně integrované“ Evropy?

Jsou revolucionáři někdy teoretici a kritikové, kteří procházejíce křížem krážem soudobou duchovní Evropou, nezaznamenali, že v této Evropě, ba zejména v její pro mne jinak jistě přitažlivé západní části, hraje dnes zrovna marxistická literární kritika, teorie, ale i filosofie velmi iniciativní duchovní roli? Jsou revolucionáři literáři a publicisté, kteří nás pravidelně každý týden či měsíc přesvědčují o tom, že nás dnešek je „neuvěřitelným rozpadem struktur“, abych citoval A. J. Liehma? Je to jistě velmi eufemistický, ale velmi výrazný pojem. Ti, kdo orientují literaturu i kritiku na představu nezadržitelného rozkladu a ztráty všech ideálů a iluzí? Nezměnitelnosti všeho, co je v naší společnosti nutno změnit? Anebo jsou revolucionáři ti, kdo se pokoušejí literaturu orientovat nezanedbávajíc její charakter a berouce v úvahu její reálné možnosti, které nejsou nekonečné, na všechny pozitivní intelektuální energie, které se v duchovním životě naší země aktivizují v souvislosti s formováním nového modelu naší socialistické společnosti? Jsou revolucionáři ti, kdo analyzují základní podmínky postupu vědeckotechnické revoluce v naší zemi? Ekonomové, kteří navrhli novou racionální organizaci socialistické ekonomiky? Sociologové a právníci, kteří v této změněné ekonomické struktuře hledají odpovídající formu společenského zřízení i právních vztahů? Kdo z marxistických filosofů promýšlejí základní otázky možnosti i překážek seberealizace člověka v socialistické společnosti?

Ptám se tedy, která z těchto dvou kategorií má nárok na titul „revoluční intelektuální avantgarda“. Podle všeho, co jsem zatím prožil a poznal, jsou to ti, kdo v této těžké, riskantní, v ničím nerozhodnuté etapě, v níž jde o to, aby se socialismus v naší zemi konečně stal sám sebou, nezapírají a neopouštějí věc, pro níž se přece dobrovolně rozhodli.

To není odvaha onoho přizemního maločeského malorealismu, o kterém zde mluvil tak krásně s. Kosík. To je odvaha, která v dnešní situaci vyžaduje dost romantiky. Ostatně neznám příliš těch, kdo by na takovémto romantismu příliš vydělávali, jak hmotně, tak morálně. Myslím, že tento typ romantismu má v naší společnosti stále ještě nejtvrdší život, protože se smetává s různými druhy a formami odporu.

Úkolem revolučního intelektuála — podle mého názoru — v tomto vážném období nového formování naší společnosti může být jen posilování a množování intelektuálního potenciálu revolučního hnutí, jeho strany, intelektualizace všech společenských institucí, boj za jejich úplnou a důslednou demokratizaci.

Staré předválečné heslo E. F. Buriana „sloužit, ale neposluhovat“ platí pro komunistické intelektuály, vědce, umělce a spisovatele ve vztahu ke komunismu dál, jako platilo. Kdo ve vztahu strany a spisovatelů mermomocí touží po katastrofických situacích, přestože strana nejen včera v projevu s. Hendrycha, ale už i v rezoluci XIII. sjezdu a při jiných příležitostech řekla, oč jí v literatuře a v kultuře vůbec jde, hraje falešnou a nebezpečnou hru o skutečnou morální autoritu literatury v socialistické společnosti. O autoritu, již ještě budeme potřebovat pro svrchovaně vážné věci. Pokud jde o tzv. českou otázku, která zde byla včera tak krásně rozvinuta, jsem moc rád, že konečně přichází do módy H. G. Schauer, jímž jsem se zabýval už před mnoha lety ve čteních z dějin české literární kritiky na pražské filosofické fakultě. Právě proto doporučuji těm, kdo z něho znají zatím jen jednu sentenci či větu, nebo nanejvýš jednu stať, četbu aspoň přinejmenším jedné další studie, která je jenom o pět let starší než ta, kterou obvykle citují. Jmenuje se „K naší otázce literární“ a mluví se v ní mj. o vztahu kultury a politiky. Dovolte mi, abych z ní připomněl krátký citát: „U nás politika a literatura mají mnohem těsnější vnitřní vztah než u národů druhých, větších, a proto opravdová česká kritika (a literatura — jak plyne z kontextu, dodávám já) se může roditi jen z celku naší národní existence a k ní u rozvoji svém neustále přihlížet.“

Schauer nebyl marxista. Tohle však je mnohem marxističtější idea než mnohé ideje spisovatelů-komunistů, diskutérů včerejšího dopoledne. [Potlesk.]

Předsedaající s. Válek: Děkuji s. Hájkovi. K diskusi se přihlásil s. Skácel:

JAN SKÁCEL

Budu mluvit krátce a nepatrně. Chci říci jen několik málo myšlenek, které mi vnikl kanár.

Můj kamarád Ludvík Kundera koupil takového ptáka svému chlapci, mladému Honzíkovi. Protože jsem Honzíkův kmotr, šel jsem na kontrolu, Ludvíkovi není co věřit. Je surrealista a kdoví, zda nepřinesl místo kanára papouška.

Byl to kanár, byl žlutý a byl nezávadný.

Sedli jsme si s Ludvíkem spolu na gauč a poslouchali. Ludvík mi šeptem sdělil, že s kanáry je to stejné jako s básníky. Když se jim sype moc, přestanou zpívat. Ludvík vyprávěl šeptem a kanár prozpěvoval nahlas. Byl na tom zřejmě tak akorát.

Dost mě udivilo, když mně Ludvík sdělil, jaké měl potíže, než sehnal pro kanára klec. Tenhle úzký profil jsem neznal. Ale v Brně jsou obchody, ve kterých jsou ptačí klece k dostání. Dokonce dvojí výroby. Cizozemské a české. Ty zahraniční jsou solidnější, ale Ludvík z vrozeného jemnocitu se rozhodl pro klec českou. Když už musí být kanár v kleci, ať je z tuzemského drátu!

Napadaly nás všelijaké myšlenky, kolem zpěvu a kolem klece. Třeba to, že když je kanár pořád zavřený v kleci, musí kakat do vlastního hnízda, ať chce nebo nechce. Ale bylo mi sympatické, že kanár odmítá zpívat ve tmě. Když přehodíte přes klec šátek, pták umkne. Tohoto způsobu tmářství se užívá ve všech rodnách, které vlastní kanáry. A to tenkrát, když zpěv se stává obtížným.

Rovněž jsme si s Ludvíkem lámali hlavu nad tím, zda kanár zpívá z radosti nebo z žalu. Tohle jsme však nevyřešili. Je to náramně těžká otázka. Ale zato jsme chápali, že jednou za čas je nutno kanárkovi ostříhat drápy.

Ani jsme to tak nechápali, jako znali.

To bylo podobenství. Pascal řekl: Podobenství znamená přítomnost i ne. přítomnost, radost i neradost. Ale Pascal řekl ještě něco, co je vážné a co se mi neobyčejně zamlouvá a co bych rád citoval, protože si myslím, že se týká našeho sněmování, toho, o čem diskutujeme, a hlavně toho, jak diskutujeme. Bylo by zlé, kdyby tato stará myšlenka se nedala aplikovat. Přečtu vám to. „Chceme-li užitečně vytknout a ukázat někomu, že se mýlí, musíme pozorovat, z které strany hledí na věc, neboť z té strany je obvykle pravdivá, a přiznat mu tuto pravdu, ale odkrytí mu stranu, po které je nesprávná. Spokojí se s tím, neboť vidí, že se nemýlí a že chyboval jenom nedívaje se na všechny strany; nemrzíme se, že nevidíme všeho, ale neradí uznáváme, že jsme se mýlili, a snad je to tím, že přirozeně člověk nemůže vidět všeho a tím že se přirozeně nemůže mýlit na té straně, z které se dívá.“ (Potlesk.)

Předseda (tj. S. Válek): Po s. Skácelovi promluví s. Jasiczek.

HENRYK JASICZEK

Nejsem tak vtipný jako Jan Skácel a udržet si pozornost pěti set delegátů třeba jen na několik minut není lehká věc. Zvlášť hovořil-li se o záležitosti, jakou je v kontextu české a slovenské literatury tvorba národnostních menšin. Ale budu velmi stručný. Ovšem už sám pojem menšina

vzbuzuje asociaci něčeho malého, okrajového a podřadného. Při záplavě světových jmen, při nutnosti sledování všeho, co se děje v světové literatuře, v Praze i Bratislavě, nezbyvá čas zabývat se tvorbou, která vlastně vzniká na pomezí našich národních kultur. Při možnostech výběru z polské, maďarské nebo ukrajinské literatury sáhne se spíše po kritikou i čtenáři ověřené tvorbě přímo v Polsku, Maďarsku nebo sovětské Ukrajině. Přístup k tvorbě národnostních menšin je ovlivněn apriorním pocitem nedůvěry, přinejmenším nejistoty a rozpaků. Někdy mimochodem, spíše velmi zřídka, hovoří se v kuloárech o celkové situaci v odbočkách národnostních menšin. Jen výjimečně však o konkrétních autorech a dílech, protože je skoro nikdo nezná.

Je pravda, že literatura vznikající v prostředí národnostních menšin, tedy v situaci ztížené objektivní uzavřeností a odtřížeností a tedy v podmínkách specifického kulturního vývoje, zřídka přinese vrcholná díla, která by ovlivňovala vývoj celonárodních literatur. Je však nutno pamatovat, že tato tvorba, vznikající v odlišné atmosféře, na pomezí národních kultur, může být podnětem k přemýšlení a k zajímavým závěrům, nemluvě už o tom, že může být také cenným literárním dokumentem celkového vývoje našich literatur i naší doby. Nelze zapomínat, že tato literatura vzniká na pohraničním území naší republiky, a to zrovna v době, když naši zemi spojuje snaha po všestranném porozumění se sousedy.

Národnostní menšiny mohou sehrát v mezích a proporcích svých možností úlohu prostředníků k prosazování myšlenky vzájemné výměny kulturních hodnot. Ve vědomí lidí v pohraničí, a nejen tam, dozívají ještě nacionalistické nálady a předsudky. Jsou iracionální, nesmyslné, a přece se nevzdávají lehce. Tyto nacionální předsudky se stále ještě dají využít a zneužít. Když jsme kdysi hovořili o úloze inženýrů lidských duší, nedo myslili jsme toto přirovnání do konce. Jinak bychom nemohli srovnávat člověka s cihlou, betonem nebo kouskem dřeva. Šťastnější, i když to vyjadřují s rezervou, se mi zdá přirovnání spisovatele k lékaři, který má léčit lidskou psyché a lidský charakter. V našem případě literatura psaná těmi, kteří žili a na vlastní kůži pocítovali velmi složité národnostní spory a komplikace, ze kterých hledali východisko, literatura, která se nebojí odhalit rány a jizvy, která nic neskrývá, neomlouvá a zároveň svou katarzí léčí, může sehrát v pohraničí, a nejen tam, významnou úlohu v kulturně integračních procesech a také ve štimelování ideové a občanské jednoty našich národů i národností. Nechceme si však nic nalhávat. Tato literatura může najít ozvěnu a uplatnění jen tehdy, bude-li poznamenána opravdovým talentem, úmornou prací a odpovědností autora.

Bylo zvykem, že delegáti národnostních literatur vypočítávali na sjezdech své těžkosti a požadavky. Stěžovali si často právem na nepochopení a osamocení ve svém tvůrčím úsilí. Na sjezdech se pak přijalo usnesení o nutnosti zvýšení péče atd.

Avšak život a praxe ukázaly, že zlepšení tvůrčích podmínek je věcí, kterou je třeba řešit v denním styku, od případu k případu, od problému k problému. Generální řešení vedlo k deklaracím a slibům, k vzájemné nervozitě, nepochopení a k zatrpklosti.

Domnívám se, že úlohu větší než dosud ve snaze pomoci národním literaturám mohou sehrát čeští a slovenští překladatelé z maďarštiny, ukra-

jinštiny a polštiny. Je třeba, aby sledovali soustavně vývoj těchto literatur, informovali o pravém stavu věcí, nebáli se zaujmout stanovisko, ať příznivé neb nepříznivé. Přehlížení i poklepávání na rameno škodí. Pomůže jen věčná, upřímná a hlavně soustavná i promyšlená pozornost a péče. Mezi jiným pomůže i přiměřené, avšak čestné zastoupení ve svazových orgánech.

Dovolu mi ještě několik poznámek ke stavu a vývoji celé naší literatury z pozic — řekněme — outsidera, který zřídka zná pravou podstatu některých sporů a stanovisek, jež často pramení z pohnutek osobních, prestižních, utilitárních a jež v určitém smyslu ovlivňují ovzduší kolem české i slovenské literatury. Myslím, že v poslední době skoro až fetišistickou příchutí dostává snaha po tzv. světovosti. Přesvědčili jsme se, že někdy tuto světovost v literatuře lze získat kritérii mimouměleckými. Nejvýznamnější a snad i nejtrvalejší výsledky ve světovém měřítku získali ti čeští a slovenští spisovatelé, kteří umělecky přesvědčivě dokázali vyjádřit a ztvárnit specifickou českou a slovenskou současnost. Světovost lze lehce ztotožňovat s požadavky modernosti a modernost jen se zevními znaky formálních experimentů. Mladí, často velmi talentovaní autoři přijímají hotové tvůrčí přístupy a konvence, než se jim podaří ztvárnit svoji vlastní tvůrčí osobnost. Sčetlost, vzdělání nejsou v souladu se životní zkušeností. Snadný přístup ke vzdělání, jeho masovost, usnadňují start novým a novým talentům, které se chtějí projevit, získat pozornost a přitáhnout kritiky i čtenářů. Pokoušejí se upoutat na sebe pozornost intelektuálskou vzpourou, exhibicionismem, pózou. Je to někdy literární happening, vzpoura proti logice, protože logika upřesňuje, tzn. omezuje pojem svobody. Forma, styl, je u nich výsledkem vzdělání, obsah výsledkem životní zkušenosti. V této situaci vzniká primát kritérií estetických nad etickými. Přitom se rádi vracíme k pojmu svědomí národa. Určitě právem, ale jen tehdy, když v naší tvorbě kritéria estetická nezastiňují kritéria etická.

Etickou kategorií je otázka tvůrčí svobody, na kterou umělci reagují skoro s alergickou citlivostí. Tvůrčí svoboda je prostor, ve kterém může vzniknout přesvědčivé umění. Kolik těžkostí však nám způsobuje tento vznešený pojem v praktické interpretaci.

Spisovatelé a umělci, jak známo, nemají rádi uniformitu, seřazené zástupy, povely a kasárenskou disciplínu. Nelze jim tedy zazlívat, když v mezích svobody vystoupí z řady a jdou si svou cestou nebo cestičkou. Avšak v souvislosti s rozšiřováním prostoru pro tvůrčí i občanskou svobodu nelze zapomenout, že existuje také svoboda dezerce a svoboda zrady.

Albert Camus, smrtelně nemocen, napsal ve svém deníku: „Je ve mně velká láska ke svobodě, avšak každý intelektuál chápe svobodu především ve smyslu svobody projevu. Jsem si však vědom, že toto není podstatný zájem většiny občanů Evropy, neboť jen spravedlnost může jim dát existenční minimum, a proto — ať správně či nikoli — rád podřídí svobodu elementární spravedlnosti.“

Prošli jsme mnoha životními zkušenostmi a jsme názoru, že svoboda nemůže existovat bez spravedlnosti a spravedlnost bez svobody. Jsou to hodnoty závislé a nedělitelné. Svoboda bez spravedlnosti je planá a nedůsledná, spravedlnost bez svobody je slepá a často i krutá. Svoboda a sprá-

vedlnost a úcta k pravdě jsou podstatou socialistického humanismu, který může zachránit hodnoty našeho světa. Proto si važeme těch, kteří uvažují a jednají svobodně, ale ještě více těch, kteří uvažují a jednají správně. (Portlesk.)

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Jasiczkovi. Nyní promluví s. Škvorecký.

JOSEF ŠKVORECKÝ

Vážení přátelé. Vždycky mne dojímalá půvabná zmínka Boženy Němcové o anglickém spisovateli jménem „Boz“, a vždycky mě fascinovalo, že v těch dobách neexistence moderních komunikačních prostředků četli lidé v této zemi díla svých velkých zahraničních současníků v českém překladu se zpožděním patrně menším, než jaké je v tomto oboru pravidlem dnes. Nikdy jsem proto nechápal, jak je možno pochybovat, že překlad je neodlučitelnou součástí naší domácí literatury, a organizace překladatelů má proto být neodlučitelnou součástí spisovatelské obce. Takovou součástí svazu se od posledního sjezdu sekce překladatelů skutečně stala, po únavných bojích, jejichž historii vás nebudu unavovat. A já, ačkoliv jsem se, jako tolik jiných, stal překladatelem spíš z nouze, nabyl jsem vlastní praxí úctu k téhle kulturní činnosti, dělal jsem ji nakonec rád, a proto tu dnes mluvím jako překladatel.

Bylo by jen opakováním truismů dokazovat, jaký význam má překladová literatura pro duševní růst národa. Naše planeta se zmenšuje, národní svéráz si v nádhře nedotčení mohou uchovat jen lokální primitivismy. Intelekt světa spěje k přiblížení a prolnutí, izolovaný národní intelekt chť nechtě klesá mezi lokální primitivismy, jakkoliv nádherná byla jeho minulost. Původní literatura bez prolnutí literaturou přeloženou sdílí tehle osud.

V tradici naší literatury našťěstí bylo, že vždycky žila v symbióze, anebo spíš v dvojedinosti s literaturou světovou, a to velmi často i v osobnostech svých tvůrců. Stačí zalistovat Ottovým naučným slovníkem, abychom zjistili, kolik toho přeložili starší čeští spisovatelé, kolik toho napsali čeští překladatelé. Tahle tradice žije dodnes. Nechci, aby se můj referát proměnil v něco na způsob telefonního seznamu, ale nemohu si odpustit, abych aspoň namátkou nejmenoval několik mně blízkých jmen. Jestliže je současná naše poezie nemyslitelná bez díla Jiřího Koláře, je Kolář zároveň neodmyslitelný bez českého Whitmana, českého Sandburga, českého Lee Masterse. Jestliže je Zábrana neodlučitelný od českého Babela, není to celý Zábrana bez Utkvělých černých ikon, právě tak jako je organická souvislost mezi Hiršalovou experimentální poezií a jeho překlady Morgensterna. A jestliže Zdeněk Urbánek je pro nás synonymem moderního českého Shakespeara, žije v našem povědomí zároveň i jako autor skvělých esejů i jako autor románu o Bledém Dominikovi, který citlivěji než jiné zachytil psychická fakta nerekonstruovatelná pamětí.

Tím vším chci naznačit další, snad už také truismus. Sekce překladatelů, organizace velmi přísně výběrová, dělá vše pro to, aby ukončila existenci tzv. řemeslného překladatele, jehož kolegiální společnosti ve svazu

se někteří spisovatelé tak děsili. Typ člověka, který překládá bez ladu a skladu všechno, co mu přijde pod ruku, který nemá svoje umělecké ambice a touhy, aby směl a mohl mateřštinou tlumočit autory, které miluje, nezadržitelně vymírá. Samozřejmě ani u nás si profesionální překladatel nemůže jen vybírat a překladatel, jenž je zároveň i spisovatelem, bude vždycky v menšině. Ale zdrcující většina lidí sdružených v sekci jsou osobnosti, které svůj překladatelský sen mají a houževnatě usilují o jeho realizaci. Kdož ví, někteří z nich nepíší možná jen proto, že jsou příliš přísnými autokritiky, a jak je znám, jsou autory alespoň doslovů, recenzí a kritických článků. Někteří na úrovni nerozeznatelné od úrovně profesionální literární vědy. Jmenuji třeba jen Emanuela Fryntu, Rio Preisnera, Josefa Čermáka a další.

A tzv. „čisti“ překladatelé? Může někdo změřit, jak velký podíl na utváření stylu současné prózy měly překlady např. manželů Pellarových, jak přiblížila klasické autory dnešní senzibilitě díla Skoumalova, Taffany Haškové, Břetislava Štorma, Vladimíra Mikeše, O. F. Bablera a jiných?

Ne, současný český překladatel není už dávno komerční řemeslník, ale intelektuál, zanícený pro svou věc. O tomto proměněném charakteru svědčí i činnost sekce, která za krátkou dobu svého trvání pořádala tak významné podniky, jako byla shakespearovská konference, již se zúčastnili tak skvělí znalci jako prof. Jan Kott a tak světoví umělci jako režisér Peter Brook, dále konference Joyce-Proust-Bělyj a jiné. Takle činnost bude pokračovat a vyvrcholí v roce 1969, kdy bude v Praze světový kongres mezinárodní organizace překladatelů FIT. I to je výrazem uznání, jakého se dnes na světě dostává českému překladatelství: je nesporně jediným z oborů, v němž jak kvalitativně, tak kvantitativně patříme ke světovým velmocem. Lze to doložit konkrétními čísly, která snad nebudou nezajímavá. Pokud jde o počet vydaných překladů, bylo v poválečných letech Československo na 3. místě světového žebříčku před Francií, Holandskem, Španělskem, USA, Itálií, Švédskem, Japonskem, všemi lidovými demokratiemi, Belgií, Anglií a dalšími zeměmi. Teprve po roce 1963 nás předhonilo Holandsko a od r. 1964 ještě Francie.

Jenomže zároveň — a tohle má v referátě své místo a nijak to, myslím, nemůže vzbudit podezření z krasořečnictví s postranními úmysly, vždyť nejenom slovem Božím živ je člověk — tedy zároveň patří překladatel k nejhůře placeným intelektuálům v tomto státě. Přirozeně nejen v tomto státě. Ale tady žijeme, tady nás to zajímá. A bohužel při velkých bojích o honorářové vyhlášky byl překladatel odsunut a vyšel zkrátka, jak konstatuje závěr zprávy o činnosti SČSS, v níž se uvádí, že vedení překladatelské sekce zaujalo stanovisko, že není zcela spokojeno s návrhem a s tím, jak věc je řešena. Nebudu vás zase unavovat podrobnostmi, ale ze všech problémů zamyslete se aspoň nad tímhle: rozptyl překladatelských honorářů je menší než rozptyl honorářů spisovatelských. A na překlad prózy neexistují normy. A přitom i laik odhadne, jak nebetýčným je rozdíl obtížnosti překladu takového Faulknera a překladu běžného současného spotřebního románu. V penězích je tento rozdíl vyjádřen zhruba 100,— Kčs. Pro názornost: Faulknerovu Báji jsem překládal čtyři roky za 730,— Kčs za 1 autorský arch, Chandlerovu Dámu v jezeře — a to Chandler rozhodně nepatří k nejsnadnějším autorům — čtyři měsíce za 650,— Kčs

za 1 autorský arch; protože Dáma v jezeře má rozsah přibližně poloviční, znamená to, že jsem Faulknerův text překládal asi pětkrát déle než text Chandlerův a dostal jsem za něj honorář jen o osmínu vyšší.

Překladařství není tedy chleba nějak zvlášť máslem mazaný, a budou-li životní náklady stoupat jako dosud, hrozí likvidace překladařství jako profese.

A snad mi dovolíte ještě aspoň několik, doufám, zajímavých čísel. V roce 1966 bylo u nás vydáno 383 původních a 327 přeložených prozaických děl, 83 původních a 35 přeložených knih poezie. Hrál se 51 původních a 71 přeložených her. Uvědomíme-li si, že překladař stejně jako spisovatel odvádí příslušná procenta ze svého honoráře na daních a jiných srážkách a poplatcích, objeví se nám absurdnost skutečnosti, že donedávna bylo prakticky nemožné získat např. pro „čistého“ překladaře tvůrčí stipendium.

Ale je asi načase skončit: nechtěl bych propadnout našemu novému národnímu zvyku — bédování. Doufám, že se mi pro ty, kdož o tom dosud neměli příležitost uvažovat, podařilo aspoň nastínit problém tak, že překladaře u nás je nutno po všech stránkách a ze všech hledisek považovat za slovesného umělce tu většího, tu menšího, docela jako mezi spisovateli — a proto i za pravoplatného člena uměleckého svazu; a výjimky — stejně jako mezi spisovateli — jenom potvrzují pravidlo. Tuto skutečnost ostatně vyjadřuje i návrh stanov, předložených tomuto sjezdu.

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Škvoreckému a prosím Ivana Skálu, aby se ujal slova.

IVAN SKÁLA

Soudružky a soudruzí, připravil jsem si delší příspěvek o některých otázkách naší literatury, který jsem chtěl přednést na tomto sjezdu. Svědčí to zřejmě o mé naivitě nebo o přehnané důvěře v to, že všem spisovatelům budou na tomto sjezdu ležet na srdci otázky, zájmy a osud literatury. Poznal jsem svůj omyl z dosavadního průběhu sjezdu. Ačkoliv například krásný a lidský projev s. Matušky ukázal, jak vážně, s láskou i se znepokojivými otázkami by náš sjezd mohl hovořit o problémech literatury, těchto možností sjezd zatím využil ve velmi malé míře. Brilantní, ale dosti průhledná skupinová reže řady vystoupení mne přesvědčuje, a nejen mne, protože údiv a vážné znepokojení pocítují mnozí spisovatelé v sále i kuloárech tohoto sjezdu, že tu na sjezdu má jít o něco jiného než o literaturu. To bohužel nemůže oslabit ani moudré smiřující vystoupení s. Goldstückerova. Co bylo řečeno, bylo řečeno a nedá se odestát. Je otázka, nakolik to prospívá skutečným zájmům literatury. Domnívám se, že málo. Byla tu nastolena řada politických otázek a vyvoláno ovzduší povrchních masových emocí, v němž bohužel zanikají logika a věcné argumenty, ovzduší, které znemožňuje střízlivé posouzení otázek a které strhuje mnohdy do neuvážených postojů, které v některých případech se dokonce rozcházejí s politikou komunistické strany a našeho státu. Já to za svou osobu odmítám a jsem přesvědčen, že to odmítnou všichni ti,

kterým opravdu leží na srdci osud literatury a kteří se nechtějí stát kartami v cizí hře.

Chtěl bych říci jen několik poznámek k vystoupení soudruha Milana Kundery. Jeho vystoupení bylo jistě velmi brilantní, velmi efektní, ale já se sám, nehněvejte se, s řadou věcí nemohu smířit. Soudruh Kundera vyslovil mimo jiné názor, že v uplynulých letech se podařilo snížit českou literaturu na úroveň planého propagandismu. Nezdá se vám to trochu přehnané paušální tvrzení? Není to sice nudné, ale tím méně je to pokus o nějaké vážné zamýšlení nebo dokonce o dokázání této teze. Může to vypadat na poslech efektně, ale já jsem tomu netleskal. Protože v letech, o kterých mluví a tak paušálním opovržením, vznikla zároveň s knihami značně poznamenanými schematicismem a jinými dobovými nemocemi i velká díla mnoha spisovatelů. O některých hovořil namátkou s. Hájek. A vznikly knihy většiny z nás, jak tu sedíme. Myslí s. Kundera, že může jednou větou odmítnout všechno to, co udělali tito spisovatelé z upřímného srdce na úrovni svých schopností? Promiňte, připadá mi to jako něco, čím by člověk škrtl ze svého života všechno poctivé, tvůrčí úsilí, které ve své dosavadní práci měl. Jako by přeškrtnl celý svůj život.

Myslím, že věci vypadají trochu jinak a že jsou trochu složitější. Nedominávám se, že všechno, co vzniklo za uplynulá dvacetiletí, je pustopustá poušť a ruiny. Nechci idealizovat skutečnost, o které jsme bezpočtukrát mluvili, nebo brát v ochranu rysy a tendence, které literaturu oslabovaly právě jako literaturu a které se přežily.

Pokusil jsem se o tom hovořit na minulém sjezdu ve zprávě, která nebyla vypočtena na nějakou efektnost. Ale postoj Kunderův mi připadá jako nepřijemné paušální, přezíravý vztah k usilování spisovatelů a nemohu k tomu mlčet.

A také s tím evropanstvím a světovostí je to přece jen trochu složitější. Můžeme hovořit, jak chceme, nevymažeme ze světa skutečnost, která existuje. Jsou přece jen dva světy, ať se to komu líbí nebo nelíbí, a ty dva světy výrazně projevují své rysy. To musíme brát v úvahu, když hovoříme o evropanství a světovosti. To jsou věci, které pomínout nelze.

Domnívám se, že touha po světovosti, pokud je vyjadřována jako program, a není jen průvodním projevem národních hodnot, silného průvodního pohledu na otázky národní a všelidské, může se snadno zvrtnout v karikaturu. Nepovažuji za světovost, že některá knížka vyjde v mnichovském nakladatelství. Tak jednoduše otázky světovosti nevidím. A vůbec ponechme toto přiznání světovosti přece jen aspoň v určité míře k posouzení budoucnosti. Bude jistě spravedlivější a přesnější než naše někdy příliš časté malé samolibosti, které se rozmáchnou do evropských pób. Myslím dokonce, že po minulých zkušenostech, při nichž jsme často i sami horlivě a ochotně celebroidali, by bylo lépe trochu více šetřit všemi těmi velikostmi a rozkvěty.

Hovoří se a hovořilo se i na našem sjezdu o rozšiřování prostoru pro literaturu. Já chci říci, že rezoluce XIII. sjezdu strany, která zhodnotila a ocenila výsledky našeho umění, skutečně podle mého názoru otvírá široký prostor pro další tvůrčí usilování umělců. Dokonce tak široký, že někteří lidé, kteří hesel o svobodě a širokém prostoru už dlouhou dobu polemicky využívají a někdy přímo zneužívají k vysloveně politickým

kalkulacím, o rezoluci raději nemluví, snažili se ji obejít, zamlčet, nepsat o ní. Usvědčuje je totiž ze lži a vyvrací jejich oblíbené teze o úzkém dogmatickém rámci stranické kulturní politiky.

Je ovšem jasné, že stavět otázku svobody jako abstraktní, absolutní požadavek není možné. Taková, ničím, přírodou, biologickými a společenskými podmínkami nepodmíněná svoboda neexistuje, to je jen přelud. V každé společnosti existuje závislost svobody na principech a cílech této společnosti a její šíře odpovídá šíři těchto cílů; svoboda není nic absolutního. Každá společnost, i kdyby se skládala jen ze dvou lidí, nutně přináší určité omezení svobody, protože míra svobody jednoho člověka bude i tam vymezena a podmíněna potřebou svobody druhého. Nelze proto otázku svobody, nechápeme-li ji jako anarchistickou svévoli individua, vyvázat ani dnes z úsilí celé společnosti. V tom se nemůžeme ostatním složkám společnosti ani my spisovatelé nadřazovat. Jakkoliv to zní nepopulárně, a patrně řada lidí v plénu s tím nebude souhlasit, domnívám se přesto, že tomu tak je.

Bylo by samozřejmě špatné jakkoli si idealizovat skutečnost a tedy omlouvat chyby a nedostatky, kterých máme ve své společenské praxi nemálo, nebo třeba přecházet např. skutečné přehmaty v praxi Ústřední publikační správy. To samozřejmě nebudu dělat také.

Rozšiřovat prostor pro literaturu, to je neustálý proces. Je ho ale ovšem třeba vidět nejen ve vystupování proti nesprávným zásahům Ústřední publikační správy, to považují i za svou povinnost, ale v neméně míře i proti autorské, publicistické a redaktorské neodpovědnosti, proti anarchistickým a liberalistickým představám, které svými výstřelky ve skutečnosti tento proces brzdí a ztěžují tím, že popírají, znejasňují nebo diskrédují jeho důsledně socialistické východisko.

Není na světě jistě mnoho zemí, kde je taková faktická tvůrčí svoboda provázena takovou materiální podporou tvorby a takovou demokratizací kultury, jako je u nás. O tom, myslím, není třeba podávat důkazy.

Nejde ovšem jen o rozšiřování svobody pro literaturu, ale především pro člověka, pro lidskou osobnost, a tu se mi zdá ovšem značnou neohrabaností líčit věci tak, jako by literatura a spisovatelé byli jedinou silou, která dobývá pro člověka svobodu. Nepodceňuji význam literatury v tomto úsilí, přinesla tu svůj významný podíl a přinášela ho ostatně všechna velká literatura minulosti. Ale k rozšiřování lidské svobody je naměřeno úsilí celé socialistické společnosti, a to je programovým cílem komunistické strany. To přece nelze popřít nějakým poukazem, byť na jakkoliv velké obříže, nedostatky a chyby praxe. A je už úplně absurdní, jestli a některých nápodob, jež soustavně předkládají svým čtenářům např. Literární noviny, vyplývá, jako by tuto svobodu bylo třeba rozšiřovat jaksi proti principům naší společnosti, proti „strukturám“, které se prý „rozpadají“, jaksi mimo stranu, nebo dokonce proti straně. Není to jen absurdní, je to podle mého názoru i představa dobrodružná a nebezpečná pro pozitivní rozvoj literatury a pro růst čtenářské důvěry. Protože jestli široké vrstvy našich lidí pálí chyby a nedostatky v našem životě, a je jich bohužel nemálo, a jestli mají touhu a snahu je překonávat, vidí také, a nedají si jakoukoliv demagogií vymluvit, jaké zásadní pozitivní změny a jaké podmínky dalšího vývoje lidského života přinesl socialismus, a ne-

oddávají se také dobrodružným představám, že socialismus lze uskutečnit bez komunistické strany nebo proti ní v nějaké konfrontaci s ní. Myslím si, že je opravdu velkým humanistickým úkolem literatury usilovat o rozvoj lidské svobody a že to literatura může a má dělat jako významný faktor socialistické společnosti, jako spolubojovník komunistické strany.

V tomto smyslu je třeba usilovat o rozšiřování prostoru pro tvorbu, a nejen o rozšiřování, ale také o vyplňování a tvůrčí využití tohoto prostoru. Zdá se mi totiž, že tento prostor, jak je vyjádřen například rezolucí XIII. sjezdu, je podstatně širší, než jsme zatím dokázali vyplnit náročnou tvorbou.

Bylo by ovšem zároveň na škodu, kdyby někteří lidé rozšiřování prostoru pro literaturu chápali a pokoušeli se uskutečňovat jako rozšiřování prostoru pro své osobní nebo skupinové ambice. To by mělo ovšem pro skutečnou šíři spisovatelské svobody naopak negativní vliv a znamenalo by její omezení a ohrožení. Uskutečnění jakýchkoli monopolních mocenských ambic jedné skupiny by znamenalo, že naprostá většina spisovatelů, kteří do žádné skupiny nepatří, ale kteří mají svou nemalou čtenářskou obec a jejichž knížky bohužel nejsou na trhu, by opět a v ještě větší míře byla ve fakticky nerovném postavení, přehlížena a odsouvána na okraj.

Chtěl bych přece jen říci několik poznámek k otázkám literatury v užším slova smyslu.

Znepokojuje mne jedna věc. Značně a trvale klesají náklady knih, s výjimkou malého počtu děl, přičemž rostou náklady tzv. oddechových žánrů. A to za stavu, kdy mnoho čtenářů si stěžuje na nedostatek knih, které by jim byly blízké, a kdy čtenářská potence například na vesnici leží z velké části ladem. A to je velmi vážné. Jestliže Marx řekl, že kapitál je vztah, můžeme — samozřejmě ve zcela jiném smyslu — tento výrok obměnit a říci, že literatura je vztah. Realizuje se totiž ve styku se čtenářem. Bez tohoto vztahu nežije a nepůsobí.

I když zmíněné jevy nejsou náležitě analyzovány sociologickým průzkumem, ukazují, zároveň s některými tlaky ekonomickými, provázenými rysy komercialismu, na vážné poruchy v organismu kulturního života, poruchy oslabující dosavadní postup demokratizace umění, nebo svou tendencí přímo mu protichůdné. Těmto jevům je třeba včas a rozhodně čelit.

V kulturní revoluci jde o dvě stránky procesu: o cestu širokých vrstev k dobrému umění a o cestu dobrého umění k širokým vrstvám. Myslím, že jde o poruchy v té i oné části zmíněného procesu a že my spisovatelé se máme podílet na jejich odstraňování, ať už jde o poruchy vyvolané ekonomickými a organizačními otázkami, jako jsou možnosti a podmínky, které nám diktuje polygrafie, jako jsou stoupající ceny knih, nebo distribuční síť a její skutečná schopnost šíření literatury, ať už jde o všechny složky výchovně osvětové činnosti, od estetického působení ve škole a v společenských i kulturních organizacích a institucích až po prostředky masového působení, tisk, rozhlas, televizi, nebo ať jde o některé jevy v samotném charakteru literatury.

V řadě těchto otázek převážná část úkolů nespočívá na samotných spi-

lovatelích a vyžaduje si naléhavě pomoci stranických a státních orgánů i široké veřejnosti. V jiných otázkách ale sami mnoho zanedbáváme.

Domnívám se například, že přes značné rozdílnění literatury její diferenciace zdaleka ještě není dostatečně široká a proporční, že je zatím stále spíše programem než plnou realizací. Že se do ní stále nevejde, abych užil metaforu, i Máchu, i Tyl. A že struktura vydávané literatury stále jen velmi částečně odpovídá struktuře čtenářských potřeb a požadavků. Že tedy stále přežívají normativní tendence k jednomu modelu literatury, zvyrazňované existujícím skupinovým vydavatelským a časopiseckým monopolem. Že v nemalém rozsahu byl pouze jeden model, kdysi zaměřený k masovému čtenáři, nahrazen jiným modelem, směřujícím ke čtenáři značně vylučnému.

Na tom má svůj značný podíl i svazový tisk. Když si například představím, že by se psala a vydávala jen taková literatura, jaká najde milost v očích Literárních novin, pak se obávám, že by bylo po veškeré diferenciaci a že by široké vrstvy kulturních čtenářů různého zaměření neměly téměř co číst.

Ale vynořují se i jiné otázky. Nemá například i odklon určité části prózy, která oslabila, nebo pomínula zřetel k syžetu, k dějovosti, zřetelnou souvislost s malým zájmem širších čtenářských vrstev o takovou prózu, a s růstem zájmu o žánry, které čtenářovu potřebu dějovosti naplňují, byť často jen na umělecky nízké úrovni vnější napínavosti nebo prostě zajímavosti? Vždyť literatura má být, buď jak buď, i přitažlivá, zajímavá, vzrušující, v nejlepším slova smyslu zábavná, což není nijak v rozporu s obsahovou závažností a uměleckou náročností. Nuda a šed jakéhokoli schematismu jsou jejími nepřáteli a berou jí čtenáře.

To, myslím, jsou také všechny otázky, nad nimiž by nebylo od věci se rovněž zamýšlet.

S rozvojem literatury roste význam experimentů, pokud nejsou jen falešným bengálem. V tomto smyslu je vlastně každá skutečná tvorba experimentem. Ale je tu i otázka literatury, která roste stranou jakékoli halasné okázalosti a jde cestou tichého a bohatého vršení — mám tu na mysli třeba poezii Miroslava Floriana nebo Zdeňka Kriebla, a tvůrce podobného typu. Ti tvoří náročné hodnoty, bohužel dosti na okraji, nebo někdy i za okrajem zájmu a odpovídajícího ocenění kritiky.

A cítím i zhusta nepřilňávané právo na spravedlivé vysoké ocenění, nebo někdy i jen na zájem, které mají mnozí spisovatelé, po jejichž knihách je ustavičně široká a nedostatečně uspokojovaná čtenářská poptávka a pro které byl v poslední době vynalezen některými nadměrně sebevědomými autory potupný název „konzumní spisovatelé“, na rozdíl od nich, od spisovatelů tzv. elitárních. Ačkoliv Tito tzv. konzumní spisovatelé, mezi něž jsou a už hlasitě nebo šeptem zahrnováni dokonce i spisovatelé významných jmen jako Otčenášek, Drda, Ptáčník, Březovský, Mináč, kteří se neorientují každý rok novými literárními módami, musejí svými knihami ve svazovém nakladatelství vydávat na vydání často velmi pomíjlivé tvorby těchto svých přehlíživých kritiků.

Jsou lidé, kteří nejsou například vůbec ochotní uvažovat v kontextu soudobé české poezie třeba o díle Ladislava Stehlíka, básníka, jehož čistý talent vyzvedl kdysi Šalda, protože se domnívají, že prostý a vroucí cit

k české krajině a její kráse je něco v literatuře už zcela a dávno přežitého. Samozřejmě je to poezie, která mluví ke zcela jinému typu a okruhu čtenářů než třeba hledačská poezie Holanova, ale to je právě dobře. Má proto opravdu někdo právo ji pomíjet?

A měl by nás jako cejch hanby pálit pocit, který i za některé starší spisovatele — neprávem odsunované i s mnohaletým dílem ze živého organismu současné literatury — vyjádřil umělec z jiné oblasti, velký český herec Zdeněk Štěpánek: „Připadám si jako lupen ve větru. Větev, na které visím, se neustále pohybuje a kymácí pod nárazy toho větru a já cítím, že co nejdřív spadnu. Můj strom mne už nepotřebuje.“

Není naší těžko odčinitelnou hanbou, že podobný pocit vzniká i v myslí některých významných mistrů naší literatury? A přece právě všichni ti tvůrci, kteří dávali a dávají oddaně své dílo k rozhodnutí života a krásy, teprve dohromady, ve svém celku tvoří koncert a skutečnou mnohotvárnost literatury, což by mělo být vidět i z edičních plánů a ze stránek časopisů, především svazových. Vždyť svaz, pokud jde o množství časopisů, je tisková velmoc. Bohužel velmoc, která užívá svých stránek ke všemu možnému, ale jen v minimální míře k prospěchu samotné literatury.

Literatura, jako ostatně celá kultura, není jen výsledek rozporuplného procesu, či jen sám tento proces. Je to i kontinuita tvoření, je to i vršení hodnot, které mají dlouhodobou platnost a obnovují v nových podmínkách vždy znovu svou řeč. A nepopírají se navzájem. Je tu tedy i něco, pro co se hodí to zneuctěné, v současných salónech neužívané slovo tradice. To mne napadá zvláště nad prapodivným počínáním části naší kritiky, která každoročně s mdlobným unesením intronizuje nové svaté na jednu či dvě sezóny a současně ubíjí jejich jménem vše, co bylo před nimi, aby je po krátkém čase slavení opět svrhla a zavrhla ve jménu nově zbožštěného nástupníka, který sám je nad tímto počínáním obvykle upřímně nešťasten. Tak byl u nás např. ve jménu Nezvala a Biebla zavrhován Halas, ve jménu Závady a Seiferta opuštěn Nezval, ve jménu Hrubína Závada a Seifert, ve jménu Holana — Hrubín, už ani nevím, jak to všechno šlo po pořádku. Ačkoliv jde dokonce většinou o osobní přátele a ve všech případech o básníky takového trvalého významu, že jejich jména budou zářit na obloze české poezie jasně a svorně vedle sebe ještě dávno poté, kdy už ani mementem vzdálené vzpomínky nikdo nezavadí o jména jejich soudčích katalogizátorů.

Je třeba, abychom se stále znovu učili kulturnímu vztahu ke kultuře a jejím hodnotám, abychom se učili je oceňovat a zařazovat i prosazovat a popularizovat. A je třeba, aby toto všechno dělal v první řadě svazový tisk. Například hovoříme o potřebě rozvíjení estetické vnímavosti a vkusu čtenářů. Chceme to od školy, chceme to od tisku, od rozhlasu, od osvěty, ale co pro to dělá sám svazový tisk, zejména Literární noviny? Ačkoli se usilovalo, aby se staly div ne povinnou školní četbou? Kolikpak je tam do měsíce otištěno například básní a prózy? Kolik věnují výkladu a popularizování tvorby našich spisovatelů? Jak ji přibližují čtenáři? A přece i toto jsou závažné funkce kritiky, které nelze naplňovat nesrozumitelným mudrováním v jakémsi zaumném jazyce, s nímž se tam občas setkáváme. Myslím, že pro tu kritiku v daleko větší míře platí to, o čem hovořil vča-

ra s. Matuška v souvislosti s částí literatury. Ale věc tkví ještě v něčem jiném. Utkvěla mi v paměti poznámka, kterou komentoval postoj redakce Literárních novin k literatuře významný náš prozaik, mimochodem člen jejich redakční rady: „Oni to prostě nemají rádi, tu literaturu, ono je to nezajímá.“ Ale cožpak jsme neměli nějakého Šaldu, Pišu, Horu, kteří — a byly to nějaké osobnosti! — nepovažovali zapálené vykladačství za něco pod svou kritickou úroveň, ale za potřebnou a oddané naplňovanou službu literatuře, kterou však opravdu měli rádi? Je proto, myslím, potřeba vytvořit si i ve svazu ovzduší zbavené klíkaření a osobní i skupinové rivality, kdy autor neví ještě, jakou knihu napíše, ale už dopředu ví, co který kritik a časopis napíše o ní. Vždyť je u nás např. jasné, že kdyby třeba Kainar psal jako Dante, jistě by našel v některém ze středověkých zákoutí Hosta do domu svého Trefulku, který by přitom případně i zahoroval proti apriorismu. Myslím, že naše literatura má dost prostoru a možností a naše země dost čtenářů, aby bylo dost místa pro všechny dobré spisovatele — pro nejružnější spisovatele, a dokonce i pro vzájemnou odpovědnost a úctu před tvůrčím úsilím druhého.

Poslední poznámkou bych se chtěl dotknout dluhu, který máme u nás v českých zemích vůči slovenské literatuře, vůči slovenské knize. Prohlubovat a upevňovat společný kontext československé socialistické kultury znamená v podstatě rozvíjet tři stránky tohoto kontextu: upevňovat socialistický charakter a jednotné působení naší kultury, rozvíjet osobitě, nezaměnitelné rysy každé národní kultury, vytvářející kontinuitu s jejím svěbytným dosavadním vývojem, a zároveň vytvářet optimální podmínky pro vzájemné inspirující působení.

Pro jednotné působení umění našich národů a pro jejich vzájemné ovlivňování má přirozeně velký význam vzájemná výměna vytvořených hodnot. V oblasti kultury bylo jistě už nemálo uděláno. Je podle mého názoru správné, že se nevzdáváme žádné cesty a nestavíme nějaké falešné dilema — překládat nebo nepřekládat. Myslím, že je potřeba využívat toho i onoho způsobu, přičemž se domnívám, že v tomto směru je třeba splácet velké dluhy i překládání z literatur dalších národností naší země. Ale myslím, že se nemůžeme spokojit jen překládáním slovenské literatury do češtiny, že je třeba usilovat o zpřístupňování a poznávání slovenské literatury i v originále. A tu prvním předpokladem k tomu je, aby se slovenská kniha dostala v žádoucí míře i do distribuční sítě v českých zemích, abychom slovenskou knihu dostali v českých knihkupectvích v širokém výběru a aby to, co nebudou mít, byli schopni objednat. A aby hodnocení a popularizování slovenské literatury se v podstatně větší míře objevovalo také na stránkách českého tisku. Pokud tento stav nenastane, nebudeme se moci zbavit pocitu dluhu vůči slovenské literatuře, jejíž vrcholné hodnoty tak vynikajícím způsobem spoluvytvářejí kulturní kontext naší socialistické země.

To je, soudružky a soudruzi, několik skromných poznámek k otázkám, které podle mého názoru přece jen také patří na náš sjezd. (Potlesk.)

Předsedající s. Válek: Děkuji s. Skálovi. Nyní, soudružky a soudruzi, bude přestávka. Začátek odpoledního jednání bude přesně v 15 hodin.

[Schůze přerušena ve 13 hodin 51 minut.]

[Jednání zahájeno v 15,08 hodin.]

Soudružky a soudruzi, zahajují odpolední zasedání IV. sjezdu. Do diskuse se přihlásil Václav Havel. Prosim ho, aby se ujal slova.

VÁCLAV HAVEL

Dámy a pánové, vážení přátelé, možná že si někteří z vás vzpomenou, že na posledním takto širokém setkání spisovatelské obce — totiž na svazové konferenci, která se konala v této místnosti před dvěma lety — jsem se dotkl v jisté obecnější souvislosti úkazu tehdy aktuálního, totiž padání říms a fasád pražských domů. Od té doby se zajisté mnohé změnilo. Římsy a balkóny na nás už nepadají a lešení, která se měla vyskytovat a nevyskytovala se v Praze během posledních dvaceti let, utěšeně zaplnila pražské ulice, v nichž se začínají objevovat čerstvě opravené fasády. Zdálo by se tedy, že už je zase všechno v pořádku.

A přece není. V jistém ohledu je dnes situace dokonce těžší, než byla ještě donedávna: zatímco tehdy byla jen jedna jediná alternativa — pozvolné chátření — a tu nezbývalo než přijmout, dnes — kdy se věci už daly do určitého pohybu, ale kdy tento pohyb je zároveň z nescíslných stran brzděn — ocitla se Praha na jakémsi rozcestí, kdy se musí rozhodnout: buď ty hezké a pastelovými barvami svítící fasády budou tím, čím jedině by bylo přirozené, aby byly, totiž samozřejmou vizitkou fungujícího, lidsky obývaného, zdravě dýchajícího a civilizovaně žijícího města, anebo se stanou jen líblivou maskou, za níž se skrývá město s přeplněnými byty, znečištěným ovzduším, deprimujícími zablácenými sídlišti a nefungující dopravou.

Myslím, že tahle situace našeho hlavního města je v určitém smyslu symbolem, který můžeme v tuto chvíli vztáhnout i na sebe samé, respektive na náš svaz.

Dovolte mi, abych úvahu, ve které se o to pokusím, otevřel trochu osobně: Toto je první spisovatelský sjezd, na němž jsem přítomen. A musím říct, že po všerejší jednání — hlavně dopoledním — jsem byl upřímně okouzlen statečnou otevřeností některých vystoupení, kulturou formulací, které z této tribuny zazněly, záplem a opravdovostí, kterými se vyznačovala snaha postihnout jisté základní jistoty a základní pochybnosti, jimiž je naše práce dnes provázena. V době, která tak oplývá beznadějně nudnými schůzemi plnými beznadějně bezobsažných řečí, byla to opravdu nečekaná změna.

Když jsem se ovšem z tohoto prvního překvapení a okouzlení poněkud vzpamatoval a když mi některé odpolední diskusní příspěvky dovolily pohroužit se na chvíli do svých vlastních úvah, začaly se ve mně pozvolna rodit první otázky. Táral jsem se sám sebe: Je to všechno zvláštností právě tohoto sjezdu — anebo to takhle vypadalo vždycky? To, co bylo řečeno, má jistě svou váhu bez ohledu na všechny kontexty, přesto jsem si ale říkal, že by stálo za zjištění, zda takováhle atmosféra není na sjezdech něčím vlastně nakonec normálním a charakteristickým; zda to celé sugestivní divadlo není ve skutečnosti už takýmsi rituálem — v dobrém slova smyslu — který se musí vždy znovu —

a vždycky samozřejmě trochu jinak — odehrát, aby sjezd byl opravdu sjezdem. Vždyť koneckonců takhle nějak — napadlo mě — to přece muselo vypadat i na třetím sjezdu — a tím spíš na druhém — v určitém ohledu možná i na prvním! V této chvíli jsem se trochu zarazil: určitá tradice by byla sama o sobě zajisté hezká — ventilovat otevřeně a se zapálenou angažovaností jednou za 4 roky všechny nashromážděné problémy a vyslovit odvážné požadavky, které by sotva kde jinde mohly být vysloveny — to by samo o sobě přece mohlo být velmi důstojným posláním — či chcete-li rituálem — spisovatelských sjezdů. Co mě na tom znervózňovalo, bylo pouze, že i když okamžitý společenský efekt má takovéhle sněmování vždycky, tento efekt záhy vyprchá — a má to pak všechno ještě nějakou závaznost? Jaká se tu vlastně dává záruka, že zítřejší praxe zase — jako už tolikrát — nepoplve dnešní krásná slova? Vždyť si stačí vzpomenout, kolik z těch krásných a odvážných vyznání, která zazněla ze sjezdových tribun, bylo dříve či později zase odvoláno; stačí si vzpomenout, kolik těch hezkých odhodlání záhy zase popřela praxe, jež po nich následovala! Kolikrát už byla různá sjezdová vystoupení krátce nato, co se odehrála — když hlavy zchladly a vrátily se ze sfér mírné davové psychózy zase do sfér každodenní praxe — omlouvána, vysvětlována a kritizována — a to právě často za asistence poukazu na tuhle davovou psychózu. Sjezdy zajisté nejsou jen davové psychózy a sugesce, má-li však sloužit odkaz k tomuto jejich průvodnímu znaku jako pravidelně se vracějící záminka jejich dodatečného retušování a omlouvání, pak je z hlediska společného kreditu spisovatelů taková psychóza luxus, na který prostě nemají. A jak jsem tak o těchto věcech přemítal, nabyl jsem zvolna jistoty, že vždycky přece je asi lepší než zvolat tisíc odvážných slov, z nichž je pak postupně devět set odvoláno, zvolat jich jenom sto, nicméně stát za všemi opravdu do konce.

Skutečně: patří-li k profesi spisovatele, že víc než kdokoli jiný klade svět vždy znovu do otázky a problematizuje ho, je logické, že právě on si musí také vždy znovu — pracněji, než kdo jiný — dobývat důvěru tohoto světa. Tím spíš je ovšem sám proti sobě, když s touto důvěrou lehkomyšlně hazarduje. A má-li svět právě na nás — což je třeba pojímat jako svým způsobem čest — tvrdší měřítko, než na lekohos jiného, pak nějakými odkazy na psychózu a atmosféru se z jeho soudu zajisté nevytlžeme, ani ho jimi neuchlácholíme — vždycky se nakonec s chladnou krutostí každého z nás zeptá, co jsme řekli a co jsme pak dělali, zda to, co jsme dělali, bylo právo tomu, co jsme řekli, či zda jsme měli právo říct to, co jsme pak nedělali; jak jsme splnili očekávání, které jsme předtím vyvolali. Jde prostě o to, zda jsme opravdu všichni schopni nést až doposledka plnou odpovědnost za svá slova, zda jsme prostě opravdu a bez výhrad schopni zaručovat se sami za sebe; cele svou praxí a její kontinuitou ručit za své proklamace, a nebýt nikdy — byť vedeni nejlepšími úmysly — zaskočení v určité chvíli sami sebou, ať už svou ješitností, nebo svým strachem. Což není výzva ke kalkulaci, ale k autenticitě.

Nevyznám se v diplomatických pravidlech spisovatelských organizací a snažím se je věřit, že je ku prospěchu věci držet čtení Solženicynova

dopisu jako interní věc tohoto sjezdu. Byl-li však už dopis jednou čten, nenalézám důvodu, proč bych ho nemohl — opět interně — komentovat. Působil na mne totiž jako skvělý příklad právě autentického, tj. svým možností přiměřeného, a jich si vědomého, morálního postoje: i když nemám žádnou kontrolu, mám intenzivní pocit, že autor v něm řekl právě jen tolik, kolik toho může sám beze zbytku celým svým životem a až doposledka zaručit; nebyvalá otevřenost je opřena o přesné vědomí hranic zaručitelného; jako by v tom nebylo o jediné slovo méně, než plná výpověď pravdy vyžaduje, ale zároveň ani o jediné slovo víc, než za kolika může autor před sebou, před kýmkoli a kdykoli stát. Z tohoto hlediska bylo tehdy, myslím, velice užitečné — odhlédnuto od všech diplomatických problémů — že se tu ten dopis četli; jeho morální síla, neopírající se o velká slova, ale o jejich velkou závažnost, a vydobývajíc si tudíž nutně respekt i u největších odpůrců, může nám všem být skvělou lekcí svrchovaně svéprávného spisovatelského postoje.

Jestli jsem si tyhle své včerejší meditace nenechal pro sebe, bylo to hlavně proto, že právě dnešní situaci — jde-li nám opravdu o naše perspektivy — musíme ohtě nechtě poměřit především nebezpečími, před nimiž nás varuje minulost a která tudíž hrozí budoucnosti.

Zdá se mi totiž, že Svaz spisovatelů stanul dnes na podobném rozcestí, na němž stojí — a tím se vracím k původnímu symbolu — i město Praha. Nastala totiž chvíle, kdy máme po všem, co bylo, už asi nedovolatelně poslední příležitost se rozhodnout, co pro nás bude nadále důležitější: zda skutečnost, nebo její fasáda. Jde o to, zda všechny ty hezké myšlenky o svobodě, demokracii, humanismu, diferenciaci a pokroku, obsažené ve „Stanovisku ÚV SČSS k některým otázkám čs. literatury“, učiníme přesvědčivým teoretickým výrazem skutečné situace ve svazu, anebo zda zůstanou zase jen — jako už tomu bylo mnohokrát a s deklaracemi méně slibujícími — sladce lhoucí fasádou, za kterou se skrývá neduživá, polovičatá, konformní a na všechny vytčené cíle rezignující praxe.

Jak známo, druhý sjezd Svazu spisovatelů se uнесl založit časopis Květen, tento časopis byl však záhy zlikvidován. Třetí sjezd Svazu spisovatelů se uнесl založit časopis Tvář, tento časopis však byl záhy zlikvidován.

Jak známo — a lze se o tom snadno přesvědčit srovnáním rezoluce III. sjezdu se současnou situací — řadu závažných úkolů, v téhle rezoluci uložených, se nepodařilo splnit.

Jak známo, myšlenky, vyřčené na posledním sjezdu a anulované v jeho uvolněné atmosféře, nadočkaly se ani své posjezdové publikace, přestože se sjezd uнесl je v celém rozsahu publikovat.

I tyto docela letmo jmenované skutečnosti nasvědčují, že mezi hezkými předsevzetími sjezdů a jejich pozdější praktickou realizací — a mezi jejich nadšenou atmosférou a povahou práce svazu v období mezi nimi — jsou povážlivé rozpory.

K těm příčinám dané situace, které leží mimo svaz, mluvit nebudu, protože souhlasím s tím, co k tomu bylo řečeno a navrženo včera i dnes. Mimoto považuji to, co lze napravit vlastní přímou činností, za neméně

důležité, jako to, na co lze působit jenom zprostředkovaně. Tím spíš, že neudělat to, znamenalo by v tuto chvíli rozptylovat bezprostředně zjistitelnou odpovědnost svazových orgánů na jejich široké a nepostih-
nutelné okolí. Mám za to, že nejprve se má vždycky zamést před vlast-
ním prahem.

Zeptáte-li se některého svazového funkcionáře, proč se svazové orgány smířily s tou nebo onou situací, s níž neměly vlastně ani právo se smířit (např. proto, že byly vázány sjezdovými usneseními), odpoví vám většinou tím, že zachovat se jinak, radikálněji, by mohlo ohrozit existující stav, zvrátit věci zpět k minulosti, vyprovokovat nové zásahy.

Jsou případy, kdy tomu tak opravdu je, a daná věc nestojí za rizika, jež by zásadní postoj vyvolal. Jenomže — jak já věci spíš zpovzdálí po-
poruji — daleko častější jsou případy, kdy se tohoto argumentu používá i tam, kde není na místě, totiž kdy slouží jako pouhá zástěrka pro ne-
rozhodnost, pohodlnost, pasivitu a nechut se znovu a znovu v něčem
důsledně angažovat, spojenou obvykle se skepsí k takovému počínání.

Právě v tomto bodě lze však postoj velmi dobře osvědčit z po-
krytectví. Nelze-li totiž nic prosadit, jak slyšíme, probouzí-li každý tlak
v tomto směru přímá odvetná opatření, nemá-li tedy svaz žádné mož-
nosti určovat věci po svém, pak kde jinde se to především musí proje-
vovat, než v tom, co údajně ochraňuje a co mu může co chvíli —
když bude zlobit — být odňato? Je-li tomu opravdu tak, že o všem
rozhodují beztak jiní a že se proti nim nic nezmůže, proč se potom vů-
bec ještě čehokoli držet? A naopak; je-li tak velký rozdíl mezi tím,
co si svaz tak pečlivě ochraňuje, a vším ostatním, pak to dokazuje,
že svaz svůj vliv na věci přeci jen dosud má — proč ale pak v případě
prvním odmítá tohoto vlivu využít? Není tu zjevně zproblematizován
vůbec smysl výdobytků, ve jménu jejichž ochrany nelze nic vydobývat?

Vedle toho tu je však problém nepoměrně hlubší. Je-li skutečným —
byť jen neoficiálně přiznávaným — smyslem spisovatelské organizace
chránit daný stav, pak ovšem těžko tvrdit, že to je ideově tvůrčí orga-
nizace — vždyť přece právě myšlení a tvorba jsou neustále novým a
novým odvracením se od současného a přítomného; jeho neustálým zpo-
chybňováním, otvírajícím před námi budoucí — jako dosud nejsoucí.
Všechno, co je skutečně nové — skutečně, nikoli tedy jen tak, jak si
staré nové představuje — je ovšem vždycky i vpádem do přítomnosti,
jejím rozrušením, zproblematizováním, jejím otevřením budoucímu. Z toho
vyplývá, že organizace, která má podporovat myšlení a tvorbu a dávat
jim nové impulsy — a tak se vlastně zasluhovat o vznikání nového —
ve skutečnosti právě něco takového ze své podstaty nemůže dost dobře
dělat: musí se nutně novému bránit, udržovat za každou cenu status quo;
klid, nehybnost, neměnnost, pasivitu.

V této perspektivě se ovšem jeví svaz jako organizace v jádře regre-
sivní, konzervující, uzavírající se novému. Jestli se ovšem zároveň tatáž
organizace vyhlašuje za probouzávače nového, mluví o rozvoji, roz-
květu a pokroku, dobývání prostoru pro tvorbu atd., rozprostírá před
námi jen své staré téma — totiž téma rozporu mezi fasádou a tím, co
je za ní. Jak vidět, tento rozpor není vázán jen na sjezdy; svaz má

svou dynamicko-optimistickou fasádu i mezi nimi, kdy tato fasáda kryje nehybnost, strnulost a pasivitu.

Dovolte mi několik malých příkladů, o nichž nemluví proto, že bych je považoval za nejdůležitější, ale proto, že jsem v nich hrál určitou úlohu a tudíž je dobře znám.

Když byl svého času zpečetěn osud časopisu Tvář, uvědomili si někteří spisovatelé, že ústřední výbor není schopen vyrovnat se ani se zastaralou koncepcí svazového tisku, ani s jedním ze svých hlavních a nejodpovědnějších úkolů, totiž přičiňovat se o to, aby nejrůznější názorové a umělecké tendence měly na půdě svazu plnou svobodu projevu a maximální publikační možnosti. Tito spisovatelé se tehdy domnívali, že k tomu, aby blížící se IV. sjezd mohl odpovědně a důsledně uskutečnit již dlouho zamýšlenou a plánovanou přestavbu svazu a zajistit mu tak základní předpoklady pro jeho řádnou práci, bude užitečné svolat mimořádnou celosvazovou konferenci. Široká rozprava plná o těchto závažných problémech měla poskytnout ÚV SČSS vodítka k seriózní přípravě všech návrhů pro sjezd. Byla to ovšem iniciativa zdola, která nebyla naplánována shora. Co se stalo? Bylo rozvínuto neuvěřitelně důkladné úsilí směřující k tomu, aby se nepodařilo konferenci svolat. Toto úsilí bylo nakonec pochopitelně korunováno úspěchem. Dobrá věc se podařila, konference nebyla, problémy zůstaly nevyřešeny, všechno zůstalo při starém.

Když jsme tedy určité pozitivní návrhy, přichystané pro tuto konferenci a zvědavé na svou konfrontaci s členstvem, nemohli tímto způsobem svazu předat, shrnuli jsme je potom s Antonínem Brouskem do padesátistránkového elaborátu, podrobně se zamýšlejícího nad tím, jak by měl svaz vypadat a jak by měl pracovat, aby byl na úrovni své doby. Ač jsme byli jmenováni do jedné z komisí pro přípravu sjezdu, nikdy jsme se nedočkali jakéhokoli rozboru či kritiky svých konceptů, částečně proto, že jsme byli takřka jediní návštěvníci schůzí zmíněné komise, čítající tuším asi 14 členů, částečně proto, že náš text vlastně nikdo pořádně nečetl. Jediné, co jsme se po četných dotazech na osud svých návrhů dozvěděli, bylo, že jsou příliš radikální a tudíž málo reálné. Dobrá věc se podařila, všechno zůstalo při starém.

Když jsme se později ocitli s Brouskem na jedné ze závěrečných schůzek jiné komise, připravující návrh nových stanov, byli jsme s tímto návrhem seznámeni, a jelikož se nám zdál být ve své tehdejší podobě velmi popletený, a jelikož — a to hlavně — neřešil podle našeho názoru právě ty ožehavé problémy, které bylo třeba řešit, vypracovali jsme návrh vlastní, promítající naše předchozí návrhy do konkrétních ustanovení. Netvrdím, že tento návrh byl bůhvíjaký, v řadě věcí však byl, a to vím, domyšlenější než návrh oficiální. Náš návrh byl nacyklostylován, nikdy jsme se však už o něm nic nedověděli. Dobrá věc se podařila, všechno zůstalo při starém. Pointou této historie je, jak se dočítáme dnes po jednom a půl roce ve zprávě o činnosti svazu, že ústřední výbor se nedokázal vyrovnat s otázkou časopisů a skupin, a tudíž věc postupuje příštímú ÚV. Stalo se tedy přesně to, čemu měla dávno předjet konference, o kterou jsme svého času žádali. Historie se uzavřela,

jediné, co nám po ní zbylo, je pověst rozvracečů jednoty svazu, organizátorů pochybných politických akcí a občas i zaprodanců emigrace.

Nebo jiný příběh. Kdysi, ještě daleko dřív, žádala skupina mladých autorů o založení Aktivu mladých. Byla to iniciativa zdola, která však nebyla naplánována shora. Nejprve následovalo ze strany svazu mnohaměsíční houževnaté mlčení. Pak když už se tento aktiv začal scházet a nebylo možné se k tomu nevyjádřit, přišlo od svazu neurčité uvítání této iniciativy. A opět nic. Nakonec, když jsme se pořád nemínili vzdát myšlenky, která se nám zdála být dobrá, a nepřestával svaz bombardovat svými dopisy, takže už se s tím něco muselo udělat, založil svaz místo navrhovaného Aktivu mladých, který navštěvovalo v té době asi 60 mladých lidí a který měl umožňovat vzájemné kontakty mladých autorů, kteří ještě nejsou členy svazu, s těmi, co jimi už jsou, i s umělci jiných disciplín, místo toho tedy svaz založil komisi pro mladou literaturu, do níž jmenoval několik svých mladých členů a kandidátů. Tato svazová komise existuje dodnes, jak potvrdila včerejší zpráva s. Hanzlíka. Má dokonce jakési generační potíže se Svazem spisovatelů. Dobrá věc se podařila, všechno zůstalo při starém, přibyla jedna komise.

Co je pro tyto příhody charakteristické? Iniciativa zdola, neaplánovaná shora, se nepřijímá, a pokud se musí přijmout, udělá se to tak, aby její zaintegrování bylo zároveň její likvidací. Způsob se vždycky najde. Aktiv mladých nebylo možné založit, protože to odporovalo stanovám. Otevřít něčemu takovému ve stanovách rámcovou možnost nebylo zase možné, protože to bylo nereálné.

Zpráva o činnosti svazu se zmiňuje o tom, že členové ÚV se mnohdy těžko mohli sejit, že práci ÚV ztěžovala jejich neinformovanost, nežájem a pasivita. Kterýsi člen ÚV nám kdysi řekl, že usnesení o změně šéfredaktora, redakce a koncepcie časopisu Tvář bylo vlastně přijato z únavy. Věřím tomu. Myslím si sice, že člověk má vykonávat funkci buď pořádně, nebo ji nepřijímat, chápu však, že situace svazu, o níž jsem mluvil, se přenáší i na členy jeho orgánů, kteří ji ovšem zase zpětně vytvářejí. Věřím tomu a vlastně se ani celkem nedivím, že tito unavení lidé, neinformovaní, bez zájmu a pasivní, těžko mohli pochopit, že zrovna přiškroutí — nic naplat — plamínek čehosi nového. I tento malý pokus naučit se pochybovat a tedy myslet musel se nezadržitelně vymykal z té přítomnosti, kterou jim bylo chránit. Jenomže chránit přítomnost před minulostí znamená bohužel také chránit ji i před budoucností, a chránit ji před budoucností znamená vracet ji do minulosti. Jako každý negativní program, i tento se obrací zákonitě ve svou vlastní negaci.

Aby bylo jasné, nemluvil jsem o těchto věcech proto, že bych snad chtěl ožítvat nebo zde dokonce projednávat tyhle dávno zapomenuté věci. Zabývat se dnes jimi jako takovými by nemělo žádný smysl. Šlo mi jen a jen o ilustraci té potenciální tendence svazu, o které jsem mluvil, totiž o jeho nezadržitelném sklonu udržovat za fasádou proklamací o svobodě a pokroku status quo, umrtvovat v zárodku každou novou myšlenku, iniciativu, každý předem nedefinovaný, a proto jedině opravdu nový podnět, o jeho neschopnosti za cokoli se opravdu důsledně a beze zbytku postavit, podmíněná neschopnosti cokoli riskovat, obětovat, zkusit.

A ještě něco. Nemluvil jsem o této potenciální tendenci proto, že bych si chtěl na něco stěžovat, že bych chtěl žalovat. Není to žádné zehrání. Mluvil jsem o tom jen a jen s pohledem upřeným do budoucnosti, chtěje přispět svým malým dílem k tomu, aby byla lepší. Šlo mi pouze o varování před nebezpečím, které tu číhá a s nímž je třeba se utkat. Jak utkat? Na to recept neexistuje. Jediné, co pro to lze na tomto sjezdu udělat, je podepřít stanovisko, které přijme, maximem konkrétních a praktických usnesení, která sice opět sama o sobě nic nezaručí, ale která mohou vytvořit aspoň příznivější podmínky k tomu, aby toto stanovisko se nestalo zase jen hezkou fasádou, zakrývajícím prohnílý vnitřek, ale aby jeho řeč o svobodě byla zrcadlem vnitřní svobody a otevřenosti organizace, která je přijala.

Vážení přátelé, nyní bych chtěl na chvíli přeci jen vystoupit za hranice našeho svazu. Mám zde totiž otevřený dopis, jehož autoři, moji přátelé, mě požádali, abych ho zde přečetl, což samozřejmě rád činím. Tento dopis ukazuje, že nebezpečí regresivní praxe, ukryté za fasádou hezkých slov, neexistuje jen ve Svazu spisovatelů.

Ministr kultury a informací, s. ing. Karel Hoffmann.

Vážený soudruhu ministře, obracíme se na vás my, příslušníci nejmladší režisérské generace Československého filmu. Dne 17. května vyslovil v Národním shromáždění poslanec Pružinec jménem jedenadvaceti poslanců interpelaci, v níž napadl československé filmy Sedmikrásky, O slavnosti a hostech, Hotel pro cizince, Mučedníci lásky, Znamení raka. Z jeho řeči citujeme: „My se ptáme — těchto kulturních pracovníků — jak dlouho ještě všem poctivě pracujícím budou otravovat život, jak dlouho ještě budou šlapat po socialistických vymoženostech, jak dlouho si budou hrát s nervy dělníků a rolníků, a vůbec jakou demokracii zavádíte? My se vás ptáme, proč myslíte, že máme Pohraniční stráž, která plní bojový úkol, aby se k nám nedostali nepřátelé, zatímco my, soudruhu ministře národní obrany a ministře financí, platíme královské peníze vnitřním nepřátelům, necháváme je šlapat a ničit, soudruhu ministře zemědělství a výživy, v plodech naší práce.“

Vážený soudruhu ministře, domníváme se, že v historii československé kultury neexistuje případ, v němž by Národní shromáždění bylo využíváno k zákazu uměleckého díla. Ani za buržoazní republiky, ani za dob nejtěžších stalinských deformací veřejného života nedošlo k takto brutální výzvě dávající do souvislosti existenci uměleckého díla s odpovědností ministra národní obrany a posláním Pohraniční stráže. Vystoupením poslance Pružince vzniká nebezpečí legalizace pogromistických nálad vůči tvůrčí inteligenci. Důsledky těchto tendencí byly vždy hanbou každého národa. Nenormální situace vytvářená v posledních měsících kolem československé kinematografie začíná postupně znemožňovat tvůrčí práci, omezuje realizaci tvůrčích programů v samém jejich začátku a některé autory posléze vylučuje z tvorby vůbec. Je nám známo, že každé represivní opatření namířené proti kultuře sleduje okamžitý politický prospěch, avšak je nám rovněž

známo, že žádná pozdější rehabilitace či napravování křivd nikomu nevrátily a nemohou nikdy vrátit tvůrčí schopnosti, jejichž rozvoj byl násilně přerušen.

Vážený soudruhu ministře, my, podepsaní českoslovenští filmoví režiséři, považujeme za nezbytné veřejně prohlásit, že jsme vyrostli, získali vzdělání i příležitost k tvůrčí práci v socialistickém Československu, považujeme svoji práci za organickou součást kultury této země a hluboce nás uráží, je-li kdokoliv z nás veřejně označován za nepřitele. Proto se rozhodně stavíme proti pokusům rozdělovat nás a stavět proti sobě podle zásady „Rozděl a panuj“. Tvůrčí svoboda je nedělitelná. Je-li omezován jeden z nás, jsme omezováni všichni. Proto kategoricky odmítáme projev poslance Pružince a upozorňujeme na nebezpečí ohrožení základních občanských svobod a práv, jejichž nedílnou součástí je možnost svobodného uměleckého projevu.

Hynek Bočan, Miloš Forman, JuraĽ Herz, Věra Chytilová,
Jaromil Jireš, Pavel Juráček, Antonín Máša, Jiří Menzel,
Jan Němec, Ivan Passer, Evald Schorm, Jan Schmidt,
Peter Solan, Štefan Uher.

Myslím, vážení přátelé, že svoboda je opravdu nedělitelná: jsou-li omezováni filmaři, jsme omezováni i my a naopak. Ani takto — podél hranic jednotlivých uměleckých disciplín — nesmí se uplatnit heslo „Rozděl a panuj“.

A teď bych rád přešel k několika konkrétním návrhům.

1. Navrhuji provést tuto změnu v návrhu nových stanov: místo nepraktického a komplikovaného třístupňového vedení svazu zavést vedení dvojstupňové, a to tak, že v čele svazu by byl jedenadvacetičlenný ústřední výbor s šesti náhradníky, který by nahradil dosavadní pětačtyřicetičlenný ústřední výbor a předsednictvo. Domnívám se, že daleko spíš lze najít 21 spisovatelů, ochotných se scházet a aktivně pracovat, než 45, a že menší orgán nutně musí být operativnější než orgán tak veliký.

2. Třetí odstavec druhé kapitoly návrhu stanov říká, že svaz má při sdružování spisovatelů vycházet z jejich talentu. Myslím, že tato věta nemá žádný smysluplný obsah, a navrhuji, aby byla nahrazena větou, která by Svaz spisovatelů otevřeně zavazovala k povinnosti umožňovat vznikání a podporovat práci uměleckých skupin podle zvláštních směrnic, které vydá ústřední výbor.

3. Navrhuji uložit ústřednímu výboru, aby vypracoval směrnice zakládání uměleckých skupin při svazu a aby při tom vycházel z těchto zásad:

a) Svaz spisovatelů je povinen registrovat každou uměleckou skupinu, která o to požádá, v níž je aspoň jeden člen svazu a aspoň tolik členů trvale činných, aby tvořili nadpoloviční většinu skupiny; skupinu svaz při splnění těchto podmínek registruje v tom složení, v jakém se sama k registraci přihlásila.

b) Svaz bude poskytovat skupinám místnosti ke schůzkám a neveřejným podnikům; veřejná vystoupení — mimo skupinové publikování — smí skupina pořádat jen se svolením svazových orgánů.

c) Umělecké skupiny, registrované u Svazu spisovatelů, nejsou jeho složkami, ale samostatnými tělesy, nad nimiž svaz pouze přebírá při jejich veřejném vystupování právní ochranu.

4. Navrhují, aby sjezd uložil ústřednímu výboru vypracovat a posléze prakticky uskutečňovat novou koncepci ve vydávání svazového tisku, která by vycházela z těchto zásad:

a) Svazové časopisy se nebudou nadále rozdělovat na tzv. svazové a tzv. skupinové, protože všechny, které bude svaz vydávat, budou vzhledem k této okolnosti svazové a všechny budou — vzhledem k tomu, že je bude vždycky řídit — jak je zvykem — jen určitá menší či větší skupina lidí — zároveň skupinové. A i když se tyto svazové časopisy svou redakční organizací, statutem, nákladem, dotací apod. budou pochopitelně mezi sebou lišit co do svého zásadního poměru ke svazu, budou si všechny rovnoprávné. Vydávat je bude Svaz čs. spisovatelů ve svých nakladatelstvích tak, jak tomu je dnes.

b) Pokud jde o nové časopisy, měl by se ústřední výbor především zabývat návrhy, které již byly v minulosti podány. Dále by měl vypracovat přesné pokyny, jak mají být žádosti o nové časopisy vybaveny. Vsemi žádostmi by se měl odpovědně zabývat a vycházet jim maximálně vstříc. Žadatelům by zásadně umožňoval vydávat prostřednictvím svazových nakladatelství časopisy rotaprintové.

5. Kdyby plénium sjezdu projevilo zvláštní zájem o stanovisko skupiny Tváře k zániku jejího časopisu, která nesměla veřejně publikovat, a případně o výklad celé záležitosti, mohu jako člen bývalého redakčního kruhu Tváře věci z našeho hlediska vyložit; sám ovšem nepovažuji za nutné se k tomu všemu vracet i přesto, že ve Zprávě o činnosti svazu — celou záležitostí se podrobně zabývající — jsou v příslušné pasáži některé vážné věcné omyly a deformace, protože se mi zdá, že důležitější než rekriminoval minulost je připravovat budoucnost. Proto se tímto obracím k plénu s návrhem, aby do sjezdových usnesení byl včleněn odstavec, v němž by sjezd doporučil příslušným orgánům kladně vyřídit žádost o vydávání časopisu Obratník, která byla před časem podána ústřednímu výboru skupinou vzniklou kolem Tváře. Časopis Obratník by měl také na Tvář navázat a plnit onu po mém soudu velice ozdravující úlohu, kterou plnila svého času ona. Myslím, že naše skupina projevila vážnost svého úsilí a svou životaschopnost i tehdy, kdy Tvář nevycházela — odevzdali jsme v té době např. dva sborníky svých prací — takže tu existují dostatečné záruky, že náš časopis by mohl obohatit český literární tisk o osobitý hlas. Za vážným problémem, který Zpráva o činnosti správně označuje za stále otevřený, by povolení časopisu Obratník mohlo udělat definitivní tečku.

6. Navrhují, aby sjezd uložil ústřednímu výboru vypracovat fundované stanovisko k české a slovenské literatuře za hranicemi státu a k jejímu eventuálnímu rozšiřování v Československu a zaslat toto stanovisko příslušným státním orgánům. Jde o problém, který — pokud vím — některé jiné socialistické státy už úspěšně vyřešily.

7. Konečně poslední návrh: sjezd by měl uložit ústřednímu výboru, aby co nejdříve prozkoumal, kteří čeští a slovenští spisovatelé stojí ještě mimo svaz v důsledku dřívějších zásahů, a navrhnout jim členství

spojené se satisfakcí. Myslím, že členství by mělo být navrženo Václavu Černému, Jindřichu Chalupeckému, Josefu Palivcovi, Bohuslavu Reynkovi, Janu Patočkovi, Josefu Šafaříkovi, Bedřichu Fučíkovi, Zdeňku Urbánkovi, případně dalším osobnostem.

Dovoľte mi, dámy a pánové, abych se závěrem svého příspěvku vrátil k přirovnání, z něhož jsem vyšel na začátku. Jak jsem řekl, Prahu zaplnila lešení slibující, že nám už nebudou padat na hlavy římsy. Před několika dny však došlo na Žižkově k neobvyklé události: u jednoho domu se zřítilo celé lešení. Vyplývá z toho, myslím, jednoduché, leč důležité poučení: nikdy není vyhráno. S touhle devízou by měl počítat i Svaz spisovatelů; vždyť má-li mít například tenhle sjezd nějaký smysl, může ho mít jediné tehdy, když jím práce neskončí, ale teprve začne. (Potlesk.)

Předsedající s. Míhálík: Děkuji s. Havlovi. Dalším diskutujícím je s. Dvorský.

LADISLAV DVORSKÝ

Vážení přátelé, byl jsem požádán skupinou severočeských spisovatelů, abych na sjezdu pronesl příspěvek. Jen tak z legrace jsem odpověděl: „Budu mluvit v tom případě, kdyby mě někdo napadl.“ Měl to být vtip, zdaleka jsem netušil, že k tomu doopravdy dojde.

Cím jsem se cítil napaden? Včerejším příspěvkem Oldřicha Šuleře. Ne tedy soukromě, ale jako pracovník Severočeského nakladatelství. Nevím, zda jste to postřehli, ale s. Šuleř z Ostravy doporučoval, aby byla zrušena některá krajská nakladatelství, ovšem s výjimkou ostravského a brněnského. Řekl to, nepřesně citováno, asi takto: „Ta krajská nakladatelství, která žijí jen z milosti a ctižádosti krajských orgánů, by se měla zrušit a ponechat jen ta, která v posledních letech přinesla nějaké výsledky, jako ostravské a brněnské, a učinit z nich normální nakladatelství decentralizovaného typu.“ Která jsou ta zbývající? Východočeské, českobudějovické, plzeňské a severočeské. Jsem přesvědčen o tom, že každého spisovatele práce nakladatelství zajímá. Proto asi o těchto nakladatelstvích všichni něco víme. Víme, že nové vedení Východočeského nakladatelství v Hradci Králové převzalo po bývalém vedení podnik s dluhy a nesplněnými závazky a že začíná prakticky od začátku. A ne z milosti a ctižádosti krajských institucí, nýbrž z vědomí potřeby. A českobudějovičtí by také zůstali na Šuleřův návrh koukat. Jejich práce je v současné době přinejmenším tak dobrá a tak potřebná jako práce kolegů v Ostravě. Plzeňské nakladatelství neznám natolik, abych o něm mluvil. A pokud se týče Severočeského nakladatelství v Liberci, myslím, že ohlas jeho práce v poslední době mluví sám za sebe. S. Šuleř si stěžoval na podceňování produkce krajských nakladatelství. Zřejmě na základě ostravských zkušeností. Za SN mohu prohlásit, že tyto zkušenosti s ním nesdílím. Přesvědčili jsme se o tom, že dobrá a dobře udělaná knížka neujde pozornosti nejen u nás, ale ani v zahraničí. Protože s. Šuleř byl před lety ředitelem ostravského nakladatelství, považuji jeho

postup za projev nekolegiálnosti. Voláme po normalizaci poměrů a víme, že hustší síť nakladatelství je jedním z jejích znaků. Každý ví, jaký smysl a jak velký význam měla a ve světě mají malá necentrální nakladatelství. Spisovatel se obejde — když na to přijde — bez svazu, bez spisovatelských domovů, i bez řádného hmotného zajištění, ale nakladatelství potřebuje. A chce, což je také normální, aby měl možnost volby, aby nebyl odkázán na vkus jediné redakce, aby se mohl bránit protekcí jiných, aby věděl, že tam a tam vydávají to a to, a mohl s tím počítat. Dobrá nakladatelství se nedělají na troskách administrativně zlikvidovaných nakladatelství, ale v soutěži, v konkurenci. Věřím, že by v Ostravě ve zdraví užili našeho přídeľu papíru, právě tak jako my jejích.

Nehodí se, abych jakkoliv hodnotil práci Severočeského nakladatelství. Ale chtěl bych tu uvést, že vidíme smysl své existence nejen v cílevědomé ediční praxi, ale i v tvorbě autorského zázemí v kraji. Do té doby, než vzniknou v Severočeském kraji reálné podmínky pro založení svazové odbočky, financujeme z prostředků nakladatelství činnost Skupiny severočeských spisovatelů a autorů, poskytujeme členům příspěvky na studijní cesty a pobyty a dáváme jim k dispozici vlastní edici. Říkám „do té doby, než vzniknou podmínky k založení pobočky“, protože jsem byl požádán, abych zde tento cíl naznačil. A také o to, abych spisovatelům žijícím ve Východočeském kraji dal k úvaze možnost vzniku společné pobočky. Třetí kapitola návrhu nových stanov tomuto požadavku odpovídá.

Osobně bych ještě rád reagoval na několikrát vyslovené názory o diferenciaci naší literatury. Ta část tvorby, která z pochopitelných důvodů nenachází ohlas v širších čtenářských vrstvách, dostává leccjaké přívěsky. Nejčastěji se mluví o experimentech. Dokonce tu padl i termín „laboratorní literatura“. To by bylo v pořádku, pokud by šlo o označení metody. Avšak stále častěji se těchto pojmů užívá ve smyslu hodnotícím. Experiment se chápe jako něco, co do jisté míry může být trpěno, vždyť prý se z něho dá těžit, přejímat, leccos dá impuls, oživí, zpestří atd. Jenomže metodou experimentu nedospíváme k experimentu, laboratorním pokusem nedospíváme k pokusu. Cílem každého umělce, a tedy i toho zdánlivě nejvýbojněji experimentujícího, je vytvořit celistvé, svébytné, plnovýznamové dílo. Pokud budeme chápat tzv. experimentální literaturu jako pokladničku, jako kapsář, kam si někdo příležitostně sáhne, jako polotovar, který se někomu jinému může hodit k výrobě tovaru, pak nám uniká podstata literárního pokroku. Alexander Matuška tu velmi krásně rozvedl picassovské „nehledám, nýbrž nalézám“. Často jsme svědky hledání, ba i uměleckých lží, podvodů, přetvářek, tak jako ve všech jiných oblastech života. Ale jsme i svědky nalézání. A „moderní“ a „nalezený“ jsou v umění synonyma. To je ten krásně krutý nepoměr mezi počtem obyvatelstva a počtem génů.

Na závěr bych rád řekl, že všechno v umění souvisí s etikou. Svoboda, angažovanost, modernost, to jsou z valné části mravní záležitosti. Neméně je mravní záležitostí jakákoliv funkce ve smyslu veřejném. Hájit něco a někoho, zaujímat vlastní stanovisko, vzdát se osobního ve prospěch obecného, to umí jen člověk odvážný, vysoce charakterní. Říkám to

proto, že patřím k těm mnoha přítomným, kteří budou volbám do vedení svazu jen přihlížet. Přimlouvám se v tomto bodu za zvýšenou aktivitu všech voličů. Jedině tak bude později možno se slušně vzájemně snášet a slušně vést spory, což označuji za tzv. životní minimum. (Potlesk.)

Předsedající a. Mihálik: Děkuji s. Dvorskému. Do diskuse se přihlásil s. Vaculík.

LUDVÍK VACULÍK

Soudružky a soudruzí, využívám příležitosti, abych vám řekl, co víte i beze mne, protože k tomu mám pár věcných návrhů. V návrhu Stanoviska se píše, že smyslem socialistického zřízení je uskutečňovat reintegraci člověka, jemuž je zaručen statut občana. Občan, to bylo kdysi slavné, revoluční slovo. Označovalo člověka, nad nímž nemohl nikdo nekontrolovaně panovat, jemuž bylo možno pouze šikovně vládnout, aby měl dojem, že si vládne téměř sám. Dosáhnout u ovládaných takového dojmu bývalo cílem náročné pracovní specializace, která se jmenuje politika. Ve skutečnosti občan vládnoucí si sám, to byl a bude jen mýtus.

Marxistická kritika moci vytáhla na světlo do té doby neprobádané vztahy mezi vládoucí mocí a vlastnictvím výrobních prostředků. Tento objev spolu s chápáním dějin lidstva jako dějin třídních bojů připravil sociální revoluci, od níž se čekalo též nové řešení odvěkého problému moci. Sociální revoluce u nás se zdařila — a problém moci trvá dál. Ačkoliv jsme „chytili býka za rohy“ a držíme ho, kdosi nás zatím pořád kope do zadku a nepřestává.

Zdá se, že moc má své nezrušitelné zákonitosti vývoje a chování, ať ji vykonává kdokoli. Moc je zvláštní lidské fenomenon dané tím, že už v lesním houfu musí někdo poroučet a že i ve společnosti samých šlechtých duchů musí kdosi shrnout poznatky z diskuse a formulovat nutnost. Moc je specificky lidská situace. Postihuje vládnoucí i ovládané a obě ohrožuje na zdraví. Tisíciletá zkušenost s mocí vedla lidstvo k tomu, že se snažilo určit jakási provozní pravidla. Je to onen systém formální demokracie se zpětnými vazbami, kontrolními vypínači a limitními termíny. Do jasně nakreslených mechanismů vlády však zasahují zájmy lidí nadaných hrubou silou založenou na vlastnictví kapitálu, na držení zbraní, na výhodném přibuzenství, na monopolu výroby atd. Pravidla tedy nezabraňují zlému, a lehké zkresení této konstatace může z druhé ruky vyznít už přímo ve sprostě tvrzení, že pravidla formální demokracie zlé působují. Ta pravidla však sama o sobě nejsou ani kapitalistická, ani socialistická, neurčují co dělat, nýbrž jak docházet k rozhodnutí o tom, co dělat. Je to humánní vynález, jenž v podstatě ztěžuje vládnutí. Nadržuje ovládaným, ale také, když vláda padne, zachraňuje ji před zastřením. Zachovávání takového formálního systému demokracie nepřináší příliš pevné vlády, přináší jen přesvědčení, že příští vláda může být lepší. Vláda tedy padá, ale občan je obnoven.

Naopak kde vláda pořád a dlouho stojí, padá občan. Kam padá? Nevyhovím nepřátelům a nefeknu, že občan padá na popravišti. To jen několik desítek nebo několik set občanů.

I přátelé však vědí, že to stačí, neboť pak následuje pád třeba celého národa do strachu, politické netečnosti a občanské rezignace, do ničotných denních starostí a malých přání, do závislosti na čím dál menších pánech, zkrátka do poddanství tak nového a nebývalého typu, že to návštěvníkovi z cizí země nemůžete ani vysvětlit. Myslím, že už u nás není občanů. Mám pro to důvody nasbírané za léta práce v novinách a v rozhlase. Pro jeden čerstvý důvod půjdu blízko. Tento sjezd se nesešel tehdy, kdy se členové této organizace rozhodli, nýbrž když pán dal po uvážení svých starostí laskavě souhlas. Očekává za to, je na to zvyklý z minulých tisíciletí, že vzdáme jeho dynastii hold. Navrhují nevzdávat. Navrhují prohlédnout text Stanoviska a vyškrtnout všecko, z čeho číší poddanská duše. V národech, které svou kulturu vypěstovaly v kritice vládnoucí moci, nemusejí zrovna spisovatelé odhazovat dobré lidové vychování.

Navrhují, aby každý, kdo zde ještě promluví, podal vždy návrh, jak si věc, která mu dělá starost, představuje. Neboť přijmeme tedy tu hru na občany, když už jsme k ní dostali povolení a toto hřiště, a vystupujeme tu ještě po zbytek času, jako bychom byli plinoletí a svéprávní.

Mluvíím zde jako občan státu, jehož se nikdy nechci vzdát, v němž však nemohu spokojeně žít. Mám na mysli občanské záležitosti, ale octnu se v choulostivé situaci. Jsem zároveň člen komunistické strany a tedy nemám a nechci tu mluvit o stranických záležitostech. Stalo se však, že u nás už není téměř ničeho, co by v určitém stadiu debaty nebylo stranickou záležitostí. Co mám dělat, když oni oba, má strana a má vláda, učinily všecko, aby jejich agenda splynula. Osobně si myslím, že to je nevýhodné pro ně pro oba. Vytváří to také obtížnou situaci pro nás, občany zde shromážděné. Členové strany jsou vázáni nemluvit o ohniskových momentech většiny důležitých otázek před nečleny, kteří zase nemají přístup na shromáždění, kde jediné se dá o nich s významem mluvit; takže jedni i druhí žijí v omezení své základní občanské svobody — mluvit spolu jako rovný s rovným. Možná že je to dokonce proti článku 20. ústavy. Ale já se disciplinovaně stáhnu na občanské pole a budu mluvit pouze o vládě, jen kde toto slovo nebude výstižné, užiji označení „vládnoucí kruhy“. Jeho to osvědčený starší termín, při zdánlivé neurčitosti přesnějši, než může být mnohý jiný. Odedávna označoval lidi, kteří fakticky vládli nezávisle na tom, jakou nominální funkci zastávali v demokratické kulise, lidi, jejichž moc plynula odjinud — z bohatství, z vlivné přízně, z monopolu výroby či služby, z držení zbraní atd. Je v tom obsažena i vláda z uzavřených lóží, náhlá sdělení v noci po zvláštním kurýru, slyšet za tím i pár významných vět v předsálí a kuolárech a dohody udělané před vstupem na místo dohody i zákony odhlasované před vstupem do parlamentu. Naše oba národy byly připraveny celými svými dějinami pro socialismus. A tento stát se po minulé válce obnovil jako politický organismus, který už měl jediné práci na tom socialismu organizovat. Pomínu důležité dílčí momenty, ale jiný program skutečně neležel po roce 1945 na stole. Jedním z postulovaných atributů nové

moci byla i jednota vládnoucích a ovládaných, vlastně jejich totožnost. Lid a vláda jdou.

A chci se vrátit k tomu, co si myslím o charakteru každé moci: že její vývoj a chování se řídí jejími vnitřními zákony, na nichž nemůže nic změnit osoba u moci, ani třída u moci, neboť je to prostě zákonitost lidského chování v určité situaci: u moci. — Prvním zákonem každé moci je, že chce být i nadále. Reprodukují se ve stále přesnější podobě. Za druhé se stále homogenizuje, očisťuje od nesořodného, až každá její část je obrazem moci celé, až všechny části jsou navzájem zastupitelné, takže periferní buňka moci může prakticky nahradit centrum a také jednotlivé periferní buňky můžete navzájem prohodit a nic se nestane, aparát moci funguje nevýchylně, protože v podstatě má nareagovat na změnu prostředí, nadmořské výšky, složení populace ani nic jiného, respektive má reagovat vždy k stejnému: upravovat tato odlišná prostředí pro sebe, zestejňovat je, aby bylo možno vystačit s jedním volebním modelem. Moc se osamostatňuje, což je další její zákonitě chování, neuchází se už o ničí oporu, opírá se o sebe samu, centrum o periferii a naopak, mohou se na sebe stoprocentně spolehnout a také musejí, neboť tvoří kruh. Nikoho z něho nelze vyrazit a on také nikoho nevydává. Vnitřní nesoulady a provinění jsou také vnitřně likvidovány.

A přichází další fáze, kterou označuji jako dynastizaci. V příznivé chvíli svolává moc zákonodárné shromáždění a nechá si své nezávislé postavení vtělit do ústavního zákona. Cokoli od té doby činí, podle ústavy činí. A jelikož deset, dvacet, padesát let nikdy už nedá tento bod na pořad, a nikdo jiný jej podle ústavy na pořad ani dát nemůže, a nikdo také nemůže podle ústavy svolat jiné zákonodárné shromáždění, dochází ústavní cestou k založení dynastie. Je to dynastie historicky nového typu, neboť zachovává jednu významnou demokratickou zásadu: Kdo o to stojí, může se k ní přidat. Dynastie nemůže tedy vymřít po meči ani po přelíci.

Z našeho hlediska nejzajímavější je jeden vnitřní zákon moci, a to zcela určitý, v dějinách lidstva literaturou tisíckrát popsán a vždy stejný způsob práce s lidmi. Moc ovšem dává přednost lidem, kteří jsou svým vnitřním ustrojením jako ona. Protože však je jich nedostatek, musí používat i lidi jiných, jež si pro svou potřebu upravuje: Pro službu moci se přirozeně hodí lidé bažící po moci, dále lidé samou povahou poslušní, lidé se špatným svědomím, lidé, jejichž touha po blahu, prospěchu a zisku si nedává morální podmínky. Upravit lze lidi mající strach a mnoho děti, lidi dříve ponižované, kteří důvěřivě přijímají nabídku nové hrdosti, dále pak lidi od přírody hloupé. Na určitý čas, ze určitých okolností a pro určité úkoly jsou přechodně použitelní i různí morální absolutisté a nezištní, avšak špatně informovaní entuziaisté, jako jsem já. Úprava lidí zná v podstatě několik starých prostředků. Tělesná i duševní pokušení, pohrůžka utrpením, uvádění do kompromitujících situací, používání udavačů, uvrhování člověka do neoprávněných podezření, jimž se brání demonstrací své loajality, uvrhávání člověka do rukou špatných lidí a pokrytecké zachraňování jej odtamtud. Zásévání obecné nedůvěry. Důvěra je kategorizována na důvěru první třídy, druhé třídy, třetí třídy — a předpokládá se masa lidí bez důvěry. Rov-

něž informace má jakostní skupiny: na růžovém papíře, na zeleném papíře, na žlutém a na rotačním [smích].

Co jsem řekl o charakteru moci, míním co nejvšeobecněji, nemám dokonce na mysli vládu v socialistickém státě, neboť pojem socialismu spojuji s vědeckým řízením. A vědecká teorie socialismu by přece byla nemyslitelná bez psychologie moci: jako v ní nemůže chybět filosofie, či politická ekonomie a sociologie, nemůžeme tu postrádat psychologii moci, využívající poznatků z psychologie individuální i sociální, z psychoanalýzy a psychopatologie.

Ponechal jsem stranou otázku třídního charakteru moci, protože z tohoto pohledu ji subsumuji pod problematiku moci vůbec.

I u nás proběhl popsáný výběr lidí podle hlediska použitelnosti moci. Důvěru dostávali lidé poslušní, nečinící potíže, nekladoucí otázky, jež jsou nastoleny. Z každého výběru vycházel nejlíp člověk co nejprůměrnější a z dějiště se poztráceli lidé složitější, lidé osobního původu, a zejména lidé, kteří pro své vlastnosti a práci bývali tichým a neoznačeným měřidlem obecné slušnosti, měrou veřejného svědomí. Z politického života pak zvlášť zmizely osobnosti nadané humorem a přicházející se svými osobními myšlenkami. Ztratilo význam slovní spojení politik-myslitel, slovo představitel, zastánce, zní prázdně slovo hnůtí, když se nic nehýbá. Byla zpřetrhána pletiva, na nichž spočívá nehmotná struktura a osobní kultura takových lidských společenstev, jako jsou obce, závody, dílny. Nic nemohlo nést pečeť něčího osobního díla, jen zřídka se udržel pojem dílny, byli vyhazováni ředitelé škol, pracovníci na své pedagogice, propuštění vedoucí cihelen s kritickým názorem na okolí své cihelny, rušeny dobře zapsané kulturní a sportovní kluby a spolky, které pro určitý druh lidí představovaly v celé své škále kontinuitu jejich obce, kraje a státu.

Benjamin Klička ve svém díle „Divoška Jaja“ napsal: „Pomní, člověče, že schopnost je drzost, již urazíš svého nadřazeného, a buď proto, možno-li, pitomější než v plotě kůl, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi.“ Nemusel bych to ani číst, mohl bych to říkat z paměti, protože jsem si to mockrát připomínal. Jsou to slova stará 40 let a mluvená na společnost před sociální revolucí. Ale myslím, že teprve po ní nabyla u nás celé své platnosti a že její pravdu mohl vychutnat každý. Jestli jste si všiml, my všichni Češi i Slováci inklinujeme k pocitu, že nás na našich nejhrůznějších pracovištích řídí vždy člověk neschopnější, než jsme sami. A všichni, kdekoli se sejdeme, jen skuhráme. Je to už odporné, protože zároveň s těmi, kteří možná mají důvod stěžovat si, nadávají i neschopní lenoši, naprostí flinkové a lidé chudého ducha, kteří také říkají, že nemohou, nesmějí. Čili vznikla falešná a škodlivá jednota lidí, kteří k sobě naprosto nepatří. Pojí nás všechny nejmnějším požitkem, jaké si kdo může vymyslet: společná nechť přes rozličné motivy.

Praktičtí živlové si našli náhradní pole aktivity, nepraktičtí si ošetřují aureolu mučedníků, na literárním trhu je móda deprese, duševního rozvratu a nihilismu. Orgie snobů. I chytrý člověk hloupne. Občas se u něho projeví pudová potřeba sebezáchovy — má chuť fackovat vpravo

vlevo. Ale když se podívá nahoru, co nad ním visí, a dolů, co je schopno ještě ho pošlapat, řekne si: Proboha, pro koho!

A teď považme, že se už po dvacet let nejméně úspěšněji prosazují lidé, kteří mají nejmenší rezistenci proti všem demoralizujícím vlivům, jež produkuje moc. Uvažme dále, že lidé křehkého svědomí nenacházejí oporu ani dovolání u zákonů, oporu vládnoucí moci, které by je podle litery měly chránit. Podle litery totiž by se ze zdálo, že skutečně je u nás platný soubor práv a povinností, který „slouží tedy svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobností občanů a zároveň upevnění a rozvoji socialistické společnosti“ (ústava čl. 19).

Přesvědčil jsem se při své práci v novinách a rozhlase, že ve skutečnosti se občané příliš často svých ústavních práv nedovolávají, protože prakticky kterýkoli činitel třeba jen periferní moci může jejich právo vázat na okolnosti a podmínky, jež v ústavě nejsou a slušně ani být nemohou.

Často si v poslední době v ústavě čtu a došel jsem k názoru, že je to nedobře sestavené dílo, jež snad proto ztratilo autoritu u občanů i úřadů. Po stránce slohové je mnohomluvné a přitom se vyjadřuje v mnoha důležitých případech mluhavě. Uvedu příklad vztahující se k pracovní a myšlenkové sféře, jež se našeho svazu nejvíce týká. Článek č. 16 zní takto: „Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu.“ — Nehledě na to, že v pojmu výchova bude každý dobrý pedagog rozumět spojení s prací a životem samozřejmě, není mi jasné, který orgán a jaký snad soud bude rozhodovat o vědeckosti určitého názoru, když v samém pojmu vědy je zahrnut pohyb a proměna názorů ve shodě s postupujícím poznáváním a když tato pohyblivost odporuje neměnnosti a jednoznačnosti pojmů, kterou vyžaduje každá právní norma. Ledaže by se vědeckým světovým názorem rozuměl pevný soubor tezí, ale pak by byla otázka, zda by náš stát nebyl více státem doktrinárním nežli vědecky řízeným, jak jistě měl na mysli zákonodárce. — Jiný příklad, týkající se mého vlastního tématu:

Článek 28 říká: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku.“ — Domnívám se, že uvedené svobody samy sebou jsou v zájmu pracujícího lidu, proto tento slovní obrat považuju za nadbytečný, ba přímo matoucí, protože výklad toho, co je zájmem pracujícího lidu, je tak ponechán komukoli. Myslím, že odborník, kdyby měl důvod takového vyjádření užít, považoval by za potřebné vypočítat, co je, respektive není zájmem pracujícího lidu, a prozíravý zákonodárce by se vyvaroval i nějakého výčtu demonstrativně a trval by na výčtu taxativním. — Sam bych dal přednost formulaci lakonické, jejíž platnost by byla nesporná. Jen lakonicky čistá formulace dává zákonům zvuk obecně známého úsloví, takže nakonec vcházejí do moudrosti dědů a obecné právní vědomí funguje pak natolik, že k nalezení práva není téměř třeba soudů. Jazyková rozbředlost a myšlenková nevytříbenost ústavy způsobuje, že její dodržování nelze zajistit. Nejvyšší právní norma stává se tak spíše dobrým úmyslem a programem nežli

zákonnou zárukou práv občana. Ostatně soudím, že by ústava měla fungovat jako každá jiná právní norma, navíc s tím, že žádná jí podřízená norma, předpis, stanovy, usnesení, prováděcí nařízení nesmí její závaznost omezovat či zamlžovat.

Vyložil jsem svůj názor na povahu, vývin a chování každé moci a snažil jsem se ukázat, že kontrolní mechanismy, které proti ní mají stát, selhávají, takže občan sám ztrácí k sobě úctu a také objektivně pozbývá statuturu občana. Jestliže tento stav trvá tak dlouho, jak u nás už trvá, je pochopitelné, že se zapisuje do smýšlení mnoha lidí, do životní filosofie zvláště nejmladší generace, která studiem ani praktickou činností nepoznala, že existuje jakási kontinuita lidského trmácení za dokonalou demokracií. Kdyby tento stav trval i nadále (a kdyby současně proti němu nepracovaly přirozené obranné reakce lidí), změnil by se v příštím pokolení vlastně sám charakter našich národů. Místo rezistentního kulturního společenství vzniklo by jakési snadno ovladatelné obyvatelstvo, jemuž vládnout bylo by i pro cizince pravým požitekem. Abychom k tomu nechali dojít, myslím, že na to jsme se nemuseli tisíc roků šprajcovat.

Vycházejí z názoru, že žádný z nás se nenarodil proto, aby se mu snadno vládlo, navrhuju, aby Svaz spisovatelů vyvinul iniciativu a případně ve spolupráci se Svazem novinářů a dalšími svazy, jejichž pracovní problematika je podobná, požádal Čs. akademii věd o odbornou expertizu k ústavě, a ukáže-li se to nutným, aby přišel s podnětem k její změně, a to např. tak, že svým členům doporučí, aby v příští volební kampani navštěvovali předvolební schůze, tuto problematiku tam přinášeli a působili k tomu, aby volení poslanci si jí byli vědomi; je však také možno uvažovat o tom, že by každý z nás už dříve navštívil svého poslance a požádal jej, aby v parlamentě na toto téma promluvil.

Když tu stojím a mluvím, nemám vůbec ten volný pocit, který by člověk měl mít, když říká svobodně, co chce. Mám spíš pocit, že celkem dost zbaběle využívám jakéhosi průměří mezi občanem a mocí, že hřeším na to, že je právě doba jakéhosi hájení spisovatelů a umělců. Jak dlouho potrvá, nevím: zda až do zimy, či dokonce do zítřka. Tak jako nevěřím, že občan a moc se mohou ztotožnit, že ovládaní a vládnucí se mohou sejít ke zpěvu, tak nevěřím, že umění a moc si někdy budou libovat, jak je jím spolu dobře. Nebudou, nemohou, nikdy, jsou jiní, nehodí se k sobě. Co je možné a co také dává naději naší snaze, je toto: že ti dva navzájem pochopí svou situaci a vypracují si slušná pravidla styku. I spisovatelé jsou lidé, i vládnucí kruhy se skládají z lidí. Kdyby se kdokoli z nás hrou náhody ocitl v orgánu politické moci, bude se v něm také indukovat její vnitřní polarizace a bude mít se sebou starosti. Svobodomyšlný člověk, také ovšem trochu egoistický a myslící na svou čistotu a jeden rozhodující milimetr víc než na špinu světa, člověk, který vidí složitost věcí, ale šíleně touží, aby byly prosté, tedy básník např. nebo hudebník, nevstoupí do státní moci. Básník-ministr, to je jen malá graciézní úklona moci. Mluvím tu o neslučitelnosti a nepočítám s nepřítelstvím. Povím vám jednu svou příhodu, ke které jsem se za poslední dva dny musel v duchu několikrát vrátit. Loni v březnu jsem byl jako člen redakce LN při jednání na ideologickém oddělení

ústředního výboru strany. To jednání nemělo pro nás příznivý výsledek. Seděl jsem u stolu přesně naproti tajemníkovi ústředního výboru s. J. J. H. Hendrychovi, takže místo obvyklého obrysového vjemu měl jsem najednou záběr zblízka na tvář muže staršího než já, mě doma učili lidi o tolik starší zdravít, tvář člověka, který se mi z instituce změnil v kohosi, kdo jako já má své starosti osobní, pracovní a možné i jiné, rozhodně větší než já, a žije v tom už déle. Já jsem tam tenkrát moc šikovně nepromluvil, chtěl jsem mluvit načisto otevřeně a upřímně, ale lekal jsem se, couval jsem, zdálo se mi, že tomu prisuzují ještě jiné motivy, něco si šeptali, vzdal jsem se pocitu bezmoci, což mě ponižovalo, takže jsem se vzápětí našel. Odešel jsem pak domů a kromě zmatených myšlenek o celém tom výjevu vnucovala se mi myšlenka úplně nová, spíš znepokojující tušení, které mi mátló dělbou na dvě jasná pole, na ono „MÝ a ONI“, cítil jsem, že mě šlehl závan z neznáma, že mám tušení o lidské svízeli z určité situace, na níž zřejmě nepamatuji pojmy skryté pod u nás velmi frekventovanými termíny „třídní hledisko“, „opozice“ atd. Jsou to termíny válečné. Musel jsem si samozřejmě pomoci nějakým aspoň prozatímním pevným stanoviskem, abych vůbec mohl nějak dál jednat. A řekl jsem si, že ta svízeť ze situace patří k věci. Patří nám to, protože on to chce dělat, ačkoli nemusí, a já chci v těch novinách být také. Ale dostal jsem tehdy nový impuls, abych přemýšlel o moci jako lidské situaci. — Končím tuto odbočku a navazuju, kde jsem přestal: I spisovatelé jsou lidé, i vládnoucí kruhy se skládají z lidí. Ani spisovatelé nechťejí anarchii, protože si přejí bydlet v pěkných městech, přejí si mít pěkné byty a přejí je i jiným, přejí si prosperitu průmyslu, obchodu přejí zisk. A to přece není možné bez organizující činnosti vlády.

Umění se nemůže vzdát tématu vlády, protože vládnout znamená neustále přímo či nepřímo rozhodovat správním aktem o životě lidí, o jejich životním blahu a zklamání, o tom, nač i jen myslí a co je nerozhodnutelné, a činnost moci se s činností umění stýká právě na tom nerozhodnutelném, co přesto je nějak rozhodováno. Umění se tedy nemůže vzdát kritiky vlád, protože vlády, jaké jsou, jaké mají způsoby, jsou výtvorem kultury národů.

Naše vláda dejme tomu potěší umělce, když je pochválí, že například udělali pěkný reprezentační pavilón na světové výstavě. Řekne to jistě ráda, takové řeknutí je i politický prvek, a řekne to snad i upřímně. Ale umělci proto ještě nemusí být potěšeni tím, jaká je vláda. Takový pavilón, který v jistém smyslu požívá práva kulturní exterritoriality, jen ukazuje, co by titíž tvůrci mohli udělat doma, kdyby mohli, kdyby na vlastním území měli tu váhu. Proto se přiznávám k tomu, nač jsem myslel mockrát: Nesloužíme všichni klamu, když stavíme pěkné reprezentační pavilóny kultury? Když víme, že naše nejlepší práce není žádoucí, že všechno děláme jen z božího dopuštění a běží termín a my neznáme ani datum. Všecko, čeho kultura dosáhla, jako vůbec všechno, co lidé u nás dobrého udělali, i všechny dobré výrobky, i všechny stavby a všechny dobré realizované myšlenky z laboratoří, studií a ústavů, to všechno je tu spíš přes to, jak se naše vládnoucí kruhy po léta chovaly. Bylo to na nich doslova vyvzdorováno. Ale nechci být nespra-

vedlivý: Jsem přesvědčen, že i každé lepší hnutí uvnitř těchto vládnoucích kruhů, každý pokus o nápravu stylu je těžce placen, přináší oběti, a přinese-li i viditelný výsledek, je rovněž těžce vyzdorován. Tak jaké řízení a jaké vedení? Já vidím brzdění. Po desetiletí se mi nestalo, že bych při nějakém jejich expozé pocítil: Vida, to je skvělá idea, která ještě žádného nenapadla! Naopak, někdy jsem si chmurně řekl: To je toho, když to ví dávno každý! A nejčastěji: Jak v tomto zachráním svou vlastní myšlenku, jak je přelstím, když je nemůžu přesvědčovat, protože je nikdy nevidím. — Vidím a slyším, jak moc ustupuje jen tam, kde vidí a slyší příliš silný odpor. Nikoli argumenty, ty ji nepřesvědčí. Jen neúspěch, opakovaný neúspěch, když chce něco podnikat postaru. Neúspěch, který nás všechny stojí peníze a nervy. Vidím stálou vůli a také stále nebezpečí, že se vrátí starší horší časy. Protože co znamenají ta slova, že jsme dostali svaz, dostali Litfond a vydavatelství a noviny? Pohrůžku, že nám je vezmou, když nebudeme hodní. Kdybych uznával, že to bylo jejich, řekl bych, co říkává moje sestra: Dal, vzal... Ale jsou opravdu pány všeho? A co tedy ponechávají v rukou jiných než svých? Nic? To tu nemusíme být! Ať to řeknou. Ať je zcela viditelné, že v podstatě hrstka lidí chce rozhodovat o bytí či nebytí všeho, o tom, co má být děláno, myšleno, citěno. To mluví o postavení kultury ve státě, to je obrazem kulturnosti národa. Ne tedy oceňovaná, vyhlašovaná jednotlivá kulturní díla.

Měli jsme v poslední sezóně často příležitost slyšet, že vládnoucí kruhy uznávají jistou autonomnost kultury na jejím vlastním poli. Ale ať se prý kultura nezlobí, když přechází na pole politiky, že dostává výtky. Argumentuje se proti nám, že prý porušujeme své vlastní heslo — že každou práci mají dělat odborníci. Je pravda, že i politiku mají dělat odborníci, ale odkud se bere ta jistota, že jsou to oni. Já o tom pochybuju a důvod své pochyby předvedu raději jen obrazně: Lékař je jistě odborník. Může lépe než my určit diagnózu naší nemoci, může nás také odborně léčit. Ale nemůže přeci tvrdit, že ví lépe než my, jak nám je při jeho léčbě. A jen lékař hrubý neoborník může na nás dělat nebezpečnou operaci, když jsme mu nepodepsali žádný revers.

Autonomnost umění a kultury? To je heslo a časná taktika. Dnes platí toto a zítra tamto, zdá se to různé, ale není třeba být velkým odborníkem, aby člověk poznal, že je to pořád z téhož sudu, jenže má dvě pípy.

Jako si nepřipadám příliš bezpečný v kulturně politické situaci, kterou vládnoucí moc zřejmě může hnát až do roztržky, tak si nepřipadám jistý ani jako občan mimo stěny tohoto sálu, tedy mimo toto hřiště. Nic se mi neděje a nic se mi nestalo. To už se dnes přece jen nedělá. Mám být vděčný? Nechce se mi. Mám strach. Nevidím vlastně žádné pádné záruky. Vidím sice lepší práci soudů, ale ti soudcové — nevidí vlastně žádné pádné záruky; vidím lepší práci prokuratury, ale ti prokurátoři — mají záruky a cítí se bezpeční? Kdybyste chtěli, já bych mohl udělat s několika z nich rozhovor pro noviny. Myslíte, že by vyšel? Nebál bych se udělat rozhovor třeba s generálním prokurátorem o tom, proč nevinně odsouzení a rehabilitovaní lidé samozřejmě nenabývají původních práv, jak to, že jim národní výbory nechtějí vrátit jejich byty či domy — ale to nevyjde. Proč se těm lidem nikdo slušně neomluvil, proč

nemají dlevo politicky pronásledovaných, proč se s nimi smlouvá o penězích? Proč nemůžeme žít, kde chceme, proč krejčí nejezdí na tři roky do Vídně a malíři na třicet roků do Paříže s možností vrátit se nikoliv jako zločinci. Náš parlament zřejmě dobře zná jednu právní zásadu: Nullum crimen sine lege — není zločinu bez zákona. Uplatňuje ji tak, že vyrábí pro stát tolik zločinců, kolik chce. (Potlesk.) Proč lidé, kterým se u nás definitivně nelíbí, nemohou táhnout třeba k čertu a proč lidé, kteří nechtějí načatá demokratická opatření vidět dokončena, nejdou třeba pryč.

Je pravda, vyšlo několik nových a lepších zákonů. Je pravda, že další se připravují. Je také pravda, že nový tiskový zákon dobře mete. Připravuje se také novelizace zákona o ostatních občanských svobodách — svobodě shromažďovací a spolčovací. Návrh připravuje ministerstvo vnitra — vysázený článek o tom v Literárních novinách byl zabaven — nevidím záruky. Jaké záruky? Nevím. Tady se zastavuji, protože jsem u toho posledního, u jedné velké pochyby: zda samy vládnoucí kruhy, vláda a její jednotliví členové sami mají záruku svých občanských svobod, bez nichž nelze rozvíjet žádnou tvorbu, ani tvorbu politiky. Na tomto místě se má charakteristika vnitřních zákonitostí každé moci uzavírat a já mohu celkem jen odkázat na formulaci, jež byla řečena jinými — o mlýně, který semele někdy i ty, co jej roztáčeli.

Kultivované provedení toho, co je pro organizovaný chod státu jistě nezbytné, to je mírou skutečně dosaženého stupně kultury. Proto víc než o lepší kulturní politiku jde o kulturu politiky. Kde politika politiků je kulturní, tam se nemusí spisovatel, umělec, vědec ani inženýr vyslovovat handrkováním o svá práva oborová, stavovská, sektorová, klubová, svazová, nemusí zdůrazňovat specifičnost své práce, nemusí vyvolávat averze ostatních občanů, dělníků, rolníků, úředníků, kteří mají právo na totéž co on, ale nenacházejí prostředky k protlačení svých myšlenek sítím cenzur, nemohou svůj smutek či svůj mravní patos přeložit a podat v uměleckém tvaru, v konstrukci a barvě, v aforismu či básni a hudební skladbě. Nekulturní politika, nikoli špatná kulturní politika, vyvolává ohniska bojů o svobodu a ještě je uražena, že se o tom pořád mluví, nechápe, že svoboda opravdu je jen tam, kde se o ní nemusí mluvit. Je uražena tím, co lidé vypovídají o tmu, co vidí, ale místo aby změnila to, co lidé vidí, chce jim pořád vyměňovat oči. A zatím uniká do času to, co jediné je hodno všeho patosu všech, to je ten sen o vládě, která bude totožná s občanem, a o občanu, jenž si vládne téměř sám. Je uskutečnitelný ten sen?

Na cestě za tímto snem, k němuž naše národy mířily z hloubky svých dějin, prošli jsme body dílčích úspěchů. Jedním z nich byl i vznik samostatného Československa zásluhou pokrokových lidových sil a pokrokových politiků, což není v návrhu Stanquiska zatím vyjádřeno, a já to tedy navrhuji vyjádřit. Vždyť tím vznikl státní útvar, který přes svou nedokonalost přinesl vysokou demokracii v historické kategorii tehdy existujících režimů a který nenashromáždil v citění a myšlení svých občanů žádnou významnou averzi k ideálům socialismu uskutečnitelným v druhé etapě státního vývoje. (Potlesk.) Kontinuita představy o státě sociálním se po válce proměnila přímo v program socialismu. Zvláštní podmínky,

za kterých se k jeho plnění přikročilo, hlavně stav socialismu v zemi, kde předtím byl, a úroveň poznání o socialismu v té době způsobily, že u nás došlo k deformacím při uskutečňování a k událostem, které nejsou vysvětlitelné jen místním klimatem a neplynou z povahy lidu ani z jeho dějin. Když se o tomto období mluví, když se hledá vysvětlení, proč jsme ztratili tolik morálních i hmotných sil, proč jsme hospodářsky zaostali, říkají vládnoucí kruhy, že to bylo nutné. Myslím si, že z hlediska nás všech to nutné nebylo, že to bylo snad nutné pro duševní vývoj orgánů moci, jež v podstatě donutily i všechny zastánce socialismu, aby tímto vývojem prošli s nimi. Je třeba vidět, že za dvacet let nebyla u nás vyřešena žádná lidská otázka — od primárních potřeb, jako jsou byty, školy, prosperita hospodářství, až po potřeby jemnější, které nedemokratické systémy světa vyřešit nemohou — jako je pocit plné platnosti ve společnosti, podřízení politických rozhodování kritériím etiky, víra ve smysluplnost i malé práce, potřeba důvěry mezi lidmi, vzestup vzdělanosti celých mas. A bojím se, že jsme se nepovznegli ani na dějišti světa, cítím, že jméno naší republiky ztratilo dobrý zvuk. Vidím, že jsme nedodali lidstvu žádné původní myšlenky a dobré nápady, že např. nemáme svůj návrh, jak vyrábět a netopit se ve zplodinách vyrábění, že zatím tupě následujeme odlidštěnou civilizaci amerického typu, opakujeme chyby z Východu i Západu, naše společnost nemá orgán, který by hledal, jak by se dalo racionálnější a zakoupenějšímu vývoji životního slohu nadejít úspornou zkratkou.

Někdy tím, že jsme žili zbytečně, že to vše vůbec nemá cenu: má to cenu, ale je otázka, zda to není cena varování. I tak by celkové poznání lidstva postoupilo, ale tímto nástrojem poučení nemusela být země, jejíž kultura o nebezpečí věděla. Navrhují, aby ve Stanovisku bylo vyjádřeno, co věděla pokroková československá kultura ve třicátých letech, či co aspoň cítila.

V poslední době jsem poznal mnoho podivuhodně světlých lidí. Několik jednotlivců, ale i několik kolektivů — pracovních i zájmových. Podivuhodná byla jejich rezistence, kterou osvědčili — že odolali vlivu moci a řídí se přirozenými zásadami lepších lidí: řádně dělat, držet slovo, nezrazovat se, nenechat se otrávit. Vedle těchto celkem klasických vlastností lepších lidí přirostla na jejich charakteru jedna vlastnost nová: nedostatek smyslu pro odstup neboli distanc mezi podřízeným a nadřízeným, mezi výše a níže postaveným. Kupodivu, tato odpudivá dnešní vlastnost každého lajdáka, teprve přidaná k oněm klasickým dobrým vlastnostem, opravdu působila jako nový rys člověka, který se nemusí ponižovat kvůli chlebu.

Na závěr bych chtěl výslovně vyjádřit, snad zbytečně, co jistě plyne z celé mé řeči: svou kritiku moci v tomto státi neházím na čelo socialismu, protože nejsem přesvědčen, že takový jeho vývoj u nás byl nutný, a protože tuto moc neztotožňuji s pojmem socialismu, jak se s ním chce ztotožňovat ona sama. Ani jejich osud nemusí být totožný. A když lidé vykonávajíci tuto moc — já je pro tuto chvíli odčarovávám od moci a dovolávám se jich jako jednotlivců se soukromým cítěním a myšlením — kdyby sem přišli a nám všem položili jednu otázku —

zda ten sen je uskutečnitelný, museli by pokládat za projev naší dobré vůle a zároveň nejvyšší občanské loajality, kdyby odpověď byla: Nevím. [Potlesk.]

Předsedající s. Mihálik: Děkuji s. Vaculíkovi, dále vystoupí v diskusi s. Jungmann.

MILAN JUNG MANN

Soudružky a soudruzi! Od doby, kdy byla vyhlášena ve vztahu mezi socialistickou politikou a kulturou idyla slovy „Básníci a státníci mají společnou cestu“, uplynulo necelých dvacet let. Tento typ vztahu, který narýsoval v r. 1948 Sjezd národní kultury, byl bezproblémový, nerozporný a tedy měl být koneckonců i bezvývojový. Brzy ale se ukázalo, že neodpovídá realitě, a tak se začaly hledat odpovědi jiné, přesnější a pravdivější odrážející skutečnost. Před naším minulým sjezdem formuloval např. Ladislav Mňačko svůj názor na tento vztah těmito slovy: „Spisovatel a každý skutečný umělec čerpá svou uměleckou sílu z toho, jak jemně a ozvučně reaguje na neustálou revoluční schopnost a potřebu společnosti zbavovat se všeho ustrnulého, svírajícího, ještě dnes dobrého, ale zítra už nepotřebného, všeho, co brání dýchat. Politik má obavu o všechno vydobyté socialismem, proto chce kanonizovat, petrifikovat, být v nejlepším úmyslu, uzákonňovat všechno už dosažené.“

Tady je, jak zřejmo, umělec, spisovatel onou silou, která rozhýbává svět, směřuje do budoucna, sní svůj sen o stále se lepším světě. Politik naopak žije v tomto okamžiku a tímto okamžikem, brání se změně a budoucnost hledí přizpůsobit dnešku.

Dávno předtím, než většinu z nás z těchto problémů bolela hlava, zamýšlel se nad tímto vztahem ve vězení marxistický teoretik a praktik, který narýsoval ve svých Sešitech jiný, zcela protichůdný model. Praví: „Pro politika každá ‚fixovaná‘ představa je a priori reakční: politik vidí celé hnutí v jeho proměně. Umělec naproti tomu musí mít ‚fixované‘ představy, vtisknuté do konečné formy. Politik si představuje člověka, jaký je, a zároveň, jaký by měl být, má-li být dosaženo určitého cíle... Umělec nutně zpodobuje realisticky ‚to, co jest‘ v určitém okamžiku, osobitě, nonkonformní atd. Proto, z politického hlediska, nebude politik nikdy spokojen s umělcem a také nemůže být: pro něho bude umělec vždycky kulhat za dobou, vždycky bude anachronický, vždycky překonáván skutečným hnutím.“

V tomto typu vztahů mezi politikem a umělcem je tomu tedy naopak: politik žije budoucností, chce změnit dnešního člověka, umělec žije dneškem, není s to zahlédnout obrysy budoucího světa a počítat s nimi ve své práci.

Tak jako je Mňačkovo a Gramscioho pojetí v přímém protikladu, má svůj protiklad i ona někdejší idylická představa věčného míru mezi politikou a kulturou, míru, v němž — jak se pravilo — „umělec zůstává revolucionářem, aniž přichází do konfliktu se státem, s jeho ministry a reprezentanty“, protože oba usilují prakticky o totéž. Tímto protikladem je

nesmířitelný rozpor mezi kulturou a politikou, kdy politika požírá kulturu, podřizuje si ji, oslabuje ji v jejích nejvlastnějších projevech, v její svobodě vyjadřovat rozpory epochy, protože v ní vidí nebezpečí pro nejbližší cíle. Mezi oběma oblastmi není dorozumění, umlká někdejší dialog.

Tyto čtyři modely v podstatě zachycují čtyři základní situace, do nichž se vztah socialistické kultury a politiky může dostat a do nichž se taky už prakticky dostal. Pro nás je jistě žádoucí, aby u nás nevládla ani hluchá idyla, ani bezhlavá řež. Pokud jde o názor Mňačkův a Gramsciho, nechci je rozsuzovat. Bylo by to také zbytečné! Jeden z nich umělec, druhý politik, dávají každý své profesi podobu ideální varianty. Jak by bylo krásné, kdyby každý spisovatel byl jitičným živlem zněkklidňujícím spokožené, a jak by bylo povzbudivé, kdyby spisovatelé byli kritizováni politikou jen za přílišné lpění na současnosti! V obou těchto modelech je však důležitý základní fakt: oba vidí vztah politiky a kultury jako vztah vzájemného napětí a tedy i ovlivňování, nezbytné součinnosti a vývoje. Vidí ho jako vztah dvou velkých společenských projevů moderní doby, které jeden bez druhého nemohou existovat. Kultura nemůže nebýt politická a politika by neměla být nekulturní, nekulturní politika v socialismu by měla být nonsens a protimluv.

Takový oplodňující vztah mezi kulturou a politikou je však pořád spíš přáním a touhou než skutečností. Daleko reálnější je a byl do značné míry ještě jiný vztah — vztah nerovnosti. Pamatujete si ještě, jak revoltující připadala slova Nazima Hikmeta v jednom projevu z padesátých let, kdy prohlásil, že i spisovatel může a má říci politikovi o životě něco, co není dosud známo, co vytušil nebo vypožoroval v proudu času, že nemusí jen ilustrovat známé teze. Oním tehdy odvážným tvrzením byla vlastně v zemích socialismu poprvé položena znovu po sovětských dvacátých letech otázka, jaké je místo literatury a v širším slova smyslu kultury v soustavě prostředků ovlivňujících člověka. Jaký je vztah kultury k politice, k onomu modernímu řádu, které dokázalo pozřít a podrobit si všechny vztahy, formy a způsoby života společností i jednotlivce. Kultura se zde hlásila o své právo být sama sebou, projevat se tak, jak jí přísluší. Od té doby nepřestává tento problém být živý, ale podstata zůstává táž. Socialistická kultura se hlásí znovu o toto místo, které lehkomyšlně ztratila. Socialističtí umělci, vědomi si toho, že politika KSČ je výrazem zájmů dělnické třídy, kdysi nadšené přistoupili na její požadavky, chtěli být političtí a byli ochotni jí sloužit. Bylo to pro ně samozřejmé. Ale jednota státu a umění, politiky a kultury, jednota chápána bez vnitřního napětí, brzy zplaněla. Služba kultury se brzy stala posluhováním.

V padesátých letech přestal intelektuál mít ve společnosti svůj význam, protože se neprojevoval jako intelektuál. Osud intelektuála je jediné velké dilema. Je předurčen k tomu, aby se odlišoval, aby byl jiný než ostatní, aby byl originální, aniž ovšem originálníci, aby byl svůj, nezaměnitelný, nenahraditelný, aby produkoval původní a nesériové „zboží“. Touží proto být výjimečný, mimořádný, nenapodobitelný, ale vzápětí ho za to stíhá kletba. Není jen svůj, je sám, ztrácí komunikaci s lidmi, je pronásledován pocitů osamocení, nepřirozenosti, neumí být prostý a „normální“, neumí žít bez sebezpytování a bezelstně. Je přirozené, že zvláště u intelektuálů-socialistů to vytváří těžké stavy. Touží stejně tak být mimořádný

nými jako splynout s lidmi, chtějí být originální a zároveň se podobat všem a ztratit se v bezejmenném kolektivu soudruhů. Když však této touze podlehnou, když neunesou tíhu svého prokletí být neustále bojštěm dvou sválcích se určením, přestávají být také potřební jako intelektuálové. Ztrácejí svůj smysl, odumírají jako společensky potřebný ferment vývoje. Českoslovenští intelektuálové takové stavy zažili a doplatili těžce na svou neschopnost být sami sebou. Proto když vidím, jak se dnes v intelektuálním prostředí zdůrazňuje až snobsky to, co je odděluje od ostatních, když čtu literaturu, počítající se stovkami a snad jen s desítkami čtenářů, když jsem svědkem periodicky se opakujících a často nervózních výčitek na adresu politiky, kladu si otázku, zda se tu v nepřírozeném přehánění nehlasí o slovo cosi přirozeného: přihláška intelektuálů k povinnosti fungovat tak, jak to vyžaduje společenský „mechanismus“ ke svému normálnímu chodu. Extrémy dávají vědět, jak je ještě daleko k normalitě. Ale taky, že proces normalizace už nastal. Že končí čas posluhování a nastává opět čas přirozené služby.

Vidím ve sporech mezi politikou a kulturou, které by bylo naivní nekonstatovat, ne jakousi zlou krizí, která by nás měla děsit, ale projev zralosti či spíš zrání kultury, která nachází sama sebe a chce být rovným a tedy účinným partnerem politiky. Nemůže se emancipovat od politiky, hrát roli, která jí nepřísluší. Rád bych připomněl Goethova slova: „Každá báseň je jaksi polibek, kterým líbáme svět. Ale z pouhých polibků nevzejdou děti.“ Literatura, umění, kultura nemohou žít jako svobodné, nezávislé síly. Děti vzházejí z jiného spojení než z polibku. Nenalhávejme si taky, že jsme s to řešit věci jen ve své oblasti, že nejsme zapojeni do složité sítě vztahů s ostatními činnostmi, zájmy a potřebami společnosti, které musíme respektovat. To by byla iluze, která by nás dovedla k druhému extrému, k nadřazování kultury, jenž je stejně nebezpečný jako její přehlížení.

Politika, která je v moderním světě stále rozpínavější, takže už pohlcuje takřka všechny a všechno, prorůstá do každé oblasti, si dnes osvojuje práva, která oklešťují význam jejích přirozených spojenců. Proto se de facto sama oslabuje. Jsem přesvědčen, že čas nemilosrdně pracuje k tomu, aby ve vztahu kultury a politiky nastala opět rovnováha, taková rovnováha, v níž každá z nich bude pracovat svými prostředky a svobodně, ale i v součinnosti a vzájemném ovlivňování. Přitom jistě bude docházet znovu a znovu ke konfliktům, protože nežijeme jen ideály, ale i realitou. Avšak daleko horší by bylo, kdyby se kultura sužovala dál pocitem utlačení, podřízenosti, nedozrálosti; nikdy by pak nebyla schopna vvdát ze sebe životodárné síly, potřebné právě té politice, která chce „rozhrýbat“ člověka, vést ho k novým cílům a k dalekosáhlejší svobodě a lidské plnosti.

V padesátých letech se označovaly levicové filosofické a umělecké projevy některých nemarxistů za snahu o vytvoření „třetí síly“, v podstatě prý podkopávající socialismus, např. Lukács z toho obviňoval Sartra a jiné západní intelektuály. Dnes už tahle terminologie nezabírá. Bylo by absurdní zavést místo ní jinou, ještě horší, totiž označit kritické projevy socialistických intelektuálů za opozičnost vůči socialismu. Jaká alternativa před námi je? Máme podle mého hlubokého přesvědčení jen jednu

možnost v dnešním světě: prohlubovat to, čím socialismus překonává kapitalismus, čím ho popírá i čím rozvíjí jeho pozitivní prvky v historickém procesu, v novou, svobodnější společnost. Neat návratu k minulosti. V naší negaci, v kritice lze, myslím, zaslechnout i nevycvičeným sluchem jedinou touhu, touhu po zdokonalení současnosti.

Předsedající s. Mihálik: Soudružky a soudruzi, návrhová komise předkládá své návrhy na zítřejší jednání. Předběžně připravila dva návrhy, s kterými se obrací na náš sjezd, aby je schválil. Je to především rezoluce IV. sjezdu SČSS proti válce a agresi. Přečtu text rezoluce:

Na svém IV. sjezdu jsme se zabývali postavením literatury i kultury a dlouhou jejich tvůrčími sil v životě společnosti. Jsme toho názoru, že největším ohrožením lidskosti je válka a všechny druhy agrese a nátlaku, namířeného proti demokratickému rozvoji kteréhokoli národa kdekoliv na světě. Nejen v kultuře, ale i v realizaci demokratických svobod není rozdíl mezi malým a velkým národem. Jsme proto proti válce jako řešení mezinárodních rozporů. Rozhodně odsuzujeme agresi USA proti Vietnamu. Od samého začátku jsme se postavili na stranu Vietnamu a s hlubokými sympatiemi sledujeme jeho hrdinský boj za nezávislost. Protestujeme proti teroru, který současná fecká vláda rozpoutala proti feckým demokratům, mezi nimi i spisovatelům, kteří jsou našimi přáteli. Odsuzujeme akce imperialistických kruhů, které využívají rozporů mezi národy Středního východu k dobývání ztracených pozic. Podporujeme osvobozenecský boj v zemích Asie, Afriky a Latinské Ameriky, boj za likvidaci kolonialismu a jeho následků, boj za svobodu a nezávislost. Věříme, že spojenými silami všech demokratických sil může být nastolen a zachován mír, hlavní podmínka k uskutečnění svobody kteréhokoli jedince i národa.

IV. sjezd československých spisovatelů (Potlesk.)

Svaz spisovatelů dostal dopis od představitelů asociace spisovatelů a umělců pro osvobození jižního Vietnamu, ve kterém se píše, že vláda generála Ky v jižním Vietnamu na příkaz agresorů rozpoutala rozsáhlou pátrací kampaň proti uměleckým, literárním a studentským kruhům a proti mládeži. Mnoho studentů, spisovatelů a umělců je vystaveno surovým zákrokům, jsou týráni a vězněni, jsou zastavovány i noviny, mezi nimi i Thang chung, nejčtenější noviny v jižním Vietnamu. Je ohrožen syndikát novinářů. Návrhová komise navrhuje, abychom na pronásledování vietnamských kulturních pracovníků odpověděli telegramem na adresu stálé mise jihovietnamské fronty národního osvobození v Hanoi. — Text:

IV. sjezd SČSS, který se v těchto dnech sešel v Praze, odsuzuje činy jihovietnamských úřadů a jejich amerických protaktorů namířené proti svobodě jihovietnamských spisovatelů, novinářů, umělců, studentů a mládeže. Požadujeme propuštění týraných vězňů z těchto okruhů a stojíme v duchu po boku vlastenců a pokrokových jihovietnamských sil, bojujících proti loutkové diktatuře a americkým imperialistům. Považujeme každou perzekuci představitelů kultury za útok na jeden ze základních zdrojů národního života.

V tomto případě jde o perzekuci tím hanebnější, že je inspirována cizími interventy a namířena proti vlasteneckým snahám jihovietnamského lidu o skutečné sebeurčení.

Plénum IV. sjezdu čs. spisovatelů (Potlesk.)

(Předložené dokumenty byly jednomyslně schváleny.)

Předsedající s. Mihálik: Dávám nyní slovo s. Janě.

Soudružky a soudruzi, protože jsem na sjezdu spisovatelů, který se má zabývat také tím, jak vypadají věci literatury, chci upozornit na jeden rys naší literární teoretické a kritické situace, který se podle mého názoru promítá do napětí „oné dualistické kontraverze“, jež se tak vyostřila v předsjezdových diskusích. Ve sváru mezi „tradicionalisty“ a „modernisty“ hraje totiž, soudím, větší roli, než jsme byli dosud ochotni si přiznat, nerovnoměrnost odborné teoretické připravenosti a výbroje obou stran. Shodněme se kvůli zjednodušení a abychom vycházeli pokud možno nikoliv z odstínů, nýbrž z rudimentů, že jde o soutěž dvou estetických koncepcí, realistické a avantgardní. Co zjistíme? Zatímco avantgardní teorie, jejíž rozvoj se dosud opíral o řadu faktorů tak známých, že je zde nebudu rozvádět, dosáhla v posledních letech neobyčejné metodologické výpělosti a dokázala rekonstrukci kontinuity s předchozími avantgardními hnutími, realistická koncepce a její metodologie leží v hluboké krizi, k níž došlo v druhé polovině padesátých let, vlastně permanentně úhorem, ustrnula na překonaných pozicích, nedokázala se přizpůsobit změněné kulturní atmosféře, neobrodila se, zaostává za problémy a ztratila v soutěži tempo. Jsou to nepřijemná slova, nepříjemná zjištění, ale myslím, že jim nelze upřít racionální jádro.

Uvedu názorný příklad diskreditace realistické estetiky: Ivan Klíma uveřejnil v č. 1 a 2 Orientace obsáhlý, myšlenkově bohatý, seriózní rozbor Kunderova Žertu a Vaculíkovy Sekyry, o nichž panuje obecná shoda, že jimi současná próza dosahuje uměleckého vrcholu. Klíma konstatuje, že oba romány „stojí cele mimo současné módy“, ale vzápětí věnuje celý oddíl studie vyvracení možného pojetí, že by snad obě díla byla spjata s tradicemi realistické prózy. Spojitosti jsou prý jen zdánlivé: pevné rozložení v čase i v prostoru, pozorná kresba charakterů lidských osudů atd. Ideálem realistické prózy bývá nápodoba, ideálem nápodoby je objektivita. Věci se mohou zběhnout pouze tak, jak připouští zákony kauzality. Ideálem kauzality jsou kauzální zákony samy, resp. podrobení lidských osudů především lidským zákonům. Realistická próza má proto tak málo místa nejen pro absurditu a tracionální dění, ale i pro svévolnou a jednostrannou interpretaci lidských osudů. Nuže, to jsou jedno za druhým ona primitivní kritéria, tvořící krunyř, do něhož byla sevřena tato umělecká koncepce za schematické éry socialistického realismu. A protože do těchto jednoduchých příhrádek se nedá vměstnat ani Žert ani Sekyra, stačí to autorovi k závěru, že oba romány nelze subsumovat pod realistickou tradici. Nemíním Ivanu Klímovi nikterak vyčítat, že tak soudí. To je prostě docela oprávněný pohled podle systému konvencí, které ještě před několika lety byly vtlačovány do hlav a ukrutně vážně platily. Od té doby u nás systém realistické poetiky a estetiky nikdo znovu „neaktualizoval“, „nepřehodnotil“, zůstal ležet v kramárně, kam se odkládá haraburdí, které už dosloužilo svůj věk. Kdyby tomu tak nebylo, kdybychom byli překotně neopustili staré tradiční mýry a váhy, protože jednou žalostně selhaly, ale pracovali na jejich opravě, modernizovali je a udrželi na výši, aby byly schopny měřit a vážit nejnáročnější umělecké produkty, aktuální v druhé polovině 60. let a perspektivně i dál, možná, ba velmi

pravděpodobně by se romány Kunderův a Vaculíkův právem stavěly pod rentgen estetického rozboru jakožto díla realistická. Má to smysl, záleží na tom, není to jedno, jakou estetiku na ně aplikujeme, jestli na ně nahlížíme uvnitř nebo vně koncepce, kterou nazýváme realistickou? Mám za to, že to není jedno. Za prvé je už úzce formálně na újmu soutěživé plurality názorů a pohledů, jestliže se o taková díla, jako je Žert a Sekyra, nedokážou přít na aspoň přibližně stejné teoretické úrovni a na platformě stejně pronikavé promyšlené teorie — vracím se k terminům, kterých jsem užil na začátku — tradicionalisté a modernisté. Ale za druhé a hlavně, nám stále zřetelněji a citelněji chybí názorový protipól umění, té koncepce tvorby, která stojí na intelektuální analýze a jejím odhalování a ničení iluzí, na strhávání masek a podminovávání mechanismů, provádí důslednou uměleckou diagnózu rozříštěnosti světa a člověka. Aby nebylo mýlký: tato koncepce je pro mne zákonitě nutná a organická a té v prvé řadě vědčíme za velký umělecký progres např. české prózy posledních let, která především tímto nabývá evropského ohlasu.

Nic proti programu, který razil Milan Kundera ve sbírce Monology z r. 1957, protože to je na jedné straně program jediného možného dosažení osvobodivé dospělosti. Tento program zní: „Být básníkem to znamená jít až na konec, na konec pochyb, na konec doufání, na konec vášně, na konec zoufalství... Nebo se může stát, že součet života vyjde ti směšně nízký, že se jak dítě budeš potácet věčně jen v malé násobilce. Být básníkem to znamená jít vždy až na konec.“

Uskutečňováním tohoto Kunderova „manifestu“ vplynula česká literatura do proudu světového vývoje a přihlásila se v něm o závažné a úspěšné slovo. Jenže jednou se na ten konec musí dojít. A pak? Pak bude muset přijít nový začátek a ten začátek bude asi spjat s jinými realitami, k nimž bych chtěl vztáhnout svůj postulát nového realismu. Těmi jinými realitami myslím realitu potřeb člověka, duchovních a citových potřeb konzumenta literatury a umění, který začíná být už všude unaven z nekonečného sledu obrazů deformovaného světa, deformovaného člověka a chtěl by mít umění výživné, scelující, vedoucí ho znovu k poztráceným pozitivním jistotám. Od malé násobilky, řečeno s Kunderou, musí naše umění postupně přecházet k násobilce velké.

U desítek západních teoretiků se můžeme dočíst v přesvědčivé formulovaných argumentacích, že realismus „klasický“ dožil a není už možný, protože neexistuje už ve vědomí člověka celistvý svět a celistvé individuum. Skutečně, starý realismus už není možný, to se ukázalo nejlépe v naší éře socialistického realismu. Ale proč by nebyl možný realismus nový? Je v umění vůbec něco nemožného? Není myslitelné, že se tykadla umělce naučí reagovat na „realitu potřeb“, o nichž jsem zde mluvil? Poukazují tu např. na jednoho velkého, už světově proslulého západoněmeckého spisovatele Heinricha Bölla. Böll vůbec nedbá odcizení, zvrácení, rozříštěnosti atd. Nedá se rušit ve svém poslání. Nepopírá, že toho všeho je svět plný, ale považuje za fundamentální úkol umělce — za přirozenost umělce — tyto kategorie ve vědomí lidí překonávat, z vědomí lidí odreagovávat a vnášet naopak do vědomí lidí pojetí světa takového, jaký je nejlepšími kulturními tradicemi odpradávná děděn. V jedné z nejpozoruhodnějších teoretizujících knížek, jaké jsem v poslední době četl,

ve svých Frankfurtských přednáškách [Frankfurter Vorlesungen, 1966] rozvíjí koncepci tvorby, které říká nový humánní realismus, vyhmátává estetiku, již nazývá estetikou humánního a sociálního. Je založena prostě řečeno na obtížném, trpělivém renovování, znovunalézání ztraceného. Proč, když se třeba spisovatel žijící ve starém řádu odhodlává dávat zase znovu dohromady elementy jistoty lidského světa, neměl by totéž chtít i socialistický spisovatel, žijící v řádu, který má před sebou — aspoň potenciálně — mnohem víc otevřených humanistických perspektiv? Zdá se mi tedy, abych uzavřel, že je velmi důležité, aby tyto silící potřeby co nejdříve pochopila teorie a naučila se citlivě vytvářet předpoklady, aby tvorba, zejména ta, jež se zmíněnou cestou bude chtít pouštět, a jsou již mnohé náznaky, že se na ni vydává, měla v teorii cílevědomého a vyspělého partnera. Přimlouvám se za podporu rozvoje nové, moderní realistické estetiky. [Potlesk.]

Předsedající s. Mihalík: Děkuji soudruhovi Janě. Prosím členy pracovního předsednictva, to znamená ty soudruhy, jejichž jména byla čtena na začátku včerejšího a dnešního sjezdového jednání, aby se dostavili na krátkou schůzku do konferenční místnosti. Současně vyhláшуj patnáctiminutovou přestávku.

[Jednání přerušeno v 17,20 hod., opět zahájeno po přestávce.] Na začátku se přihlásil o slovo s. Miroslav Válek.

MIROSLAV VÁLEK

Přečtu dopis, který vznikl z iniciativy spisovatelů Vojtěcha Mihalíka, Juraje Špitzy, Miroslava Války, Vladimíra Mináče, Jána Kosty, Alexandra Matušky, Karola Rosenbauma, Arnošta Lustiga, Jana Drdy, Jiřího Hanzelky, Jarmily Glazarové, jež projednávalo pracovní předsednictvo našeho sjezdu a ztotožnilo se s ním, při tom pět členů pracovního předsednictva se zdrželo hlasování. Čtu text dopisu:

Dosavadní sjezdové jednání mohlo vyvolat dojem, a určitě tento dojem i vyvolalo, že projednávání vážných otázek, na jejichž vyřešení byl sjezd svolán, se neděje na žádoucí úrovni. Způsob, jak se v některých diskusních příspěvech otázky nastolují, nejenže narušuje důstojnost sjezdu, ale dostává často nežádoucí politický, lépe řečeno politikářský aspekt. Vzniká tak atmosféra nervozity a napětí, v níž nabývají vrchu emoce a ne střízlivá úvaha. Chceme důrazně říci, že záleží na vážném zásadním projednávání otázek dalšího rozvoje literatury v souvislosti se svobodou uměleckého slova, s problémy publicistiky, a to i s otázkami ediční praxe. Nemohou nám být lhostejné další osudy naší spisovatelské organizace a celá její činnost. Považujeme za správné, když se hovoří o ideách a politických problémech, pravda, ne na základě emocí, ale na základě hluboké znalosti věcí a s odůvodněným pocitem odpovědnosti. Jsme přesvědčeni, že zájem převážné většiny účastníků našeho sjezdu je další proces demokratizace naší společnosti a jeho nerozlučné spojení s celým jejím duchovním životem. Bylo správné, že diskutéři vyslovili otevřeně své názory a myšlenky. Vznikl tak obraz o tom, čím kdo ze spisovatelů žije, co ho trápí a co považuje za důležité říci spiso-

vatelskému plénu. Je pochopitelné, že diskuse o svobodě uměleckého a publicistického slova a v souvislosti s kritickým hodnocením práce Ústřední publikační správy je vzrušující, že se v ní objevují přirozené prvky rozhořčení. Jsme přesvědčeni, že diskuse o této otázce nemůže zůstat bez ohlasu, že se jí budou zabývat odpovědné státní a stranické orgány při hodnocení zkušeností s tiskovým zákonem za uplynulé pololetí.

Není možné zanedbávat kritické hlasy, které v tomto směru na našem sněmování odezněly. Nesouhlasíme se způsobem, jakým se na program sjezdového jednání dostaly některé problémy, které mohou mít vážný zahraničně politický dosah. Ale to, že se o těchto otázkách jako o mnohých dalších na sjezdu otevřeně hovoří, svědčí nejenom o stupni a míře demokracie v naší společnosti, ale i o tom, že se spisovatelé s důvěrou a s nadějí, že budou správně pochopeni a že svým slovem mohou spoluformovat etický profil epochy, vyslovují nejen o otázkách spisovatelských, ale i občanských.

Důležité je však současně také vyslovit to, co ve svém příspěvku řekl prof. Goldstücker a někteří další soudruzi, že tento otevřený postoj a vymoženost dialogu o všech vážných otázkách s představiteli naší státní moci nemá nic společného s těmi lidmi, především s nepřátelským zahraničím, kteří by chtěli při oslabování našeho socialistického zřízení kalkulovat s tzv. opozičními silami, za které považují spisovatele. Možná, že toto stanovisko vyslovujeme zbytečně, ale děláme to proto, aby se možnost takovéto kalkulace vyloučila. Celkem otevřeně chceme říci několik poznámek k našemu svazovému životu a ke způsobům, jak se řeší jeho problémy a jak se jeví v diskusi.

Projevem normalizace našeho literárního života je diferenciací literatury, její mnohovrstevnost. Existence mnohých tendencí přináší s sebou přirozené spory mezi nimi. Je dobré, že se ani jedna z těchto tendencí nekanonizuje, že se každé dává možnost, aby o své uznání bojovala hodnotou děl. Tak jako se stává samozřejmostí tato diferenciací literatury, měla by se stát zákonem tolerance, jinak by se tyto přirozené rozdíly a spory, projevující se v existenci skupin, mohly stát sektářským bojem o moc, mohly by ztrpčovat život spisovatelů, a co je nejnebezpečnější, ohrozit existenci našeho jednotného Svazu čs. spisovatelů a tím i jeho vymoženosti, sloužících všem jeho členům. Máme smutný pocit, že se ve styku spisovatelů vytrácí vzájemná úcta. Netolerantnost je možno překonat jen tak, když si spisovatel bude vážit práce jiného spisovatele, i když neodpovídá jeho vkusu a i když má jinou představu o literatuře. Předložené stanovisko ÚV SČSS sledovalo cíl vytvořit základnu pro možnosti takové tolerance v jednotném spisovatelském svazu. Nekanonizuje žádný literární směr nebo tendenci, ale etický moment: socialistický humanismus, kterým je naše literární tvorba spojena se základy našeho zřízení. Domníváme se, že myšlenky v tomto stanovisku umožňují spojení komunistů i nekomunistů, experimentátorů i realistů v jedné společné organizaci sloužící všem. Bylo by neodpuštělnou chybou vystavit tuto naši organizaci a její vymoženosti nebezpečí rozkladu, jak by ji měly rozložit odstředivé síly skupinového charakteru nebo jak by její

existenci měly ohrozit tendence tlačící naši organizaci do poloh, přehánějících její poslání.

Považujeme za důležité upozornit na jeden moment. Je přirozené, že na shromážděních velkého počtu lidí může vzniknout psychóza, která bývá vděčnou půdou pro demagogii a jednostranná exaltovaná vystoupení. Naštěstí každý, kdo pozorně sledoval průběh tohoto sjezdu, musí potvrdit, že toto nebezpečí má v našem případě jen potenciální charakter a je možno cítit je více v atmosféře než ve skutečnosti. Z tribuny tohoto sjezdu odezněly rovnoprávně názory celkem protichůdné. Máme sice plnou důvěru v rozvahu našeho spisovatelského kolektivu, řekneme si však otevřeně, zda nevznikla na tomto sjezdu situace, ve které mnozí účastníci našeho jednání nemají odvahu vyslovit svůj nesouhlas s některými z diskutérů, neboť jim v tom brání právě strašidlo masové psychózy. Jako myslící lidé se musíme vyvarovat toho, aby naše rozhodování a jednání určovala psychóza, kterou odmítáme, neboť si příliš uvědomujeme, jaká nebezpečí v sobě skrývá.

Nebylo by třeba o tom všem hovořit, kdybychom v tomto směru neměli zkušenosti. Každá organizace si volí své představitele. Má právo zvolit si ty, které považuje za nejvůlejší zastávat důrazně její zájmy. Každá organizace však má mít i povinnost hodnotit spravedlivě činnost svých představitelů v celém období jejich činnosti, nejen na základě chvilkové nálady, na základě jednoho, často na efekt připraveného vystoupení. Neměli bychom připustit, aby se volby představitelů naší organizace proměnily v licitaci podobnou jarmarku, ve které se odstupující funkcionáři cítí jako viníci a nastupující jako spasitelé. Uvědomte si, jak často plný počet hlasů dostávají lidé, kteří v konfliktních situacích volebního období byli přítomni jen fyzicky, proto na nic nereagovali, s nikým se nesrazili, nic neriskovali.

Není to všechno, co bychom chtěli našemu spisovatelskému plénu říci. Stranou zůstaly otázky čistě umělecké, o kterých i za nás velmi přesně hovořil Alexander Matuška. To, co jsme řekli, považovali jsme v současné situaci za nejnaléhavější a nejneodkladnější.

Dopis podepsali: Vojtěch Mihalík, Jura Špitzer, Miroslav Válek, Vladimír Mlaďák, Jan Kostra, Alexander Matuška, Karol Rosenbaum, Ladislav Luknár, Vojtěch Cach, Jan Pilař, Jan Procházka, Arnošt Lustig, Jan Drda, Jiří Hanzelka, Josef Sekera, Jarmila Glazarová, Viktor Egri, Václav Lacin, Jan Pončan.

Předsedající s. Mihalík: Děkuji s. Válkovi. O slovo se přihlásil s. Hanzelka.

JIŘÍ HANZELKA

Soudružky a soudruzí, vážení přátelé. Čas, který byl vyměřen našemu zasedání, se blíží ke konci druhé třetiny. Jsem si vědom toho, že je nás mnoho, kteří chtějí vystoupit a vystavit své myšlenky našemu společnému posouzení. Proto mi dovolu je jen několik stručných poznámek.

Náš sjezd má usilovat o vytvoření příznivých podmínek pro další zdravý a žádoucí rozvoj naší literatury. Má přispět k tomu, aťchom

společně vytvoří vhodné klima pro další práci a všestranný rozvoj naší literatury.

Nejednou se tu hovořilo o kontinuitě vývoje a jejím smyslu. Velmi přesvědčivě dokonce v úvodním slovu M. Kundery. Také se hovořilo o kontinuitě negativních jevů. Náš sjezd trvá teprve druhý den, ale nemám pocit, že by se přes to, že trvá krátkou dobu, vyznačoval mimořádnou mírou kontinuity. Připadá mi spíš jako tříš zájmů, názorů a požadavků. U některých příspěvků mám dojem, že se rodily dost dlouho před sjezdem a že na vlastní průběh a smysl sjezdu nereagují. Převládá kritika a postuláty. Nestejná míra jejich profesionální a občanské odpovědnosti je jev přirozený. Je podle mého názoru důkazem, jak je nutné uvědomit si bezesporu rostoucí míru demokracie i s jejími důsledky. Musíme ovšem pochopit, že svoboda jednotlivce nebo svoboda skupiny ve skutečné demokracii musí končit tam, kde začíná ohrožovat svobodu jiných plnoprávných a tvořivých skupin nebo jednotlivců.

Během těchto dvou dnů se projevila celá řada konfliktů. Myslím, že to je dobře. Náš IV. sjezd mi připadá jako vývojka latentního obrazu, který vznikl po léta na citlivé emulzi povědomí spisovatelské obce i celé kulturní fronty. Je to obraz různorodý, s množstvím protichůdných prvků. V konfliktech sjezdu i v širších a dlouhodobých konfliktech se u nás často projevuje nedostatek zájmu o celou podstatu záměrů, problematiky a odpovědnosti druhé strany. Představitelé protichůdných myšlenek a tendencí uvnitř svazu i mimo něj se vzájemně poznávají v podstatě a převážně v konfliktních situacích.

Mám dojem, že právě proto chybí žádoucí míra respektu a porozumění k povinnostem a odpovědnosti těch druhých. Tento respekt a snaha o porozumění ve vztazích uvnitř spisovatelské obce i mezi ní a řídicími orgány státu je věcí velmi často proklamovanou, ale mám dojem, že nepatří k stejně častým zvyklostem denního života.

Ale všichni snad uznáváme, že v socialistické společnosti je pozice slyšeno, co nepatří do vztahů mezi tvůrcem koncepce kulturní politiky a těmi, kdo kulturní hodnoty tvoří.

Včera ráno, v podstatě už v prvních dvou projevech — s. Kundery a s. Hendrycha — byl vnesen do zasedání podle mého názoru včas obraz nutného a přirozeného napětí mezi myšlenkovým okruhem tvůrce a politika, jak to přesvědčivě a přesně charakterizoval s. Goldstücker. On — a nepochybně i s. Liehm a někteří jiní vyvinuli velice poctivé úsilí vymezit na obou pólech žádoucí, společensky únosnou míru pravomoci a odpovědnosti. To je základna, na které se dá podle mého názoru vytvořit společenské klima příznivé dalšímu rozvoji naší socialistické kultury. Předpokladem je ovšem hluboká a trvalá znalost celé problematiky na obou stranách, trvalý vzájemný styk a trvalý tvořivý zájem z obou pólů, zájem o společně prospěšnou a tvořivou práci.

1. Dovolte mi, abych navrhl našemu sjezdu, aby ve své závěrečné rezoluci uložil nově zvolenému ústřednímu výboru, aby spolu s politickými místy na úrovni vybavené plnou pravomocí, odpovědností, občanským svědomím a hlubokou znalostí věcí společně provedli objektivní rozbor příčin, jež nás zavedly a tak často vedou do havarijních situací, a společně hledali cesty k odstranění těchto příčin.

Myslím, že naše společnost i náš spisovatelský kolektiv a vůbec celá řada odvětví a vrstev našeho společenského života podléhá dlouhodobé nemoci. Myslím, že je třeba odpovědně, s hlubokou znalostí a přesností dobrého lékaře provést diagnózu těchto příčin a hledat náležitou kúru, účinnou metodu léčby. Jde ovšem o rozbor provedený a prováděný bez emocí, bez rekriminací a bez nedůvěry, jež tak často pramení z polopravdy, demagogie a nedostatečné znalosti věci.

2. Domnívám se, že náš sjezd by měl vyslovit požadavek, aby odpovědní političtí představitelé měli čas, vůli a trvalou snahu řešit sporné otázky způsobem uvedeným v prvním bodě. Myslím, že práce, kterou máme za sebou, nám dává právo tento požadavek vyslovit. Mám na mysli základní a dlouhodobé souvislosti a naši odpovědnost za další rozvoj literatury, jak to vyplývá v podstatě z úvodního slova soudruha Milana Kundery.

Myslím, že jde o normalizaci pracovního klimatu. Jde o základní vyjasnění vztahů mezi lidmi, kteří odpovídají za politické řízení našeho socialistického státu, a těmi, kdo představují souhrn tvůrčích sil tohoto národa na poli literatury a jejích dalších osudů v kontextu lidského a mravního zranění občanů socialistického Československa. [Potlesk.]

Předsedající s. Mihálik: Děkuji s. Hanzelkovi. Krátké sdělení chce učinit s. Havlíček.

František Havlíček:

Soudružky a soudruzi, promiňte, že přerušuji krátkým sdělením vaše jednání. ÚV KSČ svolává na zítřek do této místnosti, tj. na 29. června 1967, na 9. hodinu schůzi komunistů členů Svazu čs. spisovatelů, kteří mají na IV. sjezdu rozhodující hlas. Současně prosí předsednictvo sjezdu, aby začátek zítřejšího jednání posunulo o jednu hodinu, a to na 10. hodinu. Myslím, že začneme opravdu přesně v 9 hodin. Prosil bych vás, abyste byli přesní. Děkuji za pozornost.

Předsedající s. Mihálik: Nyní diskutuje s. Mojík.

IVAN MOJÍK

Je jistě více než jisté, že členství ve Svazu spisovatelů nikomu nezaručuje literární definitivu nebo nárok na nesmrtelnost. Dokonce je třeba připustit, že Homér — přestože nebyl členem, ba dokonce ani kandidátem svazu řeckých spisovatelů — vytvořil poměrně hodnotné básnické dílo. A jistý William Shakespeare, aniž dostával stipendia z literárního fondu, napsal několik vcelku slušných, dodnes hraných her. Zdálo by se tedy, že má pravdu těch několik spisovatelů a básníků, kteří tvrdí, že Svaz spisovatelů je v podstatě zbytečným, nepohyblivým starcem, intelektuálním obrem na hliněných nohou — jedním slovem nepotřebnou, zavrženímhodnou organizací.

Vyslechl jsem tyto názory z úst autorů, jejichž díla si vážím a ke kterým jsem vždy choval city pokorného učně múz. Byl bych proto rád, kdyby si můj nesouhlas s jejich názorem nevysvětlovali jako trou-

falš mentorský pokus, ale jen a jen jako obranu jiného, odlišného stanoviska. Domnívám se totiž, že ti, kteří posílají celý Svaz spisovatelů do pekla, nemají pravdu. I jejich historické paralely by se daly ledačím doplnit, třeba i příklady Emila Zoly a Charlese Baudelaira.

Baudelaira? Dostával od francouzského ministerstva školství finanční podpory. Třebaže byly skromné, přece je možno je s trochou dobré vůle považovat za jakási malá stipendia literárního fondu, stejně jako finanční podporu, kterou dostával tento básník na sklonku svého života tráveného na klinice v Chaillot. A Emil Zola? Kdo podrobněji četl jeho životopis, určitě si všiml faktu, že Zola dlouhou dobu, dokonce vlastně až do konce svého života, zastával mezi francouzskými spisovateli to, co bychom dnes označili jako funkci prvního tajemníka svazu.

Tím vším jsem chtěl říci pouze to, že nihilizující názory na náš Svaz spisovatelů nemají vždy také historické podepření a že organizace víceméně podobné našemu Svazu spisovatelů existovaly — vyvolávány k životu akutní potřebou — už před námi. Ale to se už dostávám k druhé části diskusního příspěvku, kterou bych chtěl věnovat letmému pohledu na dnešní stav naší společnosti a literatury v ní.

Jeví se mi totiž, že atmosféra, kterou prožíváme a ve které můžeme tvořit, je přece jen trochu odlišná od atmosféry let minulých. Je zde, jak to zaznělo v diskusním příspěvku Milana Kundery, který považuji za velmi pozoruhodný a zajímavý, trochu více možnosti svobodné tvorby, svobodné výměny názorů. A zde bych chtěl říci, že na vytvoření takové atmosféry a takového prostoru mají svůj podíl i spisovatelé a jejich organizace. Bylo by nespravedlivé na tento fakt zapomínat, nevídat si jej, bagatelizovat.

Je pravda, že ještě všechno není v úplném pořádku a takové, jak bychom si přáli. Příkladem toho jsme slyšeli dost i zde na sjezdu. Nechci se pouštět do širokého rozboru problémů, chci jen poukázat na případ, který je v moci nás, spisovatelů. Na tomto sjezdu není přítomen takový slovenský básník, jako Emil Boleslav Lukáč. Nepřijel do Prahy proto, že by nechtěl, ale proto, že ještě stále platí — jak mi sám řekl — usnesení, kterým jsme jej v padesátých letech zbavili členství ve Svazu spisovatelů.

Je pravda, že Emil Boleslav Lukáč se vrací do literatury, že vyšel výběr jeho starších veršů, že vyšly jeho starší překlady Hugovy poezie, že je v tisku kniha jeho nových básnických prací. To je všechno v pořádku, ale bylo by dobře, kdyby náš sjezd přijal usnesení, které by doporučovalo přezkoumat záležitost členství básníka Emila Boleslava Lukáče ve Svazu spisovatelů a chybu napravit.

Na závěr — a to je vlastně třetí část mého příspěvku, bych chtěl hovořit o prostoru svobody. Jde totiž o to, umět tento prostor zaplnit, nebýt pouze silou, která odstraňuje nedobré, ale i silou, která staví. A především neplýtvat zbytečně talenty. Mám totiž pocit, že v minulých letech jsme něco ztratili, něco promrhali. Vzpomínám si v této souvislosti na onen známý spisovatelský aktiv v padesátých letech namířený proti tzv. buržoazním nacionalistům. Byl jsem tehdy poprvé na spisovatelském shromáždění a bylo to pro mne setkání drsné, v mnohém směru otřesné. Vždyť ti, ke kterým jsem jako jejich dávný čtenář vzhlí-

žel se zbožnou úctou, byli najednou na lavici hanby. Pokořování, umlčování, vyřazování. Tehdy jako bychom najednou zapomněli, že mnohé z toho, co nás dnes trápí a pálí, oni řešili už před lety. A tehdy jsme je chtěli najednou vyhnat z literatury!

Byl bych šťasten, kdyby se takové chvíle už nikdy neopakovaly. Byl bych šťasten, kdybychom dokázali vytvořit — všichni jak tu jsme — velkou literaturu, důstojnou naší moderní epochy. Doby, která je i naše. [Potlesk.]

Předsedající s. Mihálik: Děkuji s. Mojtkovi. Posledním diskutujícím dnešního dne je s. Urbánek.

ZDENĚK URBÁNEK

Budu mluvit o rukopisech jednoho autora, který před čtyřmi lety zemřel. Ale vůbec nejde o to vyvolávat ohledy k mrtvému. Co ty rukopisy potkává, je spíš způsobeno tím, že jsou velmi živé.

Jde o Jana Hanče. Než roku 1963 ve svých čtyřiceti devíti letech zemřel, vyšla jen jedna část toho, co psal — sbírka nazvaná *Události*, vydaná už roku 1948. Příznačně se to stalo stranou velkých nakladatelství, osobním přičiněním Jiřího Koláře, který využil nakladatelských práv Umělecké besedy.

V Listech pro umění a filosofii, které s truchlivou samozřejmostí, tehdy běžnou, brzy pak zanikly, uvítal *Události* Jan Grossman. Nazval Hanče autorem, který „zakouší rudy civilizace, její bídu a zálulisi“.

Další Hančovy texty tu definici potvrdily. Patřily k nim i *Dopisy Marlence*, cyklus záznamů o běhu dějin, jak vypadají mimo učebnice, mezi obyčejnými lidmi. Nebylo to pro dějiny lichotivé. Když byl v roce 1953 zatčen Jiří Kolář, u něhož se však po sedmi měsících vazby nenašlo, zač ho trestat, Hanče v jeho věci vyšetřovali. Zničili *Dopisy Marlence*, aby se zbavil přítěže. Kdo by dnes chtěl nebo mohl rozhodovat, zda jednal nebo nejednal ukvapeně?

V utkání s dobou část rukopisů podlehla, ale vznikly další. Když byly po Hančově smrti uspořádány, ukázalo se, že ani na otevřenější scéně posledních let neztrácí jeho obnova vztahu těsné závislosti a závaznosti mezi autorovým životem a textem nic ze své akutnosti. V roce 1965 otiskla *Tvář* článek s četnými citacemi z Hanče, později výběr jeho próz.

Taky *Tvář*, podobně jako *Listy*, brzy pak zanikla. Ne už sice s truchlivým automatismem, teprve po bojích, ale přece. Hanč snad ani nepatřil mezi záminky tohoto zániku. Je však pro něj příznačné, že jeho význam rozpoznali tam, kde se víc starali o to, co pořádného tisknout nebo napsat, než o to, aby si zabezpečili své trvání. Dali vedle mnoha jiných věcí i zájem o Hančovy texty najevo, že literatura pro ně není uzavřenou institucí s určitým počtem uznaných autorů, zavedených teorií, autoritativně či úředně oprávněných měřítek, ale proces mezi tím, co je v lidech a ve světě, ale ne ještě ve vědomí, a tím, co

se již vědomím stává. Nikdy asi nebude dost hlav, jež mění ve vědomí zvlášť některé z méně frekventovaných končin obecné zkušenosti a situace, není ani dost rukou, které umějí to vědomí zapsat, dost schopně vedených časopisů k publikaci takových zápisů. Návrh Václava Havla ohledně časopisu *Obratník* tedy zasluhuje podporu, a to i těch, kdo už řekli či jednou musí říci, že s myšlením, výchozími hledisky, literárními způsoby této skupiny nesouhlasí. Až část lidstva bude všechno vědět líp než jiní a druhá část bude jen naslouchat, mlužit a souhlasit, nebude o čem se dorozumívat. Pomíne nutnost komunikovat. Zmizí i literatura. Jednou se to skoro už stalo. To není pro spisovatele dobrá vzpomínka ani vyhlídka.

Hančovy texty se zrovna tak nedovolávají souhlasu s tím, jak jsou napsány a o čem se v nich píše, ale jen s tím, aby byly slyšeny. Žil mimo kulturní a společenský střed a jeho rukopisy jsou spontánním, rozhněvaným, „rabulisticky“ individuálním a subjektivním záznamem o povaze života na okraji. Nezvolil si to ovzduší, místo pobytu, stav mysli naschvál, jako ani sama tato místa, ovzduší, stavy mysli neexistují z vlastního rozhodnutí. Jsou to vedlejší produkty civilizace a kultury s jejím sklonem instituovat se, měnit se ve výlučný klub, a kdo není přijat, o toho se projevuje péče. Jenže každý nemá péči rád, zvláště když se někdy zajišťovací opatření přehánějí. Hanč jí taky neměl rád. Měl rád mnoho jiných věcí. A zdálo se mu často, že v mnoha případech jde paralelně se sklonem k společenskému středu, k setrvačnosti a přejímavosti smýšlení, jehož vinou všechno má tendenci vypadat pro všechny stejně, takže za chvíli je ze všech dějů, pocitů, věcí dlouhá řada banalit, i když ty děje, věci a pocity za to nemohou. Hanč se tomu bránil, jak uměl. Zkoušel objevit ty, kdo se tím nejvíce provrhují. Zdálo se mu, že několik takových našel i mezi spisovateli. Psal vždycky otevřeně, a tak těch několik postižených nedopadá dobře.

Kdyby v tomto bodě měl být Hanč souzen jeho kritik, dopadl by však ještě hůře. Je nespravedlivý, příkrý, unáhlený, zapisuje zprávy z druhé, třetí ruky, agresivně se obořuje hlava nehlava. A jeho výkřiky patří do toho akumulovaného, přesto vnitřně soudržného obrazu, v němž se jeho charakter prolíná s místy pobytu, příznaky času, s jeho stavy mysli a kde lidé kolem něho nabývají deformovaných karikaturních podob. Ale je taky třeba říci, že se Hanč na těch místech ani jako kritik netváří. Vylévá si trpkost, k níž bezpochyby měl na svém životním místě příčiny. A není-li objektivní on, můžeme být my.

Chtěl bych se mýlit, ale je možné, že tyto Hančovy agrese, vyvolané celkovým chováním středu, jak se jeví z okraje, ostatně vyplňující malou část jeho rukopisů, byly snad přijaty právě jako kritika, adresovaná jednotlivým dílům a autorům, a že proto jsou příčinou dalšího pokračování nesnadného příběhu Hančových nesnadných rukopisů.

Ty teď leží v nakladatelství, kde rozhodují spisovatelé. Jeden lektor, jeden redaktor byli pro, pak úřední stopa končí. Nemyslím, že by příčinou průtahu mohl být dojem, že je napadeno něco jako „stavovská čest“, nebo rozpaky nad tím, jak jí obhájit. Obava o čest toho druhu sotva může kterémukoli spisovateli dovolit, aby se uzavíral před čím

koli, co patří k světu, co je a co si myslí kdokoli z lidí, zvlášť ten, kdo mluví artikulovaně, otevřeně a naléhavě, i když třeba taky unáhleně.

Je snad obtížné dopustit, aby nám někdo v naší vlastní domácnosti říkal nepříjemné věci do očí. Je třeba jistého dílu velkomyslnosti, abychom si při takové příležitosti na chvíli odmysleli sebe a pokusili se vidět, jaké k tomu má ten host z okraje příčiny. Když to neuděláme a necháme ho zase odejít, nezmění se nic na tom, že tento okraj a host i jeho životní příběh a postoj k světu existují. Okraje se naše odmítnutí příliš nedotkne. To jen střed zase zažije něco truchlivého, a toho snad už bylo dost. Děkuji vám za pozornost.

Předsedající s. Mihálik: Děkuji s. Urbánkovi.

Dnešní zasedání končím, zítra se sejdem v 10 hodin dopoledne.
[jednání druhého dne ukončeno v 18,26 hod.]

**Třetí den
sjezdového jednání
29. června 1967**

(Jednání zahájeno v 10,57 hod.)

Předsedající s. Kříž: Soudružky a soudruzi, otvíráme třetí a poslední den rokování našeho sjezdu a všechny vás srdečně zdravím. Prosím, aby dnes v pracovním předsednictvu sjezdu zaujali místo tyto soudruzi: Rosenbaum, Grendža-Donskij, Matuška, Glazarová, Branald, Mihálik, Závada, Ptáčník, Jasiczek, Válek, Skácel, Macínský, Kostra, Šotola, Števček, Hrubín, Žáry, Drda, Egri, Luknár, Tomeček, Procházka Jan, Špitzer, Kundera Milan, Březovský, Otčenášek, Lustig, Pilař Jan, Dobos, Pluhař, Lacina, Marek, Tomčík a Mareš.

Jako první se přihlásil o slovo vedoucí stranické a vládní delegace s. Jiří Hendrych.

JIŘÍ HENDRYCH

Soudružky a soudruzi, přátelé! Dovoľte mi, abych vás zpravil o výsledcích dnešní schůze komunistů — členů Svazu československých spisovatelů, která se konala před zahájením sjezdového jednání.

Stranická a vládní delegace na něm informovala o svém postoji k některým vystoupením, která odezněla v první den sjezdu dopoledne a včera odpoledne. Toto své stanovisko považuje stranická delegace za svou povinnost sdělit celému sjezdu. Zjevným záměrem jmenovaných vystoupení bylo odsunout do pozadí vlastní otázky sjezdu a zneužít jeho fóra k deklaraci názorů, které jsou v rozporu se zájmy našeho lidu. Bez ohledu na stanovisko ÚV KSČ, tlumočené delegací tomuto sjezdu, a se zřejmou neochotou je vážít došlo v těchto vystoupeních ke skrytým i zcela otevřeným útokům a pomluvám na adresu socialistického zřízení, vlády, vnitřní a zahraniční politiky Československa a komunistické strany. V aristokratickém vystoupení spisovatele Vaculíka byly vysloveny přímé urážky našeho lidu a jeho zástupců, kterým světil správu a řízení společnosti a státu. Tvzení, že u nás nebyla za 20 let vyřešena žádná lidská otázka, se neodvážil vypustit ani nejprimitivnější anti-komunistická propaganda. To se vše odehrává v době, kdy se pracující a komunistická strana zaměřují na realizaci linie XIII. sjezdu a kdy se zostřeje mezinárodní napětí a vyhrocuje se zápas mezi silami imperialismu a silami socialismu a pokroku, kdy je třeba bedlivě střežit zájmy našich národů. Naše záruky jsou dané jen v konstelaci světových pokrokových sil, jejichž hlavní oporou je Sovětský svaz.

Stranická delegace je přesvědčena, že žádný komunista a čestný občan socialistického státu nemůže souhlasit s tím, aby socialistická cesta našeho lidu byla kladena naroveň době temna a nacistické okupace, aby

byla snižována revoluční úloha našeho lidu, a rozhodně odmítá tyto názory. Stejně tak rozhodně odmítá, aby pod všeobecnými hesly svobody, humanismu a demokracie byla podsunována sjezdu a jeho prostřednictvím naší veřejnosti snaha žádat právo svobody pro nepřátelské názory a snaha brzdit plodnou práci našeho lidu.

Jestliže byl sjezd zneužit k tomu, aby se svoboda zaměnila anarchií a bezobsažným právem svobodné propagace reakčních a historii odsouzených názorů, musí být jasně řečeno, že tato republika je republikou socialistickou, její moc je mocí svazku dělníků, rolníků a inteligence a slouží výhradně pracujícím lidu. Zveřejnění dokumentu, který nebyl adresován tomuto sjezdu a nebyl publikován ani jako dokument bratrského spisovatelského svazu, je dalším neodpovědným pokusem, směřujícím k poškození mezinárodních bratrských svazků naší republiky. Stranická delegace se ztotožňuje s vystoupením těch účastníků sjezdu, kteří pozvedli svůj hlas proti pokusům politicky zneužít sjezdu a vytvářet atmosféru proti úsilí řešit otázky nastolené v rezoluci XIII. sjezdu o socialistické literatuře, a vítá úsilí těch, kteří se vši vážností se věcně zabývali rozvojem naší literatury. Stranická delegace vyslovuje toto své stanovisko a obrací se v důvěře na účastníky sjezdu, aby vyvodili z dosavadního průběhu důsledky a přispěli v závěru sjezdu k jeho pozitivním výsledkům, bez kterých není východiska pro další rozvoj naší socialistické literatury. Děkuji. (Potlesk.)

Předsedající s. Kříž: Děkuji s. Hendrychovi za jeho vystoupení. Teď ještě prosím hlášení prezence. Našemu dnešnímu zasedání je přítomno 210 českých, 65 slovenských členů, 70 kandidátů českých a slovenských, 85 překladatelů, 45 hostů, úhrnem 475. Nyní prosím, soudružky a soudruzi, o slovo s. Karel Ptáčník, který přednese úvod k návrhu stanov a k návrhu volebního řádu.

KAREL PTÁČNÍK

Soudružky a soudruzi, prosil bych vás, kdybyste si vzali k ruce návrh stanov a volebního řádu. Současně se omlouvám, že referát bude suchý a nudný, ale nezbytný; každý náš sjezd doposud provedl ve stanovách určité změny, které byly výrazem snahy zdokonalit činnost a zlepšit a upřesnit pojem práv a povinností členů a také výrazem snahy zachycovat do stanov současný stav naší literatury, jak se nám jeví právě v době kolem sjezdu. Tyto snahy se zrcadlí ve znění 1. článku stanov, jakési preambuli, jež se snaží o vyjádření vztahu naší spisovatelské obce vůči společnosti a vůči tendencím uvnitř literatury. Proto se v úvodu stanov hovoří o literatuře široce diferencované, avšak jednoznačně angažované za humanitní cíle socialismu. Takovou literaturou chceme jako spisovatelé spoluvytvářet duchovní profil společnosti, v níž žijeme a jejímž cílem je socialismus, takováto literatura je a bude naší zbraní v dlouhodobém střetávání sil dvou světových soustav.

Jestliže srovnáme další články stanov, podle nichž byl v termínu svolán tento sjezd, s návrhem, který jsme vám předložili, zjistíme, že znění návrhu se proti dosavadním stanovám liší toliko v podrobnostech, protože zásady našich stanov poskytovaly i v minulosti našemu svazu všechny možnosti k zlepšení organizace i ke zdokonalení dělby práce, jichž jsme

plně nevyužili, a možno říci, že poskytovaly členstvu i voleným orgánům mostatek svobody a demokracie, aby mohly řídit činnost svazu ve prospěch členstva i literatury, pokud ovšem tyto záležitosti závisely jen na jejich dobré vůli a pravomoci.

Týká se to zejména ustanovení o možnosti utvářet uvnitř svazu autor-ské skupiny a jiné tvůrčí a zájmové kolektivy, sekce a komise, týká se to ustanovení, jež umožňovala ve snaze po operativnějším řízení svolá-vat odděleně českou i slovenskou část ÚV i předsednictva, a právě tyto záležitosti se staly předmětem nejčastějších připomínek na aktivech i v anketě, kterou předsednictvo o podobě příštích stanov a o činnosti svazu mezi členstvem v době předsjezdových příprav uspořádalo.

Dovoľte mi několik poznámek a čísel k této anketě a trochu histo-rie o tom, co se kolem stanov dělo.

Dotázali jsme se 584 členů a kandidátů na to, co si myslí o svazu, o jeho práci, organizaci a stanovách. Na tuto anketu odpovědělo pouze 14 % dotázaných, tj. 84 členů, z toho 70 českých a 14 slovenských. Z 84 členů souhlasilo s dosavadní strukturou svazu celkem 47 členů, kritizovalo ji v jednotlivostech 20 členů, nesouhlasilo 17 členů. Pouze 13 členů zaslalo ke stanovám konkrétní návrhy. Nejrozsáhlejší připomínky předložili: výbor svazu, pobočky Brno a Ostrava, sekce překladatelů a sou-druzi Branald, Kupka, Šotola, Brousek a Havel, Lacina, Kaplický, Pludek, Pujman a K. Bednář.

Jejich připomínky lze shrnout do několika bodů:

1. Zachovat celistvost svazu, ale současně posílit pravomoc české i slovenské části ÚV a předsednictva.
2. Rozšířit aktivitu z orgánů na členský aktiv.
3. Zjednodušit činnost orgánů, zbytečně neadministrovat a poskytnout větší pravomoc pobočkám.
4. Zajistit právo členů sdružovat se uvnitř svazu.

ÚV ustavil jako svůj poradní orgán zvláštní stanovovou komisi, jež všechny návrhy posoudila, zpracovala a připravila pro ÚV návrh nových stanov. Tento návrh byl konzultován s orgány strany a ministerstva a bylo dohodnuto:

1. Stanovy budou co nejstručnější. Podrobnosti budou začleněny do statutů a organizačních řádů. Jedná se o statuty jednotlivých skupin, sekcí, poboček, předsednictva, komisí apod.
2. Dále jednota svazu musí být zachována, protože to v současné době odpovídá státní legislativě a našemu tzv. asymetrickému socialistickému modelu.

Chci vás v první řadě obeznámit s návrhy, které na doporučení stano-vové komise a z rozhodnutí stranické skupiny ústředního výboru a pléna ÚV nebyly zařazeny do stanov.

1. — Týká se to především doporučení, aby naše sjezdy byly svolávány každé tři roky a nikoli každé čtyři roky jako doposud. ÚV se domnívá, že čtyřleté období je vyhovující tím spíše, že svolání sjezdu v kratším období je ve stanovách umožněno ustanovením na stránce 4, odst. 1, hlava IV, cituji: Nejvyšším orgánem svazu je sjezd, který se koná nejméně jednou za čtyři roky.

2. — ÚV považuje za neúčelné snížit dosavadní počet členů ÚV ze 45

na 30, jak bylo navrhováno, a zdůvodňuje to tím, že ÚV třicetičlenný by musel mít výlučně charakter pracovního orgánu, což by samo o sobě již předem zásadně ovlivnilo výběr kandidátů. Dosavadní počet členů ÚV umožňuje, aby za členy ÚV byli zvoleni i spisovatelé, které např. pro stáří nelze zatěžovat dalšími funkcemi a konkrétními pracovními úkoly, jejich účast v ÚV však již sama o sobě propůjčuje tomuto orgánu charakter reprezentativní.

3. — ÚV rozhodl ponechat ve stanovách i nadále ustanovení o kandidatuře, přestože zrušit kandidaturu navrhl i výbor svazu. ÚV se totiž domnívá, že zrušením kandidatury a tedy zpřísněním podmínek pro přijímání členů by zejména mladým autorům byla o další roky zneemožněna nebo nutně oddálena možnost pracovat ve svazu a aktivně se podílet na jeho činnosti.

4. — ÚV rozhodl nezařazovat do stanov některé návrhy z rozsáhlého elaborátu s. Brouska a Havla, a to zejména ustanovení, aby členové svazu byli přijímáni zásadně na dobu 10 roků a aby po této době bylo znovu jednáno o tom, zda jejich členství podle úrovně jejich děl znovu obnovit či zrušit. Stejně tak nesouhlasil ÚV s jejich návrhem, aby podkladem pro přijetí členů mohly být i nepublikované rukopisné práce a aby autorské skupiny byly ustavovány i z nečlenů svazu a aby ustavení takových skupin nepodléhalo schválení ÚV, který by však měl za ně přebírat také hmotnou garanci. ÚV nezařadil také do stanov podrobná ustanovení o organizaci, vzniku a činnosti skupin, jednak proto, že tyto podrobnosti svou povahou mají být zakotveny ve statutech skupin, jednak proto, že nemíní předem vymezovat charakter činnosti a organizace jednotlivých skupin podle nějakého předem daného schématu. K tomu třeba dodat, že během téměř ročních příprav sjezdu byla svazovým orgánům podána 7. 1. t. r. jedna jediná žádost o schválení skupiny „Pevný bod“ — Kamil Bednář, Antonín Bartušek, Karel Bodlák, Jarmila Otradovicová. Druhou žádost jsme obdrželi před 14 dny po předsjezdových aktivech od Havla, Dvořáka, Topola a Linhartové, a to v přímé souvislosti s jejich žádostí o vydávání skupinového časopisu Obratník. A v přímé souvislosti s usnesením ÚV, že by bylo nesprávné a nelogické, kdyby naše nakladatelství zřizovalo skupinové časopisy a dávalo do výroby almanachy skupin, jež nebyly ÚV schváleny, jež nemají statut a jejichž členové nejsou často ani členy našeho svazu.

Ústřední výbor je toho názoru, že skupiny spisovatelů mohou vznikat jen uvnitř svazu a ze členů svazu, a teprve pak se mohou dožadovat pomoci svazu, jeho zařízení, vydávání časopisů, almanachů apod.

Nyní bych vás rád, vážené soudružky a soudruzi, upozornil na změny, jež jsou zařazeny do návrhů stanov, který vám byl doručen.

1. V první řadě je to nová preambule, o níž byla už řeč a která tvoří úvod ke stanovám na straně 1 hlava I.

2. Na straně 3 je ustanovení o tom, že česká část ústředního výboru i výbor svazu přijímají členy svazu s konečnou platností. Doposud bylo třeba, aby takto přijaté členy či kandidáty schvaloval s konečnou platností celý ústřední výbor, což byla ve všech případech vysloveně formální záležitost.

3. Nové je také ustanovení o tom, že o členství kandidáta nebo o jeho

vyškrtnutí se rozhodne do pěti let ode dne přijetí spisovatele za kandidáta. Tím se přímo ukládá ústřednímu výboru povinnost v této lhůtě rozhodnout. Doposud stanovy takovou povinnost neukládaly a v odstavci 4 hlavy III se doslovně říkalo: „Nepředloží-li kandidát do pěti let nové dílo, nebo předloží-li dílo nedostatečné umělecké úrovně, může být ze seznamu kandidátů vyškrtnut.“ Výsledkem této praxe bylo, že se mnohdy členská komise musela zabývat osudem četných kandidátů, kteří nepředložili ani za dobu 10 let nové dílo, ani přihlášku k převedení za člena.

4. Poprvé je v našich stanovách pamatováno na náhradníky ústředního výboru, kteří mají být voleni sjezdem v počtu devíti, šest českých a tři slovenských, a také na náhradníky kontrolní komise v počtu tří, jak se o tom dovoří na straně 4 odstavec 1 hlavy IV.

K tomuto opatření vedla ústřední výbor snaha zajistit větší akceschopnost volených sjezdových orgánů v období mezi sjezdy a konferencemi. Potřebnost tohoto opatření je formulována na straně 4 dole a na straně 5 nahoře. Cituji:

„Jestliže členové ústředního výboru neplní svou funkci, odstoupí z vážných důvodů (nemoc, pobyt v zahraničí apod.) nebo se nemohou práce ve svazu zúčastnit, nastoupí na jejich místo, usnesením ústředního výboru, náhradníci podle pořadí určeného sjezdem, a to tak, že za českého člena nastupuje český náhradník a za slovenského slovenský.“

5. Ústřední výbor se rozhodl na doporučení své stranické skupiny změnit dosavadní název funkce vedoucího pracovníka ústředního výboru, jímž byl doposud první tajemník ÚV a jímž bude podle návrhu — strana 3 hlava IV — předseda ústředního výboru.

K tomu několik poznámek: původní návrh stanov počítal s tím, že by náš svaz podobně jako jiné umělecké svazy, např. Svaz čs. skladatelů nebo FITES, mohl být veden předsedou svazu, který by byl volen sjezdem na dobu 4 let a byl by především reprezentantem naší spisovatelské organizace. Když jsme si prakticky ověřovali možnost takového řešení, shledali jsme, že navržení kandidátů na tuto funkci, v pořadí: soudruzi Novomeský, Seifert, Závada, Hrubín a Glazarová nejsou ochotni tuto funkci přijmout jednak z důvodů zdravotních, pro stáří, jednak pro přílišnou časovou náročnost a podobně. Proto rozhodl ÚV volit předsedu z členů ÚV, a to tak, že by se předsedové mohli v této funkci střídát po roce, k čemuž stačí usnesení ÚV jako doposud při volbě prvního tajemníka. Dosavadní tajemníci svazu by měli propříště titul místopředsedů.

6. Podrobněji je tentokrát určena pravomoc české a slovenské části ÚV i předsednictva ÚV, jak je uvedeno na straně 6 a 7 odstavec 4, 5 a 6 hlavy IV.

7. Na straně 7 odstavec 6 je vloženo ustanovení o povinnosti ÚV svolávat v Praze a Bratislavě nejméně dvakrát do roka členské aktivity podle jednacího a organizačního statutu, který schválí ÚV.

8. V odstavci 6 na straně 7 je rovněž pamatováno na možnost zřídit v případě potřeby sekretariát jako výkonný orgán předsednictva, a to ve formulaci — cituji: „ÚV činí potřebná opatření v zájmu operativního vedení svazu a zajištění jeho akceschopnosti.“ Jak jistě víte, ustanovení o sekretariátu bylo na III. sjezdu ze stanov vyloučeno, ale za necelý rok

byl sekretariát znovu usnesením ÚV zřízen. ÚV nemíní zavazovat nový orgán touto povinností, ale poskytuje mu ve stanovách možnost k ustavení sekretariátu, bude-li toho třeba.

9. Stejně tak se nikde ve stanovách nemluví o počtu členů předsednictva a ponechává se na vůli nového ÚV, jak široké předsednictvo si podle potřeby zvolí. ÚV může také ve statutu předsednictva určit, v jakém časovém rozmezí se budou členové ÚV ve funkci členů předsednictva střídát a podobně.

Soudružky a soudruzi, to bylo stručné vysvětlení změn v návrhu stanov, který vám byl předem rozeslán k prostudování. Je mou povinností informovat vás ještě o dalších připomínkách ke stanovám, které byly podány na předsjezdových aktivech.

Brněnská pobočka navrhuje, aby v hlavě II na straně 1 byla vložena mezi odstavce 3 a 4 tato věta o povinnosti svazu: „Napomáhat morálně i hmotně rozvoji mimopražských literárních středisek.“

Předsednictvo na své poslední schůzi 15. 6. o tomto návrhu jednalo a doporučuje jeho realizaci. Rovněž doporučuje vyhovět návrhu výboru svazu, který žádá, aby se všude tam, kde se ve stanovách hovoří o organizaci svazu na Slovensku a užívá se označení konference Svazu slovenských spisovatelů ve smyslu nejvyššího orgánu svazu, aby se užívalo propříště označení sjezd Svazu slovenských spisovatelů.

Po schůzi předsednictva byl doručen svazové komisi další podrobnější pozměňovací návrh Svazu slovenských spisovatelů, týkající se znění bodu 2 hlavy V na straně 8. Jde v podstatě o novou přesnější stylizaci celého odstavce, aniž budou jakkoliv změněna zásadní ustanovení. Odstavec 2 má znít podle tohoto návrhu takto: „Nejvyšším orgánem Svazu slovenských spisovatelů je sjezd slovenských spisovatelů a v období mezi sjezdy výbor SSS. Po dohodě s ÚV SČSS svolává výbor SSS sjezd, který se koná nejméně jednou za 4 roky. Přísluší mu projednávat úkoly SČSS na Slovensku a volit členy výboru SSS. Výbor SSS má 25 členů a 5 náhradníků. Členy a náhradníky výboru SSS mohou slovenští spisovatelé volit i na celostátním sjezdu ve smyslu hlavy IV odstavec 1 stanov. Přitom 15 členů a 3 náhradníci ÚV SČSS jsou automaticky členy výboru SSS. Volby do statutárních orgánů se konají tajným hlasováním. Usnáší se nadpoloviční většinou všech přítomných. Jestliže členové výboru SSS neplní svou funkci, odstoupí, anebo jestliže z vážných důvodů (nemoc, pobyt v zahraničí atd.) se nemohou zúčastnit práce svazu, nastupují na jejich místo usnesením výboru SSS náhradníci podle pořadí určeného sjezdem.“

Výbor svazu se dále domnívá, že by nebylo vhodné ve svazu zřizovat funkci místopředsedy, protože tato funkce, jak je ve stanovách uvedeno, má svůj význam jen v celostátním orgánu, čili ve Svazu čs. spisovatelů. Ve svazu budou mimo předsedu svazu ve funkcích ještě tajemníci, aby však nebylo tímto rozhodnutím příliš komplikováno znění stanov, navrhuji soudruzi vypustit část těch vět, v nichž se mluví o místopředsedovi svazu, jak je tomu např. v první větě odstavce 2 na straně 10, takže po úpravě tato věta zní: „Výbor SSS volí ze svého středu předsedu, který je z titulu své funkce místopředsdou Svazu československých spisovatelů, a členy předsednictva.“

Dále navrhuji, aby v hlavě IV, bod 6 byla ponechána jen formulace „čestí členové předsednictva ÚV tvoří předsednictvo české části ÚV“ a aby z této věty byl škrtnut zbytek „slovenští členové ÚV jsou současně členy výboru svazu“, protože tato formulace příliš omezuje vůli svazu při vysílání či jmenování jejich členů do předsednictva ÚV SČSS. Tyto pozměňovací návrhy byly předány stanovové komisi sjezdu, která vám předloží definitivní návrh po diskusí ke schválení.

Nyní, soudruzí, několik slov k volebnímu řádu, který vám předkládáme, abychom se vyvarovali podobného nedorozumění jako na III. sjezdu a abychom předem stanovili pravidla průběhu voleb. Jak je z návrhu patrné, předloží volební komise plénu kandidátku k diskusí. Do kandidátky budou zařazeni další kandidáti podle návrhů z pléna sjezdu, pokud tyto návrhy projdou veřejnou aklamací. Aby prošly, potřebují prostou nadpoloviční většinu hlasů všech přítomných na sjezdu. Pak se může stát, že kandidátka bude obsahovat větší počet členů a náhradníků, než je určeno stanovami, tzn. 45 a 9, z toho 30 českých členů a 6 českých náhradníků a 15 slovenských členů a 3 slovenské náhradníky. Do tohoto počtu určeného stanovami musí být kandidátka upravena při hlasování, to znamená škrtnutím. Voliči odevzdají kandidátku, jež bude obsahovat 45 navrhovaných členů a 9 náhradníků. Tento počet musí také být v příslušném poměru kandidátů českých a slovenských, to znamená 30:15 a 6:3; bude-li kandidátka obsahovat větší počet jmen členů, bude neplatná. V návrhu není stanoveno, co bude s kandidátkou, jež bude mít menší počet kandidátů. Domníváme se, že taková kandidátka může být platná.

Dále je ve volebním řádu na straně 2 tato věta: Dosáhne-li navrhovaný náhradník většího počtu hlasů než kandidát na členství, je zvolen za člena. To předpokládá, že vlastně na kandidátce budou všichni, tj. kandidáti na členství i náhradníci, uvedeni v abecedním pořádku a o jejich pořadí, tj. o tom, zda se stanou členy nebo náhradníky, rozhodne počet hlasů či hlasování. O tomto ustanovení bylo znovu diskutováno na posledním zasedání ÚV, na předsednictvu a také na stranické skupině sjezdu a bylo rozhodnuto doporučit sjezdu změnu tohoto návrhu a hlasovat o členech ÚV a náhradnících zvlášť. Znamená to, že kandidátka bude obsahovat dvě kategorie členů, členů a náhradníků. Návrhy z pléna musí znít buď na člena nebo na náhradníka. Při škrtnutí se musí dodržet počet v obou kategoriích, tj. 45 a 9, a také příslušné rozdělení na českou a slovenskou část. Škrtnat a vpisovat, jak stanoví volební řád, můžete, ovšem jen tak, že škrtneme-li člena, vepíšeme náhradní jméno znovu na člena, škrtneme-li náhradníka, musíme uvést náhradou opět jméno náhradníka, nebo přehodit tato dvě jména mezi oběma kategoriemi, poněvadž z jedné kategorie do druhé nelze ani na základě počtu hlasů přecházet. Tedy vám doporučujeme na návrh uvedených orgánů, aby z volebního řádu byla škrtnuta věta na straně 2, která zní: Dosáhne-li navrhovaný náhradník většího počtu hlasů než kandidát na členství, je zvolen za člena.

Soudružky a soudruzí, to byla zpráva ke stanovám a volebnímu řádu. Nyní prosím předsedu sjezdu, aby zahájil o tomto bodě diskusí a aby

stanovová komise předložila po diskusi definitivní verzi stanov i volebního řádu.

Předsedající s. Kříž: Děkuji s. Ptáčnickovi. Vzhledem k tomu, že jsme ve značné časové tísní, musíme, soudružky a soudruzi, diskusi, do které je přihlášena ještě celá řada členů svazu, skončit do oběda a po obědě musíme bezpodmínečně začít s volbami, protože slovenští soudruzi večer odjíždějí. Prosil bych vás, pokud máte připomínky k návrhu stanov, abyste je předali přímo stanovové komisi a připomínky k volebnímu řádu přímo volební komisi. Odpoledne budeme pak také na základě připomínek hlasovat o stanovách. Neomezujeme tím diskusi ke stanovám, ale prosil bych vás o porozumění pro situaci, v jaké jsme. Předajte připomínky přímo komisi pro stanovy.

Nyní prosím s. Viléma Závadu, předsedu výboru Českého literárního fondu, aby promluvil o problémech Literárního fondu. (S. Závada nebyl přítomen.) Vzhledem k tomu, že s. Závada není v sále přítomen, odložíme jeho diskusní příspěvek. Prosím s. Jana Zábranu, aby promluvil o problémech mladé literatury. (S. Zábrana se vzdal diskusního příspěvku.) S. Jan Zábrana odvolává svůj diskusní příspěvek. Prosím s. Čivrného, který je přihlášen, aby se ujal slova.

LUMÍR ČIVRNÝ

Vážení přátelé, slyšel jsem na tomto sjezdu z úst kolegů spisovatelů, že se tu dost nemluví o literatuře. Myslím, že autorům takových stesků nebránilo nic o ní po vůli mluvit. Nemluvit o ní mohli klidně přenechat těm, kteří se tu oddávají mluvení o jiných věcech než o literatuře. Literatura se ovšem dělá ze slov, ale za slovy musí být ještě obsažné pojmy, nemá-li ten, kdo se slovy zachází, s nimi také scházet. Literatuře se přece jen podle mého názoru trochu poslouží, když se určité závažné pojmy a slova očistí a obnoví, dodá-li se jim smyslu, zbaví-li se nánosu konvencí a případných mystifikací. Každý slovesný tvůrce to ovšem dělá neustále, to dobře víme, ale sjezd je k tomu také dobrá příležitost. Jenže je tu někdy příliš mnoho takové práce a vyplývají z toho různé potíže. Líbilo se mi, jak tu Skácelův pěkný žlutý ptáček vyletěl z klece a posloužil parabolou o svobodě a moudrým slovem z Pascala, že chceme-li přesvědčit, máme se snažit vyjít ze stanoviska toho, koho přesvědčujeme. Chtěl bych se tedy o to pokusit vzhledem k některým svým kolegům spisovatelům. Je pravda, že existuje silná a krásná tradice sblížení, součinnosti a někdy i ztotožnění umělecké avantgardy s avantgardou politickou z doby, kdy bylo v politice průbojem radikálně bojovat o osvobození pracujících a o moc pro ně. Tehdy se příslušníci avantgardy jako občané a zhusta i jako umělci angažovali, tj., brali na sebe závazek, zavazovali se. Takový je přece význam toho slova. To ovšem předpokládalo, aby k tomuto závazku přistupovali svobodně a aby se také cítili svobodni kdykoliv se z tohoto závazku vyvázat. Jinak nebyli totiž zavázáni, nýbrž pouze svázáni. Tato vzájemná podminěnost angažovanosti a svobody někdy uniká lidem, kteří možná dobře chápou jedno i druhé, když jsou tyto pojmy odděleny od sebe, ale nevidí je v souvislosti. Nezbyvá jim tedy než se někdy uchýlit k nepřesnému výkladu věci a situací. Chtěl bych jenom říci, že to byla doba této krásné tradice,

spojení avantgardy politické a umělecké, doba, v níž komunističtí poslanci imunizovali v parlamentě uměleckou a publicistickou tvorbu svobodně angažovaných intelektuálů proti měšťácké cenzuře, proti měšťáckým soudům a proti pokutám — u nás, ve Francii a jinde. Goethe měl pravdu, když řekl, že svobodným člověka nečiní, když nad sebou nic nechce uznat, nýbrž právě to, že ctíme něco, co je nad námi — ale za to, co je nad námi, můžeme přece považovat pouze něco, co je nad námi skutečně, co je vyššího morálního a myšlenkového řádu. Instituce, lidská záležitost, kterou my sami zřizujeme a zase měníme, byt měla v daném okamžiku sebevětší moc uskutečňovací, se takovouto vyšší kategorií ještě nestane, i kdyby se sama ztotožňovala s něčím vyšším. Instituce mě může přinutit, abych přestal volně projevovat, co v sobě mám, ale nemůže mi zabránit, abych v sobě přestal cítit něco vyššího, co mě přesahuje, abych se tím k tomu sám pozvedal, abych také z tohoto přesahu něco mohl vytvořit. A tu jsme u podstaty věci. Ten, kdo nemoudře zdůrazňuje angažovanost bez toho druhého pólu, chce totiž od člověka méně a nikoli více, než člověk může ze sebe vydat. A proto také občas méně dostává. Ale to není jediné zlo. Ještě horší je, že se tak umrtvuje v člověku i do budoucna vůle i schopnost vydat ze sebe mnoho, vydat ze sebe všechno, vydat ze sebe víc než všechno. Naštěstí tvořiví lidé nečiní obvykle to, co je vlastní lidem zjednodušujícím, lidem, kteří mi připomínají brusiče skalpelů: ačkoli znají pouze úkon amputace, už proto se sami pokládají za lékaře. Naštěstí tvořiví lidé neztotožňují ani instituce — lidské instituce plné chyb — s myšlenkou, neřkuli aby s ní ztotožňovali sebe. A to je, myslím, velmi podstatné. Znovu chci říci: Je nepochybně pravda, že existuje veliká a krásná tradice součinnosti mezi avantgardní politikou a avantgardní kulturou. K této tradici se však nelze hlásit bez jisté míry, řekněme, sebekritičnosti. Právilo se ve výhledu na kulturní život po válce, který za okupace ilegálně připravil Národní revoluční výbor spisovatelů — Vančura, Václavek, Halas a Václav Černý — toto: „Pro další vývoj literatury, umění i všeho duševního života jest nutno, aby se všem spisovatelům, umělcům a vědcům s výjimkou otevřených politických odpůrců budoucího uspořádání věcí národních dostalo úplné svobody v jejich myšlení, práci a uměleckém či vědeckém projevu.“ Potud citát.

Vidíme, že tato avantgarda, která byla zároveň uměleckou a politickou, chápala vztah mezi angažovaností a svobodou v plné hloubce. A musíme si bohužel přiznat, a já to zde činím za svou osobu s plným vědomím dosahu toho, že jsme právě v rozporu s touto velkou tradicí revoluční umělecké avantgardy, a nikoli v jejím duchu, dopouštěli, aby se postupně, mnohdy i úskočně, ale přece jen nikoli nepoznatelným způsobem vytvářely a zase pomíjely, znovu přicházely a opět byly stírány postupy a metody a také instituce, které směřovaly v podstatě proti svobodnému angažování uvědomělého, dobrého, tvůrčího člověka. Chtít nás odvracet od toho, abychom to napravovali, bylo by něco, co by bylo snad ještě horší než chyba, kterou jsme udělali.

Chci se opět vrátit k tomu, kdo tady není, ale kdo je přítomen více než mnohý z nás, kdo tu jsme, k Františku Halasovi, který řekl na prvním

poválečném sjezdu: „Na tomto bojišti lze vybíhat, předbíhat i bloudit, ale nelze je opustit, neboť setrvání na něm bude mírou našich životů.“

K tomuto velkému slovu a vážnému tónu Halasovu chce se mi dodat, abych tomu odlehčil, ironická slova Stendhalova z r. 1813, když si zapsal do deníku:

„Včera se mluvilo jen o tom, že Jeho Veličenstvo hanělo komedii Intrikánka.“

Stendhal cituje hlasy ve společnosti: „Nepozorujete, pánové, že si z nás tropí posměch? — Ten člověk by neměl nic psát. — Jak může policejní prezident nechat takové věci projít? — Nemí tahle Etienne něčím u policie?“

A Stendhal dodává: „Naše zařízení jsou ještě příliš mladá, než aby měla být protřepávána bouří posměchu. To rád přiznávám. Ale v tom případě nevznikne v příštích 100 letech žádná komedie. Protimluv v úvahách dvořanů je báječně zjevný.“

V příštím století ovšem vznikaly komedie, romány a i všechno ostatní. Přispěl k tomu i sám Stendhal — svobodnou angažovaností spisovatele.

Dovolte mi, prosím, abych směl ještě něco říci k otázce, která tu byla sice zmíněna v projevu Milana Kundery a v mnoha jiných, ale která se mi zdá přesto na našem sjezdu velmi důležitá — k otázce vztahů mezi námi a světem. Dobře víme, že jeden svět je rozdělen politicky ne ve dva, ale jak se dnes říká ve tři světy, a každý z těchto světů je zase dokonce rozříděn v určité modifikace tohoto základního vidu. A kdybychom se chtěli pouštět do této věci, museli bychom se ptát, co tedy vlastně je schopno postavit proti této postupující atomizaci něco jednotného. Ale já nechci klást tuto otázku v oblasti politické. Jsem přesvědčeným obhájcem lidské budoucnosti stojící na základech socialismu, chci to tady říci, a chci říci, že z toho hlediska bych se rád podíval na otázku našeho poměru ke světu, na otázku poměru kulturních pracovníků ke světu kultury. Doufám, že rozlišení, které jsem učinil, je dosti jasné.

Co je tedy celistvého? Myslím, že je to právě lidská kultura, která spojuje svět, a my nemůžeme udělat nic jiného, než že ji budeme cítit jako živou jednotu a sebe jako její součást. Tato kultura se nikdy neznehodnotí, znehodnotí se pouze ten či onen tvůrce, když v zápalu přehlédne, že její podstatou je univerzalita, a když pálí dejme tomu svíčku tomu či onomu šovinismu. Kvůli tomu ovšem nebudeme škrtat dobrou stránku jeho díla.

Je zcela v pořádku, když budeme jako občané, a každý z nás jako občan je také zároveň trochu politikem, bránit svou vlast před cizí nepřátelskou ideologií, ideologií nehumanistickou nebo dokonce antihumanistickou.

Ale kryje se ideologie s kulturou? Víme dobře, že nikoliv, ačkoliv i v tom je mnoho nejasností. Společenské třídy se totiž v minulosti vždycky snažily kulturu vyvlastnit z její univerzálnosti a připsat ji na vrub pouze a jedině sobě. Měšťák se choval nejen ke Smetanovi, ale dokonce též k Husovi, jako by byl jeho, ačkoliv šlo o lidi nejen různých tříd, ale dokonce i různých společenských epoch.

Ale máme to dělat opět takto my? Máme, jak se např. táže Ernst

Fischer, zvat' Picasso a Halase, Brechta a Nerudu proletáfskými, abychom se jich směli zmocnit? Máme zvat' Matisse a Lorcu, Borgese a Čapka, Kafku a Mauriaca měšťáckými, abychom je nemuseli akceptovat? Ani jedno, ani druhé. V čem nás tedy dělení kultury zavazuje? Víme, že neudržitelnost definice kultury socialistické obsahem a národní formou se ukázala v tom okamžiku, kdy ji nepodepírala žádná politická autorita, protože je to s ní de facto tak, že připodobňuje kulturu k jakémusi kuchafskému výrobku, který má libovolně vyměnitelnou náplň a obal. K těmto starostem se současnou kulturou se pojí i problém s historickou stránkou věci, že na nás dnes působí kultury třídních struktur a epoch dávno minulých. Je nepochybné, že existuje něco, co činí kulturu univerzální.

Koncepce boje, který je v lidské historii neoddiskutovatelný a jehož zákonitost byla poprvé v dějinách myšlení ukázána marxismem, vede některé lidi k tomu, že ztotožňují určitý třídní obsah ideologie s tezí nebo antitezí člověka. Tuto antitezi člověka tvořily si třídy k tomu, aby předem ospravedlnily utlačování. Ale umění, umělec, chce-li učinit postavu vnímatelnou, i když zpodobňuje člověka sebenelidštějšího, musí při líčení vyjít z člověčenství, musí učinit základem lidskost a lidskost je zároveň jako souhrnem toho, co spojuje umění všech dob, co prostupuje kulturu. Lidství je onou mírou umění a kultury, páteří, která v čase a prostoru všechno překonává, ale to neznamená bezzubost, to znamená, že kultura, umění je vždycky antitezí nelidství, tu bezděčnou, tu záměrnou, vždy však bezpodmínečnou. Nelidská kultura je pojemem absurdní a může být ztělesněn toliko pseudokulturou a pakulturou fašistů a jiných antihumanistů.

Myslím, že se máme zamyslet, jaký je náš vztah ke světové kultuře. Milan Kundera ukázal, že naše kultura prožívá v poslední době rozkvět. Nemluvil jen o literatuře, nýbrž o různých oborech umění, a na jeho vývodech nebylo nic nereálného. Seriózní, světová kritika, ať již je nám politicky příznivá či nikoliv, to sama přiznává. Nemáme tedy důvod, abychom tvrdili, že to neexistuje.

Nedávno mě např. chilský komunistický kritik Hernán Loyola žádal, abych tlumočil potřebu chilských a jihoamerických vydavatelství mít seznam a obsahy takových literárních děl, která stejně uchvacujícím způsobem jako naše nová filmová vlna zobrazují naši společnost. Zbývá toliko se ptát, máme-li taková literární díla. Není mým úkolem na to podrobně odpovídat. Soudím, že je máme, a že je máme v oblastech, ve kterých po dlouhá desetiletí nic takového nebylo. Jaká jsou to díla? Jsou to díla, jejichž tvůrci museli prokázat nejen umění, ale také odvahu a charakter, aby je prosadili. O tom nechci mluvit. Chci mluvit o tom, že v souvislosti s určitou československou vlnou ve světě se vyskytly u nás hlasy, které soudí, že si musíme dávat velký pozor, abychom se při tomto exportu nějak neprodali. Bylo přímo mluveno o tom, že naše umělce nutí západní kapitalističtí šafáři k sebekastraci. Myslím, že sebekastrace západních šafářů má na našem území poměrně zanedbatelnou výkonnou moc. Soudím, že s touto sebekastrací je to vůbec pozoruhodné: k ní je nutno mít o něco víc sebevražedné odvahy, než kolik člověku chybí odvahy jiné, jinak raději člověk zůstane naživu

a udělá něco, k čemu potřebuje být nevykastrováný. Jde však o to, aby mu to bylo něco platné; je-li to umělec, aby se jeho dílo mohlo narodit a pak také ještě případně i působit. A když už tu je a působí, může také projevit sílu, s níž malé provincionální dušičky vůbec nepočítají, totiž sílu získat pro své myšlenky, pro svého tvůrce a pro jeho vlast i lidi skeptické, nedůvěřivé a dokonce, jak je v dnešním masovém prostředku informace a dezinformace manipulovaném světě přece běžné, i lidi nevraživé a nepřátelské.

V otázkách integrace je nutno operovat určitými pojmy. U nás se často píše, že komunisté a pokrokoví lidé ze Západu hledí k umění socialistických zemí se zájmem a očekáváním; k tomu bychom mohli pouze sebekriticky dodat, že toto očekávání bylo často zklamáno a nedosyceno a že je vskutku až dojemně nezdolné a vytrvalé. Těmto našim přátelům dodává právě tato jejich víra v nás velmi pozitivních rysů v našich očích. Ale kategorie politické příslušnosti není přece určující ve vztahu ke kulturním hodnotám. Čouhá z toho až příliš okatě to kopýtko zaměňování a směšování kultury a ideologie, nehledíc ani na to, že dělit lidi do dvou strnulých, oddělených táborů dobrých a zlých, pokrokových a nepokrokových, přátel a nepřátel je schematické, politicky škodlivé, protože nepočítá s ničím jiným než se získáváním získaných, s uchvacováním uchvácených, s dobytím dobytých. Naštěstí naše kulturní tvorba má více kvalit, než kolik ofenzivnosti obsahuje takováto koncepce. Dokazuje vzbuzovat úctu i u vyložených odpůrců našeho státu.

O to však nejde. Jde o to, že existuje souvislost mezi takovýmto zdánlivě bdělým, ve skutečnosti v hluboký spánek ponořeným pojmáním kulturních vztahů a integrace, a mezi okřikováním právě nových kvalit v naší kulturní tvorbě. A existuje také mezi tím a každým neúspěchem, který naše socialistická kulturní propaganda venku v zahraničí utrpí. Takových debaklů, při kterých se jednoznačně operovalo různými svatými zájmy, bychom mohli jmenovat mnoho. Ve skutečnosti to byl zájem velmi provincionální maloměšťácké mentality, kdybychom už chtěli charakterizovat její původ, jenž naši tvorbu a kulturní styky vytlačoval na periferii světového kulturního dění a dokázal proti zájmům socialismu pracovat účinněji, než si mohla nepřátelská buržoazie v nejbujnějších snech přát.

Když to konstatuji, neznamená to, že bych zapomněl, že existuje opravdu nepřátelská snaha potlačit mocí naši kulturu a její působení venku. Ale musím vědět, ke komu se obracím i tam. Nepřátelské pomluvy mě země nezanechávají ve mně nížádnou hořkost, s nimi počítám, od nepřátel nic jiného nečekám. Ale zato mně vždycky znovu zvednou náladu triády o přátelích v nepřátelské cizině. Skutečnost je taková, že i tam jsou přátelé různí. Nechci se zmiňovat o velmi podmíněném očekávání naší kultury, podle toho, jde-li o přátele orientované dejme tomu na Gramscioho, nebo na Mao Ce-tunga, mluvím-li o přátelích ve smyslu určitého ideologického školení. Chci připomenout pouze ten druh přátel, který je ve skutečnosti trochu šokován novými díly naší literatury, protože mu tyto projevy nové kvality vždy poněkud boří jistá utkvělá schémata, obraz socialistického světa, v němž je vše předem vyřešeno. Vidím v takovém příteli něco jako smutnou sochu, opracovávanou celými

generací špatných řemeslníků Ideologie udánlivě pokrokové, kteří znovu a znovu kladou otázku dejme tomu třídnosti proti realitě a pravdě. A musím bohužel říci, že sám v sobě také postihuji, být rovněž bez nadšení, ten či onen rys takové sochy, jak tvrdohlavě hledám v zahraniční realitě každý drobný faktík, který potvrzuje zdánlivě mé představy, touhy a sny navzdory zkušenostem drze placeným. Ale ve skutečnosti jde v zahraničí, právě tak jako u nás, o lid neobyčejně diferencovaný, od lidí, kteří nejsou připraveni na nic a nevnímají nic, až po skutečnou elitu kulturní a nepředpojatou, kterou nesmíme a nemůžeme hledat jen mezi intelektuály se stranickou legitimací. Ale chtěl bych říci, lze dělat zcela praktické závěry, pokud jde o ideologickou expanzi k nám. Bylo by naivní si představovat, že může se otevřít cesta knížkám s politickými návodů proti socialismu. Ve skutečnosti jejich potřebu nepocítujeme. Pocítujeme potřebu zcela jinou. Uvedu zde pár knížek, které jsem v poslední době dostal darem, jednak od svých přátel z ciziny, jednak od zahraničních nakladatelů, které ani neznám a pochopitelně ani nevím, jak se dostali k mé adrese. Dostal jsem „Lexikon der Weltliteratur“, knihu Maxe Broda „Gesang einer Giftschlange“, C. Day Levis „Básnický obraz“ v angličtině, „Comune Présence“ Francouze René Chara a eseje mexického poety Octavia Paze, jehož lyriku jsem přeložil. Všechno to jsou myšlenkově velmi cenné knihy, ale pokud jde o bezpečnost naší země, naprosto bezúhonné. Nemám proti těmto darům žádné námitky a vítám je, protože je většinou velmi potřebuji. Jsem pouze na rozpacích jako občan a právě jako občan této země, protože jsem ve své potřebě, ve svém odborném zájmu a ve své práci víceméně odkázán na takovou pomoc, na takové dary. Jen politická naivita, často ovšem předstíraná, abych poněkud pozměnil používanou zaklínací formuli, může se domnívat, že tento nedostatek možností posiluje pracovníky socialistické země.

Chtl bych tedy říci, že se musíme snažit, aby byly vytvořeny kulturní styky jiné kvality. Kulturní styky jsou pouze v úřední a diplomatické rovině otázkou reciprocity, jinak nikoliv. Musíme zdůraznit, že nezávisle na tom, zda a do jaké míry která země pokládá za prospěšné seznámit se s naší kulturou a vnímat její podněty, musí naše úsilí směřovat k tomu, abychom měli co nejdokonalejší možnost poznávat u nás doma podněty cizí kultury. Tím spíše, chceme-li zvát své snažení socialistickým, tj. vyšším než to druhé. Poznávat cizí kulturu je především v našem zájmu, tak jako je především v zájmu cizích národů poznávat naši socialistickou jako součást světové. To ovšem znamená, aby se u nás vytvořilo více důvěry k spoluobčanům, než jí uplatňuje vůči svým kterýkoliv kapitalistický obchodník. To znamená vycházet také z různých vrstev a potřeb, aby ve styku intelektuálů a kulturních pracovníků se mohly dít věci na určité úrovni. V nenormálních poměrech, tj. podporováním této nedomyšlenosti, jež brání rozvinout styky se světovou kulturou, postupovat tak jednostranně, že nemáme téměř žádnou možnost, znamená zastírat stav věci a orientovat pacienta na tyto nenormální podmínky, chtít na něm, aby jsa nemocen nepocítoval svůj stav jako nemoc, ale jako zdraví, které postačí chránit před cizí nákazou.

Chtl bych navrhnout, aby se svaz staral, aby bylo zřízeno nějaké knih-

kupecké a vedle něho nějaké knihovnické centrum, v němž bychom z rukou našich lidí mohli my spisovatelé, překladatelé, historikové, kritikové a teoretikové literatury nakupovat a půjčovat si knihy, které naši kolegové ve světě, zaujatí přinejmenším stejně humanistickou úlohou jako my, píší. Myslím, že je to užitečná věc.

Tím bych snad mohl skončit. Bylo by možno mluvit o tom, co je integrace, že znamená dosáhnout nějaké celistvosti, začlenit nějakou část do celku, doplnit nějakou neúplnou věc na celek, dotvořit se nějaké celistvosti nové a vyšší, neboť latinské slovo „integer“ znamená i nový i celý a úplný, i čistý i dobře udělaný. Chci-li, pocítuji-li potřebu něco integrovat, znamená to, že to v sobě nemám, ale vstřebám-li a strávím to, stanu se celistvějším a už tím zároveň vytvářím potřebu integrace nové a další. Neznamená to však, že mohu předem znát a stanovit rozsah a prostor integrace. A že tedy ten, kdo začíná mluvit o integraci tak, že předem vymezuje katastr k integraci určený, dělá něco, čím vlastně integrace končí. Jestliže se omezíme jen na to, že si stanovíme úkol vyřadit „špatnou stránku“, učiníme dialektickému pohybu konec. Napsal to Marx v Bídě filosofie, a měl tu na mysli opravdovou bídu.

O to zásadně jde v těchto otázkách, protože co je cílem takového kritického, tj. bojovného vstřebávání? Tato činnost má svůj humanistický úběžník. Je to něco nezavršeného a jako vedlejší cíl to znamená vytvářet a obnovovat integritu světa. „Soudobý svět,“ píše mexický básník Octavio Paz, „je souhrn systémů, které jsou všechny částečné a všechny mají záslus na univerzální hegemonii. Jeden chce pozřít druhý, jak řekl Machado. Systémy stavějí půl lidskosti proti druhé půli a v každém svědomí jsou také dvě poloviny, dva poloviční lidé, kteří spolu zápasí, protože každý se domnívá být sám celým a jediným. Výsledkem je prázdnota. Začínáme tím, že negujeme toho druhého, a končíme tím, že negujeme sami sebe.“

K tomu chci dodat, že podle mého soudu je skutečný socialismus úsilím dialektiky překonat toto osudové rozdělení světa. Proto nemá a nemůže mít nic společného se snahou vyeskamtovat druhou půlku skutečnosti anebo ji násilím zničit. Zdá se mi tedy, že integrace je nelítostný myšlenkový boj, kterého se ale nesmíme střežit, nýbrž jej musíme vyhledávat, před kterým se nesmíme zašancovávat, protože důsledně uskutečňován činí nemožnou válku. A abychom jej mohli dobře vést, musíme se zbavit myšlenky na možnost nějakého hermetického zašancování, na nějakou bezpečnost, a musíme se otevřít, ovšem ve smyslu kulturním a myšlenkovém, světu. (Potlesk.)

Předsedající s. Kříž: Děkuji s. Čivrnému. Jako poslední před obědem promluví s. Vilém Závada. Prosím, aby se ujal slova.

VILÉM ZÁVADA

Vážené soudružky a soudruzi, milí přátelé! Dovolte mi, abych v rámci diskuse o činnosti svazu promluvil také o práci Českého literárního fondu. Začali jsme, jak víte, roku 1954. Neměli jsme tehdy žádných zku-

šeností a o cizí vzory jsme se nechtěli opírat. Postupovali jsme zpočátku dost nesměle a opatrně případ od případu; vyřizovali jsme žádosti i doporučení nakladatelství, redakcí, sekretariátu svazu a jiných institucí i jednotlivých členů našeho výboru. Během své práce jsme se mohli časem hlouběji také seznámit se situací našich spisovatelů i s jejich problémy a během ní jsme pak mohli také směleji a šířeji rozvinout své možnosti. O podrobnostech mluvit nebudu. Můžete se o nich dočíst ve Zprávě o činnosti Svazu čs. spisovatelů. Chtěl bych vám jen říci několik slov o některých problémech, kterými se nyní zabýváme.

Na třetím sjezdu našeho svazu byla, jak si snad vzpomínáte, nadhazena mimo jiné také otázka, zda by fond nemohl svou činnost prohloubit a poskytovat spisovatelům stipendia dlouhodobější. My jsme s tím začali sice už dříve z vlastní iniciativy, ale po třetím sjezdu jsme si začali spisovatele zvat soustavněji a obšírně s nimi hovořili o jejich celkové situaci i o jejich tvůrčích plánech, o poměrech bytových i o stavu zdravotním, o jiných závažných otázkách povahy osobní, a také ovšem o tom, jak bychom jim mohli pomoci. Spisovatelé k nám přicházeli rádi, pojali k nám důvěru a v přátelském ovzduší hovořili s námi volně a otevřeně o všech svých záměrech i potížích, s nimiž se při své práci střetávají. Většina z nich projevila přání, aby jim Litfond umožnil uvolnit se na kratší dobu ze zaměstnání, aby mohli rozpracované dílo co nejrychleji dokončit. Zjistili jsme přitom, že pozvaní spisovatelé střední i starší generace mají své povolání rádi a že je nechtějí natrvalo opustit. Vědí, že profesionalizovat se bez rizika mohou jen takoví autoři, kteří už mají za sebou obsáhlé dílo, neustále žádané, a proto také znovu a znovu vydávané. Poskytovali jsme samozřejmě pomoc i spisovatelům mladším, upozorňovali jsme je však na nebezpečí profesionalizace předčasně. Forma přímých osobních pohovorů se nám velmi osvědčila a ukázala se jako nejpřirozenější a nejkonkrétnější a budeme v ní i nadále pokračovat.

Vidíte, že Litfond může být našim spisovatelům velmi platným pomocníkem. Proto byste měli na svém sjezdu hovořit i o něm. Každé slovo upřímně míněné kritiky uzpůsobí fond ve zlepšený nástroj pomoci spisovatelům. Minulost fondu ukázala, že jeho činnost byla neobyčejně pestrá a odrážela do jisté míry vždy situaci ve spisovatelské obci i v literární tvorbě. Víme také, že někteří spisovatelé jsou přesvědčeni, že podpůrná politika fondu by měla být velkorysejší, jiní naopak tvrdí, že výbor fondu by měl šetřit svěřenými prostředky.

Výbor ČLF, jemuž jsou svěřeny prostředky pro podporu české literatury, nemůže politiku rozdělování těchto prostředků zakládat na nahodilých podnětech nebo subjektivních přáních. Po celou dobu trvání ČLF cítili členové jeho výboru svou odpovědnost především k české literatuře jako tvořivé síle a hodnotě. Ke každému spisovateli přistupujeme především z hlediska jeho účasti na této tvorbě. Šlo nám o to, abychom při zajišťování životních a pracovních podmínek spisovatelů respektovali ve shodě s danými ekonomickými relacemi každou vzniklou nebo vznikající hodnotu naší literatury. Proto ČLF neváhal podpořit spisovatele, kteří se z rozličných důvodů v minulých letech odmlčeli nebo nemohli publikovat. ČLF nabídl a nabízí svou pomoc

spisovatelům, kteří potřebovali podporu při svém návratu do literatury. Tato podpora v četných případech neměla dosah jen existenční, ale především morální.

Při své podpoře současné tvorby ČLF nepostupuje tak, aby se řídil toliko možnostmi publicity. Je pochopitelné, že nemůže podporovat díla, která nemají publicitu proto, že jsou umělecky podprůměrná, konvenční, bez tvůrčí umělecké koncepce. Nemůže však podporovat ani díla, která mají sice zajištěnu publicitu, jejichž vznik však od počátku řídí komerční zájem nebo pochybná konzumní objednávka. Naproti tomu jsme si vědomi, že nové hodnoty se poznávají teprve z časového odstupu a že jejich vznik není možný bez tvůrčí odvahy, bez uměleckého, popřípadě i občanského rizika. Podpořili jsme řadu autorů, jejichž tvorba teprve později byla zhodnocena a kteří jsou dnes uznávanými spisovateli. Nepodmiňujeme a nikdy jsme nepodmiňovali svou podporu metodou tvůrčí práce. Jsme přesvědčeni, že každý koncepčně promyšlený umělecký záměr má nárok na to, aby se stal předmětem naší úvahy. Můžeme se přitom dopouštět, a jistě jsme se dopustili, i některých omylů. Jde nám však o to, aby každý spisovatel, který má vážné umělecké záměry, měl k nám vždy cestu otevřenou bez ohledu na naše předchozí rozhodnutí. Domníváme se, že toto vědomí odpovědnosti k hodnotám naší literatury, že respekt k tvůrčímu procesu, představovanému spisovateli a jejich uměleckými činy, přispívá k vytvoření vhodných podmínek pro kontinuální rozvoj literatury, pro vzrůst vědomí společenské i umělecké odpovědnosti spisovatelů, a to nezávisle na skupinách, skutečných i domnělých, nezávisle na výkyvech publikačních a výrobních možnostech, na názorech umělecké kritiky nebo kulturní politiky.

Jedním z nejdůležitějších záměrů, které jsme byli od počátku činnosti našeho výboru odhodláni uskutečnit, bylo zajištění léčebné péče pro spisovatele. Nešlo nám jen o léčbu. Spisovatelé — to víte nejlépe sami — mají také své nemoci z povolání. Šlo nám především o to, takovým nemocem předcházet nebo je zjišťovat již v zárodku. To prakticky znamenalo najít lékaře, k němuž by spisovatelé měli důvěru, k němuž by přicházeli jako k příteli, bez vyzvání stejně jako na vyzvání. To druhé bývá, jak známo, zanedbatelnější. Měli jsme na mysli takový typ lékaře, který by znal pacienta z hlediska medicínského i lidského ještě předtím, než se doslova pacientem stane. Šlo nám stejně tak o prevenci, jako o léčbu. Myslím, že mi dáte za pravdu, alespoň ti, kteří naše zdravotníky už znají, když řeknu, že jsme našli osobnost, která odpovídá našim představám. Vlastně osobnosti dvě — splnil jsem totiž i další z plánu, který se nám zpočátku zdál dost iluzorní. Máme dnes i svého zubního lékaře. Na přání brněnských soudruhů zajistili jsme léčebnou péči i tam.

To, že o naše zdraví a o zdraví našich žen a dětí pečuje rodinný lékař, považujeme za mimořádně dobrou věc. Dovolte proto, abych při této příležitosti a vašim jménem poděkoval všem, kteří nám v této věci pomáhali a pomáhají, od ministra zdravotnictví až po zdravotní sestry. K naší péči o zdraví spisovatelů patří léčebný domov v Karlových Varech, zčásti domov v Horním Smokovci a pobyty v přímořském Pi-

ranu. Svaz, který o pobytech v domovech rozhoduje, respektuje naše požadavky a dává přednost doporučení našeho lékaře.

Daleko víc starostí — a jiného druhu — máme s našimi ostatními domovy. I tady jsme dosáhli toho, co jsme si představovali, aby totiž každý z vás mohl každoročně strávit v našich domovech 3 měsíce na tvůrčím pobytu a krom toho ještě se svou rodinou alespoň 14 dní na dovolené. Ta možnost tady opravdu dnes je — neboť ani cenově nejsou pobyty nedostupné, zejména jde-li o pobyt pracovní. Domovy jsou během prázdnin plně obsazeny. Řada našich spisovatelů si zvykla v nich pracovat. A přece nemůžeme být zcela spokojeni, trápíme se otázkou, zda a jak dlouho bude únosné vydávat na provoz domovů částku, která činí téměř $\frac{1}{4}$ výdajů na tvůrčí podpory. A celkové využití ubytovací kapacity nedosahuje celoročně ani 50 %. Tento stav by se dal ovšem odstranit, kdyby domovy byly prohlášeny za otevřené ubytovny pro nebydlící, případně byly používány jako druhé byty. My jsme od počátku proti stálému bydlení v našich domovech. Na druhé straně ovšem chápeme situaci nebydlících nebo špatně bydlících spisovatelů. Půjčujeme mladým členům svazu na zakoupení bytu. Máme už delší dobu potřebné prostředky na stavbu činžovního domu, kde by mohlo bydlet asi 30 spisovatelů. Až dosud se nám nepodařilo — přes nepřehlednou už řadu intervencí — zajistit výstavbu. Rádi bychom se o to s novým ústředním výborem pokusili znovu, a pokud to půjde, ještě důrazněji.

Literární fond je ovšem instituce. Jako instituce může podléhat tendencím, které obvykle z existence instituce vyplývají, a to bez ohledu na lidsky prospěšný účel, kterému mají sloužit. Byli bychom rádi, kdybyste nás neposuzovali jen podle toho, jak jsme posilovali a rozmnožovali fond jako instituci, ale především podle toho, jak jsme uplatňovali její smysl, jak jsme bránili odlidštění a zbyrokratizování tohoto svého zařízení. Usilovali jsme o to, aby se fond stal socialistickou institucí nejen deklarativně, ale také způsobem svého jednání, lidsky důstojným řešením problémů a taktním vyřizováním agendy. Nechceme tím říci, že se nám vždy všechno podařilo. Přesto se domníváme, že hlavní úkol byl splněn. Vědomí, že spisovatelé mají za sebou fond, na který se mohou s důvěrou obracet a který jim v každé spravedlivé věci vyjde s porozuměním vstříc, je kladnou položkou v bilanci jejich dnešního společenského postavení. Chceme zůstat i v budouchu institucí vůči spisovatelům otevřenou.

Proto vás žádám, abyste nám svou kritikou a iniciativou pomohli nést odpovědnost v činnosti přinášející prospěch nejen naší spisovatelské obci, ale především i kulturnímu poslání, vyplývajícímu z vaší literární tvorby.

Předsedající s. Kříž: Děkuji s. Závadovi. Ještě jednou se omlouvám všem, za které se nedostalo v diskusi. Nyní naše jednání přerušíme a sejdeme se opět za hodinu, tj. v 13,30, k dalšímu jednání.

[Jednání přerušeno ve 12,28 hod. a zahájeno po přestávce.]

Předsedající s. Rosenbaum: Vážené soudružky a soudruzi! Zahajuji

odpolední zasedání třetího dne sjezdu. Prosím jménem pracovního předsednictva, aby ti spisovatelé, kolegové a kolegyně, kteří se nedostali ke slovu, odevzdali pracovnímu předsednictvu své diskusní příspěvky už i z toho důvodu, aby pracovní komise mohly vycházet z jejich návrhů. Pro časovou tíseň pracovní předsednictvo omezilo diskusi, abychom odpoledne mohli splnit svou povinnost, ke které přistupujeme. Totiž provést schválení stanov a provést volbu nových orgánů. Prosím s. Ptáčníka, aby zaujal stanovisko k jednotlivým návrhům, které dostala pracovní návrhová komise.

S. Ptáčník: Soudružky a soudruzi, vyzvali jsme vás k tomu, abyste nám podali písemné připomínky ke stanovám. Nedostali jsme žádné připomínky. Rád bych vám zopakoval ještě jednou, i když bych nerad citoval, co jsem mluvil ke zprávě o návrhu stanov. Vrátil bych se k diskusnímu příspěvku s. Havla, protože tam byly obsaženy některé náměty, týkající se stanov. Komise tyto připomínky nebo návrhy zvažila. S. Havel žádá, respektive navrhuje, aby řízení orgánů svazu bylo dvoustupňové. Upozorňuji na to, že ve stanovách se nemluví o třetím stupni — sekretariátě. Máme dvoustupňové řízení, protože máme ve stanovách určeno, že máme ÚV a předsednictvo. Pokud předsednictvo nebude potřebovat další svůj orgán, nezřídí si ho. Jinak toto ve stanovách stanovit je zbytečné. Pokud ho potřebovat bude, tak si ho vytvoří. Možnosti k tomu ve stanovách jsou.

Soudruh Havel navrhoval, aby byl ÚV 21členný. Já jsem zdůvodňoval, proč ÚV a stranická skupina nepřistoupily na tyto už dřívější návrhy a proč dodržely 45členný orgán. Kvůli širšímu zastoupení a kvůli reprezentaci, umožnění starším soudruhům, aby byli členy tohoto orgánu. Jinak pokud se týká jeho návrhu na skupiny, zdůvodnil jsem, že podrobnosti — a na tom jsme se shodli se stranickými místy — budou ve statutech. Přičemž musím zdůraznit, že s návrhem na utváření skupin, jak říkal, aby členem skupiny byl alespoň jeden spisovatel a aby aspoň polovina této skupiny byla literární, naše orgány absolutně nesouhlasí, protože trvají na tom, že skupiny mohou vznikat zásadně uvnitř svazu a z členů svazu.

Potom bych se rád vrátil k připomínkám, které měl na stranické skupině i na sjezdu s. Macinský a jiní soudruzi z literatur národnostních menšin. My jsme znovu zvažovali návrhy, které byly předány výběrem Svazu slovenských spisovatelův, totiž aby ÚV byl rozšířen o tři místa, která by nějak paušálně byla rezervována a určena pro zastoupení národnostních literatur.

Stanovová komise vám tento návrh nepředkládá jako své doporučení, protože je toho názoru, že naše stanovy nepočítají se skupinovým zastoupením. Není tam uplatňován zastupitelský systém. V původních zněních návrhu jsme uvažovali o tom, že dokonce pobočky, aktivity i skupiny budou mít vyhrazeno místo v ÚV. Od této koncepce jsme ovšem ustoupili a ponechali jsme starou koncepci, podle které se vybírali spisovatelé jako jednotlivci, jako reprezentanti. Kdybychom přistoupili na dílčí zastupitelský systém, tzn. národnostní skupiny, museli bychom změnit logicky celé stanovy ve smyslu tohoto systému.

Rád bych upozornil na ustanovení, která jsou ve stanovách a která ukládají ÚV pečovat o rozvoj literatur národnostních skupin. Dále bych vám předložil návrh, kde je uloženo přímo orgánům, aby zvaly na svá zasedání zástupce těchto skupin. Na straně 6 je věta: „Schůze ÚV svolává předseda svazu a zve na ně podle potřeby tajemníky poboček i jiné funkcionáře.“ Navrhuji vám tuto úpravu: „Zve na ně tajemníky poboček, zástupce národnostních sekcí a podle potřeby jiné funkcionáře a vedoucí zaměstnance svazu.“ Totéž se týká ustanovení o slovenských orgánech na straně 9. To je náš pozměňovací návrh. Doporučujeme vyhovět návrhu aktivu brněnské pobočky zařazením věty: „Napomáhat morálně i hmotně rozvoji mimopražských literárních středisek,“ další návrhu, který nám poslali soudruzi z výboru svazu, abychom přestylizovali celý

oddíl bodu 2 hlavy V na straně 8. Doslova jsem jej četl dopoledne. Je to upraveno v tom smyslu, že konference svazu se ruší jako název nejvyššího orgánu a že se tento orgán přejmenovává na sjezd svazu.

Dále jde o opatření, kdy vyškrtáváme ze stanov ustanovení o místopředsedovi svazu, což si soudruzi ze Slovenska nepřejí, ponechávají si dále označení tajemník, ale tuto citaci do stanov nedávají.

To jsou všechny pozměňovací návrhy. Pokud nebudou nějaké zásadnější připomínky, mohli bychom návrh stanov s těmito pozměňovacími návrhy schválit hromadně.

Předsedající s. Rosenbaum: Děkuji s. Ptáčníkovi. Má někdo z přítomných připomínky k jeho projevu? (Nebyly.) Konstatuji, že připomínek není. Zbývá tedy hlasovat o novém znění stanov, včetně připomínek, které přednesl dopoledne a nyní s. Ptáčník. Prosím, aby se hlasovalo delegačními lístky. Kdo je pro návrh nových stanov? (Hlasuje se.) Děkuji, kdo je proti? (Jeden.) Kdo se zdržel hlasování? (Dva.)

Stanovy jsou tímto okamžikem přijaté. Prosím, aby s. Ptáčník referoval k volebnímu řádu.

S. Ptáčník: Abychom mohli provést volby, je třeba schválit navržený volební řád se změnou, kterou jsem citoval, to znamená na straně 2 by se škrtla věta o tom, že náhradník, který dostane větší počet hlasů než navrhovaný člen nebo kandidát, se automaticky stává kandidátem, to znamená na kandidátce budou dva oddíly vyznačené, přičemž z jednoho, ani podle počtu hlasů, nelze přecházet do druhého. Budeme proto sčítat zvlášť hlasy pro členy, podle nich se udělá pořadník do počtu stanoveného stanovami, a dále se zvlášť udělá pořadník o náhradnících.

Prosím, aby předsedající sjezdu nechal o tomto návrhu hlasovat.

Předsedající s. Rosenbaum: Kdo je pro tento návrh? (Hlasuje se.) Děkuji. Kdo je proti? (Dva.) Kdo se zdržel hlasování? (Tři.) Děkuji.

O slovo se přihlásil s. Mihálik — ještě k volebnímu řádu

S. Mihálik: Soudružky a soudruzi, ve volební komisi, která připravila návrh kandidátky, jsme mluvili o problému týkajícím se volebního řádu, který zůstal otevřen. Referoval tu o něm s. Ptáčník. Podle volebního řádu je neplatná kandidátka, která obsahuje větší počet jmen než 45 pro členy ÚV a 9 pro náhradníky a příslušný počet jmen pro kontrolní komisi. Otevřena však zůstává otázka, co s kandidátkou, která obsahuje menší počet jmen. Tuto otázku jsme nevyřešili. Navrhují, abychom hlasováním rozhodli o neplatnosti takové kandidátky. Osobně se domnívám, že by měla být platná jen kandidátka, která obsahuje přesně stanovený počet jmen. Předkládám tedy návrh, aby byla platná jen taková kandidátka.

Předsedající s. Rosenbaum: Slyšeli jste návrh na zpřesnění volebního řádu. Zpřesnění je potřebné, aby nevznikly zbytečné námítky nebo rozpaky ve volební komisi. Budeme hlasovat, kdo je pro návrh s. Mihálka.

Připomínka z pléna: Myslím, že by se mělo hlasovat o obou možnostech zvlášť. Vázor, který by měl většinu, by byl platný.

S. Ptáčník: Rád bych znovu zdůvodnil, proč jsme to udělali. Máme útrpnost se spisovateli, kteří se málo vyznají ve výpočtech, a nechceme být

na ně přísni. Proč se domníváme, že kandidátka s nižším počtem jmen by neměla být prohlášena za neplatnou?

Nemám zrovna po ruce volební řád, ale je tam ustanovení o tom, že jestliže nebude zvoleno nadpoloviční většinou těch 45 členů, hlasuje se pak aklamací o dalších, kteří té poloviny hlasů nedosáhnou, a rozhoduje se mezi nimi. Tedy se kooptují další členové. Možnost zde tedy zůstává, i kdybyste zvolili třeba jen 30 členů. Proto jsme nechtěli to přísne stanovit — ovšem pokud chcete být na sebe tak přísni, bylo by to ideální.

Předsedající s. Rosenbaum: Soudruzí, budeme se vyjadřovat k návrhu, který přednesl s. Mihálík. Je to doplňující návrh, proto je třeba o něm nejdříve hlasovat. Návrh zní, aby byla platná jen kandidátka, která má 45 jmen pro členy atd. — nic více a nic méně. Samozřejmě se tím nic nemění na tom, že je možno škrtnat, doplňovat apod. Kdo je pro návrh s. Mihálíka? (Hlasuje se.) Kdo je proti? (Hlasuje se.) Jak je vidět, bude třeba spočítat hlasy, takže budeme hlasovat znovu. Prosím napřed ještě s. Ptáčníka vzhledem k tomu, že jsou tu dotazy, aby znovu ještě přesněji vysvětlil, oč jde.

S. Ptáčník: Je zde protinávrh s. Mihálíka, aby kandidátka po úpravě, tzn. po škrtnání, připsování, vyměňování apod., obsahovala zásadně přesný počet kandidátů podle stanov — 30 českých a 15 slovenských členů, 6 českých a 3 slovenské náhradníky. Bude-li obsahovat více nebo méně kandidátů, je neplatná.

Druhý návrh, který jsme zakotvili ve volebním řádu, stanoví, že upravená kandidátka nesmí mít větší počet, než je stanoveno stanovami, ale může mít menší počet. Na tuto možnost je pamatováno další kooptací a rozhodováním aklamací o dalších členech, kteří nedostali nadpoloviční většinu.

Předsedající s. Rosenbaum: Jsou ještě dotazy? (Nebyly.) Dávám hlasovat o protinávruhu s. Mihálíka. (Vyslovilo se pro něj 91 hlasů.) Kdo je proti? (119 hlasů.) Kdo se zdržel hlasování? (5 hlasů.) Návrh s. Mihálíka tedy nebyl přijat. Nemusím dávat hlasovat o druhém návrhu, který obsahuje volební řád. Prosím nyní s. Pluhaře, aby podle programu přednesl jako předseda kontrolní komise ČSSS zprávu kontrolní komise.

ZDENĚK PLUHAR

Vážení soudruzí, zpráva kontrolní komise patřívá k nejméně záživným bodům sjezdového programu a tvůrčí lidé zpravidla mívají odpor k cifrám. Ušetřím vás jich maximálně; okolnost, že písemná zpráva o činnosti kontrolní komise byla předložena spolu s ostatními materiály, mi ostatně umožňuje omezit se jen na několik doplňujících poznámek.

Smyslem činnosti kontrolní komise je kontrolovat, zda orgány Svazu čs. spisovatelů plní usnesení sjezdu a celostátních konferencí, a děje-li se tak včas a hospodárně. Pokud jde o ekonomickou stránku svazové činnosti, kontrolní komise ráda konstatuje, že v období mezi III. a IV. sjezdem si svaz vedl dobře. Dokladem toho je, myslím, tato skutečnost: v letech 1961—66 odevzdal Svaz čs. spisovatelů do státní pokladny zhruba 18 550 000 Kčs. Z toho na období mezi III. a IV. sjezdem připadají hospodářské přebytky 17 500 000 Kčs. Jak je vám známo z písemné zprávy kontrolní komise, hospodářství svazu bylo začátkem r. 1966 podrobeno dvouměsíční hloubkové revizi orgánů Národní fronty. Chtěl bych vám tlumočit jejich závěrečné vyjádření, že v žádném jiném uměleckém

svazu nenašli tak dobrý administrativní a hospodářský pořádek, jako ve svazu našem. Myslím, že je jen spravedlivé, abych při této příležitosti vyjádřil dík vedení ekonomicko-administrativního úseku, které si počínalo nekompromisně a přitom s dostatečnou velkorysostí.

Dobré ekonomické výsledky nás ovšem nesmějí svádět k domněnce, že hospodářství svazu je stejně příznivě zajištěno i do budoucna. Zvýšení cen polygrafie a papíru, a tím i značné snížení ziskových přebytků svazových nakladatelství, především Čs. spisovatele, má za následek, že v budoucnu nelze očekávat zdaleka tak příznivé hospodářské výsledky jako doposud. Prozatím není valná naděje, že by se v příštích letech situace pronikavě zlepšila, zvláště bude-li pokračovat stagnace poptávky na knižním trhu, již jsme právě v současné době neradostnými svědky. Z toho ovšem plyne pro příští svazové orgány, které tento sjezd volí, povinnost velmi přísné šetrnosti a pečlivého zvažování, zač a jak budou svazové prostředky vynakládány. To se týká i nutnosti počínat si velmi uvážlivě při zakládání nových svazových časopisů, dokud poptávka po řadě těch současných klesá.

Druhou oblastí zájmu kontrolní komise bylo sledovat, jak byla plněna usnesení III. sjezdu. Stanovisko kontrolní komise je obsaženo v její písemné zprávě. Chtěl bych jen znovu zdůraznit, že úloha odstupujících svazových orgánů v uplynulém období byla mimořádně nesnadná; zabránit realizaci některých opatření, s nimiž orgány svazu nesouhlasily, jako např. zřízení výplatních míst s jejich složitou a nákladnou agendou, pak nebylo v moci ÚV Svazu Čs. spisovatelů. Nelze přitom přehlédnout ani okolnost, že s postupem diferenciace v literatuře pomínula i vnějšíková jednota rozhodování: značná mnohost a různost názorů přímo uvnitř svazových orgánů pochopitelně jejich práci komplikovala a jednání často prodlužovala. Na druhé straně však, jak lze doufat, znamenala plodný přínos pro rozvoj našich literatur, který se ukáže možná teprve v budoucnosti.

Z tohoto hlediska už jen zbývá všimnout si i nedostatků ve svazové činnosti. Zdá se mi, že vedle velice pozitivního vývoje literatury, ověřeného i růstem zájmu o naše knihy za hranicemi republiky, vzestupu, na němž nepochybně má zásluhu i svazová činnost, bylo by malicherné vypichovat drobné nedostatky, jako např. neuspokojivé inkaso členských příspěvků, zvláště na Slovensku, apod.

O závažném nedostatku, poklesu odpovědnosti a pracovní morálky některých členů svazových orgánů, však kontrolní komise pomlčet nemůže. Lze doufat, že nový systém organizace svazového vedení, rozdělující ÚV na českou a slovenskou část, včetně systémů náhradníků, odstraní příčiny, proč se dosavadní svazové orgány tak často pohybovaly na samé hranici schopnosti usnásení.

Kontrolní komise apeluje na všechny, kdo budou sjezdem do nového ÚV zvoleni, aby si uvědomili, že přijetím volby přejímají současně povinnost pracovat pro rozvoj svazu a hájit zájmy všech jeho členů. To ovšem mohou činit především svou aktivní účastí na svazových jednáních, a nikoli neodůvodněnou a někdy i demonstrativní neúčastí na schůzích.

Po zvážení celé činnosti ÚV, s přihlédnutím k mimořádně složitým okolnostem, které musel zvládat, a k přesto dosaženým uspokojivým vý-

sledkům, dovolte mi, abych jménem kontrolní komise podal návrh na udělení absolutoria odstupujícímu ústřednímu výboru. [Potlesk.]

Předsedající s. Rosenbaum: Děkuji s. Pluhařovi za přednesení zprávy kontrolní komise.

Soudružky a soudruzi, chce někdo pohovořit o této zprávě? Jestliže tomu tak není, opakují jeho návrh, aby IV. sjezd udělil ústřednímu výboru Svazu čs. spisovatelů absolutorium. Kdo je pro tento návrh? [Hlasuje se.] Kdo je proti? [Nikdo.] Kdo se zdržel hlasování? [Dva.] Absolutorium ústřednímu výboru IV. sjezd udělil.

Prosím, aby ústřední výbor přijal vašim jménem, jménem těchto hlasů, poděkování za jeho práci.

Nyní přistupujeme k dalšímu aktu, a to jsou volby nového ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů, náhradníků tohoto výboru, členů revizní komise a náhradníků revizní komise. Prosím, aby za volební komisi přednesl zprávu o práci této komise s. Mihálik.

S. Mihálik: Soudružky a soudruzi, nyní přikročíme k volbám. Prosím nyní všechny kandidáty svazu, členy překladatelské sekce a hosty, aby se po čas voleb nezdržovali v této místnosti. Volební akt se uskuteční jen za přítomnosti členů SČSS, tedy těch soudruhů, kteří mají bílé delegační lístky. Na tyto lístky dostanou kandidátky u stolu v předšíně.

Nyní uděláme přestávku deset minut, aby si každý člen mohl vyzvednout kandidátku. Potom se znovu sejdem v sále.

(Po přestávce.)

Předsedající s. Rosenbaum: Vážené soudružky a soudruzi, podle volebního řádu sjezdu prosím, aby s. Mihálik oznámil plénu návrh kandidátní listiny.

S. Mihálik: Soudružky a soudruzi, volební komise sjezdu vám předkládá návrh kandidátky, který projednala a schválila stranická skupina sjezdu na svých dvou dosavadních jednáních. Návrh obsahuje 30 jmen českých členů navrhovaných do ústředního výboru, 15 navrhovaných členů slovenských, 6 českých náhradníků, 3 slovenské náhradníky, návrh 7 členů kontrolní komise a 3 náhradníky.

Prosím nyní, abyste se vyjádřili k návrhu, abyste případně doplnili návrh volební komise. Podle volebního řádu dáme o každém doplňovacím návrhu hlasovat a podle počtu hlasů připišeme nebo nepřipišeme na kandidátku.

Předsedající s. Rosenbaum: Děkuji. Má někdo nějaký návrh?

S. Pick: Navrhuji, aby byli ještě připsáni Ludvík Vaculík, Pavel Kohout, Václav Havel a Ivan Klíma.

S. Kliment: Navrhuji, aby v kandidátce byl místo Ivana Skály navržen Jiří Kolář, a Milan Uhde uveden jako navržený člen, a místo něho navržený člen Oldřich Šuleř převeden jako náhradník.

S. Klíma: Jsem vázán usnesením stranické skupiny jako člen strany a odmítám kandidaturu.

S. Vaculík: Jsem rovněž vázán a budu hlasovat proti sobě.

S. Kliment: Poradte mi, protože perfektně neovládám volební řád. Mohu

ještě k návrhu, který zde byl podán, připojit svůj hlas? (S. Rosenbaum odpovídá kladně.) V tom případě doporučuji, aby s. Havel tam byl připojen, i když už nebyl uveden. Myslím, že tam patří. I když je kandidátní listina uzavřena, přimlouvám se, aby s. Havel jako představitel určitého typu literatury byl v ústředním výboru zastoupen. Říkám to proto, že vím, že volby jsou tajné a neshodneme se, kde budeme škrtnat nebo připsávat. Přimlouvám se tedy za tento návrh.

Předsedající s. Rosenbaum: Děkuji. Je to zcela přípustné. Kdo má další připomínky a návrhy?

S. Hanzlík: Připojuji se k návrhu, aby do kandidátky byl zařazen s. Havel.

Předsedající s. Rosenbaum: Má ještě někdo nějaký návrh? (Nikdo se nehlásí.) Dovoďte, abych vás upozornil, že doplňky a protinávrhy jsou pokládány za přijaté, vysloví-li se pro ně hlasováním nadpoloviční většina členů. To je podle schváleného volebního řádu sjezdu. Ještě jednou registruji: S. Vaculík a Klíma se vzdali kandidatury, s. Kohout a Havel jsou navrhováni s. Pickem. Budeme hlasovat o těchto návrzích ve smyslu volebního řádu. Prosím s. Mihálíka, aby provedl tuto volbu aklamací.

S. Mihálík: Prosím skrutátory, aby se dostavili. (Děje se.) Budeme hlasovat jednotlivě, jména nebudeme spojovat.

Dávám hlasovat, kdo je pro to, aby byl připsán na kandidátku s. Pavel Kohout? (Hlasuje se.) Myslím, abychom dále nehlasovali, kdo je proti a kdo se zdržel hlasování, protože podle volebního řádu je třeba získat nadpoloviční většinu. Pro bylo 34 hlasů, přičemž celkový počet přítomných, oprávněných k hlasování, je 242 (199 českých, 43 slovenských). Návrh na s. Kohouta volební komise nepřijímá.

Dávám hlasovat o návrhu na Václava Havla. Kdo je pro? (Hlasuje se.) 44 členů hlasovalo pro. Konstatuji, že je to taktéž nedostatečný počet hlasů, aby byl pojat do kandidátky.

V případě návrhu s. Klimenta jde o to, aby byl vyměněn s. Skála soudruhem Kolářem. Je třeba tomuto návrhu tak rozumět, že navrhuje, aby byl navržen na kandidátku i s. Kolář.

S. Kliment: Jen žádám, aby místo Ivana Skály byl navržen a. jím Kolář.

Předsedající s. Rosenbaum: Nemůžeme vyměnit. Můžeme jen přijmout toto jako nový návrh.

S. Kliment: To já jsem nevěděl.

Předsedající s. Rosenbaum: Můžeme hlasovat o s. Kolářovi. Myslím, že tento návrh je možno předložit.

S. Kliment: Kdyby můj návrh prošel, to znamená, že by návrh měl v české části 31 členů?

Předsedající s. Rosenbaum: Dávám hlasovat, kdo je pro to, aby byl s. Kolář připsán na kandidátku. (Hlasuje se. Skrutátor hlásí: 88.) Taktéž, podle řádu, není pojat do kandidátky. V případě výměny Uhde—Šuleř musíme postupovat podobným způsobem. S. Uhde je na kandidátce náhradníkem, s. Šuleř je na kandidátce členem. Kdo je pro návrh s. Klimenta, abv se s. Uhde

připsal jako kandidát na člena ve výboru. Kdo je pro s. Uhdeho? (Hlasuje se. Skrutátor hlásí 83 hlasů.) Taktéž není možné vepsat s. Uhdeho na kandidátní listinu, protože na to se potřebuje 122 hlasů.

Prosím, to jsou všechny návrhy, které prošly hlasováním. Prosím nyní, pokud mají s. Mihálik a Ptáčník nějaké připomínky před aktem voleb, aby je řekl. Prosím skrutátory, aby přinesli urny. Prosím soudruhy, aby neopouštěli svá místa; odcházejí a přicházejí, a to není správné. Prosím s. Mihálika.

S. Mihálik: Soudružky a soudruzi, přikročíme nyní k samostatnému aktu voleb. Máte před sebou kandidátku, v které můžete libovolně přeškrtnout a libovolně dopisovat jména. Upozorňuji na to, že celkový počet jmen, celkový počet vašich hlasů, podle schváleného volebního řádu nesmí překračovat — nemusí dosahovat, ale nesmí překročit počty, které určují stanovy. To znamená, že za českého kandidáta musí být přeškrtnuté jméno nahrazeno novým českým jménem. Slovenští kandidáti stejně tak slovenskými jmény. Počet českých členů nesmí přesahovat 30 a počet slovenských členů nesmí přesáhnout 15. A stejně tak s náhradníky a s členy kontrolní komise. Prosím, abyste hlasy odevzdávali do urn, a současně prosím členy volební komise, aby se hned po skončení aktu hlasování dostavili do místnosti číslo 14, zde vzadu v tomto poschodí. Děkuji. (Skrutátoři obcházejí delegáty s urnami, delegáti odevzdávají kandidátky.)

Předsedající s. Rosenbaum: Prosím mezitím s. Kupku a členy návrhové komise, aby se připravili. Následuje další bod, zpráva návrhové komise a příprava k příslušným dokumentům.

Volby jsou skončeny. Prosím, aby hosté a překladatelé zaujali znovu svá místa. (Děje se.) Současně prosím všechny členy volební komise, aby odešli do místnosti číslo 14 v tomto poschodí ke sčítání hlasů. Prosím s. Ptáčníka, aby převzal vedení pléna.

Předsedající s. Ptáčník: Soudruzi, přistoupíme k předposlednímu bodu programu našeho sjezdu, a to je zpráva návrhové komise a schválení jejích návrhů. Prosím s. Kupku.

S. Kupka: Soudruzi, návrhová komise, do níž sjezd zvolil soudruhy Milana Kunderu, Juraje Špitza, Františka Vrba, Pavla Kohouta a Jiřího Hanzelku, mě pověřila, abych vám přednesl návrh rezoluce IV. sjezdu čs. spisovatelů.

Rezoluci tvoří text Návrhu stanoviska ÚV SČSS k některým otázkám československé literatury, který nebudu číst, protože jste jej dostali před sjezdem a diskutovali jste k němu. Tato úvodní část rezoluce bude doplněna řadou konkrétních usnesení jako rezultat předsjezdové a sjezdové diskuse.

Některé podněty, které tu formou návrhů zazněly, jsme do návrhu usnesení nepojali, neboť vyplývají ze stanov. To se týká např. návrhu Kamila Bednáře, aby autor měl ve sporu s nakladatelstvím odvolání. Odkazujeme na hlavu IV, odstavec 4 předloženého a nyní již schváleného návrhu stanov. Návrhová komise nepojala do textu rezoluce návrh Petra Kabeše, aby v nakladatelství čs. spisovatel byla zřízena edice pro mladé autory, autonomně spravovaná, neboť členové návrhové komise se jednomyslně shodli na tom, že literatura se nedělí na literaturu psanou mladými autory do určitého věkového limitu, který takové dělení nutně předpokládá, nýbrž že se dělí na literaturu dobrou a tu druhou. K další skupinovým zájmům se návrh rezoluce na patřičném místě vyslovuje.

Návrh s. Macinského, aby tajemníci národnostních skupin byli zvaní na schůze stranické skupiny ústředního výboru svazu, patří vedení stranické sku-

plný ÚV SČSS, neboť o tom může rozhodovat stranický orgán, nikoliv svazový orgán, jako je sjezd nebo ÚV svazu.

Komise vám navrhuje, aby po textu zmíněného Návrhu stanoviska následovala tato část rezoluce IV. sjezdu spisovatelů — přečtu nyní navrhované znění:

„V duchu těchto zásad ukládá sjezd ÚV svazu, aby s odpovědnými politickými místy vybavenými plnou pravomocí a na základě hluboké znalosti věci uskutečnil objektivní rozbor příčin, které nejednou vedou do konfliktních a těžko řešitelných situací, a aby spolu s těmito místy hledal účinná opatření k odstranění těchto příčin.

Ukládá mu dále, aby se tvořivě zúčastnil na vypracování nového modelu řízení socialistické kultury, který by odpovídal současnému stavu naší společnosti, jak ji charakterizuje nový model v řízení naší ekonomiky. Aby se zabýval posláním spisovatelské organizace, tak aby její struktura odpovídala dynamice vývoje společnosti i literatury.

K tomuto cíli vedou v současné době následující opatření, jejichž realizaci ukládá IV. sjezd československých spisovatelů ústřednímu výboru svazu:

1. Upevňovat ekonomickou základnu účelových zařízení svazu a každé zásadní rozhodování o nich učinit jedině se souhlasem nejvyššího orgánu Svazu československých spisovatelů.

2. Účastnit se tvůrčím způsobem na zhodnocení zkušeností z prvního období od platnosti tiskového zákona, tak aby působení cenzury bylo omezeno pouze na otázky obrany státu. Usilovat o novelizaci zákona v tom smyslu, aby právo hájit se proti eventuálnímu porušení zákona měl autor sám, nikoliv jako dosud pouze prostřednictvím institucí, např. redakcí, nakladatelství a podobně.

3. Obnovit činnost tiskové komise, která se bude zabývat všemi problémy svazového tisku a předkládat svazovým orgánům návrhy na řešení. Podle předsjezdové a sjezdové diskuse se má věnovat zejména těmto problémům:

a) koncepci a struktuře svazového tisku, určení charakteru časopisů svazových, skupinových a nakladatelských;

b) prozkoumání možnosti vydávání dalších časopisů v souladu s kulturně politickou potřebou a ekonomickými možnostmi.

Všechny tyto a další problémy musí komise projednat se zainteresovanými skupinami a předložit k rozhodnutí ÚV SČSS.

Pokud jde o publikační požadavky skupin, rozhodne ÚV SČSS o vydávání sborníků, časopisů, případně rotaprintovaných periodik. Tisková komise bude pravidelně projednávat otázky distribuce svazového tisku a hledat možnosti jeho účinnějšího rozšiřování i mimo rámec Poštovní novinové služby apod.

4. Zabývat se pravidelně problematikou tiskových orgánů svazu, literárními novinami a Kulturním životem a zabezpečovat jim co nejširší prostor pro řešení kulturně politických problémů a literární publicistiku.

5. Zřídit zvláštní komisi pro otázky propagace a distribuce československé literatury doma i v zahraničí. Podle předsjezdové a sjezdové diskuse jde zejména o tyto problémy:

- a) komercializací a nezdravou monopolizací knižního trhu;
 - b) nevyhovující distribuční systém.
- Proto nutno hledat nejkratší cesty od nakladatelství ke čtenáři.
- c) Vytvoření podmínek pro pronikání slovenské literatury na český knihkupecký trh s ohledem na Slováky žijící v Čechách. Obdobně vyřešit distribuci děl národnostních literatur;
 - d) stav polygrafie;
 - e) hospodaření papírem.

Okolem komise bude dále předkládat orgánům svazu návrhy na vydávání almanachů jednotlivých skupin v souladu s kulturně politickou potřebou a ekonomickými možnostmi. Tyto návrhy musí komise projednat se zainteresovanými skupinami a předložit k rozhodnutí ÚV svazu.

Zjistit možnosti pro rozšiřování naší literatury mezi zahraničními kraji.

Předložit příslušným státním orgánům návrh, aby svazová nakladatelství mohla provádět agentáž knih v zahraničí, uzavírat smlouvy na zahraniční vydání a participovat na devizovém přínosu z této činnosti. Za práci obou nových komisí odpovídá ÚV svazu.

6. Uložit zahraniční komisi, aby prozkoumala možnosti styků a spolupráce s těmi český a slovensky píšícími spisovateli v zahraničí, jejichž činnost není narušena proti československému státu.

7. Uložit členské komisi, aby prozkoumala situaci všech spisovatelů stojících dosud z jakýchkoli důvodů mimo Svaz čs. spisovatelů a předložila ÚV svazu příslušné návrhy. Komise jsou pomocnými orgány, za jejichž činnost odpovídá ÚV SČSS.

8. Zabývat se nadále ve spolupráci s experty estetickou výchovou na školách, zejména trvale nevyhovujícím stavem učebnic a osnov výuky literatury.

Sjezd ukládá ÚV SČSS, aby po každém svém zasedání podal členstvu informaci. Sjezd ukládá ÚV SČSS zajistit vydání úplného protokolu sjezdu pro interní potřebu členů a kandidátů svazu."

Předsedající s. Ptáčník: Soudruzi, slyšeli jste návrh rezoluce IV. sjezdu. Má někdo připomínky k tomuto návrhu?

S. Červenka: Případá mi nesprávné, aby se říkalo, že je třeba slovenskou literaturu rozšiřovat v Čechách jen s ohledem na Slováky, kteří zde bydlí. Vždyť české čtenáře slovenská literatura zajímá také a zdá se mi, že tato formulace je pokoušivá. Navrhuji, aby v rezoluci stálo: S ohledem na potřebu vzájemné kulturní výměny mezi oběma národy. (Potlesk.)

S. Kupka: Jistě nebude námitek proti formulaci, kterou navrhuje s. Červenka. Chtěl bych ale předložený text vysvětlit. Tento návrh byl uveden přesně tak, jak se objevil v návrhu rezoluce čtené na konferenci slovenských spisovatelů, která poukazovala na to, že v českých zemích, zvláště v pohraničních oblastech, žije řada dělníků slovenského původu, kteří tam nemají možnost nakupovat slovenskou literaturu.

Předsedající s. Ptáčník: Soudružky a soudruzi. Máme shrnout všechny návrhy a potom o nich hlasovat, nebo budeme hlasovat ihned o každém ná-

vrrhu? (Hlasy z pléna: Ihned.) Jste pro formulaci, kterou uvedl s. Červenka? (Hlasuje se, jednomyslný souhlas.) Má ještě někdo další návrh? (S. Kliment.)

S. Kliment: Nepamatuji si už přesné znění úkolů, které dostává příští výbor pro jednání o řešení celé té složité problematiky tiskového dohledu, ale domnívám se, že je nutné, aby IV. sjezd zavázal příští výbor k této činnosti — což je v rezoluci stanoveno — a aby také příští výbor měl pro tuto svou činnost plnou podporu morální. Bylo by velmi dobré, kdyby na vhodném místě — to už si zařadíte — byl tento dovětek: Protože IV. sjezd Svazu čs. spisovatelů nesouhlasí se současnou praxí tiskového dohledu, ukládá atd.

Předsedající s. Ptáček: Děkuji. Soudruzi, kdo je pro doplnění touto formulací? (Hlasuje se.) Je někdo proti? (3 hlasy.) Zdržel se někdo hlasování? (2 hlasy.) Děkuji. O slovo se hlásí s. Macinský.

S. Macinský: Soudružky a soudruzi, byl zde přihlášen diskusní příspěvek, na který nedošlo. Byl v něm návrh, který zatím nebyl nebo nemohl být pojat do návrhu, který jsme tu slyšeli. Jde o to, že každý rok se uzavírá dohoda mezi SČSS a Svazem sovětských spisovatelů, která pak je součástí kulturní dohody čs.-sovětské. Nemáme žádnou spolupráci se Svazem spisovatelů Ukrajiny. Jsme součástí SČSS a Svaz spisovatelů Ukrajiny je součástí Svazu sovětských spisovatelů. Prosim, aby v příslušné dohodě byla vždy obsažena formulace o spolupráci mezi Svazem spisovatelů Ukrajiny a ukrajinskou odbočkou Svazu slovenských spisovatelů.

Předsedající s. Ptáček: Děkuji s. Macinskému. Dovolte však, abych vyslovil určitou pochybnost. Nejsem znalcem v tomto oboru, ale myslím, že takové každoroční dohody se uzavírají zásadně mezi SČSS jako celostátní organizací a Svazem sovětských spisovatelů jako celostátní organizací. Pokud vím, ani při kulturní dohodě s polským spisovatelským svazem nemluvíme o naší pobočce, a přitom spolupráce s pobočkami v blízkosti hranic v polském případě je navazována automaticky. Nemohu ti to slíbit a dovoluji, abych o tom nedával hlasovat, protože to možná vůbec nejde. Snad by s. Pujman mohl podat informaci.

S. Macinský: Myslím, že když hovoříme o spolupráci s českými a slovenskými spisovateli, kteří se loajálně chovají vůči republice a jsou v zahraničí, pak je logický i tento náš požadavek.

S. Pujman: Svaz spisovatelů uzavírá vždy dohodu pouze se Svazem sovětských spisovatelů a nikdy ne se spisovatelskými organizacemi jednotlivých sovětských republik. My také ani odhlasování zde nemůžeme zaručit realizaci těchto styků, protože to nebude záviset ani tolik na nás, jako na sovětské straně. Můžeme např. při příštím jednání se Svazem sovětských spisovatelů navrhnout, aby tam byla zapracována nějak klauzule o stycích mezi ukrajinskými spisovateli žijícími v Ukrajinské republice a u nás, ovšem nemůžeme garantovat, že to tam bude zařazeno, protože dosud tu nejsou takové klauzule ani např. o stycích s Estonci, Litevci apod.

S. Macinský: Faktická poznámka: Informoval jsem se o těchto věcech na ústředním výboru KSČ a říkali mi, že by bylo třeba to dostat do této dohody.

S. Kupka: Návrh s. Macinského lze formulovat tak, aby SČSS navrhl Svazu sovětských spisovatelů, aby v plánu zahraničních styků byla možnost

styku Svazu spisovatelů Ukrajiny s ukrajinskou sekci spisovatelů v ČSSR. (Potlesk.)

Předsedající s. Ptáček: Kdo je pro tento doplňující návrh k rezoluci? [Hlasuje se.] Kdo je proti? [Nikdo.] Zdržel se někdo hlasování? [Nikdo.] Jednomyslně přijato.

S. Hamšík: Navrhuji, aby v bodě sjezdové rezoluce, který se zabývá svazovým tiskem a vymezuje jeho poslání, byla provedena malá změna formulace. Je tam užito slov „zabývat se kulturně politickými problémy a literární publicistikou“. Navrhuji, aby adjektivum „literární“ bylo škrtnuto. Tento termín není přesný a termín „publicistika“ přesně vymezuje, oč jde.

Předsedající s. Ptáček: Provedli jsme okamžitě na místě. O slovo se hlásí s. Šelep.

S. Šelep: Vážené shromáždění, přihlásil jsem se k diskusi — bohužel pozdě — takže na mne nedošlo. Proto jsem napsal svůj návrh písemně pro předsednictvo i pro časopis Plamen. Protože však v rezoluci, kterou jste slyšeli, není o tom mém návrhu ani řádky (patrně nedošlo ještě k jeho proatdování ze strany předsednictva), a protože se mi zdá, že jde o věc důležitou a týkající se všech členů, chci jen v krátkosti říci, co jsem v této své poznámce napsal. Slyšeli jsme zde mnoho zajímavých návrhů a dlouhých řečí. A přece postrádám jednu věc, která nás má všechny zajímat. Myslím totiž, že se musíme dotknout demokratizace, resp. zdemokratizování některých našich institucí. Jde mi hlavně o nakladatelství. Je-li někdo v nakladatelství odmítnut — a stává se to jistě často — nedoví se, kdo z lektorů ediční rady byl proti jeho rukopisu a proč. Domnívám se, že by měl každý z nás spisovatelů mít právo, aby se dověděl o osudu své literární práce, svého duševního díla, a důvodech, proč jeho práce, třeba mnohaletá, byla odmítnuta, nepřijata k uveřejnění, nedoporučena. Proto navrhuji, aby i při zachování ediční rady to bylo zařazeno tak, aby každý lektor z ediční rady byl povinen za svou práci stát, jako za ní musí stát každý spisovatel a každý kritik. Každý kritik, když něco v tom nebo onom listě kritizuje, se musí podepsat buď jménem nebo šifrou, která se dá rozluštit. Myslím tedy, že je nejvšé třeba, aby ediční rada v našem svazovém nakladatelství nepracovala tajně, nýbrž otevřeně, aby každý, pochofil-li se svým rukopisem, byl aspoň konciliantně pozván do nakladatelství a bylo mu otevřeně řečeno, že jeho rukopis se nedoporučuje k vydání z těch a těch důvodů. Bylo zde poukazováno na to, že každý má právo odvolat se podle stanov k ústřednímu výboru. Kopstatují, že to ve stanovách je, ale mně jde speciálně o ediční radu, a žádal bych, aby tato zmínka o otevřeném a nikoli jako dosud tajemném jednání ediční rady byla obsažena v rezoluci, protože myslím, že se to týká nás všech. (Potlesk.)

Předsedající s. Ptáček: Děkuji s. Šelepovi. Dovolte mi, abych o tom návrhu nedal hlasovat. Týká se to nakladatelství, které není anonymní. Neznám v našem nakladatelství ani jednoho anonymního redaktora — všichni mají jména, a pokud podávají posudky, myslím, že jsou to posudky fundované, že mají svou platnost a že se za ně nikdo z nich nestydí. Soudruha Šelepě bych rovněž rád odkázal na možnost protestovat proti takovému rozhodnutí. Říkáji to naše stanovy, které dávají možnost odvolat se k smířcímu soudu, pokud dojde ke sporu mezi členy a orgány svazu a podobně, tedy také nakladatelstvím. Domnívám se, že tato drobnost všedního života by v rezoluci nemusela být. Hlásí se s. Štern.

S. Štern: Nechci dlouho zdržovat. Stanovisko se mi líbilo a vím, že není

možno jít do nuancí a že jednotlivé věci by mohly být třeba formulovány ještě trochu jinak. To už je však spíš otázka osobního vkusu.

Mám jenom připomínku k jedné věci, která se mi nezdá nuancí a kde si myslím, že by to oslabilo objektivnost tohoto Stanoviska a tudíž i jeho morální autoritu. To je tam, kde se mluví o socialistické kulturní politice a o jejím přechodu k období, které velmi nepřesně nazýváme obdobím kultu osobnosti. Domnívám se, že přesto, co tam je uvedeno a co je jistě správné, vypadla tam jedna věc, a to jsou čtyři roky revoluce od r. 1945, naprosto autentické naší socialistické revoluce, kdy právě došlo k nejzávažnějším strukturálním změnám a k mnohým plodným proudům v literatuře. Domnívám se, že právě tehdy po r. 1945 a nakonec ještě i po únoru 1948 třeba na dobrříšském sjezdu mladých spisovatelů vznikalo něco, co nebylo reglementované, co nebylo postiženo ještě nedemokratickými zásahy, které především způsobily, že některé věci, jež jsou pochopitelné v každé revoluci, které jsou extrémě prostě nezralosti, se petrifikovaly potom jako nectnost a kanonizovaly se.

Myslím, že třeba jen jednou větou by se mělo Stanovisko o tom zmínit. Vždyť jde o mezidobí, které bylo v naší kultuře plodné. Jde především o pasáž, kde se mluví na straně 4 v posledním odstavci:

Zkušenosti tohoto období se bohužel nedbalo v podmínkách válečných, zvláště ne po roce 1948.

Další věta pak pokračuje: Kontinuita čs. literatury byla od r. 1949 narušena...

Domnívám se, že mezi těmito dvěma větami by mělo být řečeno asi tolik — neříkám, že přesně tak, jak to řeknu, by to mělo ve Stanovisku být, to už je víc promyšlená formulace autorů. — Revoluce se pokoušela tehdy jedním rázem překlenout kulturní rozdíly, jež ji odkázala stará společnost a dělba práce.

Přitom nutně docházelo k nezdarům, od patosu a dojetí nebylo daleko ke kýči, od popularizace k vulgarizaci. To však, co při zachování demokratických metod mělo zůstat jen dětskou nemocí, nouzí jinošských pokusů, bohužel posléze kornatělo na ctnost.

Uvádím to, vážení přátelé, proto, že se domnívám, že i naše kritika a náš historický pohled se dopouští jednoho omylu, že totiž ztotožňuje to, co bylo autentické, i když často i extrémní, nesprávné, se stalinismem. To jsou dvě různé věci. V každé revoluci docházelo ke snaze revoluce dohovorit se rázem s masami, rázem překlenout velké kulturní rozdíly, a docházelo pochopitelně i k extrémnímu zjednodušování. To však, co by, jak říkám, při zachování demokratických principů mohlo být plodným podnětem, jehož dětské nemoci by byly překonány, to bylo právě pak deformováno tím, co nazýváme stalinismem.

To je můj názor, ta čtyři léta by ve Stanovisku měla vypadnout.

Předsedající s. Ptáček: Budete-li souhlasit, nebudeme přijímat doslovnou formulaci, ale ve smyslu příspěvku s. Šterna redakční komise upraví konečnou verzi tohoto Stanoviska na příslušných místech.) Kdo je pro toto řešení? (Hlasuje se.) Je někdo proti? (Nikdo.) Zdržel se někdo hlasování? (Nikdo.)

Jsou ještě další připomínky k návrhu rezoluce? (Nebyly.)

*) Stanovisko bylo na uvedeném místě rozšířeno dodatečně o tuto formulaci:

Revoluce se pokoušela překlenout kulturní rozdíly, jež ji odkázala stará společnost a dělba práce. Přitom muselo nutně docházet k nezdarům, od upřímného patosu a doje (nebylo daleko i ke kýči, od popularizace k vulgarizaci. To však, co při zachování demokratických metod mělo zůstat jen dětskou nemocí, nouzí jinošských pokusů, bohužel posléze kornatělo na ctnost.

Soudruzi, nechám hlasovat o návrhu rezoluce IV. sjezdu čs. spisovatelů, který byl přednesen s. Kupkou, se třemi drobnějšími úpravami, jež už byly odhlasovány.

Je někdo proti? (Nikdo.) Zdržel se někdo hlasování? (jeden hlas.)

Rezoluce byla schválena.

Soudruzi, nyní vám předložíme návrh dopisu ústřednímu výboru Komunistické strany Československa.

S. Kupka: Návrhová komise vypracovala též návrh dopisu ústřednímu výboru KSČ:

Ústřednímu výboru Komunistické strany Československa.

Vážení soudruzi, IV. sjezd československých spisovatelů se sešel v období, kdy naše společnost přistupuje k řešení složitých problémů vědecké a technické revoluce.

Je proto samozřejmé, že jsme se na svém nejvyšším shromáždění snažili určit úlohu literatury a kultury v této situaci. V přípravách i při jednání sjezdu jsme se řídili myšlenkou, kterou jsme vtělili jako princip do stanov Svazu československých spisovatelů: Usilovat o to, aby se literatura jako široce diferencovaný celek různých estetických tendencí angažovala v dlouhodobém střetávání sil dvou světových soustav za humanitní cíle socialismu.

V denní činnosti, nad pracovními úkoly svazu, jeho časopisů a nakladatelství to znamená neustále klást a zodpovídat otázku, jaký prostor, jaké možnosti a jakou odpovědnost má tvorba ve společenském zřízení, jehož smyslem je konkrétní realizace svobody člověka.

Vývoj nejen literatury, ale všech uměleckých oborů prokázal, jakým impulsem bylo odsouzení a překonání deformací tak zvaného období kultu osobnosti, celý obrodný proces posledních let, který obnovil inspirační sílu idejí Velké říjnové socialistické revoluce. Za ta léta dosáhla československá literatura mimořádných úspěchů doma i v zahraničí. Mnohá díla českých a slovenských autorů se stala prostředkem mezinárodního sblížení kultur a získala naší zemi mnohé sympatie.

A vracíme-li se k deformacím, které v tzv. období kultu osobnosti oslabovaly socialismus, a hovoříme-li o jeho dnešních nesnázích, pak to není výraz nedobré vůle, ale naopak snaha po zevrubném poznání všeho, co brzdilo další rozvoj socialistické společnosti. Spolu s Vámi, soudruzi, hodláme v duchu závěrů XIII. sjezdu KSČ vyvinout maximální úsilí k odstranění překážek v dalším rozvoji socialistického Československa a jeho kultury.

Leží nám na srdci vývoj v celém socialistickém táboře, a proto s velkou účastí sledujeme vše, co se děje v kulturním životě našich bratrských socialistických zemí. Těmito otázkami se zabýváme jako přátelé. Jsme v jedné řadě se všemi socialistickými umělci, jejichž osudy a problémy považujeme za své.

Jestliže každý spisovatel hovořil na sjezdu sám za sebe a vyjádřil své vlastní myšlenky, pocity, názory a pochybnosti bez zábrán, vyslovil se nejen k otázkám kulturním, ale i k otázkám občanským a politickým v nejširších společenských souvislostech, svědčí to o stupni demokracie, na který se dostala naše společnost díky úsilí celé komunistické strany, a o důvěře, že všechny otázky mohou být řešeny.

Kdyby kdokoliv chtěl považovat naši otevřenost za projev politické opozice a kalkulovat s ní jako s tendencí namířenou proti socialismu, je na velkém omylu. Je to výraz a důkaz rostoucí vnitřní síly naší socialistické demokracie. Právě ona je zárukou dalšího úspěšného vývoje společnosti i umění. Na tomto procesu se chceme podílet specifickými prostředky literatury i svou občanskou aktivitou.

Přijměte, vážení soudruzi, naše srdečné pozdravy.

IV. sjezd československých spisovatelů. (Potlesk.)

Předsedající s. Ptáček: Soudruzi, slyšeli jste návrh dopisu účastníků IV. sjezdu čs. spisovatelů Komunistické straně Československa. Má k němu někdo připomínky? (Nebyly.)

Soudruzi, dám o schválení tohoto dopisu hlasovat. Kdo je pro schválení dopisu, jak vám byl předložen? (Hlasuje se.)

Je někdo proti? (Nikdo.) Zdržel se někdo hlasování? (Nikdo.)

Dopis byl jednomyslně schválen.

Soudruzi, dovoluji mi, abych na chvíli přerušil zasedání sjezdu až do doby, než volební komise předloží výsledky voleb.

Po vyhlášení výsledku voleb ukončíme sjezd a rozejdeme se.

(Jednání přerušeno v 18,57 hod.)

(Po přestávce.)

Předsedající s. Otčenášek: Vážení přátelé, blížíme se k závěru našeho zasedání. Než dám slovo předsedovi volební komise s. Mihalíkovi, poprosím ještě s. Kunderu, aby přečetl výňatky dopisu Svazu filmových a televizních umělců, které se dotýkají jednání sjezdu.

MILAN KUNDERA

České a slovenské filmové umění vděčí za mnohé naší národní literatuře. Ona stála už za první republiky u kolébky jeho prvních vážných pokusů o emancipaci, z ní vycházely i mnohé důležité impulsy k obrodě v druhé polovině padesátých let. Také současný světový úspěch našeho filmu velmi těsně souvisí s tím, že dovedl vstoupit do dveří, které jste především vy otvírali, a využít prostoru, který jste vy i pro něj připravili.

Je paradoxní, že v okamžiku, kdy čs. film je na vrcholu svého dosavadního rozmachu a kdy česká a slovenská literatura začíná sklízet plody svého velkého občanského úsilí, ocitá se kinematografie tváří v tvář vážnému nebezpečí. Některé její úspěchy jsou zlehčovány, některá její díla bezdůvodně podezírána a diskriminována nikoliv v zahraničí, nýbrž bohužel doma, a po letech tvůrčího elánu opět vyvstává otázka, kdy a zda vůbec budou realizovány hotové scénáře našich předních filmových tvůrců. Na některých z těchto scénářů se podíleli významnou měrou přední spisovatelé a dochází dokonce k tomu, že vznikají potíže se zfilmováním některých literárních děl již vydaných tiskem a kritikou vysoko hodnocených. Přitom, jak už to bývá, největší obtíže vznikají právě nejangažovanějšímu proudu, právě těm tvůrcům a dílům, kteří

usilují o víc než jenom poskytnout obecnstvu kus příjemné zábavy a oddechu.

Situace čs. televize a tvůrců pracujících v této oblasti je ještě vážnější. V uplynulých letech dosáhla televize celé řady významných úspěchů, zvláště měříme-li je podmínkami, ve kterých stále ještě pracuje. Avšak vzhledem ke své specifičnosti a k tomu, že stále ještě převládá názor, jakoby byla především, ne-li výlučně, nástrojem osvěty, propagandy a v nejlepším případě zprostředkovatelem kultury, mohla čs. televize využít jen v nepatrné míře prostoru, který si čs. kultura jako celek v uplynulých letech vydobyla. To platí především o televizní žurnalistice a publicistice, která naráží u společenských orgánů běžně na míru nepochopení, s jakou se spisovatel či filmový tvůrce setkává přece jen daleko méně často. Televize nemůže řádně plnit své nejvlastnější poslání a hrozí jí vážné nebezpečí, že místo aby vedla českého a slovenského člověka našich let k uvědomělému socialistickému občanství, k myšlení a k demokracii, mohla by se stát nástrojem dalšího zlihostejnění, úniku a uniformování lidského vědomí, tedy právě tím, co zcela oprávněně vyčítáme televizi kapitalistické.

Vašemu sjezdu není jistě třeba připomínat, že svobodu a prostor pro tvorbu nelze přidělit jedněm a nikoliv druhým, že národní kultura, česká i slovenská, je nedělitelná, že jsou chvíle, kdy se do popředí dostane ta a pak zase jiná její složka, ale že všechny musí mít stejné podmínky k práci, že svoboda jedněch je svobodou všech a omezení možností svobodně pracovat na jednom úseku nevyhnutelně postihne vzápětí všechny ostatní.

V této souvislosti je třeba sdělit vašemu sjezdu, že jsme se ke svému největšímu údivu včera dověděli o rozhodnutí zastavit časopis Film a doba, jedinou naši teoretickou filmovou revue, která vychází už 13 let a je podle obecného mínění jednou z nejhodnotnějších toho druhu v socialistických zemích.

Protože se cítíme bytostně spjatí s národní literaturou a dobyli jsme si v minulých letech právo považovat se za nedílnou a nikoliv nevýznamnou součást národní kultury, obracíme se k vašemu sjezdu s naléhavou výzvou k těsné vzájemné spolupráci.

Předsednictvo svazu čs. filmových
a televizních umělců
Elmar Klos.

Předsedající s. Otčenášek: Žádám s. Vojtěcha Mihálíka, předsedu volební komise, aby vám oznámil výsledky voleb.

S. Mihálik: Vážené soudružky a soudruzi, volební komise právě skončila svou práci. Omlouváme se vám za zdržení, ale vlna je i na vás, protože jste hlasovali velmi pevně a měli jsme s tím mnoho práce. Oznamuji, že kandidátka, kterou navrhovala volební komise, byla v tajném hlasování zvolena v plném rozsahu a jednotliví členové dostali tyto počty hlasů: Celkový počet odevzdaných hlasů byl 249. Všechny hlasy komise uznala za platné. Z těchto 249 hlasů získali:

Brabec Jiří	200
Březovský Bohuslav	235
Čivrný Lumír	214

Daněš Oldřich	241
Drda Jan	203
Fried Jiří	216
Frýd Norbert	213
Goldstücker Eduard	223
Hanzlík Josef	213
Holub Miroslav	241
Hrabal Bohumil	228
Hrubín František	247
Jariš Milan	206
Jungmann Milan	204
Kosík Karel	222
Kříž Ivan	237
Kundera Milan	241
Lustig Arnošt	222
Otčenášek Jan	234
Pilař Jan	225
Procházka Jan	233
Ptáčník Karel	244
Skácel Jan	242
Skála Ivan	175
Smetanová Jindřiška	227
Škvorecký Josef	231
Šotola Jiří	229
Šuleř Oldřich	160
Trefulka Jan	231
Vrba František	217

Náhradníci za českou část ústředního výboru byli zvoleni v tomto pořadí:

Jaszcsek Henryk	245
Zábrana Jan	234
Maršíček Vlastimil	228
Grossman Jan	224
Kliment Alexandr	215
Uhde Milan	204

Slovenští členové ÚV byli zvoleni s následujícími počty hlasů:

Hrnáda Milan	242
Karvaš Peter	242
Kott Jozef	245
Kupec Ivan	247
Matuška Alexander	246
Mihálik Vojtěch	238
Mojík Ivan	247
Novomeský Ladislav	247
Špitzer Juraľ	240
Števček Pavel	246
Tatarka Dominik	247
Ťažký Ladislav	247
Válek Miroslav	241

Náhradníci byli zvoleni v tomto pořadí:

Rúfus Milan	247
Kováč Mikuláš	246
Doboš Ladislav	245

Kontrolní komise byla zvolena těmito počty hlasů:

Kolář Erik	247
Luknár Ladislav	249
Mareš Jan	247
Pluhař Zdeněk	248
Poničan Jan	249
Tomčík Miloš	249
Tomeček Jaromír	248

Náhradníci byli zvoleni s následujícím počtem hlasů:

Jírota Zdeněk	248
Šmajda Michal	248
Kožík František	247

Chtěl bych ještě říci, že paleta jmen, která se zjevovala na kandidátkách jako připsaná, byla velmi široká a pestrá. Ze soudruhů, kteří nebyli na kandidátce, největší počty hlasů získali: Jiří Kolář 53 hlasy, Václav Havel 51 hlas, Ludvík Vaculík 38 hlasů, Pavel Kohout 33 hlasy, Vladimír Neff 30 hlasů.

Dovolte mi, abych nakonec jménem volební komise poděkoval všem, kteří se zúčastnili této práce, a abych novému ústřednímu výboru popřál mnoho zdaru v jeho činnosti. (Potlesk.)

Předsedající s. Otčenášek: Děkuji s. Mihalíkoví. Prosím s. Jana Procházkou, aby pronesl závěrečné slovo.

+ JAN PROCHÁZKA *gemil 20.2.1971.*

Vážení přátelé, vyslovit jakýkoliv soud na konci našeho jednání je nejenom nad síly jednoho spisovatele, je to v této chvíli nad síly kohokoli, protože už teď je náš sjezd, jako ostatně všechno, co bylo kdykoli vysloveno z potřeby ducha a srdce, historii a podléhá soudům hlubším a trvalejším. Budeme mít sklon přeceňovat naše jednání a budou sklony podceňovat naše jednání, ale dál bude život a dál bude literatura, a až příští bilance ukáže, nakolik jsme v této chvíli se všemi svými slabostmi byli hodni svých vlastních myšlenek.

Na tribunách, ze kterých mluvíme, se vždycky snažíme vypadat o trochu líp, než vypadáme, ale literatura je tvrdošíjně nepřizpůsobitelná naší vůli. Zítra stejně jako dnes bude jenom taková, jací ve skutečnosti jsme. A mýlíme se, když si myslíme, že spisovatel už nebude muset svádět boj o právo na svůj výraz. Bude tento boj svádět tak dlouho, dokud na tomto světě bude poslední spisovatel, poslední vládce a poslední čtenář. Protože spisovatel nebude chtít být podřízen doktrínám ani dogmatům, bude svezepě chtít si je sám podřizovat, být v každé situaci nad nimi se svým rozumem schopným prostých a logických úvah. Pokud se nezpronevěří svému poslání, bude odmítat ideál člověka ztrácejícího se v davu a v uniformitě jako nedůstojný velikých lidských dějin. Neboť právě spisovatel už nejednou poznal, že samota o samotě není ničím proti tíži samoty v množství.

Literatura musí být nepokojným hlasem. Měla by umět změřit propasti mezi ideálem a skutečností a neměla by být nepokojným hlasem na poušti. Odpovědnost literatury je veliká bez ohledu na to, je-li z těch

či oněch pohnutek nejednou zveličována. Někteří říkají, že naše století je technické století. Literatura by měla přispívat k tomu, aby to bylo lidské století. I když svět nemění ve své podstatě ani literatura a ani politika, ale zrání lidské touhy. Literatura stejně jako někdy politika je jenom prostředkem, kterým v rozhodujících okamžicích lidský proud promluví.

Rád bych v této chvíli vášní připomenul, že naše literatura svými rozhodujícími silami vždycky byla a dosud je přímým účastníkem zápasu o lepší úděl člověka v naší zemi. Neopouští jeho utrpení ani jeho radost. Jde s ním vším dobrým i vším zlým. Už se varuje být falešným zrcadlem, které mu namlouvá lži o jeho kráse, ale nesmí ani rozleptávat jeho vůli a odvalu, ani jeho víru, nechce-li se stát nepotřebnou a mrtvou už při narození.

Literatura není povýšena k osudu nikoho. Je na spisovateli této země a této doby porozumět lidu, k němuž patří. Je to břímě na celý život. A je k neunesení, a proto je k zoufání. Neboť nikde u nikoho není žádného potvrzení, nikde není ani známka jistoty, že správně poklekl, že správně nastavil záda a srdce.

V jedné jediné vteřině jsou jedni šťastni láskou a druhí zoufalí z ne-lásky.

V jedné vteřině je spisovatel šťastný se šťastnými a zoufalý se zoufalci. Je v něm úzkost zpěvu i úzkost nože, hlad i nasycení a nade vším strach z času.

Ale je i na společnosti této země a této doby porozumět spisovateli. Je na ní pochopit, co je to být všech a současně být sám. Co je to být v houfu a ve stejné chvíli být i štvancem.

Společnost, chce-li být slyšena, musí dát hlas svému spisovateli, neboť je jeho výsadou být jejím srdcem i jejím hněvem.

Slova, která se často spisovateli připisují, že si stačí sám, že si píše jen pro vyvolené, pro ty, kteří jsou na výši jeho rozjitřeného vědomí — jsou jenom slova! Neboť bez dialogu není jeho práce živa. Spisovatel není ničím bez těch, za které mluví. Věčné knihy nevytvářejí ti, kteří je napsali, ale ti, kteří je přijali.

Nemějme strach z toho, co bylo na sjezdu vysloveno: zůstane jenom potřebné a samo zmizí zbytečné a plané.

Nemějme strach, že tu bylo něco nevysloveno: i myšlenka má svoji konkrétní a nezníčitelnou sílu.

Mluvíli jsme o autonomii slova.

O suverenitě a svobodě tvorby.

Ale nikoliv proto, abychom se společnosti vzdálili, ale naopak proto, abychom se jí mohli tím zasvěceněji přiblížit.

Spisovatel se nikdy nemůže vzdálit hlubinám zdrojů. Neexistuje tvorba bez ovlivňování a vměšování ve světě, kdy se všechno a denně vměšuje do našeho myšlení, kdy všechny jevy ovlivňují nepřetržitě naši větu, odstavec a kapitolu. Jsme spisovatelé, přáli bychom si, aby naše země byla úspěšnou zemí a naše společnost šťastnou společností.

Jsme socialistickými spisovateli a považujeme se za pokračovatele všeho pokrokového v dějinách naší literatury a kultury.

Nepovyšujeme se nad nikoho, ale stejně tak jsme proti ponižování kohokoliv.

Jsme bratry všech milujících, protože naší zbraní je především srdce.

Jsme soudruhy všech pracujících, protože i literatura je těžká a únavná práce a i ona vyžaduje odevzdání se až do posledního.

Uprostřed naší společné odpovědnosti za všechno v této zemi, která jenom zdánlivě je výsadou nemnohých, nemáme žádná tajemství a žádné zvláštní úmysly a tak bychom si přáli, aby bylo jednáno i s námi.

Jsme se všemi na světě, kteří bojují proti útlaku, perzekucím, proti jedu rasismu a jedu antisemitismu, proti šovinismu i omezenému nacionalismu.

Stojíme na straně těch, kteří usilují o změnu našeho bolavého věku.

Sjezd skončil, hledání pokračuje, je štěstím literatury, že nic není definitivní... (Potlesk.)

(Sjezd skončil v 18,09 hod.)

**Nepronesené
diskusní
příspěvky**

VASIL GRENDŽA - DONSKYJ

Tretí sjazd československých spisovateľov pred 4 rokmi vyriešil mnohé otázky národnostných literatúr v našej vlasti. Prijal účinné uznesenie, ktoré nebude od vecí znovu pripomenúť aj na tomto našom štvrtom sjazde. Predošlý sjazd uložil terajšiemu ústrednému výboru, aby (citujem) ... „venoval väčšiu pozornosť národnostným literatúram, a to konkrétne tak, že bude zvať na všetky svoje zasadnutia zástupcu sekcií maďarských, ukrajinských a poľských spisovateľov a že zlepši podmienky pre rozšírenie vynikajúcich diel týchto literatúr v českom alebo slovenskom preklade. Tak sa vytvorí perspektíva, aby poprední predstavitelia národnostných literatúr boli zastúpení v ústredných sväzových orgánoch. Zvlášť sa treba zaoberať v súčasnej dobe spoločenským postavením ukrajinských, maďarských a poľských spisovateľov v ČSSR a urobiť všetko pre jeho vyrovnanie s postavením spisovateľov českých a slovenských“.

Potiaľ uznesenie.

Treba hneď na začiatku povedať, že v spoločenskom postavení ukrajinského spisovateľa sa niečo skutočne zmenilo. V tomto zmysle uznesenie malo svoj dosah a treba mu vďačiť aj za tie úspechy, ktoré ukrajinská literatúra v ČSSR za posledné 4 roky dosiahla. Citované uznesenie je krásnym dokumentom pokrokovosti našej československej, spisovateľskej obce a je isté, že zaujme svoje dôstojné miesto v celom rade podobných dokumentov histórie českej a slovenskej kultúry za posledné dve storočia. V období po treťom sjazde, z ktorého dnes skladáme účty, do ukrajinskej literatúry v ČSSR vstúpila mladá generácia, ktorej dosť početná skupina básnikov, prozaikov a kritikov tvorí snáď najaktívnejšiu zložku ukrajinského literárneho procesu na východe našej vlasti. Príchod tejto skupiny do literatúry uskutočnil sa však v období sprísnenia kritérií prijímania do Sväzu a títo mladí ukrajinskí spisovatelia dnes medzi nami ešte nie sú. To však na veci nič nemení. Faktom zostáva, že náš ukrajinský literárny život v Československu je dnes pomerne bohatší, ako tomu bolo v období pred III. sjazdom.

Avšak pri všetkej vďaka za pomoc, ktorej sa nám dostalo od sväzových orgánov, považujeme za potrebné hovoriť aj o určitej nedôslednosti výboru SČSS voči problematike národnostných literatúr.

Predovšetkým ide o to, že sväzové orgány nie vždy si uvedomujú, že v prípade našej ukrajinskej literatúry ide vlastne o ukrajinský úsek jednotnej československej literatúry. Literatúra, ktorú ukrajinskí autori píšú po ukrajinsky, námetove čerpá z prameňov československého sociálneho a duchovného života. Je ukrajinskou len po formálnej stránke

a po stránke národnej mentality. To samé sa týka aj literatúry maďarskej či poľskej v našej vlasti. S polutovaním však treba konštatovať, že náš sväz nemá vypracovaný jednotný postoj k národnostným literatúram v našej vlasti, a — nevieme prečo — vychádza v ústrety potrebám našej, poľskej, maďarskej a ukrajinskej literárnej tvorby podľa rôznych kritérií. Len tým sa dá vysvetliť napríklad, že „Irodalmi Szemle“ je orgánom Sväzu slovenských spisovateľov pre maďarskú literatúru v ČSSR, a ukrajinský dvojmesačník „Dukla“, ktorý plní to isté poslanie v pomere k našej ukrajinskej literatúre, nie a nie aby prešiel do vlastníctva sväzu. O tejto skutočnosti hovoril na nedávnej konferencii Sväzu slovenských spisovateľov v Bratislave s. Vojtech Mihálik, ktorý vyzdvihol ten fakt, že Sväz slovenských spisovateľov v jednom zo svojich uznesení uznal požiadavku prevzatia dvojmesačníka „Dukla“ do vlastníctva Sväzu československých spisovateľov za celkom samozrejmu a logickú. Podotkol však, že návrh na pôde SČSS bol zamietnutý z finančných príčin. O aké finančné príčiny však mohlo ísť? Veď v období, keď vznikali a vznikajú nové sväzové časopisy, v prípade „Dukly“ by išlo o časopis najmenej stratový.

Naše úsilie o prevzatie časopisu „Dukla“ do vlastníctva sväzu nikdy nebolo a nie je formálne. V zmysle nového tlačového zákona je veľmi naliehavé. Veď vydavateľ je plne zodpovedný za časopis. V našom prípade sme dospeli k takému paradoxu: za ukrajinskú literatúru v ČSSR je zodpovedný nie Sväz československých spisovateľov, ale masová organizácia, akou je Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich.

Prax v tomto časopise je taká, že vydavateľ stále viac a viac chce v „Dukle“, ktorá v podtitule celkom formálne sa honosí tým, že je orgánom ukrajinskej odbočky Sväzu slovenských spisovateľov, uplatňovať svoje osvetárske záujmy, ktoré znižujú úroveň nášho literárneho procesu. Či skutočne Sväzu československých spisovateľov na tom nezáleží? Má mu na tom záležať!

Preto znovu navrhujeme, aby bola prijatá jedna z dvoch alternatív:

1. prijať tento časopis medzi svoje tlačové orgány, alebo
2. byť spoluvydavateľom tohto časopisu a tým prevziať na seba zodpovednosť aj za ukrajinský úsek československej literatúry.

Druhý problém, ktorý má pre ukrajinských spisovateľov prvoradý význam a ktorý túto nanášame, je tento:

Existujú dohody medzi Sväzom československých spisovateľov a Sväzom sovietskych spisovateľov, ktoré sa uzatvárajú pravidelne, zdá sa, že každoročne. Táto dohoda je súčasťou širšej československo-sovietskej kultúrnej dohody. Prosíme, aby v každej takejto dohode nášho sväzu bola zmienka aj o spolupráci medzi sväzom spisovateľov Ukrajiny a ukrajinskou sekciou Sväzu slovenských spisovateľov. Doposiaľ je na tomto úseku taká situácia, že my, ukrajinskí spisovatelia, závidíme našim poľským a maďarským kolegom ich osobné a tvorivé kontakty s poľskými a maďarskými literátmi a literatúrami v Poľsku a Maďarsku. V socializme by nemali byť prekážky v týchto celkom pochopiteľných a pre nás veľmi dôležitých veciach.

Vážime si pomocnú ruku, ktorú v našich ťažkostiach nám podal pre-

došlý sjazd, pevne sme presvedčení, že terajší sjazd si vezme za svoju aj problematiku, s ktorou touto cestou dovolili sme si vás oboznámiť.

Bude to len pokračovaním v tom, čo náš sväz voči národnostným literatúram už vykonal pred 4 rokmi, a čo dalo pekné výsledky.

Pevne veríme, že aj teraz nás pochopíte, za čo vám vopred vyjadrujeme svoju vďaku.

SERGEJ MAKARA

V „Návrhu stanoviska ÚV SČSS k niektorým otázkam československej literatúry“ sa na piatej strane hovorí: „V súlade s Rezolúciou XIII. sjazdu KSČ pripisujeme mimoriadny význam vzájomnému vzťahu českej a slovenskej literatúry, vzťahu k literatúram Československa. V ich vzťahu by sa mal odrážať pomer národov a národností nášho štátu ako pomer úplnej rovnosti, vzájomnej úcty a priateľstva, vylučujúci vznik nacionalistických tendencií z tej alebo onej strany. Cieľom prirodzeného zrovnoprávnenia nemá byť len to, aby sa naše literatúry vzájomne líšili historicky, jazykovo a podľa kultúrneho prostredia. I v súčasných dejinách je životnou otázkou a spoločným záujmom, aby sa naše literatúry plodne ovplyvňovali, aby boli čo najtesnejšie späté; každá izolácia nebezpečie československého provincionalizmu len znásobuje...“

Dovolil som si citovať skoro celý a pritom jediný odsek návrhu, v ktorom sa medzi iným veľmi sugestívne hovorí aj o vzťahu k literatúram národnostným. Slová, ktoré objektívne charakterizujú tento vzťah, sú vzletné a mohli by naplniť hrdosťou každého spisovateľa jednotlivých národností, žijúcich v ČSSR, keby... keby to neboli naozaj len vzletné slová, hoci pôvodne (o čom som presvedčený) sú myslené aj vážne, aj úprimne. Keby, aj napriek tomu, že sú v tak závažnom dokumente, ako je podklad k sjazdovej diskusii, po trpkých skúsenostiach z predchádzajúcich podobných dokumentov neuvádzali nás, spisovateľov ukrajinskej národnosti, do pochybností. Keby nevyvolávali aj tento raz určitú skeptickú náladu. Nevieť, aká je situácia v tomto smere v literatúre maďarskej a poľskej, poznám však pomery v literatúre ukrajinskej. O vzťahu k ukrajinskej literatúre u nás, na východnom Slovensku, sa už v rôznych dokumentoch a na rôznych poradách či zasadnutiach nahovorilo toľko pekných slov, že keby sa všetky záznaky zverejnili, iste by z nich bol objemný „sväzok. No, žiaľ, a o to mi práve ide, väčšinou sa len hovorilo (resp. písalo). Menej sa už uznesenia realizovali v praktickom živote. Zabúdalo sa a aj ďalej sa zabúda na najdôležitejší moment, ktorý ústami nášho tajomníka odbočky Ivana Macinského bol zdôraznený medzi iným aj na III. sjazde spisovateľov, že „ukrajinská literatúra v ČSSR je súčasťou československej literatúry“, a ako taká by mala zaujať rovnocenné miesto v kontexte ostatných našich literatúr. Je paradoxné, že často používame výrazy „vzájomné poznanie sa“, „plodné ovplyvňovanie sa“ a pod. a pritom v skutočnosti sa navzájom poznáme veľmi málo. Aby som bol presný: toto vzájomné poznanie je jednostranné, lebo my, Ukrajinci, vieme čítať aj po česky, aj po slovensky, čo nám umožňuje aktívne sledovať a dobre poznať českú

a slovenskú literatúru. Navyiac, v Prešove aj pri minimálnych vydavateľských možnostiach vyšlo niekoľko diel českých a slovenských spisovateľov v ukrajinskom preklade. Horšie je to s poznaním nás, ktorí sme odsunutí v dôsledku jazykových zvláštností na perifériu celospoločenského kultúrneho diania. Žijeme takrečeno na zámurí a hoci máme blízko svoje susedské záhumienky, predsa sme ešte nenašli k sebe cestíčku, ktorá by nám otvorila dverka aj k susedom a naše vzájomné vzťahy upevnila. Netreba zdôrazňovať, že tento fakt, chtiac-nechtiac, v značnej miere napomáha nežiadúcej izolácii. Pri tejto príležitosti môže vzniknúť námietka, že toto konštatovanie bolo ovplyvnené objektívnymi príčinami. S námietkou sa dá súhlasiť, ale len čo sa týka vzťahu v rokoch minulých.

Sme si plne vedomí, že v minulosti v našej literatúre bolo hodne plevelu, najmä v období kultu neboli naše úrody také bohaté a zrelé ako v záhradách susedských. Ovšem po rokoch menej úrodných (občas aj neúrodných) nastali v ukrajinskej literatúre obrodné zmeny, vzťahujúce sa nielen na kvantitu, ale najmä na kvalitu. Po smutných 50 rokoch nastali roky 80-te, ktoré osviežili a pozitívne obohatili naše kultúrne ovzdušie. V súčasnej dobe ukrajinská literatúra sa už značne odlišuje od literatúry kultovského obdobia. Dnes sa už nechválime tým, že v našej literatúre (v 50 rokoch sa to dávalo ako príklad a zvýhodnenie pred ostatnými literatúrami) nebolo žiadnych — izmov a že sme všetci naraz a svorne si uvedomili podstatu socialistického realizmu. Nechcem tým povedať, že v súčasnej dobe realizmus nepovažujeme za najvhodnejšiu literárnu metódu, ale chcem zdôrazniť, že realizmus sa už nechápe ako povrchné a plytké konštatovanie dogmatických noriem života. Ukrajinská literatúra vzhľad v poslednom období začína sa vyznačovať hľadaním svojej opravdivej podoby, diferencuje sa, obohacuje sa novými, u nás priam novátorskými spôsobmi objavovania reálnej skutočnosti. Obdobie hurá-provincionalizmu (či hurá-vlastenectva) už ustupuje trpezlivému nazeraniu na skutočnosť. Neuspokojujeme sa už, obrazne povedané, len s polievaním, ale snažíme sa na základe hlbšieho poznania života vniknúť do podstaty javov, od ktorých závisí dobrá úroda. Proste, ukrajinská literatúra sa za posledných 5—8 rokov zmenila a v jej radoch vyrástli spisovatelia, ktorí už majú čo povedať aj širšiemu okruhu čitateľov. Ba, nazdávam sa, že si zaslúžia už aj celospoločenskú pozornosť: Svedčia o tom jednotlivé diela z posledného obdobia. Máme už dosť silné zázemie, ktoré je schopné aktívne sa včleniť do literárneho života a dokázať, že ukrajinská literatúra sa skutočne stáva „súčasťou československej literatúry“. Samozrejme, nechcem tým povedať, že sme už dosiahli ohromujúce výsledky, ale dovoľujem si tvrdiť, že naša literatúra dosiahla už v mnohých smeroch celoštátny priemer, ktorý je podľa mojej mienky rozhodujúci, lebo v žiadnej literatúre nie je nadbytok spisovateľov nadpriemerných, či genitálnych. Preto si myslím, že je čas, aby sme sa skutočne lepšie začali navzájom poznávať. Najlepším prostriedkom k tomuto spoznávaní by mohlo byť uverejňovanie prekladov z tvorby ukrajinských autorov na stránkach slovenských a českých časopisov. Časopis Predvoj už uskutočnil takýto pokus, ktorý bol úspešný a ktorý by mohol byť impulzom pre ostatné noviny a časopisy.

Nazdávam sa, že pri dôkladnom výbere by mohla vzniknúť už aj menšia antológia (na Ukrajine vyšla pred siedmimi rokmi, aj napriek tomu, že Kijev je troška ďalej ako Bratislava či Praha). Myslím si, že jedine poznaním vlastnej tvorby môžeme preklenúť tie mosty, ktoré nás viac menej rozdeľovali nie názorove, ale práve nevšímavosťou, akou sme sa vyznačovali za 25 rokov spoločného snaženia v prospech spoločnej veci. Tým, samozrejme, nechcem urobiť dojem, akoby sme sa komusi vnucovali. Taktiež chcem zdôrazniť, že vyjadrujem svoju subjektívnu mienku. Mój názor sa však zakladá práve na snahe dobre mysleného výroku, zahrnutého v návrhu, že len vo vzájomnej úcte a priateľstve môžu sa vylúčiť rôzne nezdravé tendencie, ktoré by neprospeli našej spoločnej veci a ktoré by podvedome narušovali kontinuitu našich spoločných snažení.

A. C. NOR

Na sedmé straně Zprávy o činnosti Svazu čs. spisovatelů, kterou jste dostali, jste se dočetli, že do řad členů nebo kandidátů, resp. překladatelské sekce, byli mezi III. a IV. sjezdem přijati i někteří spisovatelé a překladatelé, kteří z různých příčin, *v několika případech i vlnou vážných přehmatů*, stáli dosud mimo SČSS. Stylizace tohoto sdělení je tak obojká, tak dvojznačná, že z ní nevyplývá, zdali jsme se těch „vážných přehmatů“ dopustili my, kteří jsme tam jmenováni, anebo někdo jiný, kdo tím zavinil naše mnohaleté mlčení. Můžeme jen spoléhat na to, že vrozená i získaná inteligence těch, jimž je zmíněná tiskovina, resp. rozmmoženná určena, jim nedovolí vybrat si z obou alternativ zde se nabízejících tu pro nás nepříznivou. Nicméně bych tu rád řekl, že naše pocity, s nimiž jsme vstupovali do tohoto spisovatelského shromáždění, nebyly tak zcela jednoduché. Vždyť tento čtvrtý sjezd Svazu čs. spisovatelů je pro nás — stejně jako pro mnohé mladé spisovatele, kteří jsou členy svazu odnedávna — sjezd *první* (zachovali jsme si vzpomínku jen na zážitek ze spisovatelského sjezdu před 21 lety, v roce 1946, před existencí svazu), i když už snad jsme překročili tu mez, která odděluje věk střední od toho nejpokročilejšího. Třebaže máme svůj literární debut už dávno za sebou, vstoupili jsme po mnoha letech mlčení nejen do svazu, ale vstupujeme znovu váhavými kroky i do literatury. A tyto naše nové první kroky nebyly pro nás nijak snadné a dosud snadné nejsou. Našlo se sice dost lidí mezi spisovateli, kteří se, jak jen mohli, vynasnažili nám je usnadnit, ale proti nim stojí opět slušná falanga těch, kteří už „staré“ spisovatele — a s nimiž tedy i nás — snad všechny nadobro odepsali a nesdílejí názor, že by Tito „staří“ mohli ještě něčím podstatným našemu literárnímu dění přispět (nebo že by mohli být ještě něco platní svazu). To se projevuje třeba jenom nevrlídnou tvář, jakou jim ukazují naše časopisy, přede všemi Literární noviny, v nichž se jméno některého „starého“ beletristy objeví jen zřídka a jakoby omylem nebo vynuceně po mnohém odmítání. Ale to říkám jen mimochodem, není tu místo pro rekriminace. Ostatně tu už bylo o Literárních novinách řečeno snad všechno podstatné, takže to není třeba opakovat.

Je ovšem nesnadné, ba nemožné povědět zde něco závažnějšího, než co tu přednesl ve svém hlubokém a opravdovém projevu Milan Kundera, co jsme zaslechli z naléhavého listu Laca Novomeského nebo z vroucného filosofického vyznání Alexandra Matusky, ale mluvilo se tu také hodně o škodách, které způsobují našim literaturám zásahy cenzurní. A tu bych se rád aspoň okrajově dotkl — třebaže vím, že můj hlas tu patrně bude hlasem volajícím na poušti — jedné, v poměru k velkým problémům, o nichž se tu mluvilo, jen dílčí a nepatrné otázky (abychom sestoupili z hvězdných výšin a zůstali na pevné zemi), totiž ještě jednoho druhu cenzury, o kterém se tu nemluví — patrně proto, že spisovatelé si na něj již zvykli jako na nutné zlo, ale jenž byl a je pro mne zjevem vsutku překvapujícím. Neboť kdo neměl co dělat s vydáváním svých knih dříve než půldruhé desítky let a pak najednou má novou knihu vydat, jako se to stalo před třemi roky mně, narazí na něco tak nezvyklého, že ho to šokuje. Narazí na instituci zvanou *nakladatelská lektoria*, instituci, která mu z jeho dřívějších — jakkoli mnohých — literárních let nebyla nikterak známá, která je pro něho načisto nová. A chci zde o této brzdě a v mnoha případech skutečně zábrance odliční činnosti promluvit, i když s vědomím a snad i s tichým vnitřním varováním, že upadnu v naprostou nakladatelsko-lektorskou nemilost.

Zdá se mi, že lektoria jsou pozůstatky a přežitky smutně proslavených anonymních „kádrových“ posudků z let padesátých, kdy se člověk nikdy nedověděl, co se proti němu v kádrovém posudku uvádí a proti čemu by se měl bránit. Kádrové posudky tohoto druhu už, doufám, neexistují, ale mají důstojné pokračování v posudcích lektorských. Dnešní členři zdaleka neví, jakým martyriem musí nejeden autor projít a kolika názorům kolika lektorů se musí podrobit, chce-li dosáhnout, aby jeho kniha vyšla. K tomu se autor knihy často ani nedoví, kdo je autorem posudku, protože nakladatelství mu prostě odmítne jména lektorů sdělit nebo na jeho žádost o sdělení jejich jmen vůbec neodpoví. Prosím teď, abyste mi promiňli, že tu budu muset uvést doklady z vlastních zkušeností a prožitků. O jedné mé knize byly napsány tři lektorské posudky. Tlumočeny mi byly dva a také jsem pak s oběma jejich autory mohl o knize mluvit. O třetím posudku mi řekli, že mi jej nemohou předložit, protože bych se cítil asi právem uražen. I jméno autora tohoto posudku mi odmítli sdělit. Nezáleží prý na něm, protože k jeho posudku se nepřihlídělo. Ale jsem jist, že nebyť osobnosti významného kritika, jímž nebyl nikdo menší než A. M. Píša, autor jednoho z posudků, jenž se postavil veškerou váhou svého významu za vydání knihy, bylo by vydání knihy oním příkre nemilostivým posudkem ohroženo. Jindy opět se mi stalo, že lektor sice se mnou o svém negativním posudku mluvil, ale odmítl mi jej dát k dispozici, abych si jej mohl přečíst. Nevím tedy, co všechno v něm bylo, ale že to nebylo nic dobrého, jestliže jeho autor nechtěl, abych jej četl, mohu si představit. A do třetice jsem zažil případ, že nakladatelský redaktor mi také odmítl sdělit jména lektorů a dát k dispozici texty jejich posudků bez souhlasu jejich autorů, a když jsem potom po delším čase a po urgencích konečně ty posudky přece jen dostal, byla v průvodním dopise charakteristická slova, že budu — cituji — „snad mít jako pracovník v této oblasti nad jiné zkušený dobré pochopení pro některé ostřejší formulace, které se

v posudcích vyskytují", protože prý jistě dobře vím, že — opět cituji — „pro vnitřní potřebu nakladatelství se píše jinak než pro tisk". Přitom byl jeden z posudků, které jsem takto dostal, psán urážlivě povrchní kuchyňskou češtinou s nespočtem pravopisných i mluvnických chyb — psala jej žena z domácnosti, neliterátka, neredaktorka —, ale troufal si hodnotit a odsuzovat literární práci, druhý pak byl spíše pamfletem než posudkem. Koneckonců má lektor právo hodnotit věc negativně, ale musí svůj posudek doložit argumenty. Ty jsem ovšem v jeho posudku postrádal. Ale „jinak se píše pro vnitřní potřebu nakladatelství a jinak pro tisk"! V tisku by takový pamflet nevyšel, a kdyby vyšel, byl by brán jako soukromý názor recenzentův, jehož oprávněnost by si mohl čtenář knihy ověřit, a hlavně by neohrozil nebo neznemožnil vydání literárního díla.

A tady právě je jádro věci: na lektorských posudcích závisí vydání nebo nevydání autorovy práce, jejího rukopisu. Kdysi mi jeden významný spisovatel, dnes zasloužilý umělec, řekl, že musel vyhovět téměř *pěti stům* připomínek, drobných i větších, lektorů, nechtěl-li vydání svého díla znemožnit. Není to pro takového autora ponižující? Kdyby rukopisy lektorovali jenom svědomití literární kritikové s velkým rozhledem a znalostmi a s hlubokým smyslem pro absolutní objektivitu posudku, mohl by autor rukopisu být rád (a byl by rád), že mu takový znalec rukopis zhodnotí, že mu i poradí. Nezapírám, že taková lektoria existovali (za všechny by mohl být jmenován právě A. M. Piša) a existují, ale jsou to bílé vrány a je mimo hranice lidských možností, aby tito lidé zlektorovali všechny rukopisy, nehledě k tomu, že většinou nebo téměř i pravidlem se literární kritikové lektorské činnosti nevěnují. A lektori minorum gentium si brousí svou odvahu zpravidla především na rukopisech autorů ne tak významných, neboť jde-li o rukopis autora prominentního, sotva by se odvážil jeho malíček lektor vydání jeho díla nedoporučit. Přitom zůstává zcela stranou otázka, zdali lektorské připomínky vůbec dílu prospějí nebo mu ublíží.

Je několik vědních disciplín, které jsou pro spisovatele zvláště důležité. Zejména to jsou psychologie a sociologie, bez jejichž hluboké znalosti se sotva který spisovatel obejde. Ale je jedna disciplína vědy, která je pro každého spisovatele mimořádně, naprosto a na sto procent potřebná a nutná, bez níž by nemohl žít a tvořit. To je etika. Etika je to hlavní, co každou spisovatelovu práci posvěcuje, co jí dává smysl i požehnání. V etice spisovatelova počínání nalezne důvod faktu, že se očekává od spisovatelů, aby zvedli hlas třeba v závažné chvíli dějinné, aby vedli, aby radili, aby povzbuzovali, kdykoli to je třeba. Bez etiky, bez mravního jádra, bez souznění ctnosti, pravdy a krásy si neumím velkého spisovatele vůbec představit. Ale jaký étos je v tom, že píše-li lektorské posudky, *spisovatel*, jak se to velmi často děje, souhlasí s tím, aby zůstal v anonymitě, nebo že si dokonce vyhrazuje, že musí zůstat anonymní? To nedovedu pochopit, s tím se nemohu smířit, protože považuji anonymitu za jednu z nejhorších skvrn na charakteru člověka. A zvláště nadútojný jev to je u spisovatele. Jestliže některé nakladatelství odmítá autorovi sdělit jména lektorů nebo jestliže dokonce ani nedá jejich posudky postiženému k dispozici, není myslitelné, že by to dělalo bez souhlasu lektorů. Ale schovat se do anonymity před autorem díla je bezectné a zbabělé a skrývat se do

ní by neměl především spisovatel. Právě anonymita vede k lektorským posudkům zaujatým, nespravedlivým, odmítavým, zákeřným.

Zdá se ovšem, že lektorování spisovatelé se s institucí lektorů smířili, museli smířit jako s nutným zlem, bez něhož nemůže kniha vyjít. Ale kdyby byla uspořádána anketa o skutečných názorech spisovatelů na lektorskou činnost v nakladatelstvích, není sebemenší pochyby o tom, jak by vyzněla, kdyby všichni dotázaní spisovatelé měli odvahu napsat to, co o lektorech říkají. Ale je toto zlo opravdu nutné? Snad jsou odborné lektorské posudky potřebné ve vědecké, technické a odborné literatuře, protože tam mohou odborníci určitého oboru, do něhož lektorovaný rukopis patří, upozornit autora díla na eventuelní omyl, na nejnovější objev v oboru atd. Ale je tomu tak i v beletrii? Potřebuje z tohoto hlediska beletristický text lektora? Což nemají nakladatelství početné štáby redakčních pracovníků a rovněž početné redakční a ediční rady? Potřebují snad redaktori a členové redakčních a edičních rad pro své rozhodování lektorské posudky *opravdu*? Tomu nevěřím. Poučený redaktor, zasvěcený do celé autorovy tvorby, kterou zná nebo má znát, musí vědět po přečtení rukopisu, zdali jej zařadí do edice nebo nikoli, a nepotřebuje k tomu žádný lektorský posudek. Nejsou tu snad lektoři jen proto, aby odpovědnost za případné odmítnutí rukopisu bylo možno na někoho svést, i když pro autora zůstane ten, kdo je před ním za nevydání jeho práce odpovědný, skryt pod rouškou anonymity?

Mladí spisovatelé o nich snad nevědí, ale my staří pamatujeme dobře doby, kdy významnou edici řídil významný spisovatel. Kdy i ediční činnost celého nakladatelství řídil spisovatel nebo několik spisovatelů, a to bez lektorů. Za všechny takové uveďme jako příklad jen někdejší redakční činnost Miloslava Novotného, Petra Křičky, Vladislava Vančury, K. J. Beneše a Karla Nového, kteří postupně i spolu řídili ediční činnost Družstevní práce. A vydávala snad Družstevní práce špatnou literaturu? Všichni víme, že nikoli, její knihy patřily k nejlepším. A jméno spisovatele řídícího edici zaručovalo také její úroveň, spisovatel byl veřejností znám, nebyl to žádný anonym.

V odborných knihách se jména jejich lektorů často uvádějí. V beletrii nikoli. Jak také mohou, jsou-li lektoři většinou anonymní! Ale i kdyby se uváděla, byl by to jen dílčí úspěch. Neboť čtenářská veřejnost by se ani tak nikdy nedověděla, které rukopisy kterých autorů kterými lektory byly odmítnuty, a tak zůstaly nevydány. A kolik je mezi odmítnutými rukopisy dobrých knih, které nevyšly a jejichž nevydání mají na svědomí nesvědomití lektoři, to se také nikdy čtenáři nedovědí.

Paní a pánové, mohl jsem si pro svůj diskusní příspěvek zvolit jiné téma, závažnější a důležitější, mohl jsem třeba líčit postoj Svazu čs. spisovatelů, resp. spisovatelů, kteří stáli v jeho čele, k různým těžkým životním situacím, do nichž se někteří spisovatelé dostali nikoli svou vinou v padesátých letech, mohl bych líčit, s jakou trpkostí jsme zažívali neúčast svazu s osudy postižených spisovatelů, a ne bezvýznamných, cokoli jiného jsem si mohl zvolit za téma tohoto příspěvku, ale nečinil jsem tak u vědomí, že mnoho nesprávností se již napravilo, a v pevné důvěře, že zlé situace z minulosti jsou v budoucnosti neopakovatelné. A tuto důvěru neotřesou ve mně ani dramatické peripetie prvních dvou dnů sjez-

nového jednání. Bude věcí nového výboru, aby o udržení této důvěry v nás všech pečoval. Řečeno analogií s latinštiny: Caveant consules, ne quid detrimenti res publica scriptorum capiat!

Ale ať se v závěru vrátím ke svému tématu. Je nesporně žádoucí, aby se „lektorská otázka“ začala řešit. A aby se rozřešila nejraději zrušením funkce lektorů s tím, že se rozhodování o přijetí nebo nepřijetí rukopisů k vydání svěří do rukou nakladatelských redakčních štábů a edičních i redakčních rad. To jsou orgány počtem pracovníků i jejich znalostmi dostatečně fundované, aby mohly pravoplatně o vydání knihy rozhodnout. Bude odstraněna anonymita četných posudků, jejich zaujatost a často i zálibnost. Skutečně, nikoli jen formálně odpovědný činitel bude autorovi i veřejnosti znám. A co je hlavní: zmizí také jeden článek cenzury, nikoli zanedbatelný. A bude to ku prospěchu české literatury, spisovatelů i čtenářů.

VLADIMÍR PAZOUŘEK

Moto ke svému diskusnímu příspěvku jsem našel v dvacátém čtvrtém čísle Literárních novin, a to v Havlově příspěvku k předsjezdové anketě. Cituji: „Jsem přesvědčen, že spisovatelé a všichni ostatní umělci mají nárok na jistou pohodu. Nevěřte, že velké umění, sochy, obrazy, dramata i básně mohou vznikat i v nedostatku a hladu. To je nešťastná a banální pověra.“ Dále bych předeslal, že se snad každý z dotazovaných ve zmíněné anketě dotkl toho, co bychom v duchu doby mohli nazvat „materiální zabezpečeností“. Po této stránce byla naše spisovatelská obec do jisté míry šokována novým autorským a daňovým zákonem, o něco později novou neuspokojivou autorskou vyhláškou, a teď se začínáme po některých projevech odpovědných nakladatelských pracovníků zabývat otázkou projevu všechné analýze; okamžitě vysvětlím, že nejde o problém okrajový, nýbrž výsostně důležitý, o němž platí Havlova slova: „Umění nemůže vznikat v nedostatku a hladu.“

Podrobně a informovaně se touto otázkou zabývala konference slovenských spisovatelů v Bratislavě. Došla po konkrétním rozboru k některým požadavkům, vytyčeným v rezoluci. Zopakují z nich aspoň tento: „Všemi prostředky působit k tomu, aby se změnila práce knižního obchodu, aby v ní převážila činnost kulturní a estetická měřítká převládla nad komerčními.“ Pokusím se vás konkrétními argumenty přesvědčit o tom, že tuto otázku musíme v současné době přiřadit hned za otázky autorského práva, daní a honorářů, v lecčems se mi zdá dokonce prioritnější. Škoda jen, že si nemůžeme přitom připomenout postuláty, které vytyčili pro ozdravení distribuce Václav Stejskal, Jan Pilař a jiní.

Mne osobně vedl k tomuto nepopulárnímu vystoupení především současný stav knižního velkoobchodu, jinými slovy krize, která se odráží na literatuře samé a na tom, co slovenští soudruzi nazývají převládáním komerčních aspektů nad uměleckými. Přešly týdny, v nichž nevyšla ani jedna hodnota původní novinka a dokonce už ani zahraniční bestsellery. A tak se zpod pultů stěhovaly do výkladních skříní detektivky. Nicméně

zájem o ně také už poklesl. Když obchodník nemá po určitou dobu určité zboží, a já tu mám na mysli hodnotnou literaturu, tak si kupující odvyká do obchodu chodit. A když se projeví krize i v úpadkových žánrech, klesá tržba v knihkupectvích, neplní se plány a neberou se prémie. Přímým důsledkem toho je sjižování nákladů i počtu titulů!

Proč se letos projevila stagnace na knižním trhu v prvním pololetí? V prvním pololetí jsou tiskárny plně angažovány na výrobě učebnic, je to prémiová výroba a tisk krásné literatury ustupuje předpisu i ekonomickému zvýhodnění. Tento stav se bude opakovat v prvním pololetí každého roku. Avšak snad ještě důležitějším aspektem nezájmu tiskáren na výrobě beletrie je skutečnost, že v celostátním výrobním globálu beletrie participuje jen 5—10 procent tiskárenské kapacity. Ostatní kapacita se vyčerpává na tisk obalů a ostatního užitkového zboží. Řízení připadá ministerstvu spotřebního průmyslu. Vzpomeňme, jak reagovali jeho pracovníci na bystrou Stejskalovu analýzu, a bude nám jasno, že vyjít z této tísnivé situace je možné jediným způsobem. Vyloučit kapacitu oněch 5—10 % z globálu a dát některé větší tiskárny nebo několika tiskárnám příkaz, aby tiskly jenom beletrii. Tím bude zažehnán jeden z tíživých nedostatků. Taková tiskárna by ovšem nemusela být podřízena ministerstvu kultury!

Musíme ovšem odstranit také krizovou situaci v knižní distribuci. Naše spisovatelská obec i veřejnost jsou přesvědčeny, že existuje jakési tajemné poptávkové řízení. Podle tohoto názvu vydává nakladatelství tolik knih, kolik jich v podstatě požaduje čtenářská obec. To je iluze. Nic takového neexistuje.

Poptávka měla vnést do vydavatelské a distribuční práce rovnováhu, byla míněna dobře, ale dnes jsme svědky špatně chápané a špatně organizované poptávky. Stačí si přečíst článek Jitiny Haukové v 24. čísle Literárních novin pod titulkem „Českých knížek hubitelé lití“, abyste si udělali představu, kam až dobře míněná myšlenka dospěla. Všimněme si příčin, které k tomu vedly. I nejkvalifikovanější knihkupci, to jest vzdělaný vedoucí prodejny, který čte a ví, co nabízí, má vztah k hodnotné literatuře a plní plány, zehrá na dlouhé lhůty mezi poptávkou a dnem vydání knihy. Časová disproporce je taková, že v okamžiku vyjít publikace nemá ani sebepoctivěji promyšlená poptávka význam. Ale jsou i knihkupci lhostejní, liknaví, s nepatrným zájmem o prodej hodnotné literatury. Ti prostě vepisují do objednáčního listu novinek hausnumera. Jednak proto, že kalkulují výhradně z komerčního hlediska, jednak proto, že vědí o tom, jak to vypadá s poptávkou v praxi. Kdyby si totiž objednali podle jakéhokoli ukazatele větší počet některého díla, prostě jim nebude dodáno. Třeba jenom z toho důvodu, že krajský nákupčí knihy má v konečném stanovení poptávky docela volnou ruku a upravuje ji podle svého vědomí a hlavně podle potřeb krajského ředitelství n. p. Knihy.

Z toho je patrné, že po rychlém řešení volá též otázka přeorganizování knižního velkoobchodu. Knižní velkoobchod z ekonomických důvodů někdy zadržuje náklady celých titulů jen proto, aby docílil plánovaného obrát, což je vždycky na škodu plynulého trhu. Je třeba uvážit, nemá-li být knižní velkoobchod přeorganizován na komisionářskou organizaci, jak je tomu třeba v Jugoslávii. Souvisí to i s otázkou skladů. Jednotlivá knihkupectví mají mizivé malé sklady. Je nutno ponechat větší sklady buď knihkupcům

nebo nakladatelům, čímž by se dosáhlo zrychlení objednávek atd. Dále je nutné reorganizovat prodejny a zkvalitnit výchovu mladých knihkupeckých kádří. Kdybyste si přečetli vyplněný formulář tak zvané výsledovky, zjistili byste, které faktory mají vliv na plnění plánu a na kvalifikaci vedoucího a personálu. Přibližně mezi třiceti ukazateli byste marně hledali rubriku, která má přímý nebo nepřímý vliv na snahu prodejny fedrovat uměleckou literaturu. Jak jsme na tom s básněmi, ukazuje nejvýmluvněji článek Jiřiny Haukové, jejíž knížka Rozvodí času vyšla pouze ve 450 výtiscích. Proč? To vyplývá ze všeho, co jsem zde řekl. Mohl bych pokračovat v hledání nedostatků naší knižní distribuce řadou dalších skutečností. Nechci vás však unavovat. I zhruba načrtnutá situace volá po neodkladném řešení.

Jsem přesvědčen, že každý, kdo souhlasí s Havlovým názorem, že hodnotná umělecká díla nemohou vznikat v nedostatku, musí věnovat této kardinální otázce naší literatury zvýšený zájem. Brněnská pobočka se těmito otázkami zabývala na svém předsjezdovém aktivu. Žádá vytvoření kulturně politické sekce, která by z pozice svazu a v zájmu jeho členstva sledovala otázky vydávání knih a knižního trhu a mohla k nim zavjmout patřičné stanovisko. Chce mít svůj hlas tam, kde jej dosud nemá, aby pomáhala ke zvratu dosavadních nedostatků.

BOHUMIL ŘÍHA

Možná, že vám budu připadat jako podivín, jestliže budu mluvit na téma, které mi leží na srdci a které bohužel nepatří mezi hlavní oblasti zájmu tohoto zasedání.

Jenomže život půjde dál, různá dnešní vzrušení opadnou, a my bychom řady zůstali se starostmi, které jsme nikomu nesdělili a které by proto mohly znehybnět, ne-li úplně zkamenět.

Chci mluvit o národě, na který se často zapomíná, i když jeho existence se dotýká nás všech.

Je to národ dětí. A jenhle národ si vykračuje do světa se zvědavostí a naivitou, která představuje velkou moc. Děti vedou s námi dospělými boj o poznání, o sympatie, o důvěru, o svůj optimismus, o budoucnost.

Do jakého světa děti přicházejí? Je to jiný svět, než byl svět našeho mládí: vesmír přestal být definitivně konečný, ve světě hádky ve velkém i v malém, technika jako součást života, vzdálená příroda, fiktivní svět filmu, rozhlasu a televize, společnost chystající rámec činnosti, škola s předepsaným cílem, rozkolísaná rodina.

Děti ovšem chtějí nalézt svět pravidelný a rozumný, jenomže náš svět není ani docela pravidelný, není ani docela rozumný, i když tak někdy vypadá. Je to svět, který strašně zaměstnává dospělé, takže na děti jim často zbývá jenom netrpělivost, únava a někdy i lenost. Ano, to jsou naše smrtelné hříchy. Neumíme se často ani připojit k radostem dětí.

Jak se naše děti formují? Jsou citlivější, intelektuálně vyspělejší, ale chybí jim zhušta pevná struktura poznání, chybí jim taky vědomí historických souvislostí.

Dítě někdy ani nezná, koho by mohlo mít rádo, a často nezná autoritu,

o kterou by se mohlo opřít. Nevzniká v něm v potřebné síle individuální etika, která je jediným bezpečným mostem k etice kolektivní. Ale přes to přese všechno sní každé dítě — ať už je družné nebo je zahrnuto do osamělosti — svůj zatvrzelý sen: uplatnit se, stát se větším a lepším, stát se hrdinou, objevit neznámou zemi, způsobit, aby lidé mluvili jen pravdu, doletět na Měsíc, získat imponující vlastnosti a dovednosti. Tak se dítě projevuje jako občan budoucího světa.

V tomhle formování dítěte, v tomhle tichém zápase o budoucnost, kterou si dítě chce přisvojit, pomáhá nebo může pomáhat dobrá dětská literatura. Literatura je opravdu něco jiného než hlas rodičů nebo škola, je to něco jiného než rozhlas nebo televize. Je to paralela života, je to jistá organizace atomizovaného světa, je to výzva dětské myslence i dětské fantazii.

Jaká je naše dnešní dětská literatura? Myslím, že jsme v téhle oblasti současně zbohatli a současně zchudli. Zbohatli jsme v tom smyslu, že jsme vyloučili knihy s příliš zřetelným didaktickým záměrem, a spojili se na knihy, jejichž výchovnost vyplývá z umělecké podstaty a základní ideovosti. Naše měřítko na uměleckou kvalitu dětských knížek, ať už literární nebo ilustrační, jsou dnes poměrně vysoká. V tomhle smyslu se tady dá mluvit o rozmachu dětské literatury.

Zchudli jsme v tom smyslu, že jsme vydávali a vydáváme dětské literatury poměrně málo, ať už v titulech, tak v počtu exemplářů. Nestačíme obrovské čtenářské chtivosti dětí a rozsah dětské literatury neodpovídá přirozené diferenciaci dětských čtenářů. Je to problém papíru a tiskárenských kapacit, ale je to i problém lidí, kteří v této oblasti rozhodují. Celá situace se stává napjatější nyní za nového modelu řízení. Myslím si ovšem, že v oblasti vydávání dětské literatury nelze ani za nového modelu řízení sledovat jen rychlý odyt a přímé ekonomické zřetel, už také proto, že dětská literatura neměla až dosud žádné vážnější odytové potíže. V každém případě bych na tuto ekonomiku nechal směřovat jedno oko. Druhé bych zaměřil k problému pozitivních hodnot ve vědomí dětí a mládeže. Ale tak se mi zdá, že některým lidem, kteří mají úředně co dělat s vydáváním dětské literatury, to druhé oko chybí.

Jak jinak by mohlo vzniknout tvrzení, že vychází mnoho novinek, třebaže je to přímá podmínka rozvoje dětské literatury a měli bychom mít z každého pozitivního přínosu spíš radost, jak jinak by mohla vzniknout teze, že v dětských knihách je mnoho ilustrací, třebaže ilustrace tvoří v knížce pro menší děti její nedílnou část, rovnocennou s literárním textem, jak jinak by bylo možné, že se doporučuje víc překladů právě ve sféře dětské literatury, kde je obzvlášť potřeba, aby se už od mládí utvrzovalo specifické národní cítění, jazyková a vůbec lidské, jak jinak by bylo možné mít skeptický postoj k novým moderním druhům naučné literatury, třebaže ve světě už dávno pochopili, co tato literatura pro děti znamená.

Ano, začínají se rýsovat fronty. Musíme se bránit proti jednookosti, krátkozrakosti a barvosleposti.

Dětské literatuře je přičten určitý objem papíru. Nemůže nám být lhostejné, co se na něm vytiskne. Ani si neumíme představit, jak rychle a lehce by se dala kvalita produkce dětských knih stáhnout o několik poscho-

dí níž. Nebylo by k tomu třeba spisovatelů ani malířů, redaktoři by se nemuseli namáhat, tiskárnám by se ulevilo a obchody by šly. Tohle přece nemíníme ani nesmíme dopustit. K tomu ještě přistupuje zájem celé řady dalších nakladatelství vydávat dětskou literaturu. Je to zájem sympatický, je třeba ho uvítat. Jde jen o to, aby se dětské knížky tímto způsobem nestávaly jen pouhým zdrojem snadného výdělku.

Prosím vás všechny, jak tady sedíte, spisovatele, stranické a státní činitele, abychom sebrali kdejaké zrníčko moudrosti a v blízké budoucnosti si ujasnili, jak by to mělo vypadat.

Spisovatelé musí ovšem bojovat především svým dílem. Mají přece schopnost vidět lidi a věci, tak jak jsou. Nikdy je nesmí přestat zajímat. Jaké jsou touhy, které vystřídaly naše touhy? Jaký je smích, který vystřídal náš smích? Jaká je bolest, která vystřídala naši bolest?

Spisovatelé mohou přispět svým dílem k tomu, aby naše mládež při svém přizpůsobování společenským pravidlům a konvencím neztratila chuť se smát, aby neztratila chuť přemýšlet, aby neztratila chuť bojovat. Mohou přispět k růstu charakterů, to znamená ke stabilizaci hierarchie etických hodnot.

Já vím, vůbec není lehké napsat dětskou knížku, aby měla svou uměleckou hodnotu a přitom měla velký čtenářský ohlas. Spisovatel si musí být vědom řady aspektů: je tu dětská skutečnost v celé své protikladnosti, je tu společnost, která zpravidla žádá víc, než může, je tu filosofické uvažování nad světem, je tu velikost tématu a problém hrdiny, je tu nutnost obnažovat kořeny života a neustále se k nim vracet, je tu národní minulost i budoucnost, jsou tu i problémy formální. Dětská literatura se např. nemůže vzdát formálních vymožeností nové prózy. Jenomže je může použít jen v přiměřeném výběru, protože dětský čtenář je začínající čtenář.

Myslím si, že i dětská literatura přispívá a v budoucnosti bude ještě víc přispívat k tomu, ne aby nám dorůstaly takové generace lidí, kterým se nic nepříhodilo, a přesto jsou otráveni a zničení, ale aby nám dorůstaly takové generace mladých lidí, kteří by byli veselí a přemýšliví, kteří by měli nadšení potřebné k životnímu boji, ze kterých by tedy měla naše socialistická společnost prospěch a oni naopak by v ní našli své osobní štěstí.

Text svazku vychází z protokolárního stenografického zápisu, jenž byl autory přehlédnut a autorizován. Ze zápisu nepřetiskujeme pouze méně významné technické a organizační poznámky předsedajících. Tato místa vyznačujeme třemi tečkami.

R E D.

OBSAH

Návrh stanoviska ÚV SČSS
k některým otázkám čs. li-
teratury

7.

1. den sjezdového jednání – 27. června 1967

Vilém Závada	17
Milan Kundera	22
Jiří Hendrych	28
Pavel Kohout	39
Alexandr Kliment	44
Dušan Hamšík	46
Eduard Goldstücker	50
Laco Novomeský	53
Alexej Pludek	56
Kamil Bednář	61
Josef Hanzlik	66
Petr Kabeš	68
Jan Pilař	72
Oldřich Suleř	79
Alexander Matuška	82

2. den sjezdového jednání – 28. června 1967

Jiří Šotola	89
Jarmila Fastrová	97
Antonín J. Lihm	99
Milan Lajšlak	105
Karel Košík	107
Ivan Klíma	109
Jiří Hájek	114
Jan Skácel	117

Henryk Jasićzek	118
Josef Skvorecký	121
Ivan Skála	123
Václav Havel	130
Ladislav Dvorský	139
Ludvík Vaculík	141
Milan Jungmann	151
Jaroslav Janů	155
Miroslav Válek	157
Jiří Hanzelka	159
Ivan Mojík	161
Zdeněk Urbánek	163

3. den sjezdového jednání – 29. června 1967

Jiří Hendrych	189
Karel Ptáček	170
Lumír Čtvrtný	176

ČLF, stanovy, kontrolní ko- mise, diskuse, volby atd.

Vilém Závada	182
Zdeněk Pluhař	188
Rezoluce	193
Jan Procházka	202

Nepronesené diskusní příspěvky

Vasil Grendža-Donský	207
Sergej Makara	209
A. C. Nor	211
Vladimír Pazourek	215
Bohumil Říha	217

IV. SJEZD

SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ /protokol/

PRAHA 27.-29. ČERVNA 1967

*Ve spolupráci se sekretariátem SČSS vydal
Československý spisovatel v Praze roku 1968
jako svou 2873. publikaci.*

Odpovědný redaktor Otakar Mohyla.

Technický redaktor Josef Vořáb.

Vydání první. Stran 224.

Vytiskl Mír, závod 4, Praha 1, Václavské nám. 36.

AA 18.26, VA 18.51. 203/21/862. D-02-80064.

12/16. Náklad 100 000 výtisků.

22-060-68. Kčs 10,—.